Romulus Rusan

AMERICA OGARULUI CENUȘIU

LiterNet.ro 2015

Redactor: Ana Damian, ana_damian@ymail.com
Coperta: Ancuța Creița, ancuta.creita@gmail.com
OCR și tehnoredactare computerizată: Viorel Timaru

Text & imagini: Romulus Rusan, © 2015
Toate drepturile rezervate autorului.

Primele trei ediţii ale acestei cărţi au apărut pe hârtie:
1. Editura Cartea Românească, București, 1977
2. Editura Junimea, Iași, 1979
3. Editura Univers, București, 2000

© 2015 Editura LiterNet pentru versiunea .pdf Acrobat Reader
Este permisă descărcarea liberă, cu titlu personal, a volumului în acest format. Distribuirea gratuită a cărţii prin intermediul altor siteuri, modificarea sau comercializarea acestei versiuni fără acordul prealabil, în scris, al Editurii LiterNet sînt interzise şi se pedepsesc conform legii privind drepturile de autor şi drepturile conexe, în vigoare.

ISBN: 978-973-122-097-0

Editura LiterNet, 2015
http://editura.liternet.ro / office@liternet.ro

Romulus Rusan

America ogarului cenușiu

Mamei,
care ne-a ascuns în scrisori că era bolnavă
de moarte, ca să ducem până la
capăt această călătorie.

Romulus Rusan a călătorit în Statele Unite ale Americii, în perioada decembrie 1973 – mai 1974, împreună cu Ana Blandiana.

CUPRINS

Partea întâi
NOUĂZECI ŞI PATRU DE ZILE ÎN INTERIORUL AMERICII

REFLECŢII LA A PATRA EDIŢIE **8**
PRIMELE DOUĂ SĂPTĂMÂNI: **12**
ACLIMATIZAREA 12
SFÂRŞITUL ÎNCEPUTULUI 33
ZIUA A 25-A: **36**
VIAŢA COTIDIANĂ 36
ZIUA A 26-A: **38**
CE E MAI SCUMP 38
ZIUA A 30-A: **40**
AUTOCARELE DE LA CAPITOLIUL VECHI 40
ZIUA A 35-A: **42**
O DIMINEAŢĂ DUPĂ SOSIREA STUDENŢILOR 42
ZIUA A 36-A: **44**
CLĂDIRI ÎN AGONIE ŞI CLĂDIRI IMPORTANTE 44
ZIUA A 38-A: **45**
AMERICA ORIZONTALĂ 45
ZIUA A 40-A: **47**
ÎNCĂ UN *PARTY* 47
ZIUA A 44-A: **49**
PRINTRE CENACLIŞTI 49
ZIUA A 45-A: **51**
„NO DOGS, NO CHILDREN“... 51
ZIUA A 49-A: **51**
PĂRINŢI ŞI COPII 51
ZIUA A 50-A: **53**
INDIFERENŢA BUNEI CREŞTERI 53
ZIUA A 55-A: **53**
PRIZONIERI DE BUNĂVOIE 53
ZIUA A 56-A: **55**
FUGA DE OBIECTE 55
ZIUA A 58-A: **57**
ÎNTR-O UZINĂ 57
ZIUA A 60-A: **60**
MODĂ ŞI MUZICĂ 60
ZIUA A 61-A: **62**
TRIUMFUL MATERIEI 62
ZIUA A 62-A: **62**
SĂRBĂTORI 62
ZIUA A 64: **64**
PSIHIATRI ŞI DUHOVNICI 64
ZIUA A 65-A: **65**
PORTRETE ÎN LOCURI PUBLICE 65
ZIUA A 66-A: **65**
TICURI 65
ÎN LOC DE ZIUA A 67-A: **66**
HĂRNICIE NOCTURNĂ 66
ÎN LOC DE ZIUA A 68-A: **66**
VISE-SERIAL 66
ZIUA A 75-A: **67**
BASMELE ROMÂNEŞTI 67
ZIUA A 76-A: **67**
NATURĂ, SLUJBE, LICITAŢII 67
ZIUA A 77-A: **68**
FRUCTE DE PĂDURE 68
ZIUA A 78-A: **69**
PACHET DE ACASĂ 69
ZIUA A 79-A: **70**
STANDARDIZAREA MÂINII STÂNGI 70
ZIUA A 80-A: **71**
NUMITOR COMUN 71
ZIUA A 81-A: **73**
VICIUL MUNCII ŞI INFLAŢIA DORINŢELOR 73
ZIUA A 82-A: **73**
BAIA DE ABURI 73

ZIUA A 85-A: 75
BUNĂSTAREA ŞI BUNĂVOINŢA 75

Partea a doua
OCOLUL AMERICII ÎN CINCIZECI DE ZILE

ZIUA A 95-A: 79
PREGĂTIRI 79
DRUMUL SPRE VEST 81
NOAPTEA CEA MAI LUNGĂ 83
ZIUA A 96-A: 86
DEŞERTUL ROŞU 86
PROFEŢI LA EI ACASĂ 87
ZIUA A 97-A: 88
MICROFILME PENTRU VIAŢA DE APOI 88
UZINELE RISCULUI 92
ZIUA A 98-A: 94
ÎNTÂMPLĂRI DE NOAPTE 94
OPT ZILE ÎN CALIFORNIA: 95
UN ORAŞ PENTRU FRUMUSEŢE 95
SAN FRANCISCO - BĂTRÂNUL GENTLEMAN 97
„ATTRACTIONS“ 99
„PATTERNED“, CHEIA TRECUTULUI 100
ÎN CĂUTAREA UNUI ORAŞ 101
TURUL PE JOS AL ORAŞULUI 103
CEL MAI MARE STUDIO DIN LUME 105
DEMITIZĂM, DEMITIZĂM 107
ȚARA VACANȚELOR 109
„THE FAVORITE STARS!“ 111
ZIUA A 107-A: 113
NAVETIŞTII PĂCATULUI 113
ZIUA A 108-A: 115
PLANETA PLUTO 115
CINCI ZILE SPRE CENTRUL PĂMÂNTULUI: 116
MANECHINE ŞI PISCURI 116
DEDESUBTUL ORIZONTULUI 117
ISTORIA PĂMÂNTULUI „PAR LUI-MÊME“ 119
POTECA ÎNGERULUI STRĂLUCITOR 121
ZIUA A 115-A: 123
ADIO, ARIZONA! 123
NEW MEXICO 125
PREŢUL FRUMUSEŢII 127
ZIUA A 116-A: 130
CA-N TEXAS 130
ZILELE 116-117: 132
MARELE D 132
ZIUA A 118-A: 135
LA ŞEZĂTOARE 135
ZIUA A 119-A: 138
CEL MAI BINE E ÎN ALTĂ PARTE 138
ZIUA A 120-A: 141
O ZI ÎN MIDDLE CLASS 141
ZIUA A 121-A: 144
VIAŢA ŞI CEARA 144
O SĂPTĂMÂNĂ ÎN LOUISIANA: 146
FRAGMENTE DIN NEW ORLEANS 146
ZIUA A 129-A: 151
ATLANTA - TRECUT ŞI VIITOR 151
ZIUA A 130-A: 153
CHICAGO ROMANTIC 153
ZIUA A 132-A: 159
NIAGARA: NATURĂ ŞI SPECTACOL 159
ZIUA A 133-A: 160
DESCULŢI PE TROTUARUL FIERBINTE 160
ZIUA A 134-A: 164
ZIUA MEMORIEI 164
ZIUA A 135-A: 168
VIZE ŞI MUZEE 168
ZIUA A 136-167: 171
SÂMBĂTĂ SEARA, DUMINICĂ DIMINEAŢA 171

ZIUA A 138-A:..... 174
UTILUL ŞI PLĂCUTUL..... 174
ULTIMELE ZILE LA NEW YORK: 177
ORAŞUL ABSTRACT 177
MĂRIREA ŞI DECĂDEREA OBIECTELOR 179
O REZERVAŢIE SIMBOLICĂ 181
ÎN MONOTONIA DREPTUNGHIULARĂ A ORAŞULUI 183
ARMONIE ÎN HAOS..... 185
ULTIMA ZI..... 185
EPILOG, PE OCEAN: 186
„RAFFAELLO“, POST-SCRIPTUM 186
POST-SCRIPTUM 2..... 188
POST-SCRIPTUM 3..... 189
POST-SCRIPTUM FINAL 190
DOSAR DE PRESĂ 193

REFLECŢII LA A PATRA EDIŢIE

O carte reeditată după mai multe decenii este, practic, o carte nouă, care se adresează unei alte generaţii de cititori.

America ogarului cenuşiu părea la timpul său o mică epopee: tribulaţiile americane a doi scriitori români, scăpaţi în Lumea Liberă ca pe o altă planetă. Cum va fi privită ea de către tinerii de azi, care pot vedea America pe micul ecran la orice oră din zi şi din noapte, care o pot accesa pe Internet, sau suna pe telefonul mobil, sau chiar vizita, fără alte impedimente decât cele de ordin material? Părinţii lor au ferfeniţit cartea, răzbunându-şi lipsa de libertate, iar cei ce au reuşit să plece dincolo de ocean, la rude, au folosit-o ca ghid. Unii au „ales libertatea“ după lectura ei, dar nici unul din cei ce mi-au mărturisit lucrul acesta nu-mi reproşa că l-am păcălit. Ar fi fost şi nedrept, deoarece cartea nu s-a dorit o reclamă pentru America, nici măcar o replică la stereotipurile staliniste existând atunci la noi, ci pur şi simplu o privire sinceră asupra unei lumi cunoscute de imensa majoritate a românilor doar livresc.

Sunt dator cu nişte explicaţii cititorilor primelor două ediţii şi apoi cititorilor ediţiei acesteia.

Celor dintâi aş vrea să le explic câteva lucruri pe care n-am avut atunci cum să le public. Mulţi s-au întrebat cum am reuşit să primim, Blandiana şi cu mine, o bursă în America, la puţin timp după declanşarea „revoluţiei culturale“. Era în 1973, la doi ani de la „tezele din iulie“, prin care Ceauşescu limitase contactele culturale cu alte ţări. Cu Statele Unite legăturile erau însă speciale, datorită vizitelor reciproce pe care şi le făcuseră Ceauşescu şi Nixon (acesta aflat acum în dificultate din cauza afacerii Watergate). Înaintea noastră, bursa oferită de Iowa University fusese frecventată, între anii 1969-1972, de numeroşi scriitori români, între care Ştefan Bănulescu, Cezar Baltag, Al. Ivasiuc, Marin Sorescu, Constanţa Buzea. Dar tocmai acum, Ceauşescu, şi poate soţia lui, proaspăt promovată în CC, au blocat bursele, spunând că nu americanii decid cine reprezintă România, că bursierii români trebuie stabiliţi de partid. Întâmplarea a făcut ca, în afară de noi, invitaţia Universităţii să fi fost trimisă şi unui tânăr scriitor, membru în Biroul Politic al UTC şi apropiat al familiei conducătoare. Era un instinct oportunist al americanilor sau un noroc al nostru? Tânărul scriitor a obţinut o audienţă la Ceauşescu, şi-a pledat cauza, i-a promis cinic că-i va traduce „opera politică“ (era, ce-i drept, un bun vorbitor de engleză) şi a reuşit să plece încă în luna septembrie 1973, chiar şi el cu o mică întârziere. Pentru noi au urmat încă alte trei luni de incertitudini: Universitatea americană telefona Ambasadei din Bucureşti, aceasta Uniunii Scriitorilor, Uniunea întreba Ministerul Culturii, iar Ministerul Culturii dădea din colţ în colţ, ştiind că este inutil să se adreseze CC-ului, care nu îndrăznea să încalce ucazul lui Ceauşescu. Pe noi, care eram obiectul acestui război, nu ne întreba nimeni nimic. Stăteam cu bagajele făcute şi, dat fiind tracul pe care ni-l producea anticipat America, aproape ne bucuram că nu mai plecăm. La orice semn, oricât de firav, că s-ar putea totuşi să primim viza, mergeam la părinţi, în provincie, şi ne luam un adio îndurerat, ca nişte cosmonauţi care se îndreaptă spre Lună.

Aprobarea, la fel de misterioasă şi neexplicată ca şi refuzul vizei, a venit abia în decembrie. Pentru că am călătorit cu vaporul, am mai pierdut zece zile, ajungând la Iowa City abia la Crăciun. Cu patru luni întârziere, deci pierzând patru din cele nouă indemnizaţii de 450 de dolari care formau bursa.

Cu acest handicap moral şi material am parcurs perioada americană, încercând, ca ultimi sosiţi între cei treizeci şi cinci de scriitori

veniţi din alte ţări, să recuperăm cât se mai putea din timpul şi banii pe care ni-i furase Ceauşescu.

Am relatat aceste peripeţii, poate cam personale, pentru a arăta unor aşa-zişi colegi - care, în publicaţiile lor extremiste ne descriu din când în când, pe Blandiana şi pe mine, ca pe nişte răsfăţaţi ai comunismului - cum se ajungea în Occident când aveai o invitaţie, indiferent cât de prestigioasă, şi cât de umilitor era faptul că, refuzând să fii scriitor oficial în ţara ta, deveneai în acelaşi timp un fel de „caz special“, compătimit nu prea agreabil de colegii punctuali şi radioşi veniţi din ţările libere.

Cu aceste explicaţii, s-ar putea ca vechii mei cititori să înţeleagă mai bine o anumită tonalitate, prezentă mai ales în capitolele „sedentare“ ale cărţii; acolo unde, apreciind ostentativ valorile libertăţii, subliniam implicit lipsa de libertate a ţării din care veneam. De altfel, aici s-au exercitat şi presiunile, atâtea câte au fost, ale „Direcţiei Presei“ (cenzura), care, la 1 martie 1977, tocmai când cartea primise „Bun de tipar“, a fost desfiinţată temporar de Ceauşescu, pentru a renaşte apoi, ca un balaur cu capetele dispersate în toate instituţiile editoriale, de zeci de ori mai aprigă decât fusese. După faptul că am ajuns cum am ajuns în America, a mai fost un al doilea noroc al cărţii: acela de a fi fost „citită“ de un organism muribund şi de a fi prins acel vânt artificial de libertate din primăvara anului 1977. Un al treilea noroc a fost că, strivit ca şi mine în molozul blocului din Strada Colonadelor nr. 3, unde locuisem până la cutremurul din 4 martie 1977, manuscrisul cărţii a fost salvat şi el de la moarte de cei ce au avut grijă să nu arunce la groapa de gunoi nimic din ce fusese hârtie în apartamentul nostru. Primisem în ajun exemplarul dactilo de la redactoarea cărţii (gest nu tocmai ortodox, pentru că fusese deja ştampilat filă cu filă de o instituţie de existenţa căreia eu, ca autor, nu aveam dreptul nici măcar să ştiu), urmând să „remediez observaţiile“. Bineînţeles că după cutremur, fiind unul din supravieţuitorii prin miracol, n-am mai remediat nimic (cu excepţia unei fraze, deja tăiată de cenzură), iar cartea a apărut în termen record. A fost o întrecere cu sine însăşi a editurii „Cartea Românească“ (de teama ca „D.P.-ul“ să nu se răzgândească, deşi nu mai exista formal) şi totodată o probă de solidaritate scriitoricească fără precedent şi fără egal. Într-o prezentare grafică de excepţie şi cu un tiraj excepţional de 70.000 exemplare, *America ogarului cenuşiu* a ajuns în termen record în mâinile cititorilor, ale dumneavoastră, cei cărora v-am dat aceste explicaţii imposibil de publicat atunci.

Cu o altă serie de explicaţii sunt dator celor care citesc pentru prima dată cartea. Ea li se va părea, evident, o poveste din alte vremi, cum şi este. O carte de călătorie este raportul între sensibilitatea omului care *vine* la un moment dat şi a oamenilor pe care *îi găseşte* în acel moment. În ce mă priveşte, cu excepţia Washington-ului, n-am mai fost în America din 1974, dar este evident pentru oricine că America este azi o cu totul altă ţară. După cum şi România, şi întreg mapamondul sunt altele. Cred că lectura sau recitirea cărţii prin această prismă merită efortul. Eu însumi, ca autor, recitind cartea pentru această ediţie, am descoperit lucruri interesante pe care timpul le-a adăugat textului, ca şi cum un fascicol de lumină ar fi descoperit unei statui cute şi pliuri inedite. N-a trebuit să schimb nimic, cu excepţia transcrierii unor cuvinte americane. La ediţiile din 1977 şi 1979, acestea erau puse în ghilimele, iar articolul final trebuia să fie marcat separat, despărţit cu cratimă; astăzi, cuvintele s-au autohtonizat într-atât, încât au plural românesc şi abia dacă mai cer o subliniere cu cursive. Altele ezită încă dacă să fie româneşti sau să rămână americane.

Cu timpul, şi acestea vor intra în fondul românesc cu toată naturaleţea, aşa cum s-a întâmplat cu *tenișii,* sau *jobenul*, sau *rucsacul*, despre care nimeni nu se mai întreabă dacă au aparţinut sau nu unei alte limbi. Din toate acestea rezultă, însă, procesul intens de întrepătrundere a realităţii lingvistice, care nu este decât o expresie a marilor schimbări în realitatea istorică. Mass-media a amalgamat limbile, în

sensul americanizării, dar şi al preluării lexicului turistic din multe alte ţări. Televiziunile prin satelit, Internetul, jocurile pe calculator, facebook-ul, reţelele de socializare au remodelat şi uniformizat expresiile de ultimă oră, reducându-le adesea la sintagme şi abrevieri absconse. Abundenţa informaţiei şi simultaneitatea ei au dat gândirii o lejeritate superficială, reducându-i dramatic profunzimea Mă întreb cum vor arăta toate aceste aspecte peste alte decenii. În carte, începutul acestui proces este prezent, încă în anii ’70. Este mult de reflectat la felul cum bunăstarea materială contribuie la sărăcirea şi despiritualizarea individului. *America ogarului cenuşiu* (mă refer nu la titlul cărţii, ci la realitatea din care aceasta s-a născut) este o mărturie, şi cred că şi din acest punct de vedere o (re)citire este instructivă,

În America s-a construit enorm - şi este destul să ne gândim la Los Angeles şi Atlanta, care în 1974 erau nişte aglomerări informe, pentru ca între timp (mai ales cu ocazia olimpiadelor din 1984 şi 1996) să devină adevărate expoziţii de arhitectură modernă. Presa descrie, însă, şi fenomenul invers, al dezvoltării kitschului turistic, ilustrat mai ales de oraşul Las Vegas, unde, printr-o strategie de reprofilare grotescă, au fost reconstituite la faţa locului cartiere celebre din Veneţia şi Paris! Şi această tendinţă – a imitaţiei dusă până la absurd într-o ţară puternică, dornică de a-şi suplini istoria prea scurtă - era vizibilă încă din anii ’70. După cum erau în plină expansiune televiziunile comerciale, reclamele, serialele „de familie“, comediile acompaniate de „conserve de râs“, concursurile stupide transmise în direct şi alte distracţii semidocte, care creau o falsă impresie de cultură şi de fericire. Între timp, America s-a informatizat la scară naţională şi a inventat Internet-ul, care va revoluţiona - evident - definiţia şi criteriile artei şi literaturii, aducând spectacolul la domiciliul consumatorului. Dar, odată cu aceste senzaţionale înlesniri tehnice, Internet-ul introduce şi un risc, acela de a îndrepta inteligenţa umană pe căi şi direcţii incontrolabile, de a da frâu liber instinctelor şi complexelor care înainte erau păzite de legile onoarei, decenţei şi bunului simţ.

Toate aceste cuceriri ale civilizaţiei pot fi astăzi găsite şi în ţara noastră, intrată brusc - în ultimul deceniu - în fluxul informaţional şi de comunicare de tip american, începând cu modul cum se face televiziune şi continuând cu modul cum se comunică, cum se informează, cum se oferă distracţie gadgeturi şi, bineînţeles, cum se vorbeşte, asistăm la o imitaţie, uneori caricaturală, dar adesea serioasă, a modului de viaţă american. Ceea ce îmi trezea - în carte - surâsul ironic (şi totodată interesul de om venit dintr-o ţară în care libertăţile erau suprimate) a devenit astăzi, şi la noi, o obişnuinţă de fiecare zi, care tinde să transforme fundamental mentalităţile individuale şi publice. Cantitativ, câştigul cultural este imens. Calitativ, este dezastruos, pentru că poate induce oamenilor sentimentul că „se cultivă“, atunci când, de multe ori, ei au de-a face cu o pseudocultură vulgară. Pentru arta văzută ca unicat, primejdia este mortală, şi în acest sens vorbeam pe larg în carte despre canalele educaţionale susţinute de stat, care ofereau celor dornici să se instruiască o rezervă de bun gust şi de fidelitate artistică. Sunt sigur că în America de azi această posibilitate de instruire mai există, în vreme ce la noi ea este pe cale de dispariţie, din cauza concurenţei acerbe din mass-media, lansată pe criterii comerciale. Astfel, şuvoiul informaţional care inundă azi, clipă de clipă, casele românilor poate, în mod paradoxal, să diminueze discernământul critic pe care ei îl aveau atât de treaz în timpul dictaturii, când fluxul strict de informaţii venit prin posturile de radio occidentale (şi completat uneori vizual prin antenele direcţionale spre televiziunile vecine) îi obliga la un raţionament mai profund şi mai personal.

Iată numai câteva motive de reflecţie pentru care cartea aceasta, trecută de vârsta primei senectuţi, merită citită şi de tânăra generaţie. Eu am făcut-o azi cu sentimentul că răsfoiesc un album de epocă în vuietul unei autostrăzi de pe care nu mai este sens de întoarcere.

10 mai 2015

Romulus Rusan

Partea întâi

NOUĂZECI ŞI PATRU DE ZILE ÎN INTERIORUL AMERICII

Primele două săptămâni:

ACLIMATIZAREA

Portul New York, cheiul 45. Ce poate fi mai frapant pentru ochi decât intrarea într-o ţară nouă, necunoscută! Când cobori cu avionul, mişcarea electrocarelor de pe aeroport, uniformele hamalilor, firmele

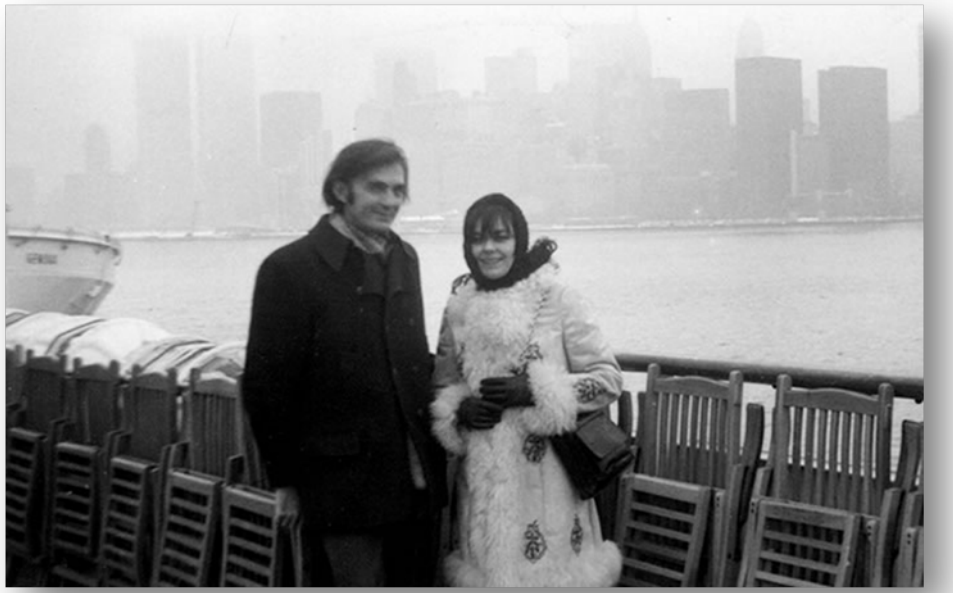

Ana Blandiana și Romulus Rusan la debarcarea la New York, 21 decembrie 1973

şi chipiele, până şi culorile cisternelor de benzină par nepământeşti, aparţinând altui univers, cu alte ritmuri şi altă chimie. Când cobori din vaporul în care nouă zile ai trăit emoţia acestei clipe, ceea ce întâlneşti este mai puţin extraterestru, dar deosebirile sunt mai palpabile (şi în acelaşi timp mai familiare!), poate pentru că emoţiile au preparat contactul, făcându-l mai puţin brutal.

În primul rând, încăperea în care se face vama este un imens

Ana Blandiana la debarcarea la New York, 21 decembrie 1973

hangar, cu pereţi de beton netencuit, cu mese robuste, grosiere, asemănătoare întrucâtva acelora din pieţele noastre de zarzavaturi. Două prime caracteristici americane: imensitatea şi utilitarismul... O altă caracteristică: un fel de egalitate a indivizilor, sinonimă cu standardizarea. Controlorii vamali, nişte bătrânei cu mânecuţe, având un aspect destul de intelectual, de funcţionari ridicaţi cu două minute înainte de la un birou, sunt totuşi egalaţi în stil de hamalul italian, cu targa lui elegantă şi semimecanizată, care ne ia în primire şi ne

îndreaptă spre o ieşire a portului unde aşteaptă, parcă anume, un taxi adormit. Suntem fericiţi şi uşuraţi. Pe fundul unui geamantan ne-au scăpat - fructe ale păcatului - câteva mere luate de pe vapor, cu speranţa de a ne ţine de sete în numeroasele ore pe care le vom parcurge fără bani, fără cunoştinţe, într-un autobuz necunoscut, de-a curmezişul unui continent despre care nu avem decât sumare cunoştinţe geografice şi cinematografice. Legislaţia americană are aspecte uneori bizare, dar întotdeauna provenite din experienţa unor întâmplări. În cazul de faţă, pentru a se împiedica aducerea oricărui fel de microorganisme sau boli de peste mări, intrarea până şi a celui mai umil fruct este interzisă.

Taxiul adormit - galben, bineînţeles, aşa cum îl ştim din filmele cu subiect citadin („*Yellow cab!*“ îl auzi strigând pe câte un erou comic foarte grăbit, în vreme ce, dacă filmul e poliţist, gangsterul, urmărit de adversari, găseşte plasată maşina cu pătrăţele exact în faţa restaurantului de unde iese valvârtej - se animă prin persoana şoferului, bătrân şi mătăhălos, un fel de John Wayne ursuz, care nu se ridică de pe locul său, care nu răspunde decât monosilabic, care te lasă să-ţi deschizi singur portbagajul, care nu se grăbeşte, ca-n Europa cea cu două eterne feţe, să-ţi apuce bagajele spre a te obliga la bacşiş (e o regulă şi aceasta, ni se spune: spre a se preveni atacul la persoană, când ar avea mâinile ocupate...). De altfel, banii ne sunt strict număraţi, şi trăim zece minute de suspans, cu ochii la contor, gata să oprim la săritura cifrei anterioare averii noastre băneşti. Ceea ce nu se întâmplă, din fericire.

În schimb, ceea ce întrezărim prin geamul taxiului, chiar aşa speriaţi cum suntem, seamănă pe jumătate cu bogata cultură vizuală pe care orice muritor o are despre America, dar în acelaşi timp, tocmai prin faptul că se află la doi paşi, dincolo de un parbriz (ca şi cum sticla ar avea proprietatea să te izoleze până la abstract de lumea pământească), pare ireal, nesigur, ca un vis. Iată clădirile negre, de cărămidă aparentă, cu scară la stradă, iată maidanele, parcajele (uneori sunt totuna), iată străzile comerciale, cu ciorchinii lor de firme orizontale şi verticale, iar prin faliile acestea abisale, umbroase, iată în fundal, parcă pictate pe decorul pânzat al unui film de duzină de la Hollywood, iată blocurile „zgârie-nori“, şi aici, din nou lângă tine, la doi paşi, iată maşinile enorme, late şi zuruitoare, mergând cu o viteză neverosimil de mică, iată un negru bătrân pe care era să-l călcăm, un băiat de prăvălie cu şorţ până la pământ, udând trotuarul cu o stropitoare...

Autogara. Am ajuns la autogara „Greyhound“, cu un exterior sumbru, de garaj ordinar, dar cu un interior uluitor de viu, scăldat în neon (deşi suntem în plină amiază), fastuos, părând infinit, aşa cum coboară în pantă lină, pardosit cu dale gălbui, uleioase, segmentat de numeroase şiruri de călători care aşteaptă fie la casele de bilete, fie la cele câteva zeci de *gates* (porţi) pe unde vor pătrunde în autobuze când acestea vor trage la peron. Peste câteva zile e Crăciunul, iar zumzăiala aceasta plină de ecou este îmblânzită, şi idilizată chiar, de colindele revărsate abia auzit din megafoanele ascunse în pereţii de travertin poros. Ne aşezăm la poarta nr. 38, de unde va pleca peste o oră autobuzul spre San Francisco, cale de 3.049 de mile (aproape 5.000 de kilometri!). Din fericire, drumul nostru până la Iowa City este mai scurt (1.000 de mile, deci aproximativ distanţa Bucureşti - Milano) şi va dura - ştim acum exact - numai 23 de ore, timp care nu sperie pe nici un american. Dacă nouă ni se pare o durată prea mare, ce să mai spună atunci bătrâna doamnă cu care discutăm: pornită să-şi întâlnească fiii din Los Angeles, va sta pe scaunul maşinii trei zile şi trei nopţi! Sau ce să mai spună pasagerii pentru Seattle - aşezaţi în şir indian la o poartă vecină - care vor dormi cu capul pe spetează cu o noapte mai mult chiar decât bătrâna mamă!

Aici, în faţa cozilor festive - şi îngroşate de atâta festivitate! - realizezi adevăratele proporţii ale Americii. Şi îţi faci o primă impresie, sumară, despre diversitatea ei. Cozile cu itinerare nordice (Boston,

Philadelphia, Chicago) sunt austere, imobile, cenuşii: oamenii lor, cu figuri predominant blonde, osoase, de anglo-saxoni, parcă semănând cu toţii între ei, sunt îmbrăcaţi şters şi monoton, iar din întreaga lor atitudine ai putea parcă să deduci dorinţa de a se face cât mai anonimi şi neobservaţi. Deşi în ajun de sărbătoare, hainele lor sunt modeste, uneori chiar neglijente. Cu totul altfel arată cozile pentru Sud. Figuraţiile multicolore de pe scena operei au coborât parcă aici: pălării de paie sau negre, cu ţinte şi şireturi (în Sud e cald, de Crăciun!); şaluri de mătase ca nişte fluturi giganţi; cingători argintii; pantofi cu tălpi „jumbo“ (unele atingând, vă jur, jumătate de metru); cămăşi în culorile cele mai trăsnitoare cu putinţă: pantaloni la fel (dintre toţi, atrage atenţia o pereche stacojie, aparţinând unui bătrân cu barbă albă, stil maharajah)... Imensa majoritate a componenţilor acestor cozi sunt negri americani. Ţinuta lor - frapantă, dar de un gust sigur dacă ar fi să o judecăm numai din punct de vedere estetic - indică un temperament artistic, înclinat mai degrabă spre traiul rezultat din inspiraţii contemplative decât spre o existenţă bazată pe eforturi stăruitoare. De altfel, se şi cântă în gura mare (concerte gratuite, pentru care la noi s-ar plăti 100 de lei 1a Sala Palatului), şi nu e nevoie să ciuleşti urechea pentru a desluşi în răstimpuri, de la distanţă, fraze şi conversaţii întregi: acute, certăreţe, adesea numai pentru familiarul (nouă) motiv că un individ mai cu tupeu a încălcat rândul...

În schimb, şirul nostru e rarefiat şi inert, încălcarea ordinii, dacă s-ar produce, ar fi un păcat de moarte. Se şi vorbeşte în şoaptă, ca şi cum nu am exista. Ceea ce nu ne împiedică să transformăm locul şi timpul, cum se întâmplă şi pe alte meridiane, într-un prilej de veritabilă şedinţă (doar că aici suntem mereu cu ochii pe nenumăratele bagaje cu care ne-am înconjurat şi pe care le mutăm mărunt, cu cât rândurile se strâng...). Un domn cu barbişon (iată, în sfârşit, un semn particular şi în cumintele nostru rând) ne explică tacticos că aglomeraţia aceasta organizată şi răbdătoare nu se datoreşte fricii de a rămâne pe jos ori de a călători în picioare, ci pur şi simplu spiritului de ordine întipărit prin tradiţie: dacă numărul pasagerilor depăşeşte cu doi numărul locurilor - patruzeci şi trei - va fi pus la dispoziţie un autobuz suplimentar; dacă şi suma scaunelor din două autobuze va fi depăşită, va fi pus la dispoziţie un al treilea ş.a.m.d. Din când în când, un funcţionar scoate capul pe poarta masivă şi parcă ne-ar număra, aşa încât nu avem motive de îngrijorare.

Prima experienţă. Abia urcaţi în autobuz - un prim eveniment... Căutându-mi loc, văd o domnişoară chinuindu-se să ridice un geamantan pentru a-l aşeza în portbagaj şi, cu politeţea europeană cea mai banală şi cu complexul noului-venit care vrea să se facă util, pun mâna să-i ajut. Tinerica se smuceşte speriată, agasată (un gest la fel de reflex ca şi acela al meu, de gentilom demodat), pentru ca în clipa următoare, asigurându-se probabil de lipsa de rele intenţii, să-mi cedeze cu totul valiza, aruncându-mi cele mai languroase priviri. Tot timpul drumului, apoi, mă simt ca un pretendent care nu a avut curajul să ceară mâna celei iubite în ascuns; ocheadele fetei, stimulatoare, continuă şi după ce mă vede ore întregi alături de cea căreia îi cerusem mâna cu paisprezece ani înainte. Evident că, după ce l-a luat în primul moment drept agresiune, nu poate pricepe altfel gestul meu nesăbuit decât ca pe o declaraţie timidă de dragoste, pentru că - voi înţelege mai târziu - politeţea formală, în sens european, este inexistentă. Educaţi de mici în chip spartan şi în aşa fel încât să nu se lipească de ei nici un fel de complexe, americanii, în special cei tineri, nu simt nevoia complicaţiilor inutile. Ei nu sărută mâna fetelor, intră pe uşă înaintea lor cu aerul cel mai firesc şi, bineînţeles, nu le ajută să-şi aşeze bagajele în plasă! Discuţiile sunt sincere şi directe, declaraţiile de dragoste se fac sportiv şi concret, dacă nu lipsesc cumva cu desăvârşire. Într-un fel, este un mod de a practica *ad litteram* egalitatea sexelor.

Autostrada interstatală 80. Dar să nu uităm că suntem la New York şi că plecăm peste câteva minute. Întrebarea e dacă am fost cu adevărat aici din moment ce n-am pus piciorul pe un trotuar şi n-am

avut cerul deasupra capului... îl vom cunoaşte mai bine când vom reveni, la întoarcerea spre casă? Oricum, tot am furat ceva cu ochiul, iar privirea furişată, *întrezărirea*, e uneori mai acută şi mai norocoasă decât vederea continuă şi monotonă. În plus, vom avea privilegiul de a cunoaşte America înaintea New York-ului, ceea ce e nu numai inedit, dar şi mai firesc, mai realist şi mai drept („Nouăzeci la sută din europeni confundă Statele Unite cu New York-ul, şi mai exact cu Manhattanul; imagine cu desăvârşire falsă", se plâng americanii şi chiar newyorkezii...). Noi vom avea, poate, prilejul să venim dinspre America adevărată spre reversul ei, nu mai puţin adevărat, şi atunci le vom putea cunoaşte la fel de bine pe amândouă. Autobuzul se strecoară pe drumul cel mai puţin ocolit spre periferiile vestice, astfel încât, după ce am zărit, iarăşi printre falii de ulicioare vechi, câteva creştete irizate de zgârie-nori, după ce am traversat câteva poduri şi am mers un timp paralel cu metroul aerian, ne-am trezit în acea zonă incertă, de câmp, de platformă industrială şi de cartier poluat, unde totul pare magazie cenuşie, abator roşiatic, triaj fumuriu, fabrică neagră, baracă prăfuită - zonă specifică megapolisului american. Surprinzător de repede, în mai puţin de treizeci de minute (New York-ul nostru a fost aproape o tangentă), ne-am văzut ieşiţi într-o autostradă, întâi cu douăzeci de benzi, apoi cu zece, în sfârşit cu şase, şi nemaipomenita ei monotonie s-a umplut imediat, pentru ochiul nostru sătul de apă şi flămând de impresii, cu detaliile cele mai proaspete şi culorile cele mai vii.

La început, întretăierile spectaculoase, cu numeroase artere elicoidale urcând deasupra sau coborând dedesubtul nostru ca nişte imense noduri de asfalt abia destinse. Apoi micile aşezări din dreapta şi stânga, părând la prima vedere parcuri nestăvilite sau case izolate, dar dovedindu-se, la un studiu mai atent, şi una şi alta: reşedinţe extraurbane, mai precis excrescenţe ale oraşului, care devine astfel practic incontrolabil, nelimitat. Americanii sunt un popor migrator, aşa s-a format naţiunea lor şi aşa continuă ei să învingă marile spaţii în care s-au inclus, încât civilizaţia şoselei este o primă necesitate astăzi, în era automobilului, când omul s-a îndepărtat într-atât de esenţa pedestră, încât a devenit un mamifer pe roţi. În orice ţară, spiritul călătoriei este altul, şi poate fi citit în aspectul şoselei, în firmele, literele, culorile ei, în grija pentru anonimul de la volan. Şoseaua americană (suntem şi vom fi până la Iowa City pe Autostrada interstatală nr. 80) nu are în ea nimic romantic, dar nici ostentativ, nu etalează nici pomi umbroşi, dar nici incendii rotitoare de neon, în schimb este gândită astfel încât să ofere navetistului care parcurge zeci de kilometri până la locul său de muncă sau temerarului care traversează în câteva zile continentul tot ce este necesar, astfel încât confortul şi convieţuirea traiului sedentar să se regăsească aici în comprimate.

Nimic mai mult, dar nici mai puţin; nimic gratuit şi nimic dispensabil. Atât cât să se poată trăi pe şosea. Autostrada nu are garduri laterale, dar este spintecată de o vertebră de beton care delimitează în interior cele două sensuri ale mişcării. Măciuliile de pe margini, destinate în egală măsură măsurării spaţiului şi semnalizării fosforescente, noaptea, sunt de dimensiuni mici şi au o formă şi o poziţie curioasă, de popic lovit, gata să cadă. Dar din douăsprezece în douăsprezece astfel de popice, agăţat într-un fel de panou metalic, apare câte un telefon de alarmă. Iar la distanţe mai mari, de câteva mile, apare o inscripţie cu litere imense, dar sobre, stereotipe; *„Food, phone, gas, lodging - next right*", ceea ce înseamnă că la prima ramificaţie pe dreapta va apărea o *rest area*, adică un loc de odihnă unde se pot găsi - în ordinea avertizatorului - mâncare, telefon, benzină şi cazare. De departe, un astfel de motel nu pare altceva decât o cabană de munte de la noi. Dar repetat în sute de mii de exemplare, se transformă într-o instituţie mai mult decât respectabilă.

Hanurile secolului al XX-lea. Aici vin să bea o cafea şi să asculte muzica trecătorii veseli, şi aceasta este a doua casă a *trucker*-ilor, şoferii de cursă lungă. *Truck-ul,* autocamionul cu remorcă, este principalul vehicul al autostrăzii şi al Americii. Silueta lui gigantică străbate de la un capăt la altul continentul, eclipsând prin dimensiuni

automobilele, care devin, brusc, alături, nişte gângănii, dar fiind eclipsată de acestea prin viteză. Singur *Greyhound-ul* nostru concurează în măreţie, pe ambele laturi, cu *truck*-urile: le ajunge din urmă, merge un timp paralel cu ele, părând că se opinteşte să le întreacă, şi atunci spaţiul care ne desparte devine un vid sonor de cilindri uruitori (noaptea, luminile multicolore şi reflexele lor nesigure în geam te fac să te crezi de-a binelea într-un tunel), apoi le lasă în urmă printr-un efort elegant, mut, lent, transformându-le curând în puncte strălucitoare. Băieţii robuşti şi unchieşii cu chip brăzdat de la volanul cât roata carului, cu aparatele lor de radio la buze, sunt cărăuşii moderni ai Americii. Transportul pe calea ferată, atât de mărfuri, cât şi de călători, a început să piardă teren în secolul nostru, după ce el însuşi detronase în secolul trecut căruţa şi diligenţa. Bineînţeles că *trucker*-ii au moştenit hanurile secolului nostru, care sunt aceste *„food-phone-gas-lodging“,* unde se simt şi se manifestă ca acasă.

Dar n-am vorbit aproape nimic despre instituţia căreia îi aparţinem pentru moment, acest *Greyhound* faimos.

Şoferul dumneavoastră de nădejde. De cum s-a închis uşa masivă, ca de avion, autobuzul nostru a devenit un fel de navă etanşă. Şoferul Joseph D. White *(„your operator - safe, reliable, courteous*“ - „şoferul dumneavoastră - precaut, de nădejde, politicos“, scrie pe o tăbliţă deasupra parbrizului) a ambalat motorul şi apoi, ridicat puţin din scaun, privind atent peste umăr, a mai verificat o dată interiorul maşinii, ne-a numărat. Pe urmă, la vreun sfert de oră după ce maşina s-a pus în mişcare, mai precis atunci când a ieşit din zona circulaţiei intense, am auzit venind de undeva, de deasupra capului nostru, de acolo unde mai erau gura de aer condiţionat şi veioza electrică, unul din cele mai originale discursuri. „Bună ziua“, spunea cu aproximaţie şoferul în microfonul său. „Mă numesc Joseph D. White...“ (Numele său era necunoscut numai celui ce nu ar fi vrut să-l citească pe placa foarte vizibilă...) „Vă aflaţi în maşina nr. 7074, cu destinaţia San Francisco. Prima oprire va fi la Millersburg, la ora... V-aş ruga să nu fumaţi. Dacă totuşi vreţi să fumaţi, obţineţi aprobarea vecinului şi îmi spuneţi apoi şi mie. Sau, dacă nu vreţi să vă mai deplasaţi până la mine, fumaţi astfel încât să nu vă observ.“ Originalitatea consta în faptul că nişte comunicări banale erau spuse pe un ton amical, ca şi cum acest Joseph D., irlandez după toată figura şi vorba lui, n-ar fi fost un simplu salariat, ci s-ar fi cunoscut cu fiecare din noi şi ar fi vorbit nu cu toţi deodată, ci cu fiecare în parte. Călătorii au gustat, se vede, acest eşantion de umor irlandez şi au aplaudat. După care s-a auzit cum Joseph D. a închis microfonul şi, peste câteva minute, brichetele au început să scrâşnească, iar fumul să ne ajungă la nări, de toate aromele, de pe sub banchete, din când în când concentrându-se în nori consistenţi. Pasagerii nefumători n-au părut prea şocaţi nici când doamnele mai în vârstă au scos din poşete mici scrumiere portative: cei mai mulţi şi-au reglat scaunul rabatabil într-o poziţie cât mai comodă somnului şi, lăsaţi pe ceafă, au închis ochii. Ceilalţi au rămas să privească în gol. Ne-a mirat faptul că nici unii n-au intrat în vorbă, preferând tăcerea, întoarcerea în sine, neantul... Ceva mai târziu, când s-a făcut frig, nici unul n-a făcut cei câţiva paşi până la jovialul Joseph D., să-l roage să învârtă butonul de încălzire a aerului condiţionat, şi a trebuit ca unul din noi, rătăciţii pe continentul nou, să luăm iniţiativa, apreciată apoi de toţi, tacit, ca foarte bună. Ca şi în cazul fetei cu geamantanul, am observat un fel de uimire în faţa comunicativităţii, socotită mai degrabă ceva suspect, ieşit din normal, decât o atitudine firească, de om cinstit. Resemnarea aceasta - ne-am spus - e probabil un complement al disciplinei, disciplină care s-a transformat în indiferenţă, în cinste pentru sine şi numai pentru sine, în omenie înţeleasă doar ca o negaţie a relelor şi nu ca iradiere spre exterior. Am continuat drumul oarecum îngânduraţi. Teama de necunoscut a lăsat locul unei vagi compasiuni.

Coadă la restaurant. La Millersburg, autobuzul a deviat din autostradă şi, după câteva cotiri chinuite pe străduţele aşezării (nu e uşor să manevrezi un asemenea lungan pe nişte ulicioare ca de staţiune balneară), a oprit lângă o *rest area* din cele anunţate insistent de-a lungul drumului. Joseph D. ne-a anunţat că vom face un popas de treizeci de minute şi că suntem rugaţi să părăsim maşina. „În «cafeteria» - a continuat - în afara zâmbetelor lui Ann şi Virginia, fetele care sunt de serviciu azi, vom putea găsi...“ şi a înşirat, degustând parcă fiecare fel, o întreagă listă de mâncăruri din care n-am înţeles nici un nume. A fost din nou aplaudat, dar nimeni nu i-a adresat vreun cuvânt în plus.

Căutat mai târziu pe hărţi, Millersburg abia dacă poate fi găsit, şi numai în cele mai amănunţite. Totuşi, iată-ne opriţi aici, după ce am trecut pe lângă oraşe mai acătării fără măcar să le salutăm. Halta e prevăzută chiar în *schedules,* în acele complicate fascicole pe care le primeşti gratuit în autogări şi în care, dacă ai chef şi timp să le descifrezi până să ajungi la destinaţie, găseşti sintetizată în cifre, asteriscuri, semne şi simboluri toată viaţa autobuzului - în ce zi a săptămânii merge la Los Angeles şi în care numai la San Francisco, apoi când opreşte pentru revizie tehnică aici şi când dincolo, când e preferat restaurantul acesta şi când celălalt, unde trebuie să schimbi maşina pentru Detroit şi unde pentru Denver etc., etc. Probabil că Millersburg a fost ales de şefii lui Joseph D. White după lungi pertractări cu lanţul de *rest areas* din care fac parte misterioasele Ann şi Virginia, şi el a trecut în literatura şi în practica *Greyhound*-ului ca un detaliu tehnic definitiv.

Am intrat în „cafeteria“ (un fel de expres) doar ca să bem un pahar cu apă, şi n-a fost greu să-l găsim, chiar la intrare, pe o măsuţă, lângă un bol cu gheaţă în cuburi (obicei ţinând aici, se pare, de tradiţia ospitalităţii...). În schimb am asistat la un mic spectacol ilustrând tipul de disciplină americană. Holişorul unde ne aflam era despărţit de localul propriu-zis printr-un gărduleţ, vopsit în culori vii, prevăzut cu o nu mai puţin bizară portiţă. Pasagerii - practic întreaga maşină - s-au postat în acest punct de intrare, aşteptând să fie preluaţi de una din tinerele chelneriţe, care îi conducea pe rând la mese. Răbdarea cu care colegii noştri de drum se lăsau astfel tutelaţi, în ciuda grabei şi a faptului că restaurantul era gol, ni s-a părut fenomenală şi, în orice caz, de neimaginat în Europa.

Ogarul cenuşiu. În curtea nu prea îngrijită a localului am avut timp să studiem bătrâna noastră carapace. După cinci ore de mers fără oprire, *Greyhound*-ul se odihnea maiestuos, părând un uriaş pe lângă clădirile joase din jur şi printre limuzinele lăbărţate care i se ploconeau la picioare. Dar era şi el dominat de silueta gigantică a câtorva camioane cu remorcă. Pentru prima dată ne-am dat seama că nu l-am privit încă atent, deşi, urmând să petrecem noaptea în el, ni-l simţeam acum mai familiar şi chiar protector. De o frumuseţe severă, strict tehnică, era format numai din suprafeţe geometrice; parbrizul şi toată partea din faţă erau perfect verticale; corpul autobuzului continua paralelipipedic până aproape de spate, unde se teşea uşor, iar striaţiile de aluminiu albăstrui care-l brăzdau paralel pe toată lungimea se transformau într-un fel de aripioare oblice; geamurile trapezoidale dădeau o alură aerodinamică acestui bolid mops, în timp ce roţile - trei perechi, dintre care două duble - îl înveseleau puţin în loc să-l facă mătăhălos. Pe amândouă laturile caroseriei era desenată silueta „patronului“ - un ogar (*greyhound)* cenuşiu, lansat în zbor elegant... Cel mai nostim lucru în înfăţişarea autobuzului erau însă numeroasele numere de circulaţie de pe partea anterioară, care se transforma astfel într-un adevărat piept de general, aşteptând parcă şi mai multe decoraţii. Am numărat paisprezece astfel de tăbliţe, scrise în roşu, în verde, în albastru, chenăruite cu alte şi alte culori. Fiecare stat de pe traseul actual, sau de pe altele, trecute, a ţinut să dea colecţiei câte o astfel de tăbliţă: în mijloc un nume cu multe cifre, dedesubt şi deasupra, numele şi *nickname*-ul (porecla tradiţională): Pennsylvania -

Ţara cărbunelui, Nebraska - Ţara porumbului, Arizona - Ţara salviei, Illinois - Ţara lui Lincoln, New Mexico - Ţara încântării, în sfârşit Iowa (unde mergem noi) - Ţara frumoasă! Acum am priceput de ce în interiorul maşinii, cam deasupra parbrizului, figurau acele tăbliţe, la fel de numeroase, cu extrase de regulament, pe care le crezusem - după episodul cu şoferii şi fumătorii - pur decorative: „Fumatul în maşină, interzis în Oregon şi în oraşele San Francisco, Los Angeles"; ... „Oprită introducerea vegetalelor în California" ş.a.m.d. Fiecare din cele cincizeci de state americane are legile sale proprii, bineînţeles izvorând din spiritul Constituţiei şi din tradiţiile locale. Fiind votate la date felurite, o lege poate fi într-un stat ultrapozitivă şi ultramodernă, pentru ca în statul vecin echivalentul ei să fi rămas învechit şi conservator. Există chiar un anuar glumeţ care se îndeletniceşte cu publicarea, printre altele, a paragrafelor anacronice din legile unor state, de genul (şarjez din memorie): nu este admisă căsătoria unui tânăr mustăcios cu o văduvă de peste 53 de ani; sau: fumătorii de pipă care conduc vehiculul (diligenţa?!) cu mai mult de 15 mile pe oră vor fi amendaţi! Atribuţiile legislative locale ajung până acolo că ora oficială (Statele Unite au patru fusuri orare) este votată aparte în cadrul fiecărui stat.

Trecând prin atâtea frontiere şi legi, *Greyhound*-ul reprezintă astfel cealaltă latură a americanismului: standardizarea la proporţii naţionale. Pe cei cinci milioane de kilometri de şosea vei întâlni exact acelaşi autobuz: nu numai unghiurile şi culorile caroseriei sunt aceleaşi, dar şi opalescenţa geamurilor, şi înclinarea chipiului şoferului, şi grosimea nodului de la cravata neagră a acestuia... Intrând pe teritoriul altui stat, *Greyhound* încetineşte sau iuţeşte cu cinci mile spre a se integra în viteza legală, ascultă de un paragraf de lege sau altul, dar rămâne în esenţă acelaşi - un simbol al unităţii în diversitate ce caracterizează fenomenul american.

Atenţie la paşi. Spre a ne confirma, grupul de călători se întoarce de la „cafeteria" cu un alt şofer: „Harold Sudimak" parcă se prezintă acesta, scoţând din geantă o tăbliţă şi agăţând-o deasupra parbrizului sub cealaltă tăbliţă: *„Safe, reliable, curteous",* care probabil că i se potriveşte şi lui. Ritualul de la New York se repetă aidoma: H.S. perforează biletele noilor-veniţi, se aşază la volan, se ridică şi ne numără peste umăr, porneşte, parcurge câteva mile şi apoi spune în microfon cam aceleaşi lucruri ca şi Joseph D. White. Noul-venit e mai vârstnic, mai sobru, morocănos chiar, şi vorbeşte cu un accent mult mai nazal. (Nimic mai aproximativ la americani ca accentele! Ar părea că e o mândrie să nu faci nici un efort ca să vorbeşti după normele englezei clasice.) Gluma cu fumatul lipseşte, drept care lipsesc şi aplauzele. De altfel, pare că „schimbul 2" nici nu le doreşte. Vorbeşte neutru, învârtind simultan volanul cu o oarecare absenţă. Apoi îşi înfundă definitiv privirea în şosea şi conduce tăcut, făcând totală abstracţie că are în spate patruzeci şi trei de oameni. În schimb, remarcăm la el o formulă pe care n-am observat-o în *speech*-ul primului şofer, şi care ne va obseda, ne va amuza copios de acum înainte prin stereotipia ei: *„Watch your step!*" (Atenţie la paşi!). Ce e asta? Un îndemn filosofic?! O recomandare practică? Până la urmă observăm că la cea mai mică oprire a autobuzului (până la Iowa City am mai avut patru halte) deasupra uşii pulsează un panou de lumină roşie cu conţinut asemănător: *„Watch step down!"* (Atenţie, jos e treapta!). Şi am realizat drama unei instituţii (dramele sunt şi ele standardizate!). Ca să prevină accidentele cauzate de această treaptă, mii de şoferi sunt obligaţi să reamintească pasagerilor, la fiecare oprire şi pornire, de existenţa ei. Imperfecţia proiectanţilor de la „General Motors" se repară prin vocile atât de variat accentuate ale acestor slujitori ai ogarului, care sunt prin definiţie şoferi, taxatori şi dădace totodată.

Prima noapte. „Greyhound" este autobuzul săracilor şi al negrilor. I s-a închinat şi un cântec, care a fost câtva timp şlagăr şi al cărui început

sună cam astfel: „Noi nu avem scaune pe care ne este scris numele,/ Noi nu luăm prânzul la New York şi cina la San Francisco sau Cannes“. Într-adevăr, cetăţenii mai cu dare de mână călătoresc cu avionul sau cu elegantele vagoane de dormit (acestea supravieţuiesc - numai pe distanţe mari - pe câteva linii transcontinentale). Dar unde mai poţi întâlni concreteţea şi omenia dramelor unui *Greyhound*? Când se apropie seara, oamenii îşi întind oasele pe scaunele lor ca de dentist, unii scot câte o pernuţă pneumatică şi şi-o aşază la şale, alţii deschid o carte şi aprind veioza.

Harold Sudimak rămâne realmente singur, dă drumul aparatului de radio, ascultă muzică punându-şi minuscula cască la ureche, musculiţele se izbesc de parbriz, camioanele rămân lent în urmă. Tu te gândeşti la cei de acasă, care acum se trezesc - în dimineaţa celeilalte zile, pe care n-ai trăit-o încă şi o vei trăi abia când ei se vor întoarce de la serviciu. Fusul orar te face să gândeşti, să te zbaţi dublu, să trăieşti fiecare lucru de două ori, pe scurt, suferi de o sfâşietoare ubicuitate.

Harold Sudimak trece fără să clipească pe lângă un accident de pe şosea, în jurul căruia s-au strâns patru ambulanţe şi maşini ale poliţiei (primii şerifi adevăraţi pe care-i vedem!), aranjate în jurul punctului ca petalele unei flori. În continuare, nişte maşini ciudate, ulcerând bezna cu lumini penetrante: când ne apropiem, zărim nişte oameni agitându-se printre compresoare şi faruri pe care culorile vii le fac idilice... Se repară asfaltul, în mers, fără întreruperi de circulaţie, în timpul nopţii, şi oamenii aceia, primii pe care i-am văzut lucrând fizic pe noul continent, par reclame ale dinamismului, promptitudinii, hărniciei.

Noaptea s-a dus relativ repede. Am trecut prin frigul munţilor Apalaşi, cu lapoviţa lor care ne-a băgat singurătatea în suflet, am intrat în câmpiile Pennsylvaniei de Nord, am aţipit de câteva ori şi ne-am trezit de tot atâtea ori în smuciturile maşinii care intra în labirinturile vreunui alt orăşel, ne-am cutremurat de singurătatea vitrinelor scăldate în neon, ne-am lăsat cuprinşi de furnicăturile câte unei firme de hotel *(„vacancy - no vacancy*“) şi, când umbrele au început să se desfacă, spre ziuă, am oprit la frontiera statului Illinois. Frontieră dreaptă pe hartă, ca o linie trasă cu echerul, frontieră albă, invizibilă, şi totuşi, încetinind motorul, autobuzul se opreşte în interiorul unui ciudat arc de triumf cu mai multe despărţituri. Un steag cu stele şi dungi flutură uşor în întuneric, ceasul care arăta ora 5 poartă pe cadranul opus ora 4. Am întinerit cu o oră! Şoferul întinde o hârtie, un om din interiorul unei cabine o ia cu o mână şi cu cealaltă apasă un buton, deschizându-ne bariera. A fost o viză? Nu, a fost o taxă. Ca să putem intra pe autostrada noului stat. Sumele rezultate sunt folosite la întreţinerea şi paza autostrăzilor, la deschiderea altora, noi. Şi, ca să ne convingă, parcă, de operativitatea afacerilor, o nouă echipă, bine reprezentată cromatic, de asfaltagii, ne iese în cale şi rămâne apoi mută în urmă.

Acuitate şi fantezie. Autogara din Chicago. Aici vom cunoaşte, în jumătatea de oră de oprire, o altă instituţie caracteristică. În limbajul comun se numeşte *rest room* („cameră de odihnă“). A fost inventată, probabil, de spaima marilor distanţe, din dorinţa călătorilor de a se relaxa, de a-şi dezmetici mădularele după un drum de sute de mile. Nu există gară, autogară - oricât de măruntă - care să nu aibă *rest room.* Treptat, acesta s-a extins şi în parcuri, pieţe. Pe câteva zeci de metri, o uzină de recondiţionare a fizicului: duşuri, toalete, lavabouri, canapele pentru relaxare, oglinzi pentru bărbierit, lustragerii automate, toate funcţionând gratuit sau în schimbul unei sume modice. Mai departe, sala de aşteptare, uriaşă, unele scaune având mici televizoare (*„15 minutes, a quarter“* - „15 minute, un sfert de dolar“). Poliţişti - înalţii, eleganţii poliţişti din Chicago - patrulând. Doi soţi se ceartă - o banală ceartă de familie -, soţul pleacă sangvinic, iar soţia rămâne cu ochii plânşi. Patrula se apropie şi o întreabă dacă a păţit ceva, dacă-i poate fi de folos. Ne plimbăm prin holul imens, căutând să ne dezmorţim. Curând se ivesc, aproape deodată, ca la un semn, oameni cu obrazul purtând amprenta pernei de acasă, cu ochii lipiţi de somn, viitorii noştri companioni, încărcaţi cu genţi doldora de hârtii, în buzunare cu

ziare abia ieşite din rotativă: turneul d-lui X, crima din strada Y, meciul de baseball câştigat de echipa Z. Autobuzul nostru devine neîncăpător, mai apar ca din pământ două şi continuăm drumul ca un mic tren pe cauciucuri. Practic, de la Chicago încolo am intrat în Middle West (Vestul mijlociu), grânarul Americii, locul bunelor moravuri, al micilor oraşe patriarhale, al fermelor izolate şi al campusurilor liniştite.

Într-adevăr, cât vezi cu ochii, întinderea e plană, sub zăpada subţire presimţi blana adormită a cerealelor, pe care un soare alburiu se căzneşte parcă s-o tragă la lumină. Iată şi prima fermă, machetă în depărtare pe care o vom regăsi neschimbată din câteva în câteva mile. O casă cu coloane de lemn vopsit în alb sau vişiniu, o curte fără gard, marcată doar prin copaci, o magazie (grajd?) de piatră, cu faţada masivă şi arcuită ca la hangarele de aviaţie, o fântână cu palete, un rezervor de aluminiu, unul sau mai multe tractoare, câteva stoguri de fân... Din când în când, după zeci de mile de câmp curat, apare câte o pădurice de conifere, în crengile căreia balansează veveriţe, unele din ele avansând, îmbătate de aerul dimineţii, până în autostradă. Autobuzul săracilor se animă, taciturnii de ieri şi de aseară prind glas şi îşi uită că n-au avut toată noaptea pernă la căpătâi. Doamna care merge la fiii din Los Angeles, şi care va mai petrece două nopţi cu creştetul pe scaunul incomod, întoarce spre noi o faţă macerată de oboseală. A stat tot timpul în faţa noastră, dar n-am mai avut nici un schimb de cuvinte din autogara newyorkeză. Acum are chef de vorbă, în ceasul al doisprezecelea, când ne aşteptăm din clipă în clipă să zărim pe un indicator rutier numele oraşului nostru: Iowa City. Mai precis, în ceasul al douăzeci şi patrulea, pentru că orelor prevăzute - douăzeci şi trei - li s-a mai adăugat, din întârzierile succesive ale maşinii, încă una. Acum avem emoţii mai mari decât chiar cele de la intrarea în New York, pentru că - dacă la New York eram încă nişte călători - aici, în orăşelul mic, dar concret, suntem irevocabil „acasă“, la capătul unui drum de închipuiri pe care peste puţin timp le vom vedea prefăcute brutal în realităţi. Cât va semăna acest real apropiat cu lunga fantezie care ne-a pus până acum la încercare? Oamenii - cărora le ştim unora doar numele, le bănuim altora doar prezenţa - ne sperie şi, ca în nopţile de elev, de dinaintea unor examene grele, cu profesori necunoscuţi, închipuirea neîndurătoare le creează chipuri difuze de monştri. Dar, tot ca în preajma examenelor din adolescenţă, ne lăsăm să alunecăm pe secunde, în neştire, ca pe un tobogan, convinşi că inevitabilul nu poate fi chiar aşa de rău ca-n gândurile noastre negre; şi că, dacă e numai cu puţin mai bun, atunci totul va fi foarte bine...

La vest de Mississippi. Am intrat pe teritoriul statului Iowa printr-un oraş ciudat, căci ni s-a spus că e format din alte trei oraşe: Moline, Rock Island şi Davenport. *Greyhound*-ul face un slalom icnit pe speteaza câtorva străduţe înguste, arătându-ne casele cu un cat ale celuilalt veac, biserici de piatră sângerie şi hoteluri semănând teribil cu acelea din westernurile hollywoodiene. Nici o despărţire nu se vede între cele trei aşezări, în afara faptului că primele două sunt pe malul stâng al fluviului Mississippi şi fac parte din statul Illinois, în vreme ce a treia este pe malul drept şi face parte din statul Iowa. Trecerea peste Mississippi, fluviul vital al Americii de Nord - care desparte continentul în două şi totodată îl uneşte, aşa cum o arteră desparte şi uneşte un trup - a trezit în noi toate emoţiile livreşti adunate din copilărie, din filele romanelor lui Twain şi din secvenţele unor filme romantice ca *„The Buccaneer“.* Poate cel mai autentic şi autohton folclor al americanilor se leagă de acest fluviu, căruia i se şi spune, de altfel, în limbajul de fiecare zi, duios şi în acelaşi timp tangent-ironic, al anglo-saxonilor - *„The Old Man River“* (Râul moşneag) sau *„The Old Moody*“ (Bătrânul cel tulbure), şi încă în alte zeci de feluri. După tradiţie, Mississippi este poarta de intrare în Middle West, ţinut cu limite totuşi incerte şi discutate, pentru că a fost populat de albi treptat şi mult mai târziu decât coasta atlantică, printr-o a doua migraţie, echivalentă cu o a doua descoperire a Americii.

Atunci, în prima jumătate a secolului trecut, porniţi în căutarea legendarelor comori, în „goana după aur“ devenită pe urmă ea însăşi legendară, străbunicii americani s-au revărsat în cele două treimi

practic necunoscute ale teritoriului de azi, şi năzuinţa spre care plecau era botezată cu un singur nume - „West“ - fie că acest „West“ era „Far West“-ul, pe coasta Pacificului, fie că era tocmai Sudul cumpărat de la francezi ori cucerit de la mexicani, fie că era acest spaţiu de trecere - „Midwest“-ul - unde cei ce-şi pierdeau nădejdea sau îşi găseau un alt rost, neaşteptat, se opreau şi îşi înjghebau mici aşezări, unite treptat în conglomerate de felul celor prin care am trecut.

Aici, la Mississippi, în generaţiile vechi ale apei şi-au găsit moartea sau norocul strămoşii multora din oamenii pe care-i vedem pe străzi, din proprietarii fermelor tot mai dese care apar pe marginea autostrăzii. Iar astăzi, încă, şi poate multă vreme, despre un lucru vechi, dar nu atât de vechi încât să fi făcut parte din cele treisprezece state dintâi, se va spune cu mândrie că este „primul la vest de Mississippi“, în sensul că, dacă n-a avut şansa pionieratului absolut, eroic, i-a rămas consolarea pionieratului acestuia mai mediocru, dar mai solid. Dacă hotelul cutare, universitatea cutare sau preşedintele cutare au fost primii „la vest de Mississippi“, înseamnă că sunt realităţi datorate voinţei mai mult decât strălucirii, strădaniei mai mult decât moştenirii, temerităţii mai mult decât tradiţiei. Paradoxal, fermierii, ţăranii Americii, au rămas de atunci elementul curajos şi cutezător al societăţii, celelalte pături fiind mai mulţumite de starea lor şi mai conservatoare.

Nume de împrumut. Dar nu e timp de reflecţii pe această şosea unde indicatoarele aşteptate nu au apărut încă, deşi am depăşit cu o oră timpul prevăzut. Nu ştim dacă e o simplă întârziere, ori s-a schimbat cumva din nou fusul orar, ori - Doamne fereşte! - autobuzul nostru atât de tăcut o fi luat-o razna şi ne vom trezi în alt colţ al Americii. Culmea este că, în atmosfera de austeritate şi necomunicare care domneşte în *Greyhound* (parcă ai fi într-o biserică), nu-ţi vine la îndemână să întrebi pe cineva, nici chiar pe *operator.* Noroc că ne mai înveselesc celelalte tăbliţe care defilează prin faţa ochilor noştri, aducându-ne la cunoştinţă o întreagă geografie. Găseşti aici o Marseille, o Ottawa, un Peru, după ce înainte notaseşi un Bethlehem, un Emmaus, un Liverpool, un Canton, un Toledo, un Montpellier, o Angola, un alt Peru şi o altă Ottawa, un Washington şi un Baltimore (bineînţeles altele decât cele dinspre Atlantic), un Gutenberg, un Napoleon, apoi chiar un funest Waterloo... Toponimia americană, aşa de nouă şi artificială, în afara unui depozit de vechi denumiri indiene şi mexicane, este un transplant de nume aduse de emigranţi din locurile lor de baştină, de porturi mutate pe uscat, de suverani sau inventatori transformaţi în localităţi, de comune ridicate la rangul de metropole. Ca să se descurce în vălmăşagul de omonime (numai Washington-uri sunt, se pare, peste două sute), americanii adaugă automat numelui oraşului pe acela al statului din care face parte, chiar când nu mai e nevoie de aşa ceva (de exemplu: New Orleans - Louisiana), iar când e vorba de oraşul „princeps“ adaugă, foarte bizar, numele continentului de origine (de exemplu: Liverpool - Europe, sau Canton - Asia!). Tot ce nu e american înseamnă pentru americanul de rând, care abia se descurcă în complicata şi imensa lui geografie, alt continent, care va trebui neapărat specificat. Dacă spui, de pildă, că eşti din *Romania* sau *England,* va trebui să adaugi imediat *Europe,* ca să nu se confunde cumva cu vreun orăşel sau râu din cine ştie ce provincie îndepărtată de aici.

Zâmbete şi cecuri. În sfârşit, mult râvnitul semn a apărut şi, până să ne dezmeticim din emoţia intrării, oraşul s-a şi consumat şi ne-am trezit în faţa autogării: o baracă destul de nearătoasă, situată între o dugheană de bijutier (se pătrunde în ea direct din holul caselor de bilete) şi o altă dugheană, cu inscripţia „*Antiques*“ semănând cu un fel de consignaţie, în care nu intră nimeni şi nu se zăreşte urmă de proprietar, ca o împărăţie de obiecte răpciugoase cu pretenţii de nobleţe.

Observaţiile şi consideraţiile ultime le-am făcut stând la coadă să ne ridicăm bagajele. Dar, spre stupoarea noastră, şoferul - după ce le-a

căutat calm şi flegmatic prin vintrele imense ale autobuzului - ne-a spus la fel de calm şi flegmatic că nu le găseşte. Ne-am agitat cu recipisele în mână, l-am rugat să mai caute, el a cercetat iar, bombănind şi neconvins, portbagajele şi ne-a mai spus o dată că nu există nici o valiză, darămite şapte: astfel că întâlnirea cu William C. Murray şi John Bean, cei doi reprezentanţi ai Universităţii veniţi să ne întâmpine, a coincis cu momentul de prostraţie când ne simţeam uşori şi liberi, dezlegaţi de cele lumeşti, cu toată averea pe noi, cu păturile, pernele, lingurile, creioanele şi tot ce adusesem de peste Ocean, la sfaturile colegilor, ca să ne asigurăm existenţa la Iowa City, rămase departe, într-un neant total, ca şi când n-ar fi fost niciodată şi ca şi cum - ca în vise - greşeala ar fi fost a noastră: că ne-am închipuit cândva că există.

Nu mai puţin calmi şi flegmatici, cei doi universitari au întrebat pe şofer, au reclamat la ghişeu şi li s-a răspuns cu aerul cel mai natural că bagajele nu sunt, că probabil au fost descărcate din greşeală la Chicago şi vor sosi cu următoarele autobuze. Să se păstreze recipisele şi să se întrebe la telefon.

Orele următoare au fost cele mai operative şi caraghioase cu putinţă. Împreună cu John - din prima clipă acest tânăr blond şi slăbuţ, un fel de administrator al Programului Scriitoricesc din Universitate, ne-a spus pe nume şi n-a mai fost cu putinţă să-i vorbim nici noi decât pe numele mic - am cutreierat toate instituţiile din oraş cu care trebuia să avem de-a face. Am fost prezentaţi, am dat semnături, ne-au fotografiat în culori, ni s-au dat legitimaţii... Chiar la început ni s-a înmânat prima bursă - patru sute cincizeci de dolari - cu scuza că pentru cele trei luni de întârziere banii sunt pierduţi. La compania de telefoane „Northwestern Bell Telephone“ am plătit cincizeci de dolari garanţie şi zece dolari abonamentul pe o lună. Aparatul acaparant, de care credeam că scăpasem prin plecarea din Bucureşti, abia că devenise obligatoriu aici, mai precis toţi ceilalţi bursieri şi l-au instalat şi nu puteam să-l refuzăm tocmai noi, ultimii sosiţi... Am mai avut de ales doar forma şi tipul telefonului, dintre numeroasele modele aşezate într-o vitrină. O domnişoară etalând un zâmbet fermecător - cum aveam să mai întâlnim în, practic, toate ocaziile publice şi în toate emisiunile de reclamă de la televizor - ne-a explicat în fraze-cascadă funcţionarea şi avantajele fiecărui tip (acesta este de masă, celălalt de perete; acesta are numerele pe un disc, celălalt pe o claviatură, ca la maşina de scris; acesta poate fi decuplat, celălalt nu; acesta are şnurul de şaisprezece metri, celălalt numai de zece, dar - lucru foarte important - este extensibil...), în vreme ce John - care asista pentru a nu ştiu câta oară la ritual - dormita pe un scaun...

La bancă („Iowa State Bank and Trust Company“) am fost aşezaţi noi pe un scaun şi a apărut o altă funcţionară zâmbitoare, semănând leit cu cea de la telefoane. Potrivindu-ne într-o poziţie frontală şi ridicând fără jenă un aparat minuscul cu bliţ, ne-a fotografiat. În timp ce poza se developa în laborator (noi prevăzând - după noaptea nedormită, după obrazul nebărbierit şi după modul-surpriză în care am fost imortalizaţi - că se năştea în acele minute cea mai monstruoasă ipostază pe care ne-o cunoşteam), am fost puşi să dăm specimene de semnătură. În curând, legitimaţia era gata - un carton lucios, aproape mineral - şi temerile cu privire la fotogenia noastră s-au confirmat. Ni s-a explicat în continuare cum se completează un cec, cum se scrie pe formularul gol suma şi data, cum se semnează şi cum se dă hârtia celui căruia trebuie să-i plăteşti. În general, acceptarea se face pe baza acestei simple iscălituri, dar dacă primitorul are îndoieli, îţi poate cere legitimaţia, spre a compara semnătura de acolo şi de aici, sau fotografia cu originalul; iar dacă îndoielile sunt şi mai mari, el îţi poate cere permisul de conducere auto, care ţine loc în America de buletin de identitate. „Dacă nu aveţi permis - a zâmbit suplimentar domnişoara care ne dădea toate aceste instrucţiuni - spuneţi că sunteţi cardiaci sau miopi, căci altfel puteţi trezi suspiciuni nejustificate“... Ne-a mai încredinţat că nu e bine să porţi asupra ta mai mult de doi-trei dolari „cash“, din două motive: pentru a evita furturile şi pentru a nu fi bănuit tu însuţi de furt, portofelul cu bancnote fiind „o formulă cu totul neuzuală“.

Primul cec l-am elaborat la hotelul „Mayflower“, unde am ajuns în cele din urmă, acolo fiindu-ne reţinută locuinţa. Chiria: 150 de dolari (... data... semnătura!), plus garanţia: încă 50 de dolari (... data... semnătura...!). Din câteva trăsături de condei, averea noastră abstractă (gândul instinctiv a fost să socotim ce ne rămâne, nu ce dăm) s-a redus la o sută nouăzeci de dolari. Pentru a reuşi să vedem până la urmă şi America, în afara orăşelului în care ne aflam, ne-am impus acest gen de numărătoare inversă, singura capabilă să ne imprime simţul sacrificiului şi al economiei. Altfel, ne-ar fi fost prea simplu să ne golim buzunarul de la bancă, printr-o singură iscălitură, chiar şi la „cafeteria“ din *lobby*-ul hotelului. Sau cerând centralistei, într-o noapte, legătura cu cei de acasă, cum a făcut mai târziu un coleg dintr-o ţară îndepărtată, căruia nu i-a mai ajuns bursa să se achite, obligând astfel Universitatea să-l scoată din încurcătură.

În centrifugă. Dar „cafeteria“ era închisă şi telefonul urma să ne fie instalat pe seară, aşa încât nu ne-a rămas decât să primim cheia apartamentului, să urcăm în camerele goale, fără cearşafuri şi pături, şi să încercăm să adormim. Deşi nu ne mai întinsesem trupul de peste treizeci de ore, somnul n-a venit. Capul ne vuia până la durere, ca o centrifugă umplută cu întâmplările ultimelor zile, care se metamorfozau în gânduri agasante. Ne schimbam poziţia de pe o parte pe alta, o clipă ne lăsau în pace, ne felicitam pentru iniţiativă, dar ele năvăleau iarăşi, ţinându-ne sub presiune. Caraghioasă era această relativitate: călătorisem nouă mii de kilometri pe uscat şi pe apă, eram sub un acoperiş stabil, plătit pe o lună înainte, devenisem nişte mici capitalişti cu o sută nouăzeci de dolari în bancă!, aveam chiar un telefon cu fir extensibil, dar bagajele noastre călătoreau cine ştie pe unde, n-aveam o pernă sub cap şi barba nerasă promitea să devină încă şi mai gangsterească decât cea din fotografie. Ca o pedeapsă, micile noastre provizii alimentare pluteau şi ele în neant, după ce trecuseră cu bine Oceanul Atlantic! Totul era în jur închis din cauza sărbătorilor iminente. Hotelul (de fapt un fel de cămin) era pustiu, majoritatea locatarilor - studenţii - fiind în vacanţă, iar restul lipsind din cauza Crăciunului şi a tradiţionalei migraţii spre marile oraşe. Din când în când opreau sub geamul nostru maşini, din care răzbăteau voci gălăgioase, cântece de diferite naţionalităţi, interjecţii de oameni

Ana Blandiana în parcul din fața hotelului „Mayflower”, Iowa City, 1974

veseli. Unii erau poate colegi de-ai noştri de la I. W. P. („*International Writing Program*“) despre care ştiam doar - ne spusese John - că sunt treizeci şi trei la număr, veniţi din douăzeci şi cinci de ţări. Ne simţeam ca pe vremuri, în prima zi de cămin studenţesc, când, dormind încă pe saltele până la împărţirea „efectelor“, auzeam pe coridoare vorba unor colegi necunoscuţi, nu prea simpatici în prima clipă din pricina misterului lor, dar cu care ştiam că în curând ne vom familiariza...

După nepăsarea şi volumul exclamaţiilor, nu părea că aceştia, de la

„Mayflower“, sufereau prea mult de dorul de casă, deşi noi încercam să le construim psihologii ca ale noastre, imaginându-ne cum refac fusurile orare, şi cum, fiecare, ajunge la rezultate diferite. În ce ne priveşte, trăiam, fireşte, obişnuita dedublare (binecunoscută de pe vapor, din autobuz...), îndesând fiecare clipă, de când timpul se îngroşase între casă şi noi, cu două trăiri paralele: cea de aici, concretă, şi cea de acolo, dibuită de o imaginaţie perversă. În cap ne făceau gimnastică sumedenie de cifre, porneam mereu comparaţiile de la zero. Bunăoară, din ora şase, aici (amurg trist la capătul lumii, străbătut de gânduri lamentabile), rezulta acolo timpul cel mai profund, ora două din noapte (ora când 21 de milioane de români dorm şi visează lei). Dar altceva va fi peste câteva ore, când cei de acasă vor intra în mişcare - în bucătării, sorbindu-şi cafeaua, pietoni pe străzi, sau sărind din mers în tramvaie, apoi la muncă, şi gospodinele în pieţe, şi bătrânii în parcuri, în lumina orbitoare, ireală, a zilei, în vreme ce aici se va aşterne cel mai liniştitor întuneric şi totul va intra într-o relaxare de moarte. Întrebarea era, doar, cât vom putea duce o asemenea povară sentimentală fără ca energiile spiritului să obosească. De asta depinzând, ne dădeam bine seama, tot succesul şederii noastre aici...

Un epilog ciudat (visul nr. 1). Dar, încet-încet, s-a întunecat şi aici, în curând s-a făcut noapte şi, culmea, am descoperit pe poliţa de deasupra patului o bufniţă. Aducea cu un curcan, aşa cum sunt arătate aceste păsări la expoziţii, cu aripile larg şi ostentativ deschise. Ochii îi exprimau inteligenţă şi omenie chiar (!), erau frumoşi şi normali, cuprinşi de trup armonios, ca de o haină potrivită. Am strigat-o pe Ana să se trezească, să vadă şi ea arătarea, dar să vină încet, să n-o sperie; când să ajungă la mine, pasărea dispăruse. În sfârşit, am dat de ea: s-a ascuns între perdea şi geam, însă şi-a schimbat culoarea - era cenuşie, mică şi lunecătoare, ca un liliac sau ca o nevăstuică, având ochii ieşiţi din orbite acum, şi antipatici, de o culoare metalică, artificială (dar nu aveam dubii, era cu siguranţă ea...). Ne întrebam dacă-şi va mai reveni şi dacă o s-o putem duce acasă. I-am dat să mănânce şi am constatat că nu vrea decât vegetale, refuză carnea, chiar tăiată în pătrăţele mărunte. Dar la un moment dat, părându-mi-se că se sufocă, m-am repezit să deschid geamul şi, urcat cu picioarele goale pe pat, am strivit-o fără să vreau. Încercând cu oroare să-mi explic ce a fost, am constatat cât se poate de raţional că pasărea devenise prea mică, greu de văzut, cât o alună...

Primul telefon - primul „party“. Adevărata instalare a fost peste două zile, când ne-au sosit în sfârşit toate bagajele, dovedind că *Greyhound*-ul ştie să pună ordine până şi în dezordinea sa. Singurul lucru dispărut a fost o pereche de pantofi de casă, marca „Solidaritatea“-Oradea, dovadă fie că produsele româneşti sunt foarte preţuite în America, fie că unul din manipulanţi, trăgând grăbit fermoarul sacoşei şi văzând chiar deasupra un „etui“ de piele neagră, lucitor, va fi crezut că se ascunde în el o cutie cu diamante. Cu acest prilej am învăţat, măcar, un verb mai puţin uzitat, *„to filch“* = a şterpeli, a ciupi, scos din depozitele limbii engleze de colegii ioweni, miraţi de bizareria micului furt şi repetând mereu că genul „găinar“ este în tagma hoţilor de aici o raritate. Cât priveşte orăşelul nostru, uşile caselor nu se închid niciodată, maşinile sunt lăsate şi ele, în parcare sau în stradă, descuiate (o să ne convingem şi noi de asta!), iar în ultimii trei ani nu s-a înregistrat nici un furt, nici o crimă. Aceasta este America micilor oraşe - imensa majoritate a teritoriului ţării şi locuitorilor - care, asemenea unei sticle de şampanie (comparaţia îi aparţine lui Bill Murray), este liniştită şi paşnică, lăsând părţii din preajma dopului grija de a fi senzaţională şi explozivă.

Dar, revenind la bagajele regăsite, chiar în prima seară am primit o sacoşă cu articolele de uz personal şi, în faţa oglinzii, cu aparatul de ras în mână, l-am desfigurat pe insul hirsut din legitimaţia de bancă. A doua zi au sosit încă trei geamantane mari, cu lenjeria de pat şi cu

toată gospodăria, încât am petrecut noaptea următoare în aşternuturi mirosind a detergent românesc şi am pus capul pe o pernă care ne lipsise şaizeci de ore. Am fost, o zi mai târziu, repuşi în posesia valizelor cu haine, încât puteam, pentru prima dată, dovedi gazdelor că avem şi alt costum decât acela, mototolit, în care ne cunoscuseră. Dar toate acestea n-au fost, cum se va vedea, argumente care să le schimbe părerea în bine sau în rău.

Nici n-au trecut câteva ore de la instalarea în hotel, că bătăi puternice în uşă (în general americanii n-au sonerii, ci folosesc acest mijloc strămoşesc, anglo-saxon) ne-au deşteptat din somnul meritat în care nădăjduisem să stăruim până dimineaţa. Era tehnicianul de la „Northwestern Bell Telephone Company“ care, în câteva minute, ne-a instalat aparatul nr. 397-1914, cenuşiu, cam masiv, agăţat în perete ca acelea din cabinele publice de la noi. Sunetul lui, pe care l-am auzit şi peste vreun alt sfert de oră, când abia încinsesem iarăşi ochii şi începusem un vis, pe undeva prin Bucureşti, ne-a readus la realitate. Era exact sunetul penetrant care se aude în comisariatele americane din serialul de sâmbătă seara înainte ca detectivul să ridice receptorul şi să afle că pe strada 42 s-a comis crima. Am ridicat şi noi receptorul, cu o infinită superstiţie, şi l-am auzit pe John. Ne vestea fără prea multe menajamente că la Paul Engle, directorul Programului, începe peste o oră un *party* în cinstea sosirii noastre; să aşteptăm, va veni o maşină să ne ia. Aveam ocazia, iată, încă din prima seară, să ne confruntăm cu acest obicei american, prea bine cunoscut din literatură şi filme, mult bârfit de europeni, pe care-l considerasem livresc câtă vreme ne fusese indiferent, dar de care începusem să ne temem încă de acasă, din clipa când bursierii din anii anteriori ni l-au descris. Ne-am pregătit scuze complicate pentru ţinuta de campanie la care eram constrânşi (bagajele încă nu sosiseră) şi ne îngrozeam că va trebui să li le repetăm penibil nu numai gazdelor, dar şi invitaţilor, cu atât mai mult că, după colindele care se revărsau din megafoane peste tot în oraş - la autogară, ca şi în holul de la „Mayflower“ - America părea cufundată cu totul în atmosfera de Crăciun.

Locul hainelor e pe podele. Poetul Paul Engle şi soţia sa, prozatoarea Hua Ling, de origine chineză, ne-au întâmpinat în prag, îmbrăcaţi cu pieptare năsăudene (fuseseră în urmă cu doi ani în România), şi ne-au prezentat zgomotos şi ditirambic asistenţei, care a aplaudat focos. Locuinţa, în imediata apropiere a hotelului (ne zăream de pe veranda ei ferestrele şi n-am încetat să ne întrebăm de ce fusese nevoie de o maşină ca să ajungem aici), este o vilă de lemn cu etaj, în genul caselor coloniale care caracterizează America poate mai mult decât zgârie-norii. La parter are un living mare pentru primirea musafirilor, iar la etaj dormitorul şi un alt salon, mai intim, pentru uzul familiei. Dar amfitrionul, parcă tocmai pentru a sublinia aerul destins al petrecerii şi faptul că vrea să facă din I.W.P.-ul său o adevărată familie scriitoricească, a organizat petrecerea sus, printre zecile de amintiri primite de la „*alumnii*“ din diferite ţări. Abia prezentaţi, am fost lăsaţi în pace atât de total, încât ne-au trebuit minute în şir până să găsim un loc pentru depunerea hainelor. Peste tot, pe jos, pe scări, pe culoare - pe paturi în cel mai bun caz -, hainele celorlalţi zăceau într-o neorânduială şi nepăsare atât de fantastice, încât complexele vestimentare ne-au dispărut instantaneu. Mai târziu aveam să constatăm - la alte *party-uri,* în sălile de dans studenţeşti, în sălile de seminar sau chiar în biserici - că aruncarea pe jos a hainelor este universală, dar nu izvorâtă din dezordine, ci din dispreţul pentru ele, pentru tot ce poate părea punere în evidenţă prin mijloace exterioare a propriei persoane. Acelaşi aspect „informal“ îl avea şi salonul cu invitaţi, în care am revenit uşuraţi după ce ne-am azvârlit şi noi pe podea netrebnicele scurte de călătorie maltratate din noaptea de pomină a *Greyhound*-ului. Majoritatea oaspeţilor - între douăzeci şi şaptezeci de ani - erau îmbrăcaţi în „jeans“, cămăşi colorate, dar în nuanţe parcă intenţionat şterse, şi n-aveau cravate. Mai eleganţi erau câţiva europeni şi sud-americani, care se vedea că nu renunţaseră din mândrie la habitudinile lor naţionale.

Oameni mai mari ca oraşele. Discuţiile - în acest babilon în care intrasem - nu aveau profunzime şi pasiune, ci erau mai mult manifestări prin spirit ale afecţiunii pe care participanţii ţineau să şi-o demonstreze unii altora. Se glumea şi se râdea zgomotos, tot haosul acesta făcând parte dintr-un sistem de repere care nouă ne scăpa, deocamdată. Cel mai al casei părea Petrov, un poet şi traducător iugoslav, bursier aici în al doilea an, care părea un fel de monitor al lui Paul şi un fel de decan de vechime al bursierilor. Dar ceilalţi? Într-un colţ, cu paharul mereu neatins ţinut în mână, zâmbind egal şi absent la spusele tuturor, Tyagarajan, prozator şi critic de film din Madras-India, părea o statuie tristă a culturii sale milenare, contemplând scurta clipă a unui popor vechi de numai două secole. Abisinianul Abbie Gubegna şi ecuadorianul Theodoros Vanegas, mai petrecăreţi, dar nu prea bucuroşi să vorbească limba engleză, se mulţumeau cu latura consumistică a petrecerii. Englezul Anthony Howell, dramaturg şi în acelaşi timp dansator în Baletul Regal, ar fi vrut să intre şi el în prim-planul *party*-ului, concurându-l pe Petrov, dar emitea mereu începuturi *fortissimo* de glume pe care nimeni nu i le mai auzea pentru că la a doua propoziţiune era smuls şi dus la dans de o studentă locală. Grecul Petros Ambatzoglu, poet şi prozator, vorbea şi el tare, dar nu pentru asistenţă, ci pentru că era prins într-o discuţie socratică de fostul său compatriot Stavros Deligiorgis, profesor, acum, de literatură comparată, la Iowa City. Argentiniencele Alicia Dellepiane Rawson şi Maria Briano - total opuse noţiunii de sud-americane - stăteau alături într-o tăcere îmbufnată, privind fiecare un alt colţ de tavan. O altă pereche, practic nedespărţită, japoneza Kazuko şi filipineza Virginia Moreno, ambele poetese şi dansatoare, încercau evoluţii coregrafice, după care se întorceau în colţul lor. Brazilianul Da Costa avea grijă de copiii pe care şi-i adusese pe timpul vacanţei, iar peruanul Jose Antonio Bravo îşi dansa logodnica. Polonezii - şase la număr, în frunte cu decanul lor de vârstă, Tadeusz Karpowicz - ciripeau vrăbieşte în jurul criticului Zdzislaw Lapinsky, care, sosit mai târziu, le adusese noutăţi din ţară. Câţiva dintre bursieri lipseau: nigerianul Elechi Amado, prozator tânăr şi demnitar cultural în ţara sa, fusese rechemat de treburile guvernului, iar unguroaica, Agnes Gergely, era plecată într-o călătorie pe coasta Pacificului. Printre invitaţii localnici erau numeroşi asistenţi la Universitate, dar şi un laureat al Premiului Nobel, fizicianul Van Allen (descoperitorul celebrei centuri de radiaţii din jurul Pământului, centură care-i poartă numele) - bătrânel timid şi tăcut, ţinut tot timpul de braţ de soţia sa, mai terestră şi mai sigură de sine, parcă prin simplul fapt că era scutită de abstracţiunile ştiinţei.

Stavros Deligiorgis, profesorul de literatură născut la Sulina acum patruzeci şi ceva de ani, plecat de copil în Grecia şi naturalizat american de prin 1960, s-a apropiat de noi şi-a prins sămânţă de vorbă. Pentru că ne-a găsit privind spre perechea ciudată, discuţia s-a cantonat la acest subiect. Decan al facultăţii de astrofizică, Van Allen lucrează de o viaţă în micul oraş universitar, care mai are câteva somităţi - în medicină, în patologia limbajului, în chimie şi biologie. Campusurile - orăşelele universitare - sunt un fel de rezervaţii pentru intelectuali, care ridică incomensurabil valoarea statelor în care se află. Dacă spui „Iowa“, a continuat Stavros, oricine va completa în gând: „Porumb, soia, orz, crescătorii de porci“. Dacă spui însă „Iowa City“, oricine ştie că aici e o capitală americană a fizicii, că aici sunt gândite şi proiectate părţi întregi din rachetele „Mariner“ şi „Viking“, că, în sfârşit, aici se găseşte un program scriitoricesc, unde vin anual zeci de scriitori din străinătate...

Un test social. Nu oricine se mulţumeşte însă cu o astfel de celebritate. S-a apropiat de noi Ann, una din fiicele lui Paul. Ţinuta ei dreaptă, emancipată, respira parcă aerul unor alte locuri, într-adevăr - ne-a spus Ann - de mică ea a îndrăgit caii, echitaţia, şi pentru a se putea dedica acestei pasiuni a trebuit să plece într-un alt stat, mai frivol şi mai puţin resemnat la ale muncii decât Iowa. Un stat însorit şi vesel, unde oamenii ştiu nu numai să trudească, dar şi să se distreze. În California, câţiva ani a fost campioană, iar acum predă într-o şcoală

particulară arta călăriei. Nu s-a mai întors de mult în locurile copilăriei, iar în vacanţa asta a venit pentru nunta surorii sale. În acea clipă am realizat că gazdele noastre se aflau în faţa unui eveniment care în Europa absoarbe preocupările familiei cu săptămâni şi luni înainte şi, încă o dată, am dedus cât de puţină festivitate pun americanii în momentele vieţii lor, cât de puţină importanţă dau prejudecăţilor şi formelor.

Party-ul, în orice caz, iese din tiparele europeneşti ale petrecerii şi seamănă, întrucâtva, cu o obligaţie socială, cu un fel de şedinţă la care oameni legaţi profesional se adună pentru a-şi spune noutăţile, a-şi studia comportamentul, a se cunoaşte în afara muncii. Se mănâncă şi se bea destul de puţin (nimeni nu te invită la aşa ceva, cel mult ţi se arată o măsuţă cu whisky şi bourbon şi o alta cu feluri culinare simple - maioneze în care se introduc morcovi, sparanghel etc.), se discută dezordonat şi spontan, în schimb impresia pe care o laşi - astăzi aici, mâine în altă parte - se compune într-un fel de portret psihologic de care mediul are nevoie pentru a te cunoaşte. Absenţa nemotivată de la un asemenea *party* sau neconvocarea ulterioară a celor ce te-au invitat, la tine acasă, sunt socotite cu timpul drept un afront, drept încercări de a te sustrage convieţuirii în comun, acestui sistem în care toată lumea ştie ce face toată lumea „Pentru a fi angajat într-un post ca lumea, se preferă să fii căsătorit, ne-a explicat un tânăr care părea dispus şi incitat să divagheze pe această temă. Ei bine, se ajunge până acolo că referinţele care se iau despre tine privesc şi felul cum soţia ta (nemaivorbind de tine însuţi) se comportă la un astfel de *party.“*

Dacă ar fi să-l caracterizez pe Paul (deşi sexagenar, veneratul poet şi director te obligă să-i spui pe nume, cum a făcut şi tânărul John şi cum fac de altfel majoritatea americanilor!), n-aş rămâne după acest *party* cu o impresie prea bună. Probabil că îndelunga experienţă, convieţuirea an de an cu alţi străini, cei mai mulţi cunoscând prost limba engleză, l-au constrâns la un fel foarte simplificat de a se adresa oamenilor. Vorbeşte rar, în fraze scurte, se rezumă în general la mici flaterii şi la exclamaţii glumeţe, urmate de cascade homerice de râs, încât toată atitudinea sa seamănă cu a acelor „boşi“ caricaturizaţi în revistele şi filmele europene. L-am văzut însă, din fericire, a doua zi la serviciu. A intrat valvârtej în *office*-ul său de la Universitate, fără să mă vadă pe culoar, fără să vadă pe nimeni. A uitat uşa deschisă larg în urmă, s-a aşezat la birou şi, vreme de câteva ore, cât noi am rămas în biblioteca vecină, şi poate mult timp pe urmă, a lucrat fără încetare, cu o dexteritate de prestidigitator şi cu o abstragere de la restul lumii amintind de un lunatic. Bătând cu o mână la maşina de scris, ridicând cu cealaltă receptorul şi sprijinindu-şi-l cu umărul la ureche, scoţând cu mâna eliberată o hârtie dintr-un biblioraft, terminând convorbirea şi sunând imediat un colaborator, pentru ca apoi să se cufunde în transcrierea cu mâna stângă a unui act (americanii scriu, cei mai mulţi, cu ambele mâini), Paul mi-a părut acum o imagine a acelui american generic care, luat pe bucăţi, poate părea primitiv şi lipsit de rafinament, dar din ipostazele căruia se alcătuieşte o personalitate complexă, nemaidominată de nici una din componente...

Poşta! A doua zi am întâlnit pe mulţi din cei de la *party* în faţa cutiilor poştale din holul hotelului. Tolăniţi pe mochetele groase, citeau „*The Daily Iowan*“, ziarul studenţesc din campus (alături era un teanc imens de exemplare gratuite), şi aşteptau sosirea maşinii cu scrisori. Părea că e un tabiet înrădăcinat, pentru că totul se desfăşura cu un calm perfect, ca şi cum aşteptarea ar fi făcut parte din programul zilei. La 10,30 s-a auzit un zgomot mărunt de motor (de câte ori n-aveam să-l aşteptăm de acum înainte şi să-l recunoaştem!) şi după alte câteva minute un poştaş şi-a făcut apariţia, împingând un cărucior înţesat cu plicuri. Noul venit s-a introdus într-o cameră ai cărei pereţi erau formaţi din cutii metalice, iar cei de pe mochete, oameni în toată firea, păndeau să-i vadă mâna ajungând la cutia lor şi se repezeau să scoată scrisorile ca pe o pradă. Apoi fiecare se înapoia pe mochetă şi îşi citea corespondenţa. După expresia feţei ghiceai în ei, ca în nişte copii, bucuria sau nemulţumirea. Unii din cei fericiţi rupeau automat

timbrele şi întrebau cine are nevoie de ele. Nefericiţii plecau tăcuţi şi îngânduraţi.

Aici, la „Mayflower“, poşta are un rol de căpetenie. Colegii noştri sunt veniţi de la mii de kilometri, iar scrisorile lor călătoresc şase, şapte, zece, douăsprezece zile. Cotidianul de acasă parvine aici cu mare întârziere. Eşti conştient că, oricum, nu îl poţi grăbi sau schimba, dar neliniştea te cheamă automat în faţa cutiei. După care te grăbeşti să răspunzi, pentru ca şi ceilalţi, de departe, să se liniştească în privinţa ta. Socoteşti de două ori timpul călătoriei scrisorii ca să anticipezi când îţi va veni, în cel mai bun caz, răspunsul. Este sentimentul de îndepărtare, de rupere pe care îl dă America europenilor, asiaticilor, africanilor.

Sentimentul că în lipsa ta se pot întâmpla boli, nenorociri şi atâtea alte evenimente la care nu participi, la care nu poţi ajunge de aici, din mijlocul continentului, decât în câteva zile (cel puţin noi, legaţi şi la înapoiere de mersul vaporului, suntem sechestraţi pentru un timp mult mai lung!); sentiment de neputinţă care te face să cauţi un paliativ: corespondenţa. O corespondenţă ţinută regulat capătă o anume fluiditate, te face să uiţi că trăieşti prin ea cu atâtea zile în urmă, îţi dă iluzia că eşti lângă ai tăi. Toţi ne previn, însă, că nu este bine să conjugi datele scrisorii cu acelea ale vieţii consumate aici în paralel. Dedublarea născută din asemenea comparaţii duce la tensiuni grele, existenţiale, din care te smulgi pe urmă tot mai dificil. O dramă la care-a participat, acum o lună, tot Programul, a fost când un coleg brazilian şi-a pierdut tatăl în timp ce el călătorea fericit pe Mississippi. Vestea l-a ajuns când părintele era deja înmormântat şi, refăcând etapele, Fabio a intrat într-o criză sufletească, într-un complex de vinovăţie-fără-vină.

Pe jos, în Lumea Nouă. Primul drum în oraş a fost într-o seară, a doua după sosire. Un frig îmbibat cu ceaţă se lăsase odată cu întunericul peste zăpada abundentă. „Mayflower“ era practic ultimul, cel mai nordic edificiu al orăşelului, dar şi până la el se interpunea un loc destul de întins, presărat doar cu vile izolate, care negau orice sistematizare, părând clădite într-un loc pustiu. De cealaltă parte a

Ana Blandiana pe malul râului Iowa

autostrăzii (care trecea chiar prin faţa hotelului) curgea paralel un râu mărişor, cam de dimensiunile Mureşului la Alba Iulia (şi totuşi nefigurând pe hărţile obişnuite), pe care gheţurile îl prinseseră sub o crustă groasă, atât de severă încât un băţ găsit prin cine ştie ce minune în picioare, la mijlocul curentului, rămăsese în această poziţie nefirească şi avea să stea aşa toată iama. Aproape de hotel, o maşinuţă galbenă, cu un muncitor îmbrăcat tot în galben cocoşat în şa, ca pe o motocicletă, curăţa zăpada căzută după-masa şi deschidea pârtie pe trotuarul dintre râu şi şosea. La vreo cinci sute de metri de hotel era un pod nou de beton, sub care (lampadarele cu lumina lor de

neon lăptos te lămureau) gheaţa nu avusese putere să se întindă şi măcăiau prin somn vreo sută de raţe sălbatice, o colonie aclimatizată aici, în plin oraş. De altfel, şi în pădurea de mesteceni din spatele hotelului văzusem dimineaţa veveriţe cenuşii şi sconcşi roşietici făcând salturi acrobatice de pe un copac pe altul, spulberând chiciura cu atâta graţie, că păreau în balet printre ghirlande şi confetti albe.

După podul cu raţe urma un deal pe care l-am urcat cu teamă şi curiozitate. În copilărie, dealul mi se părea o vietate, dincolo de care te puteai aştepta să găseşti o altă lume, total deosebită. Aceeaşi senzaţie am avut-o acum, când nu eram mai ştiutori asupra Americii decât copiii asupra Universului. Am ajuns în vârf cu pasul calm - din fericire teama concretă este infinit mai suportabilă decât cea abstractă - şi am descoperit primele case aliniate în şir continuu. O fată - primul pieton propriu-zis cu care ne întâlneam în America - s-a oprit să ne cedeze trecerea pe poteca strâmtă din zăpadă, cu capul în pământ. Nu părea pregătită să ne salutăm, dar simţind că o privim mai insistent (era îmbrăcată foarte subţire şi asta ne-a atras imediat atenţia), a tresărit plăcut surprinsă, ne-a zâmbit foarte prieteneşte şi a salutat ea întâi. Aveam să observăm şi în alte ocazii, mai târziu, şi să deducem că acest salut mirat şi grăbit face parte din reflexele americanului singuratic. Obişnuit cu totala indiferenţă a celor din jur, resemnat să nu i se dea atenţie, când se simte privit, el devine brusc recunoscător şi prietenos. Culmea acestei mici ceremonii este un scurt salut monosilabic: „hi“, *(„hai“),* spus cu o anume intimitate spontană, în genul„*servus*“-ului transilvănean, salut care însă nu se va repeta data viitoare, ca un semn al cunoştinţei făcute, ci va rămâne neutru, numai şi numai al clipei respective.

Străzi, case, veveriţe. O altă descoperire pe care am făcut-o - săritoare în ochi - ţinea de aspectul străzilor. Dincolo de creştetul dealului se desfăşura o arteră lungă, flancată de case. Dar toate semănau uimitor: înălţate la vreun metru deasupra solului printr-o fundaţie solidă, legătura lor cu strada era asigurată de câteva scări cu parapet (bine cunoscute din filme). Restul clădirii arăta incredibil de fragil: părea literalmente improvizat din scânduri subţiri de stejar, uneori chiar de brad, ţesute cu oarecare graţie, în aşa fel încât să facă goluri şi plinuri, umbre şi lumini, după anumite reguli geometrice. Lemnul este un foarte bun izolator termic şi tradiţia pionierilor l-a lăsat drept principal material de construcţie. Totuşi, unele faţade, mai noi, aveau lemnul căptuşit cu un brâu lat de aluminiu, ştanţat după regulile aceleiaşi geometrii.

Arhitectura era şi ea stereotipă: parterul, masiv şi dezbrăcat de orice podoabă, se încheia cu un etaj cochet, având unul, două sau chiar trei turnuleţe, prin ferestrele cărora se zăreau tavane mansardate. Ca şi la Paul acasă, împărţirea spaţiului prevedea parterului funcţiile de zi, iar etajului funcţiile de noapte. Stavros, mai târziu, ne-a explicat că locuinţa e considerată un bun de consum, deci perisabil şi depinzând de modă. De aici provine şi lipsa ei de masivitate. Americanii se mută foarte des dintr-un oraş în altul şi, pe deasupra, sunt educaţi să-şi lepede relativ repede bunurile, spunându-li-se că astfel contribuie la sănătatea vieţii economice. După douăzeci-treizeci de ani, ei sau cei ce vor stăpâni atunci această casă o vor demonta şi vor clădi pe aceeaşi fundaţie o alta, mai mare sau altfel împărţită, tot din lemn sau din materialele momentului. În prezent, domneşte moda aluminiului, susţinută printr-o reclamă neobosită, de zi şi de noapte, la televiziune. Stavros, european obişnuit cu durata şi cu termenele de garanţie foarte îngăduitoare, şi-a cumpărat casa în care stă cu un preţ relativ mic, dar a fost avertizat că ea are o vechime de douăzeci de ani şi că peste încă cinci acoperişul i se va deteriora. A fost bucuros pe moment şi s-a felicitat că pentru timpul cât va rămâne în Iowa City, ca un universitar nomad ce este, va avea un adăpost sigur. Dar peste exact cinci ani a început să-i plouă în casă şi a trebuit să investească banii economisiţi, cu vârf şi îndesat, în reparaţie, cheltuială la care s-au adăugat nervii produşi de nepriceperea şi tărăgănările meseriaşilor. Căci încă un principiu, sortit să impulsioneze

piaţa şi să accelereze economia, este acela că nu merită să repari, fie că e vorba de o casă sau de un pantof, ci - dacă nu vrei să ieşi în pagubă - trebuie să cumperi din nou. Drept pentru care reparatorii sunt nişte cârpaci ori nişte oameni neparoliști, care profită de raritatea lor şi-şi fac de cap.

Până în *downtown* (aşa-numitul centru al aşezării americane), unde arhitectura se precipită brusc spre istorie - casele ridicându-se la două-trei etaje şi, în sfârşit, alcătuindu-se în fronturi şi străzi - se întindea împărăţia vilelor acestora stereotipe, de jucărie. Erau împrejmuite cu crânguri întregi de copaci, care, probabil, vara le uneau şi le acopereau, făcându-le practic invizibile. În trunchiul cel mai expus spre stradă se puteau zări ciudate cuşti suspendate, iar în zăpada afânată de pe ramuri, urme mici şi târâte, printre coji de nuci şi alune. N-am înţeles ce fel de animal va fi luat la Iowa City locul câinelui şi totodată al porumbelului, până când, într-una din zilele următoare, am văzut trei veveriţe hârjonindu-se îndelung, compunând un fel de scenetă cu triunghi conjugal, şi am înţeles că seriosul locuitor al pădurilor de la noi trăieşte aici şi domestic, împrumutând uneori chiar obiceiurile oamenilor. În timpul cât am stat în America provincială am văzut pe străzi şi am mângâiat atâtea veveriţe, încât mă întreb dacă numărul lor nu este, proporţional, mai mare decât al pisicilor de la noi.

Vântul din Alaska. Dar ceea ce ni se păruse străin de la prima vedere în aspectul străzii - şi, fără să ştim de ce, ne făcea să ne simţim cu adevărat pe alt continent (mai mult chiar decât aspectul copilăresc al caselor) - era lipsa totală a gardurilor. În acea seară, a primei escapade, s-a pornit la un moment dat un vânt subţire şi iute, care punea parcă în alertă nu numai încheieturile hainelor, nu numai siguranţa noastră pe picioare, dar parcă şi stabilitatea pomilor şi a acoperişurilor. Acestea păreau născute direct din cosmos, care se boltea gol deasupra lor, lăsându-le în bătaia suflării reci, minerale, care le absorbea. Şi am avut dintr-o dată o viziune terifiantă: vântul acela venea direct din gheţurile Alaskăi, străbătând sute şi mii de mile, curbându-se pe suprafaţa globului, cucerindu-i câmpiile şi oraşele, fără să întâlnească în cale obstacolul care - măcar simbolic - să i se împotrivească.

În lipsa oricărei despărţituri, teritoriul oraşului părea mai legat de natură, dar şi mai dependent de toanele ei. În ansamblu, el semăna cu cartierele de grădini şi livezi din marginea oraşelor noastre europene. Deosebirea era că, în timp ce acolo gospodăriile arată trecătorului partea lor geamănă, de straturi şi arbori, ascunzând mai departe, în tainiţe boltite de vegetaţie, intimitatea căminelor, aici casele răspundeau direct în stradă, aveau o imagine ciudat inversă, părând acea zonă incertă, de oraş şi natură, numită în geografia noastră provincială „spatele grădinilor“. Configuraţia aceasta de oraş pe dos, cu case aşezate de-a-ndărătelea, deschis parcă spre exteriorul lumii, oferindu-i toate misterele, era subliniată şi de francheţea ferestrelor, largi şi despuiate de orice perdele, în aşa fel încât din stradă să poată fi văzut tot ce este necesar pentru ca vecinii, trecătorii, opinia publică să ştie, dacă vor, cum trăiesc gazdele. Întrebarea care mă obseda de când descoperisem lipsa gardurilor (este oare un semn de zgârcenie sau de altruism?) n-am mai pus-o nimănui, pentru că răspunsul era, evident, mult mai complicat, împletind ambele fire ale întrebării - şi meschinăria, şi dăruirea. Explicaţia cobora departe, în epoca pionierilor şi a puritanismului, când singura posibilitate de a te pune în gardă faţă de noul vecin - total necunoscut ca om, ca limbă, ca obiceiuri - se dovedise a fi nu forţa stângace a autorităţilor, a legii, a cuvintelor, ci punerea lui preventivă - şi implicit a ta - sub ochii opiniei publice, sub necruţarea privirilor întregii colectivităţi. Renunţând tu însuţi la secrete, te fereai de surprizele venite din partea celorlalţi. Din păcate, cu timpul, sistemul acesta de apărare pasivă a născut o reacţie inversă. Mulţimea de puritani încrezători şi cu vedere scurtă s-a dovedit un mediu la fel de propice gangsterilor şi răufăcătorilor de tot soiul precum este o casă fără câini pentru lupi şi alte animale de pradă.

Din fericire, această pegră rămâne apanajul marilor oraşe, a căror

bogăţie este mai tentantă, în furnicarul cărora vinovaţii se pot pierde cu mai multă uşurinţă. „Marea provincie“ - şi în special campusul universitar - formează un teritoriu liniştit, singuratic, atins numai incidental de aripa delincvenţei. Drumul până în centru şi înapoi - două ore şi jumătate - nu ne-a dat nici cea mai mică tresărire, deşi eram într-un oraş cu străzile moarte. Pietonii cu care ne-am intersectat n-au întrecut numărul degetelor de la două mâini. În *downtown*, cel puţin, n-am zărit nici unul. Vacanţa de Crăciun era totală. Magazinele erau închise, restaurantele trăseseră obloanele mai devreme, cinematografele, probabil fără spectatori, erau luminate de câte o reclamă de neon somnoros, iar casieriţele dormitau în cabinele lor (se vedea prin vitrinele mari) ca nişte statui de ceară. A trecut doar o maşină cu stea, a poliţiei, făcându-şi rondul ca într-un film de la Hollywood (poliţiştii nu umblă pe jos niciodată), apoi două maşini înţesate cu tineri care s-au dat jos şi au urcat într-un bloc, la o petrecere, lăsând portierele larg deschise. (A doua zi, când l-am văzut pe John că procedează la fel, părăsindu-şi vehiculul neîncuiat în stradă, l-am întrebat cum de are atâta curaj. Cred că a fost sincer când ne-a răspuns: „Hoţii sunt aşa de rari, încât este inutil să-i aştepţi mereu. Iar atunci când vor să te fure, tot găsesc mijloace s-o facă. Aşa încât, ferindu-te de ei mereu, nu faci decât să-ţi complici viaţa.“)

La înapoiere, lângă podul cu raţe, am văzut totuşi unul din cei mai obişnuiţi pietoni: era aproape de miezul nopţii, şi un bărbat între două vârste, îmbrăcat în trening albastru, cu un capişon pe cap, alerga cu pumnii strânşi la piept, cu genunchii ridicaţi gimnastic. Am crezut la început că e un sportiv de performanţă, făcându-şi antrenamentul, dar a doua zi, şi pe urmă aproape cotidian, am văzut imaginea repetată: oameni de toate vârstele, bărbaţi şi femei, graşi şi slabi, tineri şi mai ales bătrâni, alergând. Pe străzi, prin parcuri, pe marginea autostrăzilor. Cu atâta înverşunare, încât am dedus că e vorba mai mult decât de un sport; e aproape un obicei naţional.

La o nuntă. Plecarea la diferite manifestări ale I.W.P.-ului se face în grup, cu maşinile care stau în acel moment la dispoziţie; cum acestea nu sunt multe, călătoriile presupun întotdeauna o înghesuială nemaipomenită. Paul are o maşină de şase persoane şi un Dodge mare, de douăsprezece, dar în care încap la nevoie şi optsprezece. Bill Murray are o Toyota cu şase locuri. Dintre colegi, unul singur, Ivan Kusan, şi-a cumpărat o maşină la „*second hand*“ („la mâna a doua“, dar poate la a şaptea sau la a opta...), un Ford antediluvian, butucănos şi zăngănitor, care, pentru cincizeci de dolari, cât a costat, l-a purtat în cele câteva luni prin toate colţurile Americii. Dar adevăratul cal de povară era microbuzul vişiniu al lui John Bean, un Volkswagen cu locuri nelimitate, în care vinerea se urca, în drum spre *supermarket*-ul alimentar „Eagle“, practic întregul efectiv de la „Mayflower“. Faptul că două din cinci maşini au mărci străine pare neobişnuit pentru America, cea mai mare producătoare de automobile, dar reflectă marea derută în care-a fost pus cumpărătorul odată cu criza combustibilului din 1973. El a părăsit proverbialele maşini gigant, în care-şi investise tot orgoliul şi cu care îşi epatase prin tradiţie rudele sărace de peste Ocean, şi şi-a întors faţa spre automobilele economice. Astăzi numai cei prea bogaţi, care nu se sinchisesc de costul benzinei, şi cei prea săraci, care n-au avut bani să-şi cumpere altceva, mai pot fi văzuţi în tancurile garnisite cu zeci de faruri şi ochi de pisică.

Dar acum maşinile lui Paul şi Bill lipseau, căci erau plecate în faţă cu nuntaşii, iar noi am fost încărcaţi cu toţii în microbuzul lui John. După ce am lăsat, europeneşte, pe toate femeile şi pe toţi mai vârstnicii înainte, am rămas lângă uşă, ultimul, într-o poziţie încremenită, de acrobat, cu o mână prinsă de vergile tavanului, cu alta sprijinită de duşumea. Dar cam aşa se călătorea tot timpul şi singura necunoscută era persoana sortită să tragă după sine uşa, miraculoasa uşă a microbuzului, care presa cu o glisare curbă tot conţinutul fără să facă nici o stricăciune, fără să rupă nici un mădular.

Am traversat probabil tot oraşul şi maşina s-a oprit în faţa bisericii unitariene, clădire de un gotic aproximativ, în cărămidă aparentă, cu

interiorul auster, presărat cu rânduri de bănci şi scaune. Într-una din capelele laterale - o încăpere destul de largă, cu un şemineu care-i dădea, arzând, o mare intimitate - a avut loc o slujbă simplă, spusă neutru şi nemuzical. Preotul, robust, cu figură de sportiv, îmbrăcat ca un dandy, cu haină vişinie, pantaloni evazaţi, cămaşă înflorată de volane (doar gulerul închis cu bentiţă neagră îi indica identitatea), a citit câteva pasaje din Biblie*,* după care i-a invitat pe miri să îşi dea mâna şi să se sărute. Apoi i-a venit rândul să vorbească lui Paul, ca părinte, dar în loc de orice discurs moralist, a citit două poezii glumeţe. Lumea - cam aceiaşi inşi de pe la *party*-uri - a aplaudat ca într-o sală de spectacol, şi apoi, timp de aproape jumătate de oră, a defilat prin faţa mirilor şi i-a felicitat pe îndelete. Ceremonia s-a transformat într-o discuţie încâlcită, un fel de cocktail fără trataţii, în care participanţii se încrucişau şi intrau în vorbă fără încetare, părând că au uitat cu desăvârşire unde se află.

De fapt - ne-a spus o doamnă cu alură de bârfitoare - ginerele lui Paul era de altă religie, dar a preferat să se cunune aici pentru a scăpa, graţie privilegiilor acestei biserici, de armată. O altă doamnă ne-a complimentat pentru compatriotul nostru Ilie Năstase, iar un tânăr, puţin exaltat, puţin ironic, se interesa dacă e adevărat că suntem din Transilvania, ţara lui Dracula. Cel mai mult am vorbit însă cu preotul cu înfăţişare de rugbist. Ne-a explicat ciudata autonomie a cultelor din ţara sa. America fiind un stat întemeiat, în parte, tocmai de emigranţi fugiţi de persecuţiile religioase, unul din principiile ei fundamentale a rămas, de-a lungul anilor, libertatea conştiinţei. Biserica nu mai e, ca în Europa, o instituţie care inculcă membrilor ei datoria de a-i rămâne fideli, ea devine un fel de asociaţie a unor inşi care nu se nasc obligaţi să urmeze legea părinţilor, ci îşi pot alege singuri religia atunci când şi-au descoperit propria conştiinţă. Mai mult, un cult (*„denomination"*) poate fi creat, ca un partid, prin asocierea câtorva persoane care şi-au stabilit o identitate de crezuri ori s-au lăsat convinse de preceptele uneia din ele, mai persuasivă. Numărul cerut de lege pentru înscrierea în acte a unei noi religii este de şapte aderenţi. Uneori pot fi întâlnite - la mica publicitate, chiar - anunţuri prin care cineva dă de ştire că are de gând să fondeze o *denomination.* În acest fel, şi cultul devine mai „civil", mai puţin fix şi rigid, mai puţin legat de fetişismele religiilor clasice. Bisericile rămân nişte simple sedii, în care oamenii se întrunesc ca la un club, şi nu rar se întâmplă ca ele să fie vândute şi să fie cumpărate, nici o tradiţie nemaiobligând să se ţină seama de o anume arhitectură. Lista cultelor pare astfel practic infinită. Numai în Iowa City sunt 42 de lăcaşe aparţinând la 28 *denominations*, şi ca dovadă a lipsei de... religiozitate faţă de ele - a continuat tânărul preot - cel mai vechi, „First Presbyterian Church", având 118 ani, va fi demolat pentru a face loc unui parcaj al căminelor universitare!

Totuşi, în anumite etape, la începutul istoriei americane, biserica a avut un rol decisiv, ea ducându-i pe oameni la o conştiinţă de sine care i-a făcut să fie mai inflexibili în luptă şi care, pe urmă, le-a dat dreptul să-şi revendice chiar o poziţie predominantă. Aşa a fost, în Pennsylvania pionierilor, secta *quaker-ilor,* aşa şi-au fondat mormonii statul lor - Utah -, aşa au obţinut baptiştii întâietatea în Sud şi, tot astfel, în regiunea Bostonului, „Ştiinţa Creştină" - o denominaţie predicând, printre altele, vindecarea bolnavilor prin propriile lor daruri spirituale şi interzicând apelul la serviciile medicinei - a ajuns să stăpânească multe sectoare din viaţa economică şi culturală. Curiozităţi de acest fel, mai pitoreşti însă, se pot găsi şi în apropierea Iowei City, la Amana: o colonie de şapte sate, cu locuitori de origine germană, care, de peste un secol, de când s-au stabilit aici, refuză orice contact cu civilizaţia, menţinându-se în cadrul relaţiilor strict autarhice.

Dar, ca tot ce ţine de resortul spiritului, în America majoritatea cultelor sunt pragmatice şi, prin urmare, nu pun obstacole între viaţa individului şi a societăţii. Dimpotrivă. Nefiind un ins înclinat spre metafizică, americanul merge la biserică mai mult spre a păstra contactul social cu semenii săi, spre a nu-şi uita limba de origine şi spre a se situa într-un plan solidar, decât pentru a se contempla pe sine. Majoritatea bisericilor au, în subsol, o sală de întruniri, în care, la diferite ocazii ivite în calendar, credincioşii coboară şi celebrează

evenimentul prin programe artistice şi mici agape analcoolice. Când, mai târziu, am mers într-o biserică luterană la un concert de Bach intercalat în timpul liturghiei, am fost uimiţi de atmosfera ca de spectacol: la intrare hainele erau predate la o garderobă, iar cele ce nu încăpuseră, mai ales ale tinerilor, erau aruncate, ca la *party*-ul de la Paul, direct pe duşumea. După terminarea concertului s-a aplaudat, s-au auzit chiar strigăte de „bis“, iar organista nu s-a lăsat prea mult rugată şi a repetat un pasaj. După care preoţii, îmbrăcaţi în frivole odăjdii violete, au reluat serviciul. În schimb, la sfârşit, când lumea se îndrepta spre ieşire, ei s-au postat ca nişte gazde de o parte şi de alta a uşii, au dat mâna cu fiecare enoriaş, mulţumindu-i pentru prezenţă, iar pe cei care păreau să aibă anumite probleme şi dificultăţi i-au poftit să mai treacă pe la parohie în timpul săptămânii, ca pe la un birou.

În America religia se ocupă mai mult de soarta oamenilor pe pământ decât de viitorul lor în ceruri. Diluată în atâtea culte mari şi mici, care nu pot fi toate sprijinite, ci sunt doar tolerate de stat, ea s-a învăţat să se ajute singură, devenind un fel de sindicat al sufletelor. Ca urmare, mulţi din aceia care nu cred că au nevoie de un sprijin din afară pentru spirit - mai ales intelectualii şi în special universitarii - se declară liber-cugetători, fără remuşcarea de a se rupe prea uşor de tradiţie. Căci tradiţia, aici, constă în a-şi vedea fiecare în felul său propriu de nemurire, şi mai ales de viaţa de dinaintea ei.

Săptămâna a treia:

SFÂRŞITUL ÎNCEPUTULUI

Televizorul cu oaspeţi. În numai câteva zile existenţa noastră americană s-a aşezat fără să ne dăm seama. Surprizele colorate din timpul călătoriei, emoţiile sosirii, ca şi etapele descoperirii universului necunoscut în care intrasem le-am uitat ca prin farmec. Acum mergeam zilnic pe jos în *downtown* fără să ne mai întrebăm dacă este periculos sau nu şi fără să ne mai amintim ezitările de la început. Acum coboram în sala de sport a hotelului fără să ne mai jenăm de „serviciile“ noastre la ping-pong sau de faptul că nu cunoşteam pe nimeni în piscină. Somnul ne era relativ bun, scăpasem de coşmarurile de la început şi aveam în cinematograful nostru de noapte chiar vise colorate. Nu mai tresăream atât de puternic la sunetul telefonului care ne amintea de serialul de sâmbătă seara.

Un astfel de telefon ne-a adus o veste neaşteptată: Bill Murray ne suna din *„lobby“* să ne spună că a adus televizorul lăsat la el, anul trecut, de Cezar Baltag şi Ioana Bantaş, ante-mergătorii noştri, cu rugămintea să-l dea viitorilor români care vor veni aici. Povestea acestui televizor era înduioşătoare: fusese scos dintr-un incendiu şi dăruit apoi de păgubaşi firmei *„Good-will*“ un ciudat amestec de consignaţie şi asociaţie de binefacere. Predecesorii noştri îl achiziţionaseră cu zece dolari şi îi mai cumpăraseră un cleşte patent, care să înlocuiască butoanele de ebonită carbonizate. Urcat în cameră, acum televizorul era al nostru: masiv, cu un colţ al furnirului descojit, cu o parte a ecranului îngălbenită şi opacizată de arsură. Ne-am repezit la el ca la o fereastră în chenarul căreia te aştepţi să vezi o privelişte infinită.

Şi, într-adevăr, cam aşa s-a întâmplat. Chiar dacă, dintre munţii din

zare, mulţi erau de carton şi dintre întâmplări multe s-au dovedit a fi simple miraje.

Primul oaspete venit în locuinţa noastră a fost un reporter stând în picioare, proiectat pe un zid de cărămidă roşie (ah, aceste ziduri, cât de bine le cunoşteam şi pe ele de prin cinemateca noastră americană!), şi vorbindu-ne într-un microfon al cărui fir se pierdea undeva în infinit. Johnny Miller (aşa se numea tinerelul care nu părea să aibă mai mult de douăzeci de ani) purta cravată şi în general se îmbrăcase ca pentru o recepţie, dar nu era într-un salon, ci, iată, ciudat, ajunsese acolo, undeva, la marginea oraşului, unde soarele nemilos şi demascator îi făcea parcă prezenţa neobişnuită, ca şi cum ar fi luminat o oglindă de toaletă dusă pe un câmp sau o cumpănă de fântână scârţâind într-o biserică. După ce ne-a spus, cu o mare repeziciune şi afişând o tumultuoasă pasiune, ca şi cum ar fi transmis un meci, că la Cedar Rapids o bandă de falsificatori a vândut trei sute de pretinse bilete pentru turneul baletului canadian şi că doi dintre răufăcători au fost arestaţi în zori de poliţie, Johnny ne-a destăinuit că dintr-o clipă în alta îi vom vedea la ieşirea din comisariat. Într-adevăr, ca la un semn, o uşă din zidul de cărămidă s-a deschis şi, escortaţi de doi *policemen*, falsificatorii au trecut o clipă prin faţa aparatului de filmat. Nebărbierit şi încruntat, comisarul însărcinat cu ancheta venea puţin mai în urmă, ca şi cum cazul acesta l-a consumat destul din zori şi până acum şi îi era lehamite de el. Johnny ne-a promis - confident - că va încercă să-l facă să ne spună câteva cuvinte. Misiunea lui s-a terminat însă foarte repede, deoarece, nepărând deloc mirat de patosul disproporţionat al băieţaşului care îi tăiase calea, anchetatorul s-a prezentat singur (aşa încep să vorbească toţi americanii intervievaţi:*„I'm captain John Peters")* şi după câteva cuvinte ne-a părăsit, declarând că deocamdată cercetările se află în faza strângerii de probe şi că speră ca ele să ducă la bune rezultate. Johnny cel atotprezent a rămas din nou singur, în faţa zidului, şi ne-a promis că ne va ţine la curent cu afacerea, iar aparatul de filmat ne-a mutat la Washington, unde un senator îi spunea unui reporter părerea sinceră despre preşedintele Statelor Unite. Apoi ne-am întors la Iowa City, unde, în faţa unor machete, un grup de arhitecţi studia posibilităţile reconstruirii centrului oraşului, care fusese în parte demolat. „Vom construi aici un mare centru comercial sau un *parking",* se întrebau ei, spunând că numai populaţia oraşului va decide asta, în cadrul unui referendum care va avea loc în luna martie. În sfârşit, au apărut doi bărbaţi caraghioşi - unul slab şi unul gras - în faţa unei hărţi, cu beţe în mână (peste tot meteorologii sunt nedespărţiţi de aceste instrumente), şi, după ce timp de minute îndelungate au trecut în revistă ce a fost în diferitele regiuni ale Americii, au anunţat cu un teribil aplomb, care nu admitea dubiul, cum va fi vremea în statul Iowa - oraşul, ora, temperatura şi presiunea - în următoarele trei zile.

Concursuri cu premii. Din plictiseală şi din curiozitate am apucat repede cleştele şi am schimbat canalul - o dată, de două ori, de şase ori. Pe încă trei canale am găsit tot prezicători de vreme, după care, buletinele de ştiri fiind încheiate, s-a făcut pe toate posturile linişte şi au năvălit în micul ecran, ca dintr-o roză a vânturilor, emisiunile serii. Din acel moment cleştele a intrat în funcţiune ori de câte ori credeam că ne-am lămurit cu un program, tentaţia de a-l folosi devenind în lungile seri - de acum încolo - o adevărată pacoste. Învârteam de zor şi descopeream - aici pe Mannix, dincolo pe Kojak, peste alte două canale pe Colombo... Dincoace se producea Lucille Ball, fosta vedetă de cinematograf care de douăzeci de ani apărea la televizor săptămânal, înconjurată de o adevărată familie a ei de platou - fiii, nepoţii, vecinii, oaspeţii - cu care încingea discuţii despre reţete, modă, morală, educaţie, spectacole, „ce-a mai făcut X?", „de ce n-o fi venit azi şi Y?" etc. Peste încă un canal dădeai de o altă discuţie - de astă dată scorţoasă, teoretică, pe diferite teme economice - unde se produceau deputaţi, ingineri, *businessmen*, singurul personaj mai viu fiind reporterul - un frate bun de-al lui Johnny Miller, după felul cum se zbătea în faţa microfonului. Apoi un interviu cu un antrenor de fotbal:

reporterul, aşezat pe un scăunel, ochi în ochi cu interlocutorul său, nu se sfia să-l bată pe genunchi, pe umăr, să-l împungă cu degetul în piept, să-i dea ghionturi, să învârtă cu dexteritate microfonul, părând că e gata să o rupă la fugă, pentru a-şi exemplifica întrebările prin curse pe extremă, şuturi la poartă şi alte exerciţii fizice.

În sfârşit, pe un alt canal se desfăşura un concurs zgomotos, ceva ce semăna, în acelaşi timp, după normele de la noi, cu o emisiune de publicitate, cu una „Cine ştie câştigă“, cu o tragere de loterie, cu o expoziţie electrotehnică şi cu o transmisiune sportivă, toate suprapuse. Într-o imensă sală, luminată ca ziua de stele şi spirale de neon, presărată cu serpentine şi confetti, plină cu spectatori şi, pe un podium, cu felurite obiecte tehnice, aşezate ca la un târg internaţional (frigidere, maşini de spălat, aspiratoare şi automobile), apărea un crainic bătrâior, dar extraordinar de vioi, asistat de o prezentatoare blondă, echipată doar cu un costum de baie ţesut din paiete sclipitoare. După o lungă introducere, în cursul căreia a intrat printre staluri şi a dus mici conversaţii cu spectatorii, întrebându-i de unde sunt, ce vârstă şi profesie au, crainicul - care lăsa să se creadă, după exhibiţionismul său, că e un vechi favorit al publicului - invita pe scenă nişte curajoşi. Le punea câteva întrebări de cultură preelementară, după care, - să zicem - îi poftea să spună câte un număr. O ruletă era pusă în mişcare de ajutoarea blondă, de mai multe ori, până când erau stabiliţi câştigătorii primei faze. Fiecare rezultat favorabil era însoţit de o suită de ţipete şi mişcări nestăpânite ale câştigătoarei (de obicei, participantele erau femei), iar în momentul când i se decerna, după un lung suspans, în care era pomenit şi numele firmei donatoare, un obiect din cele expuse pe scenă, frenezia ei atingea paroxismul. Dar partea de cultură era înlocuită alteori cu un concurs de popice, să spunem, în care concurenta trebuie să se mai prezinte cu încă doi sau trei membri ai familiei, astfel încât premierea lua înfăţişarea unei seri de Crăciun. Alte şi alte probe urmau, alţi şi alţi concurenţi urcau pe podium, până când, după ce toate obiectele au fost împărţite, se ajungea la momentul automobilului. Atunci o tăcere înspăimântătoare se lăsa în sală (grădiniţă de copii căreia i se anunţă coborârea unei zâne din ceruri) şi, când rezultatul era finalmente cunoscut, izbucnea un torent isteric de aplauze, de bătăi din picioare şi fluierături, Prezentatoarea se apropia de uşa Chevrolet-ului, spunea numele firmei care-l dăruieşte, deschidea larg portiera, iar câştigătoarea - de obicei o fată drăguţă - se arunca pe jos, se tăvălea, îşi prindea părul în mâini şi scotea chiote de bucurie disperată.

Oglinda strâmbă. Majoritatea cărţilor de impresii despre America se revoltă - extaziindu-se, de fapt, în realitate - în faţa prea marelui număr de canale şi programe; deplâng - savurându-le în secret - împuşcăturile, sirenele, orgiile, meciurile de fotbal american şi reclamele interminabile pe care această morişcă de imagini care e televizorul le vântură ziua şi noaptea, înrăind spiritele, dând insomnii şi producând coşmaruri. Poate că voi fi considerat un naiv, sau poate n-am ajuns la aceeaşi concluzie fiind prevenit şi aşteptându-mă la nişte grozăvii prea mari.

Micul ecran american mi s-a părut chiar cuminte din anumite puncte de vedere. Cu excepţia nopţilor de week-end, când, la orele mici, pot fi găsite filme de groază australiene sau polono-canadiene, care-ţi dau într-adevăr fiori (cele mai multe vineri spre sâmbătă, mai puţine sâmbătă spre duminică, nici unul duminică spre luni), programele suferă de puritanism, iar uneori sunt chiar pudibonde. Filmele poliţiste - cele mai abundente, într-adevăr - sunt foiletoane de rutină, în care sângele nu se vede niciodată, iar gloanţele şi crimele - mai mult enunţate decât arătate - apar doar pentru a putea pune mai bine în evidenţă cinstea, abilitatea şi uneori eroismul comisarilor care-i apără pe americani de rele. Este ştiut că, mai ceva decât în filmele dintr-o anumită perioadă şi geografie europeană, nici un film american nu are voie să se sfârşească prost, iar „eroii pozitivi“, când apar (iar la televizor sunt preferaţi), reprezintă desăvârşirea imaculată. Convenţii tacite între companiile de televiziune şi stat - acesta din urmă interesat

să menţină în bună stare energia şi optimismul cetăţenilor săi - exclud de pe micul ecran vărsarea de sânge, oroarea şi mai cu seamă cea mai mică aluzie sexuală. Un sărut sau un sân dezvelit sunt considerate mai periculoase decât o critică la adresa preşedintelui. S-a ajuns până la a nu fi lăsate să intre în paşnicele locuinţe - în emisiunile de telecinematecă - pasaje întregi din filmele unor europeni, în care aceştia, uneori cu umor, alteori cu tragism, abordau problemele dragostei.

Întristătoare, în schimb, mi s-a părut nu cruzimea, ci falsitatea acestei oglinzi pe care America şi-o pune în faţă. Micul ecran suferă nu de prea multe programe, ci de stereotipia lor; nu de violenţă, ci de o anumită superficialitate; nu de crispare, ci de simplism. Aşa cum în orice *drugstore* american găseşti ziua şi noaptea surogate sintetice care imită la perfecţiune orice materie naturală (carne, jumări, cafea, supe, sucuri, siropuri, toate cu aromele lor, dar nehrănitoare), televizorul parcă se străduieşte să nu aibă puncte comune cu viaţa, să se rupă de ea, şi abia aşa, din această postură, să o imite, să o repete cu virtuozitate. Fiinţele de pe micul ecran joacă *roluri,* sunt oameni de excepţie de la marginea bună sau rea a societăţii, oameni pe care îi definesc nu stările lor sufleteşti, ci situaţiile în care sunt puşi. Sau invers. Când au de făcut lucruri prea normale, când substanţa lor e reală, când identitatea lor este mai aproape de medie, tv-americanii se străduiesc să iasă din banal supralicitând, căutând să şocheze, îngroşându-şi atitudinile.

Astfel îşi închipuie creatorii că pregnanţa, longevitatea, percutanţa lor vor fi asigurate în faţa spectatorului. Cum se explică acest paralelism cu realitatea?

Americanii sunt o naţiune de imitatori, fără o tradiţie proprie, ei au sintetizat - la început - experienţa popoarelor de unde veneau într-o civilizaţie nouă, dar întotdeauna, pe urmă, au purtat în spate complexul şi culpa acestei lipse de originalitate. Şi atunci s-au străduit ca, mergând pe un drum cunoscut, să descopere mereu altceva. Şi, fără să vrea, s-au pomenit adesea că au mai multă inteligentă decât suflet, mai multă perfecţiune decât spontaneitate, mai mult fast decât conţinut, mai mult *glamour* decât adevăr. De aici aerul străin, artificial, care - şi în această seară - mi s-a părut că intrase între oamenii de pe micul ecran şi cei pe care-i cunoscusem în Iowa.

Când am închis - era ora două noaptea - am simţit că voi mai avea mult de furcă în următoarele luni cu acest instrument de falsificat viaţa şi m-am întrebat dacă nu e păcat să-l substitui vieţii adevărate. Dar nu era adevărată oare şi această minciună strălucitoare, nu făcea ea parte din felul de trai al oamenilor pe care venisem să-i cunosc?

Ziua a 25-a:

VIAŢA COTIDIANĂ

„*Mayflower*“. Hotelul nostru este o construcţie singuratică la marginea oraşului. Numele său („Mayflower“ - „Floare de mai“) este des întâlnit, aproape banalizat de întrebuinţare: aşa se numea corabia de emigranţi englezi - persecutaţi religios - care, în 1620, a ajuns în actualul Massachusetts, punând temeliile uneia din primele colonii: Plymouth. Printre căminele studenţeşti, „Mayflower“-ul nostru este scump, printre hoteluri este însă ieftin. Cinci dolari pe zi înseamnă jumătate din tariful celui mai mizerabil hotel. Ce-i drept - lucru neobişnuit! - camerele nu au televizor, există însă un mare bazin de înot, o instalaţie de saună şi o sală de sport, unde jucăm adesea ping-pong înconjuraţi de yoghini tăcuţi şi concentraţi, care ne privesc fără a ne vedea, încremeniţi minute întregi în poziţii neverosimile. Şi mai există bucătăria fiecărui apartament, care-ţi permite să te achiţi de obligaţia de a mânca cheltuind doar un dolar pe zi. Economisim astfel

banii necesari călătoriei lungi care ne aşteaptă: atunci hotelurile vor costa mai mult şi alimentele îşi vor tripla preţul.

Clădirea este un imens „L“, cu o faţă spre pădure şi alta spre autostradă, fiecare etaj fiind străbătut de la un cap la altul de un culoar întunecos, care nu vede niciodată lumina soarelui pentru că la capete are scările de incendiu blocate cu porţi masive, metalice. Străbătând la orice oră din zi şi din noapte acest culoar - mohorât de parcă ar fi într-o criptă sau într-o piramidă - de pe sub uşile nenumărate ale apartamentelor nările ne sunt asaltate de mirosurile diferitelor bucătării naţionale, fapt care ne amuză enorm, dar care, în plus, este singurul reper pentru a şti cam unde suntem, unde trebuie să încetinim paşii şi unde să introducem cheia în broască. Alteori ne ghidăm după ziarele stivuite în faţa câte unei uşi care de zile întregi n-a mai fost deschisă, locatarii fiind plecaţi în vreo călătorie.

Cel mai ciudat lucru în locuinţa noastră este însă că geamurile nu se pot deschide niciodată, lucru care - în lungile nopţi de insomnie - ne-a făcut s-o asemănăm cu o închisoare. Ferestrele sunt fixate în cercevele, iar spălarea lor în exterior este posibilă doar cu o schelă care glisează de-a lungul clădirii. Camera este tot timpul plină cu electricitate statică. Iar dacă vrei să respiri câteva minute aer adevărat, trebuie să parcurgi aproape un sfert de milă - până la recepţie şi de acolo în stradă.

O cercetare dificilă s-a înstăpânit în bucătăria noastră până când am reuşit să adaptăm reţetele româneşti la gustul şi preţul alimentelor locale. Untul este foarte sărat (şi la gust şi la preţ), margarina este dulce, sarea este mult mai puternică, zahărul (de trestie) mai slab (ba chiar uşor amărui), pătrunjel nu se găseşte. Bananele şi portocalele sunt de câteva ori mai ieftine decât merele, carnea de pui decât cea de porc, care este în schimb puţin depăşită la preţ de cea de vacă. Ficatul oricărui animal este vândut la un preţ de nimic (fiind socotit în rând cu rinichii şi măruntaiele). Brânza telemea este socotită de lux (*greek cheese*), în timp ce parmezanul este considerat brânză inferioară. Măslinele şi smântână costă o avere, îngheţata - în cutii mari, de jumătate de galon - o nimica toată. Pâinea este foarte pufoasă şi inconsistentă, un fel de vată insipidă, încât am fost obligaţi să o preparăm în cuptorul din bucătărie. Gesturile mamei, frământând aluatul în albie, mi-au reînviat în minte pe rând, ca un ritual pe care crezusem că l-am uitat. Cantităţile de făină, apă, drojdie şi sare, ca şi minutele necesare dospirii şi coacerii, le-am stabilit pe rând, astfel că la a treia încercare pâinea a ieşit înaltă şi rumenă, ca-n copilărie. Foile de varză aşezate dedesubt îi dădeau o aromă de sat bătrânesc, de munte, iar când am dus o asemenea pâine la un *party* succesul a fost aşa de mare încât n-am mai scăpat de rugăminţile celor ce voiau să le facem şi lor un *romanian bread* sau măcar să le spunem reţeta.

Banalităţi şi complicaţii. Dar cele mai complicate probleme de aclimatizare ni le-a dat ceea ce se numeşte, prea simplu, sistemul de măsuri şi greutăţi, celebrele *sizes* americane. Primul şoc l-am avut când, urcându-mă pe un cântar, acul a traversat repede cadranul şi s-a oprit la gradaţia notată cu 165! Înălţimea mea s-a transformat şi ea într-una de gigant: 6,2! Aici e frig de crapă pietrele şi totuşi termometrul arată plus 12°. N-am izbutit multă vreme, decât cu un serios efort matematic, care-mi tăia orice avânt, să fac să trăiască aceşti funţi, aceste picioare şi acele celebre gradaţii „Fahrenheit“, în spatele cărora lumea anglo-saxonă s-a baricadat parcă anume spre a se face mai greu de înţeles. Numărul 44 la pantofi echivalează aici cu numărul 10, talia 52, la haine, cu talia 42! Continuam să trăim normal, să avem aceleaşi dimensiuni, să bem acelaşi lapte şi aceeaşi apă, să parcurgem aceleaşi distanţe, să îmbrăcăm aceleaşi veşminte, să dârdâim la aceleaşi temperaturi, şi totuşi ne simţeam ca nişte străini printre atâtea mile, prăjini, iarzi, picioare, acri, uncii, galoane, cuarţi, pinţi şi alte unităţi enigmatice, fiecare din ele transformabilă în

echivalentul zecimal printr-o înmulţire cu patru cifre. Cât priveşte neobositul Fahrenheit, pentru a-l raporta la Celsius cel limpede trebuiau efectuate o înmulţire, o scădere şi o împărţire. Infamă complicaţie omenească, sfidând parcă natura care, în termometrul de la bancă - singurul cu două coloane din oraş - urca mercurul cu toată simplitatea („Celsius“ pe stânga, „Fahrenheit“ pe dreapta), fără să se intereseze de cele mai elementare reguli aritmetice!

Ziua a 26-a:

CE E MAI SCUMP

Secretul Universalului. Dând, la un moment dat, la o parte unul din pătratele de placaj care ne formează tavanul, am descoperit deasupra, în spaţiul de vreo douăzeci de centimetri care se întindea până la scheletul de beton al clădirii, un labirint de ţevi, de robinete şi grilaje. Am dedus că încălzirea şi aerisirea camerei se produc prin această mică filială, ascunsă, a uzinei de climatizare din hotel. De aici vine celebrul *air conditioned* fără de care un american nu se poate considera american, fie că locuieşte în deşertul Arizonei, în Golful Mexic, în Empire State Building, unde prelucrarea aerului este strict necesară, fie că locuieşte aici, la „Mayflower“, unde nu există...

Alături este bucătăria, cu tot ce poate face fericită o gospodină - frigider şi congelator, aragaz cu patru ochiuri, chiuvetă cu apă fierbinte şi rece, plus un malaxor care sfărâmă resturile menajere, înlăturând prezenţa găleţii de gunoi, plus o hotă care aspiră şi elimină mirosurile culinare.

Duşul din baie are o viteză incredibilă. Apa e pulverizată în particule infinitezimale care biciuie pielea şi te trezesc din morţi. Până să se liniştească spuma pe care o face apa de la chiuvetă într-un pahar, trec secunde întregi. Şi apoi, unde să mai pui că apa rece iese ca din izvor, proaspătă şi aburită, şi că amestecul ei cu apa fierbinte se face exact aşa cum comanzi din robinete şi nu aşa cum vor garniturile defecte?

L-am chemat pe mecanicul hotelului - „Universalul“, cum îl botezasem în taină - pentru că s-a stins cu totul gazul metan (aici, în poziţia „oprit“, se vede - obişnuit - o geană de flacără care nu mai face necesară utilizarea chibritului). Îl văzusem executând cele mai diverse munci, de la încărcarea gunoiului în maşinile care ne trezeau în zori şi până la repararea televizorului din hol. E un om serios, mai are doi ani până la pensie, când îl vezi în „civil“ pare un intelectual, totuşi am crezut că e necesar să-l recompensăm cu o mică sumă de bani (aici bacşişul se numeşte *„tip“).* Ne-a refuzat politicos şi atunci am reparat greşeala printr-o lungă conversaţie. Ne-a spus printre altele că meseria lui se numără printre cele mai bănoase. Salariul îi este aproape la fel de mare ca al directorului hotelului. Americanii - ne-a spus el - iubesc confortul şi, în acelaşi timp, nu vor să muncească în afara locului lor de muncă. Americancele - care-şi au, majoritatea, locul de muncă acasă, în gospodărie - vor şi ele toate condiţiile pentru a da un bun randament, şi deci iubesc şi ele confortul. Din acest motiv, tot ce se ascunde, în America, sub cuvântul magic *„service“* - de la instalator la croitoreasă şi de la garaj la cosmetică - este foarte scump („este bine plătit“, ca să vorbesc din unghiul convorbitorului nostru). Puzderia de necesităţi şi amuzamente care, într-un oraş, alcătuiesc noţiunile de *opportunity* şi *facilities* (spitalele, cinematografele, bazinele de înot, localurile de dans etc.) costă, de asemenea, prin extinderea raţionamentului, foarte mult.

Într-adevăr, nu se poate spune că omului din *„middle class“* (clasa mijlocie) nu-i place să se respecte; dar această clasă (este poate caracteristica cea mai pregnantă a Americii!) formează imensa majoritate a populaţiei. Gusturile, idealurile ei sunt uimitor de egale şi asemănătoare. Un imens popor acceptând confortul ca pe o supremă

standardizare. După cele opt, nouă sau zece ore de muncă încordată, americanul vrea să se relaxeze, să aibă totul de-a gata. Soţia sa, avidă şi ea de cât mai mult timp liber, a încărcat, o dată pe săptămână, la *supermarket*, automobilul cu mâncăruri semifabricate. Înainte de masă, le-a pus pe maşina de gătit şi, privind în acest timp televizorul, a aşteptat să se încălzească supa din cutia nichelată, felul doi combinându-l din alte câteva conserve (în loc de zahăr a pus zaharină, iar mâncarea lui Bob este din carne sintetică, spre a nu-i produce colesterol). După ce a copt o prăjitură din aluatul scos din ambalajul de staniol, a dat cu aspiratorul neiertător peste tapetele de material plastic - imitând şi ele, perfect, lâna Buhara, de pildă - şi între timp a spălat rufăria de pat în maşina nou cumpărată (care automat le şi usucă şi le şi calcă, umflându-le cu aer cald). Acum, după *dinner* (masa de seară, singura pe care o iau împreună, de aceea puţin festivă), cei doi soţi vor privi o vreme televizorul, făcând trecerile de pe un program pe altul cu un dispozitiv electronic, fără să se mişte din fotoliile în care s-au tolănit.

Stigmatul standardului. Dar toate acestea se pare că nu pot compune fericirea ideală. Căci tot ce este standardizat, din păcate, este şi limitat, fără aripi. Timpul trece, începi sa nu mai simţi cât de moale e canapeaua cea nouă, cât de catifelat covorul, apoi să uiţi ce greu era să cureţi cartofii cu cuţitul, să umfli cauciucul cu pompa. Totul ţi se pare, în jurul tău, meritat şi existent de când lumea. Vrei altceva. Capetele înfierbântate ale proiectanţilor născocesc *gadget*-uri: o veioză formată din fire metalice care se aprind şi se sting pe rând, lucind multicolor, ca nişte plante într-un acvariu; o brichetă miraculoasă cu care aprinzi ţigările musafirilor de la distanţă. Îmbătrâneşti cumpărând mici fleacuri de care te bucuri o săptămână: dăruindu-i soţiei, de ziua ei, ultimul tip de maşină de spălat vasele; schimbând automobilul la fiecare doi ani. Pe strada ta s-a mutat o familie de negri. Nu eşti câtuşi de puţin rasist, îl admirai pe Duke Ellington, te înfierbânţi şi astăzi pentru Cassius Clay. Totuşi, copiii tăi să crească împreună cu copiii aceia, care consumă deja droguri, ai căror părinţi nu vor să muncească, preferând să ia ajutorul gratuit de la „Welfare“? Iată, vecinul tău celălalt s-a şi mutat într-un cartier rezidenţial, afară din oraş. Vrei şi tu. Asta înseamnă să te muţi în vila vacantă de lângă el şi, în plus, să le cumperi şi copiilor tăi automobile. Ceri patronului să-ţi permită să lucrezi douăsprezece ore pe zi. Iei un împrumut de la bancă, pe care e o minune dacă vei izbuti să-l achiţi până la sfârşitul zilelor tale. Te întorci acasă noaptea şi renunţi să mai priveşti la televizor. De altfel, programele nu s-au schimbat de când le ştii, poartă şi ele stigmatul standardului.

Şi, în sfârşit, când - Doamne fereşte! - vei muri, mai rămâne o singură formalitate de făcut. Soţia va forma numărul pompelor funebre, acel „Miller’s Funeral Home“ de pe strada vecină, care ţi-a trimis felicitări la fiecare An Nou. O maşină ultimul tip, cu capota neagră chenăruită în argintiu, mai lungă decât toate automobilele pe care le-ai avut, te va lua de acasă. Echipa de machiori a firmei „Miller“ îţi va da cu pudră, ruj, îţi va rimela ochii şi îţi va căni mustaţa. Astfel înfrumuseţat, vei sta două zile într-un refrigerator, iar în ziua despărţirii - abia atunci - vei fi arătat, ca un mire adus în peţit, alor tăi. Aceştia vor găsi în sala de recepţii, alături, o masă îmbelşugată, la care îi vor chema pe prietenii apropiaţi. Le vei auzi râsetele amestecate cu compătimiri şi oftaturi şi te vei consola că pentru ultima dată i-ai simţit alături. Confortul, la care ai ţinut o viaţă întreagă, nu te-a părăsit nici după moarte.

Pantalonii de la doisprezece ani. Proiectanţii sociali n-au izbutit un singur lucru: să păstreze intactă capacitatea de a se bucura a omului. Zguduitor e faptul că în această cursă pentru bunăstare nu mai rămâne loc tocmai pentru fericire. Pretenţiile cresc, şi nu e atât de greu să le acoperi, cât e de greu să le rezişti moral. Cel care se lasă antrenat nu mai are timp să-şi contemple victoriile. Obligat de inerţie să privească

numai înainte, nemaiavând posibilitatea să se întoarcă din drum, americanul mijlociu pierde voluptatea dramatismului.

Pantalonii lungi pe care eu i-am primit la doisprezece ani valorau mult mai mult în ochii mei decât valorează azi în ochii nepotului meu pantalonii lungi primiţi la numai patru. Sau pepenele roşu pe care eu îl aştept, acasă, cu emoţie, la sfârşitul lunii iulie, este - subiectiv - mult mai gustos decât cel pe care îl găsesc la „Eagle“ în ianuarie, în decembrie, în februarie sau în mai, în orice sezon. Există o dialectică a fericirii...

Bill Murray, căruia i-am destăinuit aceste îngrijorări, m-a sfătuit să privesc în jurul meu, în campus. Tinerii aceia îmbrăcaţi în cămăşi peticite, dar mirosind a săpun, şi în rând cu ei profesorii lor mai tineri, care vin desculţi la cursuri şi se îmbracă şi ei în *„blue jeans“* au demitizat fericirea searbădă a bunăstării. Ei au redus confortul la strictul necesar, deşi mulţi provin din familii avute.

L-am întrebat cât timp va dura această demnitate. Mi-a răspuns că nu mult după terminarea studiilor. Cei ce se încăpăţânează să iasă din campus cu această psihologie riscă să eşueze. Chiar de aceea, mulţi etichetează campusurile drept ghetouri pentru intelectuali şi le acuză că nu dau tinerilor mai multă luciditate socială decât o grădiniţă de copii.

- E adevărat?

- Nu ştiu ce să spun.

Şi, trecându-şi mâna prin păr, Bill şi-a arătat - sunt convins că fără să vrea - peticul descusut din cotul vestonului...

Ziua a 30-a:

AUTOCARELE DE LA CAPITOLIUL VECHI

Americanii la muzeu. La Iowa City nu vin prea mulţi turişti, dar din când în când vezi câte un autocar în drum spre Amana, care se abate pe la Capitoliul cel Vechi, unde sunt începuturile statului, un fel de „ruine ale Târgoviştei“ iowene. Atunci, vezi coborând pe pietrişul aleii, unde autobuzul n-a mai putut intra, nişte domni dolofani şi nişte doamne uscăţive, cu voaletă, care sunt grăbiţi de un ghid sprinten spre intrarea muzeului. E un spectacol comic şi puţin dezagreabil, căci oamenii aceştia, vajnici automobilişti din tată-n fiu, şi-au pierdut obişnuinţa mersului pe jos, iar graba şi repetiţia în grup a mişcărilor le scot în evidenţă stângăcia. Ce i-a făcut, oare, să renunţe acum la maşină?

În muzeu spectacolul e şi mai bizar. Cum se întâmplă de regulă, ghidul e grăbit, iar diligenţii săi ascultători nu ştiu ce e mai important: să-i conspecteze prelegerea în carneţelele cu creion aurit date de la „Travel Office“, să privească obiectele ori să le fotografieze? Atunci îi vezi agitaţi tot timpul: notând, declanşând blitz-urile şi renunţând tocmai la partea sentimentală a contemplării, pe principiul că, odată imortalizate, obiectele sunt ale lor şi le vor putea privi oricând în diapozitive, lăudându-se, chiar, prietenilor pentru calitatea fotografierii şi a reproducerii culorii.

Turismul acesta grăbit, cunoscut şi în Europa sub epitetul *„à l'américaine“*, este completat aici cu cel puţin încă un amănunt bizar. Fiecare explicaţie de natură artistică a ghidului este precedată de o referire la valoarea bănească a obiectului. De cum se intră într-un edificiu, se precizează că a costat la vremea sa, să spunem, 2,5 milioane de dolari. Apoi, tabloul cutare a fost cumpărat la o licitaţie cu

atâţia dolari, dar - furat, revândut şi din nou pus la o licitaţie - preţul său a crescut de trei ori; pictorul X a pictat tavanul sălii Y contra sumei de atâţia dolari ş.a.m.d. În ghidurile scrise există chiar o formulă sintetică pentru acest gen de informaţii. Se spune, de pildă: *„The $ 2.5 million building* adică, dintr-o suflare: „Clădirea de 2,5 milioane de dolari...“ Americanul mijlociu se teme să meargă singur la muzeu şi are o viziune atât de materialistă asupra artei pentru că s-a obişnuit să considere că aceasta, ca tot ce e în jurul său, face parte din larga noţiune de confort. El nu a gândit niciodată în intimitate asupra unei opere, deci are nevoie de cineva care să-i explice şi sensul, şi valoarea ei. Singur într-un muzeu, s-ar teme că exponatele nu i-ar mai spune nimic. Fiind considerate obiecte de lux, de confort, ele trebuie - prin chiar definiţia pe care le-o atribuie - să aibă o valoare. Dar neştiind preţul, iar acesta neputând fi totdeauna afişat ca într-un magazin, este nevoie de cineva care, sub o formă sau alta, să i-l comunice.

Confort şi artă. Această standardizare, extinsă din domeniul obiectelor de consum asupra artei, poate avea efecte dezastruoase. Când apa duşului cade ca o spumă a mării, când aerul camerei e curat ca ozonul din munţi, când focul electric din şemineu seamănă aşa de perfect cu focul dintr-o poiană, când gustul cărnii sintetice e atât de apropiat de cel al cărnii adevărate, când sucurile de fructe produse chimic par stoarse în chiar acel moment din fructele lor, este de neconceput că există un domeniu în care legea aceasta a plăcerii, care a modelat materia şi ţi-a pus-o la dispoziţie, nu mai e valabilă. Atunci nu te sfieşti să declari că în cutare carte e prea multă filosofie, sau prea multă poezie (ambele sensuri fiind peiorative), că tabloul cutare are culorile prea sumbre şi că filmul acela e prea greoi ori prea trist. Din mulţimea editorilor, impresarilor, producătorilor şi - nu se poate altfel - a autorilor vor apărea unii care, luând exemplul fabricanţilor, vor ţine cont de preferinţele tale. Ei îţi vor muia posmagii spre a fi mai uşor dumicaţi. Editorii vor publica poveşti simple, accesibile, idilice, şi, mai mult, vor inventa aşa-numitele *reader's digest,* publicaţii periodice, în care îţi vor rezuma cărţi clasice sau de mare succes. Pentru că o parte a vieţii ţi-o petreci în automobil, pentru că, poate, nu ai timp să citeşti nici măcar atât, ei vor născoci apoi aşa-numitele *comics-uri,* poveşti desenate, în care personajele vorbesc doar prin interjecţii scrise citeţ, în mari baloane, deasupra capului. Filmele vor ţine şi ele cont de gustul tău pentru claritate. Ele vor evita cazurile dramatice, problemele de conştiinţă, finalurile deprimante şi se vor menţine în schemele de acţiune cu care te-ai obişnuit şi care nu-ţi vor produce greutăţi în înţelegere. Când, iarăşi, vei fi la volan, le vei putea vedea, dintre pernele automobilului tău, în aşa-numitele *drive-in movie,* mari parcaje dotate cu un ecran înalt, unde chelneriţe drăguţe îţi vor servi gustări în timp ce vei fi cu ochii la acţiune. Sau - dacă vrei să ai toate aceste feluri de artă acasă - ţi le va aduce televizorul, pe faimoasele sale canale.

Ca orice om cu rădăcinile în altă parte, americanul are nostalgia locurilor sale de baştină. Mirajul Europei se vede cel mai bine în filme şi în turism. Subiectele romantice se desfăşoară de preferinţă în ţările calde ale Mediteranei, unde un excursionist blazat găseşte o fată, un loc sau o întâmplare care îi redeşteaptă căldura şi omenia. Dacă îşi cunoaşte ţara atât de sumar, americanul de rând îşi propune, în schimb, ca până la sfârşitul zilelor sale să vadă tot ce e de văzut dincolo de Ocean. În hotelurile cu aer condiţionat din Napoli sau Atena, vrăjit de ghizi vorbăreţi şi cabotini, el va regăsi confortul de acasă şi, în plus, toate onorurile ospitalităţii. Izolat astfel în condiţii antiseptice, periplurile pe străduţele sărăcăcioase nu-i vor trezi sentimente mai adânci decât ultimul film exotic văzut la televizor, pentru că, pierzând antenele artei adevărate, a pierdut şi voluptatea palpitantă a vieţii. „După ce ai văzut Luvrul, nu mai are rost să vezi altceva.“ Cu aceste cuvinte, pe care le-am crezut mai întâi spuse în glumă, ne-a răspuns Mr. Pyke, un vecin de la „Mayflower“ (un pensionar care se instalase aici ca într-un azil, oferindu-şi pensia contra întreţinerii), pe care l-am chemat, din compasiune pentru singurătatea sa, la muzeul de artă. Dar

în ochii lui nu tresărise nici o scânteie de umor. Siguranţa abruptă, fără drept de replică, a răspunsului m-a făcut să înţeleg că bietul meu prieten judecase toată viaţa arta după criteriul reclamelor de la televizor, după legile spray-urilor sau ale loţiunilor de păr, ale căror mărci se exclud unele pe altele sub primejdia că, folosite în acelaşi timp, se anulează unele pe altele.

Ziua a 35-a:

O DIMINEAŢĂ DUPĂ SOSIREA STUDENŢILOR

Descrierea orăşelului nostru trebuia amânată până la sosirea din vacanţă a studenţilor. În tot timpul cât au fost plecaţi viaţa păruse să-şi fi pierdut pulsul. Bibliotecile, restaurantele şi-au redus programul. Librăria „Epstein“, pe unde treceam zilnic să răsfoim o carte, era pustie ca un depozit de bibliotecă. Autobuzul galben nu mai circula, barul şi biliardul din holul hotelului aveau lacăt pus la intrare. Dar mai bine să descriu ce a apărut pe urmă decât ce lipsea înainte.

Într-unul din zilnicele raiduri prin *downtown,* care începuseră acum chiar să ne plictisească, am zărit la cinematograful „Iowa“ o coadă neobişnuită. Filmul nu era din cale afară de atrăgător, însă vreo sută de tineri (să fi fost cincizeci de băieţi şi cincizeci de fete? căci toţi păreau să fie perechi!) se înşiruiseră pe trotuarul străzii Clinton, iar unii, nemaiavând loc aici, se revărsaseră după colţ, pe strada Lee, până în dreptul poştei. Am înţeles imediat că sunt studenţii şi mi-am amintit senzaţia ciudată a acestei prime zile de şcoală, când îi părăseam pe cei de acasă şi reintram spontan în oraşul universitar cu o curiozitate întrecută doar de jale, aruncându-ne, ca să uităm totul, în prima sală de spectacol.

Tinerii cinefili păreau cu toţii fraţi sau rude apropiate, într-atât semănau la chip, la statură, la atitudine şi îmbrăcăminte. De un blond

Ana Blandiana în faţa universităţii din Iowa

spălăcit, mai degrabă slabi, cu feţele prelungi, cu un abrupt sever sub pometii obrazului, cu părul fin ca mătasea de porumb, majoritatea purtând ochelari cu ramă subţire, ei adăugau acestei uimitoare asemănări fizice câteva amănunte ţinând nu atât de modă, cât de o solidaritate de generaţie. Fetele aveau părul revărsat în şuviţe suple care ocoleau uşor urechea coborând apoi până în dreptul claviculei. Băieţii îşi aduseseră o parte din părul abundent în faţa urechii, într-o buclă masivă, a cărei feminitate contrasta glumeţ cu mustăcioara galbenă şi cu aerul studios al ochelarilor. Şi unii, şi alţii, deşi era un ger de crăpau pietrele (termometrul gigant de pe „Iowa State Bank“ arăta 5° Fahrenheit, adică minus 15° Celsius), erau îmbrăcaţi extrem de

subţire, în costume de pânză albastră, cu pantofi de baschet în picioare, aveau capul descoperit, iar în spate purtau minuscule ghiozdane, disproporţionate cu vârsta. Reverele larg deschise lăsau să se vadă pe dedesubt „*T-shirt"*-uri, bluze ieftine, de serie, pe care însă era imprimat, ori mai degrabă purtătorul desenase cu propria lui mână, câte un simbol, cuvânt sau număr cu semnificaţii glumeţe. Te făceau prin nonşalanţa lor să te simţi bătrân şi conformist, şi, într-adevăr, aşa cum eram, cu hainele noastre îmblănite - de oameni care veniseră în America ca la un capăt al lumii - am avut momente când fiecare nasture bine închis în gaica lui de piele ni se părea un act de aroganţă. Dar ne-am dat seama că adolescenţii aceia atâta aşteptau. Uniforma lor sumară era - ca la toţi „rebelii fără cauză" - nu atât un semn al sărăciei, cât un protest împotriva „bătrânilor", care trăiesc pentru a se îmbrăca, nu se îmbracă pentru a trăi. Şi n-am putut să nu-mi amintesc de hainele severe ale strămoşilor lor, expuse cu atâta pietate la muzeul din „The Old Capitol", clădire modestă, bună la toate, în care începuseră cu mai bine de un secol în urmă primele cursuri universitare (125 de studenţi!), paralel cu primele şedinţe ale Parlamentului (mândria Iowei este că şi-a inaugurat Universitatea la numai două luni după proclamarea statului...). Totuşi, am zâmbit curios când mi-am imaginat o întâlnire între aceşti băieţi şi fete de azi, despuiaţi de podoabe, şi tinerii lor strămoşi de acum 124 de ani. Cum s-ar împăca şi ce părere ar avea unii despre alţii dacă ar fi contemporani? Capitala începuturilor a fost mutată curând la Des Moines, iar Iowa City a rămas doar un oraş cultural. Lucru ciudat, dar obişnuit în Statele Unite, capitala actuală - cu cei 200.000 de locuitori ai ei - nu are nici azi o universitate, în vreme ce Universitatea din Iowa City este printre cele mai renumite din America, în ciuda faptului că orăşelul acesta are mai puţin de cincizeci de mii de locuitori (dintre care 21.000 de studenţi). Aici trebuie înţeleasă noţiunea de campus. Acesta este, în cadrul oraşelor mari, un fel de stat în stat, situat de obicei la periferie, în timp ce în oraşele mici el se confundă de fapt cu localitatea, justificându-i existenţa. Campusul din Iowa City posedă 1.900 de acri (950 de hectare) de teren, 95 de clădiri (inclusiv căminele), 8 clinici cu 1.200 de paturi, o staţie de televiziune şi una de radio, un ziar, o linie de autobuze gratuite, 6 biblioteci (un milion şi jumătate de volume), câteva săli de spectacole şi de sport. Pe lângă cele zece facultăţi, Universitatea patronează cele douăzeci de şcoli - primare, medii şi parohiale - din localitate. Cealaltă jumătate, „civilă", a oraşului se reduce de fapt la locuinţele personalului academic, precum şi la reţeaua comercială şi de întreţinere. Majoritatea populaţiei îşi închiriază mansardele studenţilor. Dar, în afara acestui gen de cazare - „în gazdă" - şi în afara cazării în cămine, studenţii au posibilitatea de a locui şi în aşa-numitele „case cu litere greceşti", aparţinând unor asociaţii de veche tradiţie („fraternităţi" şi „surorităţi"), în care eşti primit cu mare dificultate, pe baza unor teste de merit, dar care, pe urmă, vor face parte din cartea ta de vizită toată viaţa. A fi fost membru la „Alpha-beta-phi" sau la „Phi-beta-kappa" înseamnă, bineînţeles, a prezenta garanţii, dar un ochi expert va şti imediat („literele greceşti" îşi au filiale în toate campusurile din toate statele) la ce se poate aştepta şi ce îţi poate cere - profesional, moral, caracterologic chiar - ţinând cont de statutele „fraternităţii" din care ai făcut parte.

Ziua a 36-a:

CLĂDIRI ÎN AGONIE ŞI CLĂDIRI IMPORTANTE

O mare parte a centrului comercial este demolată, şi compania care a făcut această ispravă a plasat imediat fostele negoţuri (o florărie, o pielărie, un bar cu specific ţărănesc şi chiar librăria „Epstein“, de care am pomenit şi va mai trebui să vorbim) în nişte elegante barăci de lemn, viu colorate, pe care le poartă cu ea din loc în loc, oriunde are în sarcină modernizarea unui oraş. O altă serie de clădiri - neatrăgând atenţia prin altceva decât prin vechimea lor lipsită de personalitate - sunt şi ele candidate la demolare, dar îşi fac deocamdată datoria cum pot, înconjurate de locuri virane, curţi dosnice şi calcane pe care se pot citi zugrăvelile caselor sacrificate din vecini. Drama oraşului provincial din Midwest - construit, cum se ştie, pe apucate, într-o vreme când omul se gândea doar să-şi înalţe un acoperiş deasupra capului (un proverb local spune: „Acum cinci zile casa mea creştea în lemnul unui copac“...) - este că nu-şi poate justifica urâţenia nici măcar prin vechime, el numărând cel mult un veac şi jumătate de existenţă, astfel încât dorinţa de a-i proteja trecutul şi de a-l cantona în istorie se simte primejduită tot timpul de necesităţile modernizării. Edilul de aici ştie că, odată şi odată, clipa aceasta tot va veni, şi atunci caută să-şi convingă concetăţenii că e bine să fie lăsat să pună mâna pe târnăcop cât mai devreme. Sentimentalismul, cât mai persistă aici, prelungeşte însă aceste pertractări cu anii - nimeni nu se angajează singur să doboare istoria - şi atunci e nevoie de unul, două sau chiar mai multe referendumuri, astfel încât agonia caselor roşietice, leşioase, cu aspect de magazii recondiţionate, care compun *downtown-ul,* durează. Li se aplică un tratament cosmetic care salvează aparenţele. Unele - două sau trei la un loc, unite prin coridoare întortocheate - adăpostesc magazine universale, pereţii falşi, mobilierul şi mochetele reuşind să îmbrace lepra zidurilor într-o haină relativ tinerească. Altele s-au deghizat în localuri cu parfum de epocă - berării, consignaţii, magazine cu cizme de „cowboy“, artizanate asiatice sau indiene - şi, lăsând la vedere cărămida roasă de ani şi de igrasie, şi-au atârnat între pereţii aceştia, ca de pod, nişte odgoane, pinteni şi plase de stuf, care să le dea un aspect ostentativ scenografic. În sfârşit, cele mai jalnice sunt un fel de buticuri cu aspect modest înspre stradă, dar al căror proprietar stă ca un păianjen în umbra intrării - am evitat cât am putut aceste capcane - aşteptând clientul care, aşezat cu forţa într-un fotoliu stil şi bombardat cu o ploaie de politeţi îndatoritoare, nu va mai fi lăsat să scape până nu va cumpăra ceva. Covoarele pufoase, în care „pasul se afundă leneş“ exact ca-n romane, aromele orientale împrăştiate în aer, manierele „europene“ ale patronului nu izbutesc să salveze o oarecare mizerie pretenţioasă, nesemănând cu francheţea - şi în frumuseţe şi în urâţenie - a americanilor.

Altceva n-ar mai fi de spus despre *civic center-ul* orăşelului nostru. Cele trei bănci, poşta, compania de telefoane, primăria sunt locurile unde se petrec activităţile cele mai vii. Ele au clădiri sănătoase, monumentale, dar fără personalitate. Despre Capitoliul cel faimos am vorbit. Adevărata viaţă începe însă dincolo de parcul umbros şi solemn, acolo unde, dintre copacii seculari, încep să se ivească zidurile roşii şi galbene ale edificiilor universitare. Pajiştile tunse scurt, milităreşte, îţi vorbesc de disciplina academică de inspiraţie englezească, înainte chiar de a cunoaşte vreun om.

În centrul geometric al campusului se înalţă o clădire impozantă: „Iowa Memorial Union“, un fel de sediu de familie al său. Aici sunt birourile de informaţii, deschise ziua şi noaptea, cantinele, cluburile, sălile de spectacol şi de bal, atelierele de artizanat şi magazinele de desfacere a produselor lor; totuşi, cele mai impresionante sunt câteva săli, dotate cu măsuţe joase şi fotolii adânci, aşa-numitele *rest lounge*, săli de odihnă, unde studenţii care locuiesc mai departe pot veni la

orice oră, până târziu, în zori, să înveţe, să se relaxeze (să doarmă, dacă vor). Aceeaşi lejeritate a ţinutei şi obiceiurilor domneşte la marea bibliotecă de alături: în sălile de studiu, peste tot, fotolii şi canapele invită parcă pe cititori să se întindă, ceea ce unii şi fac cu toată naturaleţea. În *browsing room* („sala de păscut“, adică de frunzărit cărţi) s-a întâmplat de mai multe ori să văd minunea cu ochii mei: un om dormind într-o bibliotecă publică. Lucru care ar oripila pe orice universitar european, dar care aici, unde nimeni nu caută să teoretizeze disciplina, nu mai pare neobişnuit.

Ziua a 38-a:

AMERICA ORIZONTALĂ

Am avut într-adevăr noroc să cunoaştem America şi de dinlăuntru. Profilul ei n-ar fi complet fără acest miez cărnos din interiorul cojii strălucitoare şi colorate, care-şi are sâmburii şi golurile lui, dar fără de care viaţa şi-ar pierde conţinutul: provincia. Iar provincia americană, atât de diversă în înfăţişări, productivitate, obiceiuri, morală, n-ar putea fi definită fără cunoaşterea unui stat agricol, aşa cum este tocmai statul Iowa. Pe seama numelui capitalei sale, Des Moines, se fac încă speculaţii. Evident, el se datoreşte prezenţei, aici, între primii doi exploratori, a unui călugăr francez (fr. „*moine*“ = călugăr). Dar de către alţii etimologia este căutată în francezul „*moyen*“ (mijlociu). Şi cum se întâmplă de atâtea ori, etimologia falsă este cea mai apropiată de adevăr. Nu numai pentru că ne aflăm în plin *mijloc* al continentului, nu pentru că numele generic este „Middle West“, ci pentru că într-adevăr Iowa este o medie cumpănită, un loc care asigură stabilitatea, dinamismul şi - fără nimic ostentativ, aşa cum o fac oraşele tentaculare de pe coastă - caracterul epatant al fiinţei naţionale. Tot timpul, ea a jucat rolul de cap de pod, de pionier şi de intermediar al istoriei. Trecutul ei este simbolul însuşi al Vestului...

După ce Marquet şi Jolliet au fost, la 1673, întâii albi care au pus piciorul aici, dincoace de Mississippi, a trebuit să treacă mai bine de un secol pentru ca un alt francez, Julien Dubuque, să ajungă la primă împăcare cu indienii, care i-au îngăduit în 1788 să deschidă o mină de plumb pe malurile fluviului. La 1800, Mississippi conta încă drept frontieră între civilizaţie şi Vestul necunoscut. Totuşi, actualul teritoriu al statului Iowa (dominat de indieni, care îl numiseră „Ţara frumoasă“) era considerat în teorie o parte a Franţei, ca dovadă că în 1803 a fost cumpărat de la Napoleon, împreună cu îndepărtata Louisiana, de care depindea, contra sumei - ridicole azi - de 15 milioane de dolari. Americanii - oameni de acţiune prin chiar definiţia lor, prin îndrăzneala care i-a făcut să traverseze Oceanul - au păşit dincoace de fluviu mult mai hotărâţi decât francezii, care se mulţumiseră să trimită comercianţi viteji şi misionari cu simţul lepădării de sine. În 1805 începe explorarea fluviilor Mississippi şi Missouri (care azi servesc Iowei tocmai drept frontieră răsăriteană şi apuseană); în 1808 apare primul fort militar (Iowa era marginea vestică a Americii); în 1820 Iowa este declarată teritoriu liber. Din acest moment expansiunea şi dezvoltarea nu mai cunosc oprire. Investiţiile, descoperirile, instituţiile se succed una după alta, la intervale şi termene de neconceput în Europa: în 1803, prima şcoală, dar în 1847, prima universitate; în 1856, primul tren peste Mississippi; în 1877, prima linie telefonică interurbană; în 1899, primul automobil; în 1921, prima staţie de radio (a doua în lume); în 1929, primul preşedinte al Statelor Unite născut la apus de Mississippi (aici, în sătucul West Branch, la zece mile de Iowa City). În general, se vorbeşte în istoria americană de „secolul dezvoltării“, între 1820 şi 1920. Cronologia acestui stat, după cum se vede, nu este deloc sub limita naţională, deşi pornirea de la zero a fost după 1820.

Orice american întrebat ce l-a adus, pe el sau pe strămoşii săi, dincoace de Ocean îţi va răspunde printr-un termen care la început îţi va părea vag, dar apoi îţi va da de gândit datorită frecvenţei cu care îl auzi: *„opportunity“*. Asta înseamnă: o posibilitate mai mare de a-ţi găsi norocul aici, unde locurile sunt încă mai puţin ticsite de înaintemergători care să se fi apucat să caute mai demult şi care să fi ajuns chiar să se plictisească de atâtea eşecuri - ca-n Europa, de pildă. Ceea ce îşi imaginează fiecare emigrant că găseşte în America este un loc necălcat de alţii sau căruia, măcar, ceilalţi n-au avut şansa să-i descopere secretele aducătoare de bunăstare; „a *place to grow“* - un loc în creştere. Un astfel de *„place to grow“* era Iowa acelui timp (şi se consideră, încă, a fi astăzi). Populaţia ei era în 1838 de 22.859 de locuitori; în 1846, când statul a şi fost admis în federaţie, ea crescuse la 102.388 de locuitori. Astăzi, când numără 2,8 milioane de locuitori, ea a încetat să crească (excedentul unui deceniu este abia de 30.000), în schimb se consideră o mândrie că 96,8% din aceşti locuitori sunt născuţi aici, semn că populaţia s-a stabilizat şi că bunăstarea a început să fie socotită pe cap de cetăţean stabil. Aurul pe care primii migratori porniţi spre Vest sperau să-l găsească s-a dovedit o iluzie. Dar iowenii se felicită azi că au un „aur mai stabil“: pământul şi şcolile. Ei au calculat că solul extraordinar de mănos al micii lor ţări (55.986 de mile pătrate = aproximativ 150.000 km^2) produce anual o valoare mai mare decât toate minele de aur din lume la un loc. Iowa deţine un sfert din terenurile de înaltă productivitate ale Statelor Unite şi dă Statelor Unite o zecime din totalul produselor alimentare. Toate cele şapte componente ale hranei socotite fundamentale - carnea, peştele, legumele, fructele, cerealele, laptele şi ouăle - sunt produse aici din abundenţă. Dar Iowa rămâne centrul naţional al porumbului, ovăzului, soiei, al crescătorilor de animale. În cele 140.000 de ferme izolate locuiesc 667.324 de oameni, adică aproape un sfert din totalul populaţiei. Alte 22 de procente locuiesc în mici aşezări şi abia 53 de procente în oraşe (cifră mult inferioară indicelui naţional de urbanizare). Această teribilă izolare este compensată de peste un milion şi jumătate de aparate telefonice (168.000 numai în ferme), de cele 1,3 milioane de automobile şi cele 2.500 de avioane particulare (reţeaua de drumuri - 185.000 de kilometri - şi aeroporturi - 240 - este proporţional a patra printre cele 50 de state), de un milion de televizoare, 45 de ziare, 376 de săptămânale, 150 de biblioteci

Iowa city

publice... Ciudată îmbinare a producţiei agricole şi a tehnicizării standardului de viaţă! Gândind la singurătatea fermierului, vor apărea mai puţin nefireşti multiplele *party*-uri, a căror obişnuinţă a intrat în celula intimă a familiei americane, sau serialele cu familii artificiale care trăiesc pe micul ecran o dată pe săptămână (gen Lucille Ball) sau acele *„canned laughter*“ (conserve de râs), emisiuni în care un public imaginar subliniază cu hohote şi aplauze evoluţia acţiunii de pe micul ecran. Problema singurătăţii individului este socotită, pe agenda vieţii sociale, a treia în ordinea gravităţii. În fiecare oraş, alături de numărul

şerifului, pompierilor şi salvării, apare pe pagina întâi a cărţii de telefon numărul unei ciudate instituţii, aşa-numitul *„crisis center“,* număr pe care orice ins îl poate forma, ziua sau noaptea, pentru a cere încurajări sau, pur şi simplu, pentru a conversa cu operatoarea de serviciu. Aceasta, un fel de confesoare invizibilă şi anonimă, va asculta necazurile solicitantului, va încerca să-l calmeze, îi va „ţine de urât“ până când depresia va trece.

Cât priveşte şcolile, Iowa şi le socoteşte printre cele mai serioase din America. Aproape un milion din locuitorii săi cei mai tineri învaţă în cele 900 de unităţi - districtuale, parohiale, particulare, profesionale, tehnice, „vocaţionale“ inclusiv faimoasele colegii şi universităţi. Universităţile de stat - trei la număr: în Iowa City, Ames şi Cedar Fals - totalizează 50.000 de studenţi. Cum există în Iowa, potrivit statisticilor, 711.000 familii (cu o medie de 3,57 membri), rezultă că din fiecare casă cel puţin o persoană merge la şcoală şi la fiecare a paisprezecea există un student. Dar ar fi prea puţin - ni se spune - să ne limităm la cifre, câtă vreme faima şcolilor din Iowa constă în îmbinarea ideală între profesionalismul lor reputat şi aerul lor romantic. Guvernatorul statului, Robert D. Ray, un *„democrat“* de 45 de ani, prefaţând o cărticică adresată vizitatorilor Iowei şi studenţilor străini care vin aici atraşi de renumele şcolilor (îşi începe pledoaria cu un familiar *„Hello“),* susţine că „de la preşcolari până la doctoranzi şi de la aceştia până la cercetătorii ştiinţifici, Iowa şi locuitorii ei sunt gata de pe acum să înfrunte secolul al douăzeci şi unulea“. Şi tot el încheie cu o vorbă, născocită nu se ştie de cine: „La tot ce-i mai bun, Iowa adaugă cel-mai-bunul“.

Ziua a 40-a:

ÎNCĂ UN *PARTY*

Suntem în vizită la familia Bean, unde au mai fost invitaţi un poet local, care-l admiră teribil pe Evtuşenko, un cinefil, care-l înjură teribil pe Visconti, şi un biolog, Saul D., care a vizitat România în urmă cu patru ani, încercând acum, la rugămintea noastră, să-şi amintească itinerarul. Dar pronunţia numelor şi cuvintelor latine este atât de defectuoasă la americani (şi încă biologul David ar trebui să fie printre virtuozi, căci se presupune că a studiat mii de denumiri botanice!), încât ne trebuie jumătate de oră până să identificăm cele câteva oraşe şi muzee văzute.

Lumânări colorate, tacâmuri de plastic, două sticle de băutură, pahare şi farfurii de carton. Barbara, soţia lui John, apare din bucătărie cu un bol cu maioneză, apoi cu tradiţionalii morcovi curăţaţi şi, cu o mişcare largă a braţelor (un fel de subînţeles „masa e servită“), se aşează într-un colţ de unde ne va privi tăcută toată seara. Suntem la al nu ştiu câtelea *party* şi ne-am lămurit deja că, în privinţa trataţiilor, această combinaţie culinară reprezintă un fel de tipic naţional. De astă dată, însă, John - care este originar din Sud, descendent, se laudă, al legendarului Roy Bean - ne va oferi un supliment artistic, interpretând cântece ţărăneşti („*countries*“), echivalentul american al muzicii populare. Pregătirea durează cam mult şi iată de ce: John cântă, conform tradiţiei, din şase instrumente deodată (plus din voce), iar luarea acestora în posesie durează la fel de mult ca echiparea unui războinic ce pleacă la luptă. O mică armonică va fi prinsă pe piept cu nişte curele, încercate de câteva ori dacă s-au aşezat bine, deoarece pe armonica vor mai fi prinse, la nivelul gurii, cu nişte clame, alte trei: un fluier, o trompetă şi un fel de nai metalic. În sfârşit, la călcâiul stâng va

fi anexat un fel de pinten-baghetă care va lovi ritmic o tobă, iar la dreptul - similar - un talger. De la un cântec la altul, John va înlocui armonica prin ghitară, şi atunci toată instalaţia de la piept va fi schimbată. O cascadă de ritmuri vioaie, de galopuri nostalgice se degajă de fiecare dată din mica orchestră pe care John o pune astfel în mişcare cu o perspicacitate pe care din când în când o aplaudăm. Sunt melodii cu vagi şi îndepărtate ecouri saxone, care parcă ar trece reverberate Oceanul şi timpul, odată cu emigranţii, diluându-se aici, în întinderile nesfârşite ale preriei americane. Tatăl lui John a coborât şi el din camera sa, privindu-l pe interpret cu o duioşie adresată parcă mai degrabă trecutului decât fiului său. Robust şi comunicativ, îmbrăcat într-un costum de pănură verde, ai putea crede despre el că e un pădurar descins din pădurile Rinului, dar Barbara ne-a şoptit (cu o grabă din care am dedus că nu pentru prima dată spulberă astfel de impresii) că doctorul Bean este unul din cei mai vestiţi internişti din Iowa City - profesor universitar şi şef al unei catedre. Anul acesta va ieşi la pensie şi are de gând să se reîntoarcă definitiv în Texas, acolo unde şi-a început cariera cu patruzeci de ani în urmă, pentru a o continua ca simplu medic de provincie. Încă o dată ne-am convins (Texasul este la două mii de kilometri distanţă) că americanii îşi consideră imensa lor ţară ca şi cum ar fi una obişnuită şi că dimensiunile ei continentale nu-i împiedică să circule de la un capăt la altul al ei, din fragedă tinereţe şi până la vârsta adâncii bătrâneţi.

Seara s-a încheiat la televizor, unde noi speram în secret - de altfel din clipa când am venit aici - să vedem un film de Orson Welles; majoritatea opţiunilor au fost însă atât de indiscutabile, încât am asistat pentru prima dată până la capăt, dar fără să înţelegem ceva - în ciuda neobositelor explicaţii ale celor din jur - la un meci de fotbal american. Înfofoliţi ca la hochei, îmbrâncindu-se ca la rugbi, dezlănţuindu-se pe extreme ca în fotbalul european, jucătorii viu coloraţi nu izbuteau sa ne pară mai mult decât nişte simple siluete intrate într-o mişcare dezordonată. Dar s-a încheiat ultima fază şi pe micul ecran a apărut chipul preşedintelui Americii. Fanaticii susţinători ai „Şoimilor“ din Iowa au devenit dintr-o dată indiferenţi şi s-au cufundat în discuţia întreruptă la începerea meciului. Nu păreau câtuşi de puţin preocupaţi de politică, aşa cum nu ni se păruseră până acum majoritatea americanilor pe care i-am cunoscut. Apolitismul acestei naţiuni ţine, pe de o parte, de candoarea ei, pe de altă parte de individualismul căruia întregul sistem social îi dă mână liberă şi-l încurajează. O butadă spune că fiecare american este preşedinte în propria sa casă. Aşa părea şi John, care îşi relua, la cererea invitaţilor, concertul, în timp ce preşedintele naţiunii transpira în faţa ziariştilor, la o conferinţă de presă, unde trebuia să răspundă unor întrebări, cele mai multe formulate astfel încât să-l umilească şi să-l pună în încurcătură. Mi-am amintit atunci imaginile înfăţişând campania electorală în cadrul căreia acelaşi preşedinte şi rivalul său erau purtaţi în triumf de mari mulţimi frenetice, înotând literalmente pe umerii lor, ca pe o mare ale cărei catarge erau drapelele înstelate şi ale cărei corăbii - carele alegorice şi mascotele gigant ale partidelor. Cineva din cei prezenţi aici, la *party*-ul lui John, mi-a luat-o cu răspunsul înaintea întrebării: americanul de rând este învăţat de mic că el poate deveni prin muncă, şi cu puţin noroc, preşedinte al Statelor Unite. Dar el consideră învăţătura aceasta mai mult ca o metaforă, lasă norocul pe seama politicienilor de profesie şi se mulţumeşte să devină om politic din patru în patru ani, în perioada alegerilor. Atunci îşi dă frâu liber sentimentelor şi resentimentelor acumulate în perioada precedentă. El ţine mult la aparenţele democraţiei şi atunci nu se sfieşte să sprijine acest eveniment de răscruce care se eşalonează pe perioada aproape a unui an întreg şi care se transformă conştient într-un uriaş spectacol naţional, şi de multe ori internaţional. Obiectiv, locatarul Casei Albe este o rezultantă a forţelor din sânul partidului său şi a raportului dintre cele două mari partide de guvernământ, partidul republican şi cel democrat. Dar, subiectiv, este alesul lui John Sntith - cetăţeanul anonim - căci există o lege nescrisă, transformată aproape în superstiţie, potrivit căreia alegerile sunt decise până la urmă de moralul din ţară. Când o situaţie dominantă, un aspect major al vieţii

sociale a ajuns la entropie, când se simte nevoia unor schimbări, câştigă de regulă candidatul democrat; când, dimpotrivă, apare necesitatea păstrării, consolidării unei stări de lucruri, învinge reprezentantul republican.

Lucru ciudat (provenit poate din nostalgia regilor pe care această ţară nu i-a avut niciodată!), preşedinţii sunt numerotaţi. George Washington este cunoscut ca „preşedintele nr. 1 al Statelor Unite“, în timp ce actualul preşedinte poartă numărul 37. Ei sunt aleşi de obicei din rândul profesiunilor liberale şi - ce-i drept - foarte mulţi au biografii senzaţionale, care străbat vertical întreaga ierarhie. Sunt căsătoriţi şi au trei-patru copii. Aparţin la cele mai variate culte (protestanţi, quakeri, baptişti), cu greu a apărut însă un preşedinte catolic şi niciodată unul evreu. Deşi evreii controlează marea finanţă, ei n-au practic - şi poate nici nu ţin să aibă - acces direct la preşedinţie. Acelaşi Saul - mare cunoscător şi mai ales răsturnător de dictoane - mi-a parafrazat pe loc unul, cu umorul autoşfichiuitor al rasei sale: „Evreule, nu mai sus de milioane!“

Ziua a 44-a:

PRINTRE CENACLIŞTI

În fiecare vineri, iar uneori şi miercurea, aşa-numitul *„big lobby*“ - holul cel mare al hotelului - devine de nerecunoscut. Scaunele de pe margine sunt grupate în jurul câtorva mese, aduse şi ele dintr-o magazie, iar spaţiul lăsat cu generozitate între aceste obiecte de meditaţie este completat cu câteva lăzi de coca-cola. Pe fiecare scaun apare de asemenea un teanc de foi xerografiate, cuprinzând textul unui lung discurs. Ciudata operaţie este făcută de John, administratorul, care a avut la rându-i grijă să cheme din timp în ajutor pe câţiva „membri ai programului“ („I.W.P. members“, cum suntem numiţi în circularele oficiale). Uneori - vom vedea mai departe de ce - scaunele sunt aşezate în amfiteatru, iar mesele în faţa lor, ca un baraj spre o scenă imaginară, prilej pe care unii I.W.P.-işti ce se iau în serios îl folosesc spre a face pe americanii, întinzându-şi picioarele pe ele la orizontală.

Am repetat cam des numele acestui „program“, fără să fi avut delicateţea - dar nici prilejul - să explic despre ce este vorba. În America, „program“ este un cuvânt magic, aş spune, care în afara sensurilor elementare - din şcoli, sport, cibernetică etc. - prezente în orice limbă, desemnează pretenţios o activitate oarecare, pe care un muritor obişnuit ar izbuti să o numească mult mai simplu. Există programe de cercetare spaţială, de dezvoltare economică, de dezarmare nucleară, dar programul nostru - mai modest - este un simplu program literar. „International Writing Program - School of Letters“ (cuvânt de cuvânt: „Programul Internaţional Scriitoricesc - Şcoală de Litere“) este o idee fericită din tinereţea poetului Paul Engle, care a visat în Iowa sa agricolă un loc de întâlnire pentru colegii de

condei de pe toate meridianele. De treizeci şi cinci de ani. Paul bate în fiecare toamnă la uşa companiilor, şi chiar a unor particulari care le-ar putea influența, pentru a obţine donaţiile necesare seriei următoare. Norocul culturii (care nu-şi are în America un minister!) este că anumite firme economice sau financiare - mari sau mărunte, calibrul nu importă - preferă să-i vireze mici sume de bani, care le vor da scutiri considerabile de taxe, decât să se ruineze plătind impozitele exorbitante ce le-ar reveni normal. De voie, de nevoie, industrialii fac operă de Mecena, astfel că nenumăraţi bursieri străini sau americani pot să se laude, cu sau fără umor, că îşi perfecţionează studiile sub oblăduirea unei uzine de tractoare, a unei rafinării de petrol sau a unei fabrici de jucării.

Iată, în *lobby* au şi sosit bursierii lui Paul. Se aşează în scaune şi automat încep să rupă sigiliile cutiilor de coca. Se anunţă tema şedinţei: astăzi Tadeusz Karpowicz va vorbi despre poezia poloneză actuală; sau Alicia Rawson despre tradiţia feministă în presa din ţara ei, Argentina, sau Petros Ambatzoglu, despre tradiţiile satirice ale prozei greceşti. Autorul - care a trudit luni de zile la această lucrare - şi-o deapănă cu voce voalată de emoţie şi de false accente, în timp ce în sală asistenţa parcurge în paralel textul cu ochii. Se continuă apoi cu discuţii animate, cu întrebări, nedumeriri, răspunsuri, reveniri, stropite intens cu băutura rău famată pe vremuri şi acompaniate de pocnetul cutiilor de tinichea desfăcute. Spiritele se încing uneori copilăreşte: noul coleg din Nigeria îl acuză, de pildă, pe bietul Howell, fiu de proletar londonez, că e un colonialist care i-a secătuit ţara de bogăţii, sau, dimpotrivă, altă dată, altcineva îi pune lui Tadeusz anumite întrebări tendenţioase. Este momentul când Paul sau Bill - depinde cine conduce şedinţa - ridică un deget şi anunţă că programul nu va putea supravieţui dacă va deveni, din literar, şi politic, pentru că nici doua săbii nu pot încăpea în aceeaşi teacă, darmite doi scriitori care îşi fac procese de intenţie pentru fapte întâmplate înaintea naşterii lor. Şi uneori discuţiile se încheie aici. Alteori se continuă, dar polemicile sunt ţinute mereu în perimetrul beletristic.

Adesea cenaclul se transformă din capul locului în spectacol, iar *lobby-ul* - cum spuneam - devine scenă, cu scaunele aşezate în evantai. Pe covor, la picioarele noastre, Kazuko îşi dansează şi cântă poemele sau Anthony îşi declamă şi mimează zvâcnit, deghizat în femeie, textul-monolog, gen Gertrude Stein, pe care se laudă că l-a scris aici. În aceste cazuri nu se mai discută, ci protagoniştii invită audienţa - tot în contul lui Paul - într-un mic local, unde băutura se dă pe bonuri, iar gazdele sunt lăudate proporţional! Destinse şi lipsite de orice pompă, după-amiezele de cenaclu sunt mai importante prin copilăria şi fraternitatea lor decât prin conţinutul propriu-zis teoretic. La drept vorbind, cuvântările lor lungi rămân uneori erudiţii goale sau informaţii emfatice despre cultura cutărei sau cutărei ţări. Cineva care ar spera să fie crezut pe cuvânt de onoare de vecinul din celălalt colţ de lume că literatura din ţara sa este la fel - sau şi mai grozavă - ca a acestuia n-ar stârni decât zâmbete şi compătimire. Literaţii - singurii oameni ai artei despărţiţi prin graniţele limbii - şi-au creat un scepticism robust privind posibilităţile lor de comunicare şi nimeni dintre noi nu-şi face iluzia - fără a fi taxat drept naiv - că va urni într-o oră prejudecăţile de o viaţă clădite pe formula „eu, noi suntem cei mai...“. Pentru fiecare, statuile de dincolo de frontiera sa rămân în general provinciale şi fără aură. De altfel, engleza cenaclului este destul de precară: în afara volutelor de *speaker* ale londonezului Howell sau a mormăielilor nazalizate ale iowenilor, limbile celorlalţi se mişcă greu, liniar, primitiv. Din fericire, nu vorbirea literară este limba cenaclului, ci o limbă tandră, aproape fără cuvinte, compusă din zâmbete, strângeri de mâini şi alte silabe ale inimii (unde frecventele „*How do you do*“-uri ţin loc de „alineat nou“), singura limbă pe care s-a constatat că o cunoaşte toată lumea şi care a devenit, pe această bază, oficială.

Ziua a 45-a:

„NO DOGS, NO CHILDREN“...

...„Interzis accesul câinilor şi al copiilor“... Este inscripţia pe care proprietarii de restaurante şi cinematografe o pun la loc vizibil pe uşile localurilor lor. Cu timpul, s-a transformat într-o formulă glumeaţă, luată doar pe jumătate în serios.

La bibliotecă, legat de un stâlp - ca un cal la poarta unui han - am zărit un căţel care îşi accepta soarta destul de calm faţă de condiţia sa nefericită. Probabil că stăpânul, grăbit să împrumute o carte, a apelat la soluţia aceasta disperată, ne-am spus. Dar a doua zi am zărit acolo un alt căţel şi am descoperit astfel încă unul din obiceiurile prin care americanii îşi îmbracă utilitarismul în trăzneală. Într-adevăr, nimic nu putea fi mai simplu. Şi totuşi a trebuit ca, într-o zi, cineva să decreteze că nu e comic şi nici ruşinos să laşi un câine la uşa bibliotecii...

Tot astfel, la muzeu poţi vedea perechi tinere, cu copii: doamna (e parcă mai potrivit să spui: fata) împinge un cărucior, în timp ce domnul (băiatul) poartă în spate un rucsac din acelaşi material albastru ca *blue jeans-ii* săi; în rucsac tronează un copil de unu, doi sau chiar patru ani. Părinţii se opresc în faţa fiecărei pânze sau sculpturi, copiii privesc în gol şi aşteaptă docili, niciodată nu l-am auzit pe vreunul plângând. În schimb, cu siguranţă că vizitele acestea în templele artei nu vor rămâne fără urmări: fie în sensul că precocii vizitatori vor deveni cândva nişte fani ai artelor frumoase, fie în sensul că se vor desprinde la timp de ele, descoperindu-şi inapetenţa.

În orice caz, într-o bună zi cineva a trebuit să îndrăznească să apară într-un muzeu în această postură de cangur, pentru ca opinia publică să decreteze că gestul nu e ruşinos, ba că e chiar plin de farmec.

Ziua a 49-a:

PĂRINŢI ŞI COPII

Americanii, mai ales tinerii, au curajul de a se înfăţişă lumii aşa cum sunt pentru că sunt crescuţi încă din leagăn într-o lipsă totală de complexe. Părinţii nu se cramponează de sănătatea copiilor: îi vezi pe cei mici, cât nu ştiu încă să meargă, târându-se pe duşumeaua casei sau chiar pe linoleumul unei policlinici, ba uneori pregătindu-se să apropie gura de suprafaţa nu tocmai curată. Venit din Europa cea plină de prejudecăţi, cu mame fanatice şi copii răsfăţaţi, te năpusteşti să-i împiedici; le atragi atenţia părinţilor, crezând că a fost un moment de scăpare. Aceştia dau însă indiferent din mână, îi ceartă formal şi nu mai intervin la a doua tentativă, lăsându-şi odraslele să mănânce tot praful cu hainele, să pască toţi microbii cu respiraţia.

A creşte aici un copil nu este un act de disperare, ci o contemplare blândă a universului care se reproduce prin copilărie. Americanii se căsătoresc foarte tineri - în jurul vârstei de douăzeci, de ani - şi se grăbesc, chiar la începutul căsniciei, să aibă cât mai mulţi copii. Ba, când descoperă un orfan, un părăsit sau nefericit, îl înfiază şi pe acela, încât numărul copiilor ajunge uneori la patru sau cinci. Când formaţia e considerată completă, viaţa continuă pe un plan de egalitate, între tineri şi vârstnici nemaiexistând distanţa de vârstă şi de respect de la noi. Pentru părinţi egalitatea constă în faptul că au abandonat controlul sever şi obositor al gesturilor copiilor, trăindu-şi viaţa în plenitudine şi relaxare, alături de ei, considerându-i nişte prieteni mai tineri; pentru copii egalitatea constă în faptul că sunt trataţi ca nişte oameni mari, că li se vorbeşte ca unor fiinţe care-şi cunosc îndatoririle şi care le respectă aşa cum vor crede ele de cuviinţă. Pentru un astfel de copil, lumea nu mai are limite. Libertatea care i se dă şi pe care şi-o

asumă investeşte în el o extraordinară încredere în sine. Tot felul de sloganuri etice (cuvântul „slogan“ nu are aici un sens peiorativ) sunt menite să-l debaraseze de complexele sociale, de prejudecăţile mărunte. Nu ştiu câţi din copiii americani mai cred că - fiecare din ei - ar putea deveni preşedinţi ai Statelor Unite, dar faptul că ar putea crede toţi şi nimeni n-ar râde de ei îi face să crească firesc, lipsiţi de greutatea gândurilor de viitor (uneori atârnând mai greu decât mizeria materială), într-un fel vegetal, inconştient, care le dă siguranţa, tăria pe propriile picioare, independenţă faţă de mediu şi indiferenţă la problemele lui mărunte.

Din păcate, felul acesta curajos de a creşte copiii întăreşte personalitatea acestora, dar divide repede familia. Prietenia cu părinţii primând asupra sentimentelor filiale, copiii se desprind de ei imediat ce apar în viaţa lor - din acelaşi unghi de vedere, al prieteniei - legături mai puternice. La doisprezece-treisprezece ani, mulţi adolescenţi care nu mai găsesc atracţie în mediul lor familial pleacă de acasă cu săptămânile, cu lunile, adesea cu zecile de luni. Uneori sunt primele escapade ale dragostei, evadarea cu fiinţa iubită într-un mare incognito. Alteori „rebelii fără cauză“ pornesc, aşa cum făcuseră strămoşii lor cu decenii în urmă, în căutarea unor *„opportunities*“: fugarii dispar în state cât mai depărtate, unde se angajează ca spălători de vase, cântăreţi într-un restaurant, văxuitori de ghete. Într-un târziu scriu acasă câteva rânduri seci, un fel de circulare oficiale, care intră direct în subiect, cerând familiei haine de iarnă, câteva obiecte personale, niciodată bani. După un timp, în care supărarea s-a mai calmat, evadaţii conced să vină acasă pentru câteva zile, de sărbători, între ei şi părinţi se stabileşte un armistiţiu, un *status quo,* aceştia din urmă înţelegând că, orice ar face, tot ar fi zadarnic: nu-i vor putea întoarce din drum într-un mediu în care s-ar considera acum prizonieri.

Am asistat la o astfel de întâlnire tristă: fiul locuia de câţiva ani tocmai în statul Oklahoma, unde lucra într-un restaurant. Venise acasă cu un coleg de pribegie, de care părea legat printr-o prietenie disperată. Amândoi erau slabi, îmbrăcaţi în haine subţiri şi aproape rupte. Fiind seara de Crăciun, părinţii - doi remarcabili matematicieni, profesori la Universitate - erau îmbrăcaţi sărbătoreşte (vizita se desfăşura la o terţă familie). O diferenţă de clasă socială se stabilise de la sine. Cei doi băieţi mâncau şi beau puţin, nu răspundeau la întrebări şi priveau tot timpul încruntaţi în farfurie. Tatăl renunţase să mai încerce vreo legătură, mama îi vorbea fiului cu duioşie, iar acesta o repezea privind jenat la tovarăşul său. Vizita s-a sfârşit înainte de vreme.

Ce instinct ancestral îi trimite pe drumuri pe aceşti tineri? Poate dorinţa de libertate a strămoşilor se răzvrăteşte împotriva legăturilor invizibile ale claselor şi familiei? Din nou trebuie să ne amintim - şi ne repetăm - că americanii sunt naţiunea oamenilor care, fiecare, au riscat cândva ruptura de tot ce aveau în trecut pentru a-şi construi din nimic altă viaţă. Aceasta este legătura lor de rudenie cea mai puternică. Dar parcă, astăzi, preţul este prea mare şi de neînţeles...

Ziua a 50-a:

INDIFERENŢA BUNEI CREŞTERI

În cele câteva săptămâni de când suntem aici n-am auzit nici o ceartă. Am fost la numeroase petreceri, dar n-am auzit pe nimeni cântând. De unde atâta lipsă de temperament? Pe stradă nu se vorbeşte, nu se ţipă, în autobuze e o tăcere de moarte. La bibliotecă funcţionara se miră când îi dai bună ziua: obişnuit, i se întinde doar fişa şi se pleacă. După întrebuinţare, cartea este introdusă, de altfel, de către cititor, într-un scoc, la ieşire, şi sistemele electronice i-o vor radia din debit, fără să mai fie nevoie de intervenţia funcţionarilor şi de eliberarea unor chitanţe.

Din toate aceste relaţii - în aparenţă de bună creştere şi de mare seriozitate - se degajă totuşi şi ceva trist, rău prevestitor. Ca de obicei, respectul pentru independenţa celuilalt se transformă în indiferenţă. Voi putea să ies pe stradă în cea mai extravagantă toaletă şi nimeni nu mă va bârfi, nici măcar nu mă va observa. Dar aceiaşi oameni care azi nu mă vor privi din decenţă, mâine nu mă vor vedea din nepăsare. Iar lipsa de comunicare se va transforma curând în teamă, teamă de abisurile necunoscute din celălalt. Un automobilist care suferise un infarct cu puţin timp înainte mi-a povestit un fapt incredibil. După ce a avut criza - la volan, pe o stradă dintr-un cartier depărtat al oraşului - soţia sa a trebuit să bată la uşa a opt locuinţe, pentru ca abia în ultima proprietarul să-şi învingă neîncrederea şi suspiciunea şi să o lase să dea telefon la Salvare.

Ziua a 55-a:

PRIZONIERI DE BUNĂVOIE

Venirea primăverii seamănă pretutindeni - de sub fostele zăpezi ies noroaiele, de sub noroaie ies asfalturile şi ierburile. Parcul oraşului, peste drum de hotel, încetează să mai semene cu crângul adormit pe care îl vizitam doar noi, străinii fără automobil. Peste vestigiile iernii

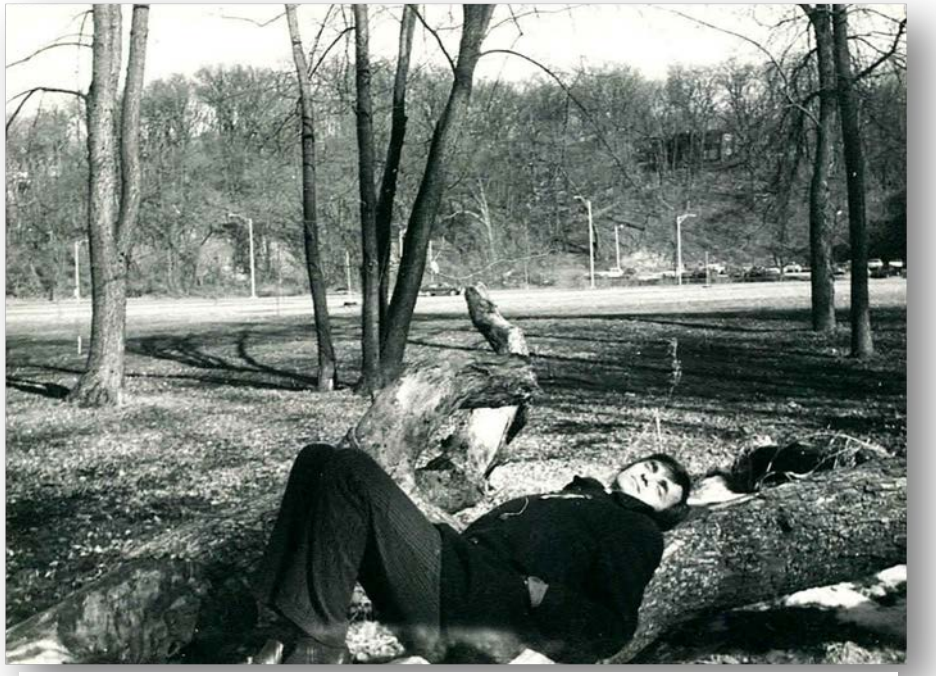

Romulus Rusan, primăvara în Iowa.

încep să plutească aburi eliberatori, în aerul dulce se desenează lamuri invizibile. Crengile s-au desprins de sub pojghiţa de gheaţă în care au hibernat şi par acum gata să plesnească sub presiunea sevelor. Furnici, păianjeni şi muşte lipicioase mişună pe scoarţa lor fragilă. Raţele din râu se aventurează acum la mal şi inspectează tufişurile dezmorţite. Alunecă în schimb pe firul apei caiace zvelte, conduse de tineri în costume nefiresc de subţiri. Le concurează de pe margine câteva biciclete. Alergătorii sunt şi ei atât de numeroşi, că parcă ne-am afla în faţa unei întreceri de cros. În grădina zoologică au reapărut - unde au fost până acum? - animalele resemnate cu captivitatea - bizonii, lupii, vulpile, sconcşii, vulturii jerpeliţi - care scurmă pământul jilav şi trunchiurile nămoloase ale copacilor, nedând nici o atenţie, ca gazde ce sunt, vizitatorilor.

Iată, au apărut pe aleile asfaltate şi primele automobile: verzui, cenuşii, de culoarea muştarului vechi, ele pun pete mohorâte pe tabloul gata de înviere al naturii. Familii întregi stau înghesuite între perne. Părinţii, copiii, bunicii îşi rotesc privirile asupra împrejurimilor, părând că au venit într-o explorare grăbită. Nimeni nu coboară, chiar când au ajuns în dreptul grilajelor de la „Zoo“. Maşina încetineşte la pas şi contemplarea animalelor, blazate şi ele, se face din mers. Cel mult se va face o scurtă oprire alături, într-un parcaj, unde din adâncurile caroseriei vor fi scoase mâncărurile pregătite pentru „picnic“, iar acesta se va consuma, la propriu şi la figurat, tot în automobil.

Într-un fel, americanul este prizonierul imensului său vehicul. Setea sa de mişcare a îndreptăţit să se nască - şi să i se pună la dispoziţie - cea mai teribilă industrie de automobile. Adolescentul învaţă să conducă maşina încă din şcoala primară, el primeşte note la mânuirea volanului aşa cum primeşte la limba engleză sau la geometrie. Crescând, viaţa sa nu se va mai putea disocia de acest adăpost pe roţi: va face curte în maşină, va merge până în vecini în maşină, va călători în concedii numai cu maşina. Abia ultimul drum nu îl va mai face în maşina proprie, pentru că va fi preluat de maşina - mult mai elegantă - a pompelor funebre. Instituţiile se vor adapta şi ele: băncile vor deschide spre stradă ghişee joase, la înălţimea portierei, unde operaţiile se vor desfăşura, între omul de la volan şi funcţionara din interior, cu cea mai mare naturaleţe. Magazinele de pe şosele vor proceda la fel. Cinematografele se vor transforma într-un fel de parcaje: sistemul *„drive-in“* („condu înăuntru“) va permite vederea filmelor direct din maşină. La marginea aşezărilor vor apărea, mai impozante decât cimitirele pentru oameni, dar mai înspăimântătoare prin cantitatea de trecut care zace în fierăriile tăcute şi inerte, faimoasele cimitire de automobile. Câteva şiruri de caroserii aliniate în faţă, apoi - în fundal - munţii de tinichea ruginită care zac de ani şi decenii, contorsionaţi şi informi, în ploaie şi vânt...

S-a dovedit că aglomerarea spaţiului urban a devenit gravă nu atât datorită înmulţirii oamenilor şi locuinţelor, cât datorită maşinilor. Şoselele şi parcajele - spaţiul lor vital - ocupă suprafeţe mult mai largi decât trotuarele, casele şi parcurile. Oraşul american are un aspect discontinuu. După câteva *block*-uri (carouri de locuinţe prinse în ţesătura străzilor), apare un „parking“. Dată fiind frecvenţa şi banalitatea lor, parcajele sunt neîngrijite, semănând adesea cu nişte maidane, ceea ce dă oraşului o înfăţişare părăginită. Terenurile demolate le sunt atribuite în primul rând lor. Metropolele pierd, proporţional, mult mai mult din suprafaţa lor cu acest tribut, pentru că distanţele obligă la automobile multe, iar automobilele îşi cer locurile lor - nu numai în preajma casei, dar şi în apropierea fiecărui punct frecventat: *office-ul,* sala de spectacol, centrul comercial. Campion - într-o statistică recentă - este Los Angeles, conglomerat întins pe un diametru de o sută de kilometri, a cărui suprafaţă cuprinde abia treizeci de procente destinate omului, restul formând imperiul tiranicului său vehicul

Nonconformiştii găsesc remedii şi la această situaţie. Unul din ei mi-a demonstrat - atrăgându-mi atenţia asupra mersului câtorva pietoni abia smulşi dintre pernele şi pedalele maşinii - ca femeia americană îşi pierde graţia mişcării şi chiar formele unduioase ale

corpului, în timp ce bărbatul începe să semene cu un marinar care se împleticeşte la cel mai mic contact cu pământul. Avea, în felul lui, dreptate. Dar asta nu-l împiedica să fie el însuşi proprietar de automobil. A ţinut să-mi facă o altă demonstraţie, de astă dată inversă, din care să rezulte că nu se lasă alienat. Când să urcăm, am constatat că uşa magnificului său Ford model 1955 nu se deschidea şi că era nevoie de o săritură atletică pentru a te introduce, pe deasupra ei, înăuntru. Pentru pornire se dovedeau necesare câteva minute de febrilă învârtire a butoanelor şi tragere a levierelor, timp în care toate mădularele colosului se cutremurau cuprinse parcă de agonie. Pe jos, pe muşamaua noroioasă, era plin de pantofi, sticle, cutii, creioane împrăştiate. Locurile din spate aveau tapiţeria spintecată, iar arcurile ruginite rânjeau la lumina soarelui ca nişte schelete. Omul era avut în felul său, dar ţinea să-şi demonstreze că nu depinde în linii esenţiale, decât în limitele strictului necesar, de vehiculul greoi, pe care îl scosese dintr-un magazin de vechituri de la marginea oraşului. Deşi - îmi demonstra el - independenţa aceasta costă, căci o asemenea vechitură consumă benzină cât două automobile noi la un loc.

Dar care independenţă nu trebuie plătită?, mă întrebam în această primă zi de primăvară, pe aleile din parcul oraşului. Şi, purtându-mi paşii prin noroiul optimist, priveam cu câtă voluptate îşi luau gustarea la bordul maşinilor noi-nouţe, ca în nişte închisori liber consimţite, veselii excursionişti.

Ziua a 56-a:

FUGA DE OBIECTE

Am observat curând, ca nişte pietoni conştiincioşi ce suntem, că americanii pierd foarte multe obiecte. Pe culoarele hotelului, în magazine, dar mai ales pe străzi, în parcaje, acolo unde se dau jos din maşină, vezi o puzderie de pixuri, piepteni, portofele, oglinjoare, pachete de ţigări, lucruri pe care, pesemne, nu le mai caută, pentru că a doua, a treia şi a patra zi le vei regăsi nemişcate.

În schimb, la „Mayflower“ există un raft, lângă cutiile poştale, unde se depun obiectele găsite în hotel. Ni s-a întâmplat să găsim acolo, la numai o oră după ce o pierdusem, o pereche de mănuşi îmblănite. Tronau în dulăpiorul încăpător, în mijlocul unei adevărate colecţii de obiecte rătăcite de stăpâni, unele destul de valoroase: ochelari, fulare, cravate, cărţi şi chiar un televizor portativ.

De unde acest fatalism faţă de bunurile proprii, această nepăsare faţă de ale altora? Când îmi puneam a suta oară această întrebare (se topesc zăpezile, iar obiectele apar, rând pe rând, ca un lest, la suprafaţa pământului), am dat, în cutia poştală de o reclamă neobişnuită. Pe toată întinderea hârtiei trona un portret în picioare al lui George Washington, primul preşedinte al statului american. Ziua de naştere a „părintelui naţiunii“ este considerată o mare sărbătoare. Ei bine, de ea era vorba. Un negustor de pantofi ne anunţa că peste câteva zile va veni această sărbătoare şi că, dacă ar fi trăit George Washington, evident că şi-ar fi cumpărat încălţările - cu o săgeată roşie ni se atrăgea atenţia asupra lor - de la magazinul său.

N-aş fi crezut că e posibilă atâta neseriozitate dacă n-aş fi văzut-o cu ochii mei! Acum realizez că americanii se nasc şi mor cu acest fluviu de culori, de arome şi de jocuri de cuvinte - uneori inteligente, dar de

obicei lipsite de har - trecându-le prin faţa ochilor. La orice oră din zi şi din noapte reclama funcţionează ca un duh insinuat în viaţa lor neobosit, cu perfidie, cu asiduitate. Străzile gem de reclamă şi tot ce e mai frapant în arhitectura luminoasă a bulevardelor ţine de ea. Giganticul gentleman de carton, a cărui gură e desenată pe un coş, sus, pe acoperişul unei case, şi care la fiecare fum pufăit clamează: „Fumaţi ţigaretele «Winston»“, e o reclamă. Reclamă este şi calendarul sau termometrul de neon de pe întreaga faţadă a băncii, pe care, privindu-l zilnic, să vezi dacă e joi sau vineri, dacă s-a făcut mai frig sau mai cald, dacă funcţionează sau nu, îl simţi curând ca pe o permanenţă a vieţii tale, deşi ştii ca scopul lui este să-ţi inculce o veşnică recunoştinţă faţă de compania X, care ţi l-a pus cu generozitate la dispoziţie.

Dar adevăratul triumf al reclamei este la televizor. Cu excepţia unuia singur („*educational channel*“), unde de altfel reclama este cu desăvârşire absentă, programele de televiziune nu sunt finanţate de stat şi nici nu percep taxe de abonament de la telespectatori. Veniturile lor sunt realizate exclusiv din „*advertising*“, această mică sau mare publicitate care din sfert în sfert de oră întrerupe programul artistic şi se instalează pe micul ecran. Fiind cel mai nelipsit dintre toate genurile de emisiuni, reclama a căpătat treptat autonomie, a devenit un fel de „artă“, cu despărţiturile, ramurile şi tonurile ei aparte. Când a murit Malcolm X, unul din marii autori ai genului (menţiunea „X“ delimitează, de obicei, acolo unde deosebirea nu este clară, un material comercial de unul artistic), i s-au închinat necrologuri, studii în lege, care-l caracterizau drept un „prieten al consumatorului“, „deviza sa fiind nu să te facă să cumperi oricum, pe baza preţului redus sau a cantităţii sporite, ci să te facă să alegi cu mintea, dintre mai multe posibilităţi, pe cea mai bună“.

Reclamele la televizor sunt de obicei mici istorioare, în care intervin personajele cele mai pitoreşti ale străzii şi ale magazinului: şeriful, vagabondul, băcanul, pompierul. Uneori forma lor e ghicitoarea simplă, cu răspuns paradoxal, alteori este imnul făţiş, spus sau cântat, adresat obiectului. Două gospodine apar - joviale, comunicative - şi pornesc din senin o discuţie despre calităţile cutărui obiect: o cremă de faţă, un detergent, un deodorant, un jeleu, un gem, un *ketchup*, un praf de budincă, o supă concentrată. Sticluţa sau cutia, una sau mai multe, sunt vânturate de nenumărate ori prin faţa ochilor şi, în momentul când discuţia a ajuns la inevitabila concluzie că produsul este cel mai bun, un cor nevăzut începe să cânte o adevărată odă veselă, în care sunt proslăvite din nou virtuţile produsului. Tonul acesta de pălăvrăgeală mucalită, de şmecherie dezinvoltă, a ajuns aşa de comun, încât îl poţi auzi adesea transpus - ca pe multe altele din caracteristicile reclamei - în filmele artistice propriu-zise. Este, de pildă, tonul triumfător al crainicului din serialul „*Incoruptibilii*“ sau al atâtor crainici din reconstituirile de naufragii, războaie şi alte evenimente istorice. Ca să nu mai vorbim de desenele animate, care nu ştim dacă au fost născocite pentru reclamă sau dacă reclama le-a influenţat total, într-atât nu pot fi, ca alură, deosebite de aceasta. În sfârşit, unele reclame vin cu parodii făţişe de filme sau chiar cu scurte filme de ficţiune cărora le adaugă în final sloganul: „Acesta este darul companiei X. Cumpăraţi produsele companiei X“. Nopţi întregi am urmărit, cu umor, dar şi cu câte un frison strecurat de-a lungul şirei spinării, un serial comic ale cărui personaje erau nişte schelete; acestea, după ce făceau şueta de rigoare, aparent total dezinteresată (glasuri de ventriloc, reverberate în bolţi de castel părăsit), lansau chemarea triumfală: „Folosiţi numai izolatorii ACRI“ (ACRI era o firmă de placaje de aluminiu pentru faţadele caselor). După cum, în fiecare duminică dimineaţa, de la 9 la 10, urmăream o retrospectivă Stan şi Bran. Totul era normal, doar că din sfert în sfert de oră gagurile încremeneau şi locul lor pe micul ecran era luat de anunţuri de vânzări şi cumpărări de imobile. Un crainic pisălog şi monoton arăta pe rând fotografii de imobile, anunţa preţul, numărul şi dispunerea camerelor, numele şi profesia vecinilor... Ca să nu explodezi, trebuia să te refugiezi în camera alăturată şi, până se termina demonstraţia, aveai tot timpul să scrii o ilustrată, să inspectezi o oală pusă pe foc sau chiar să te bărbiereşti.

Deşi se lasă stăpâniţi de ea, americanii dispreţuiesc reclama şi, poate prin ea, şi obiectele. Ei ştiu că, anumite lucruri au mai mult o valoare afectivă, că bucuria de a le avea nu supravieţuieşte clipei sau zilei cumpărării şi atunci nu se întristează deloc când au constatat că au avut şansa să le piardă. Civilizaţia *gadget*-urilor (obiecte derizorii pe care le cumperi fără să ai practic nevoie de ele) le dă un asemenea gust al zădărniciei vieţii încât consideră o favoare să constate că existenţa atât de întortocheată li s-a simplificat cu un pieptene, cu un pix sau cu o amuletă.

Ziua a 58-a:

ÎNTR-O UZINĂ

O documentare. Dis-de-dimineaţă am plecat cu maşina la Moline, pe Mississippi, după ce abia aseară, târziu, am fost înştiinţaţi să ne pregătim. Bill Murray, la volan, ne spune că excursia este tradiţională: fiecare bursier, la timpul său, a făcut-o...

La Moline se găsesc uzinele „John Deere“, din donaţiile cărora se acoperă o parte însemnată a cheltuielilor I.W.P. Mergem, aşadar, spre unul din binefăcătorii literaturii mondiale, care, însă, nu produce stilouri, sau hârtie, sau cerneală, ci tocmai tractoare, combine şi sisteme de irigaţii. Dar, donând o infimă parte din veniturile sale culturii, compania obţine substanţiale reduceri la impozite. Bill pare plictisit şi jenat de banalitatea explicaţiilor, de stereotipia obiceiului, de faptul că ne-a luat de la hotel fără să fi fost mai din timp lămuriţi unde mergem. Fiecare întrebare parcă îl indispune, ca şi cum ar fi din partea noastră o insinuare. îl liniştim spunându-i că am mai făcut nenumărate „documentări“ şi că nu trebuie să se simtă câtuşi de puţin vinovat. Ceilalţi colegi - ne mai spune Bill - au fost la Moline acum şase săptămâni, formând un grup condus de Paul şi Hua Ling (înalt nivel!); vizita noastră - continuă el - este „de recuperare“: ultimii sosiţi şi directorul adjunct! Şi râde ascuţit şi sacadat, cu râsul lui artificial, dar simpatic, un fel de râs pe seama râsului...

În maşină, alături de noi, se mai află polonezul Lapinsky, sosit şi el mai târziu. N-a mai fost pe o şosea americană (a venit la Iowa City cu avionul), aşa că trăieşte - se vede în ochii lui - emoţia intensă a descoperirii culorilor, formelor, senzaţiilor noi. Cât îl priveşte pe Bill, a îmbrăcat acelaşi sacou cafeniu, de catifea reiată, tocit şi peticit, în care l-am cunoscut şi în care l-am regăsit zi de zi. Patruzeci şi cinci de ani, irlandez venit de tânăr în America, poartă încă în suflet nenumăratele nuanţe şi complicaţii ale bătrânei Europe: complexe, avânturi, descurajări, umor, timidităţi, regrete, sentimentalisme, bucurii melancolice. S-a căsătorit cu Barbara, o fată din West Branch - comuna din vecini a fostului preşedinte Hoover -, au adus pe lume patru copii şi au adoptat încă o fetiţă, care acum e domnişoară şi se pare că din când în când le dă emoţii, părăsindu-i şi lăsându-se căutată. Pe lângă catedra de la Universitate - literatură comparată -, scrie proză: un roman, *Lungul drum de acasă,* i-a apărut de curând la o editură bine cotată din Boston. Este tocmai istoria tribulaţiilor sale, a descoperirii Americii de către un singuratic european, bineînţeles turnată într-o formă alambicată, modernă, obligatorie la un urmaş al lui Joyce şi Beckett. Dar cea mai sensibilă coardă a lui Bill este, azi, România, pe care a vizitat-o cu puţine luni în urmă şi de care a rămas îndrăgostit. Ne mărturiseşte că o noapte petrecută la Voroneţ l-a făcut să scrie prima poezie din viaţa sa. Bill îşi şterge discret o lacrimă, apărută, dar încă neobservată de noi, sub rama de metal a ochelarilor. I se pare că românii de la munte şi peisajele româneşti seamănă mult cu oamenii şi priveliştile din Irlanda sa natală. Iar zborul scuturat al automobilului pe tronsoanele de beton ale autostrăzii - 130 de kilometri pe oră - îl face să pară un copil trist care-şi ascunde mereu privirile.

Când ajungem la Mississippi, putem să privim din nou

„fluviul-părinte“, de astă dată cu frăţie şi luciditate. Suntem acum, spre deosebire de prima dimineaţă, când l-am traversat în sens invers cu *Greyhound*-ul, nişte oameni de-ai lui, care nu se mai tem de ce-i aşteaptă în necunoscut. După un obicei din copilărie, măsor pe ceas durata traversării: trei minute. Ce-i drept, Bill a încetinit viteza ca să ne lase să observăm: dedesubt, la o mare adâncime, în fundul albiei largi de nisip cenuşiu, un râu dolofan, mai degrabă adolescent, tulbure de aluviunile cărate, iar la vale, trase la un chei adormit, câteva vase lătăreţe, încărcate cu mărfuri. Nici vorbă de mirajul din povestiri şi filme. Adevărat că, până aici, fluviul abia dacă şi-a parcurs un sfert din biografie.

Dramatismul şi electronica. Maşina s-a oprit într-un parcaj, lângă o hală uriaşă, cu geamuri afumate spintecând de sus până jos, în falii verticale, pereţii. Am fost conduşi cu precauţie de Bill printre şirurile de automobile, atât de asemănătoare că te făceau să pierzi direcţia, spre sala de primire. Aici, o scurtă discuţie cu un funcţionar de la un ghişeu. În timp ce acesta telefonează mai departe, zărim peste umărul lui o încăpere ticsită cu mese şi oameni. Îngrămădeala simetrică face ca totul să se asemene mai degrabă cu o hală de maşini-unelte decât cu un birou administrativ. Funcţionarii sunt îmbrăcaţi corect şi chiar elegant. Dar, ciudat, fiecare din ei pare umilit de înghesuială, proporţional cu demnitatea vestimentară pe care o afişează. Am mai văzut un asemenea peisaj birocratic în filmul *Procesul*, reconstituit de Orson Welles după romanul lui Kafka. Dar - spre deosebire de banda sonoră a filmului, care se compunea dintr-un ţăcănit mărunt şi regulat de clape suprapus unui zgomot de cilindri striviţi - aici te izbeşte un fel de linişte apăsătoare, sau mai degrabă absorbantă. Deşi se bate la maşină, se calculează la abacul electronic şi se vorbeşte la telefon, rezultanta este abia o şoaptă vătuită. Senzaţia este parcă şi mai înfricoşătoare.

Omul pe care-l aşteptam poartă în piept, ca toţi slujbaşii americani, un ecuson de metal în care sunt incizate numele şi funcţia. Maurel Mariens este *public relation*, unul din numeroşii *public relation* ai întreprinderii. Pare că a pornit într-o expediţie colonială, căci poartă pe cap o imensă cască albă şi în colţul gurii o imensă havană. Ne preia cu o familiaritate excesivă, ne conduce într-o sală de cantină unde ne oferă o cafea şi ne vorbeşte despre meniurile salariaţilor, despre lupta împotriva poluării aerului şi apei pe care o duce întreprinderea sa. Nici un reziduu din turnătorie nu ajunge să impurifice apele fluviului, se laudă el, şi arată cu atâta convingere şi fanatism duşumeaua de linoleum, că parcă bătrânul Mississippi ar trece tocmai prin acel punct, cuprins brusc de o limpezime cristalină. Dar, ce-i drept, în sala următoare - un fel de club pentru oaspeţi - Mariens ne arată medalia de aur federală, prin care turnătoria „John Deere“ este răsplătită pentru integritatea sa în materie de antipoluare. În sfârşit, iscălim o hârtie de protecţia muncii (surpriza este că un duplicat de carton al semnăturii este dezlipit imediat şi ni se oferă ca un ecuson de purtat în piept!) şi primim din braţele arcuite elocvent ale amfitrionului câte o pereche de ochelari antiflacără. Acum aflăm de ce ritualul a fost tărăgănat atâta (căci evident ocolul prin cantină a fost premeditat): un alt *public relation*, se pare că şeful lui Mariens, soseşte grăbit cu încă doi oameni de afaceri japonezi, pe care ni-i predă în bombănelile cu totul neierarhice ale subalternului.

De acum încolo, omul cu havană şi cască va intra cu adevărat în meseria sa. Tot ce vorbeşte el ar trebui pus sub un imens semn de exclamare. Într-adevăr, parcă ar vrea să ne convingă, fără să-i mai pese de nimic, că reclama e sufletul comerţului, că felul cum vezi lucrurile contează mai mult decât lucrurile în sine. Din cel mai mic amănunt face un eveniment, astfel încât să rezulte că firma sa este cu adevărat cea mai serioasă din lume, salariaţii ei cei mai disciplinaţi, produsele ei cele mai bune. Ne atrage atenţia asupra grătarelor de fier de care muncitorii îşi freacă tălpile înainte de a intra în hală; asupra ventilaţiei aerului şi iluminatului cu neon; asupra numeroaselor dispozitive automate.

Dar, printr-un labirint întunecos, am ajuns în sfârşit pe o pasarelă arcuită deasupra cuptoarelor de topire. Dedesubt, într-un rug intens de flăcări, se desfăşoară lupta eroică a topitorilor cu miile de grade. Totul se vede însă mut, ca într-un film, căci pasarela noastră este izolată ermetic de lumea înconjurătoare. Vajnicul ghid sconta evident, ca de atâtea mii de ori, pe încurcătura în care şi-a pus oaspeţii. Şi parcă atâta a aşteptat. Dându-se la o parte, ne arată teatral un tablou electronic, un fel de robot. Mariens îşi aprinde o nouă havană şi se retrage pe un scaun, în spate. Pare că se concediază şi ne predă. Şi, într-adevăr, din viscerele metalice o voce onctuoasă ne salută cu „Bună ziua“ şi ne anunţă că de acum încolo, în tovărăşia ei, vom cunoaşte cea mai..., cea mai, cea mai... turnătorie din lume. Şi fiecare mişcare de jos, din infernul real, se transformă pe panouri în scheme, diagrame, reacţii chimice, şi fiecare cuvânt al vocii magnetice în superlativ abstract, spus cu tăria convingerii.

În măsura în care cutia compusă din mii de piese poate avea o altă convingere decât proprietarii ei.

Cercuri de vârstă. America n-a avut nobili, adevărata nobleţe a americanului de rând constă în numărul de generaţii pe care şi le poate identifica în trecutul familiei. Oamenii se socotesc duci şi conţi după cercurile de vârstă pe care şi le descoperă în arborele genealogic. Cu cât strămoşii au fost mai umili, mândria celui cu vază este mai mare. El îşi va atârna în *office,* lângă portretul său, poza încadrată în aur a părinţilor, bunicilor sau străbunicilor, de preferinţă în cea mai umilă uniformă: emigranţi în pufoaică, saboţi, salopete rupte, femei încotoşmănate în şaluri groase, cu rochii lungi şi cizmuliţe cu năsturaşi... Când viitorul acestei perechi simple şi năpăstuite a fost scris să se realizeze în industrie, atunci nobleţea stirpei e considerată şi mai mare. În uzinele născute din isteţimea sau norocul acelor strămoşi se vorbeşte de generaţia a treia, sau a patra, sau a cincea - generaţie de salariaţi, de maşini sau de clădiri -, toate începând de la ei, cum s-ar număra spiţele unei dinastii regale.

Cam aşa se întâmplă şi cu întreprinderea „Deere et Co.“. Emblema ei - prezentă pe vreo şase sute de produse industriale, cunoscute în majoritatea ţărilor lumii - este căprioara. „Căprioară“ se spune în englezeşte *„deer“.* Dar este o simplă asimilare: John Deere a fost un om în carne şi oase, un ucenic de potcovar pe care acel misterios *opportunity* american, pe care îl mai poţi numi în atâtea alte feluri - noroc, destin, perspicacitate, l-a transformat peste noapte în inventator. S-a născut în 1804 în Vermont, cel mai nordic stat al confederaţiei, şi era vestit în împrejurimi pentru felul cum ştia să scoată din forjă cele mai complicate obiecte cerute de clienţi. Dar, cum nimeni nu-i profet în ţara lui, şi cum America avea încă atâtea debuşeuri, tânărul a pornit din stat în stat, din oraş în oraş, spre Vest. Astfel a nimerit pe Mississippi, râul abia traversat de oamenii albi, ţinutul cel mai mănos pe care aceştia îl cunoscuseră vreodată. În 1837, John Deere a fabricat, cu sprijinul unui fermier care i-a pus pământul şi averea la dispoziţie pentru experienţe, primul plug de oţel din lume. O invenţie banală, care astăzi trece prin mintea oricui! Dar trebuia să se nască un om care să îndrăznească să pună această idee în practică.

Uzinele din Moline au fost întemeiate de Deere şi fiecare element al lor poartă o virtuală cifră, a generaţiei din care face parte. Cele mai vechi sunt din generaţia întâi, şi printre acestea se numără şi fluviul, care a contribuit prin potenţialul său de energie la stabilirea locului fabricii. Maurel Mariens s-a prezentat ca făcând parte din generaţia a treia, în sensul că abia bunicul său a ajuns să lucreze aici. Iar clădirea administrativă, ultramodernă, unde am fost aduşi la sfârşitul vizitei, este din generaţia a cincea.

Evident că această ultimă generaţie nu se încurcă în propria modestie. Ea a părăsit poteca îngustă şi bătătorită, printre lanuri, a bătrânului John, şi a început să producă noi articole, unele de sport, altele de construcţii, altele pentru tăiatul pădurilor, altele pentru construcţia drumurilor, curăţitul zăpezii, îngrijirea gazonului... Capitalul a crescut; sub pseudonimul „John Deere“ se ascund acum 25.000 de

acţionari, exporturile şi cooperarea tehnică au cuprins mai bine de 100 de ţări. Din 1955, compania a fost declarată ca făcând parte din „primele o sută de întreprinderi ale naţiunii“.

Şi, peste toate acestea, o spumă de cosmopolitism, care stă aşa de bine secolului nostru... Palatul administrativ al centralei, înălţat în 1964, într-o pădure, pe malul unui lac, este un adevărat monument de arhitectură (datorat celebrului Eero Saarinen), pe care mulţi vizitatori vin să-l vadă anume, ca pe o operă de artă. Ruginiul metalului şi reflexele gălbui ale sticlei dau acestei apariţii singulare, profilată pe coroane compacte de stejari seculari, un aer melancolic, umanizat, îndulcind matematica aridă care domină interioarele. Tot aşa, pe culoarele largi, construite ca nişte holuri de muzeu, odihnesc, de o parte şi de alta, în rafturi şi pe pereţi, opere de Chagall şi Miro, tapiserii franceze, sculpturi chinezeşti, unelte africane, artă naivă din toate timpurile şi de pe toate meridianele... Dacă n-ai auzi calculatoarele, dacă n-ai şti că în stânga şi în dreapta, în birouri, funcţionarii - patru câte patru într-o odaie - calculează dividende şi taxe de scont, ai putea crede că te afli în cel mai dezinteresat muzeu din lume. Şi poate că aşa va rămâne, într-o zi, când pe fluviile lumii va începe să curgă lapte cu miere, iar „John Deere“ va fi o amintire din epoca îndepărtată a pământului arat cu un cuţit de fier. Dar până atunci oamenii vor avea nevoie de pâine, pâinea va avea nevoie de pluguri, plugurile vor avea nevoie de efortul omenesc, iar frumuseţea artei va trebui să coexiste cu gesturile dure şi pieritoare ale muncitorilor de sub pasarela de azi-dimineaţă, şi-i va fi dat să rămână, poate, unica şi mereu mai fragila lor proiecţie în viitor...

Ziua a 60-a:

MODĂ ŞI MUZICĂ

Ca în toate oraşele universitare din America, eleganţa a devenit la Iowa City o noţiune stranie, aproape o antinoţiune. Depinde cum vrei s-o iei. Eleganţă înseamnă, pentru tineri, a fi la opusul pedanteriei vestimentare, cu cravată şi dungă la pantaloni, perpetuate de *middle class.* De aici, din *middle class*, provin majoritatea tinerilor acestora şi în *middle class* se vor întoarce; dar, până atunci, nonconformismul vârstei le cere să se poarte altfel, să respingă morala părinţilor şi, mai ales, să exteriorizeze această distanţare. Aproape că nu vezi pe străzile oraşului persoană care să nu poarte *blue jeans* şi tenişi, incluzând aici chiar pe profesorii mai tineri care se simt solidari cu studenţii. Fuga de o modă a creat o altă modă. Refuzând să îmbrace uniforma burgheză, ei au îmbrăcat fără să-şi dea seama o alta, chiar dacă nonconformistă, dar tot o uniformă.

Închipuiţi-vă atunci mirarea ce ne-a cuprins când am intrat în „Hancher Auditorium“ noua sală de spectacole din Iowa City, pentru concertul dat de filarmonica studenţească. Am ajuns cu o mică întârziere, exact în momentul când dirijorul ridica bagheta, şi ne-am trezit, împreună cu alţi vreo douăzeci de întârziaţi, pentru prima piesă din program, într-o boxă - toată numai sticlă - de unde puteam urmări mişcările sălii ca dintr-un acvariu, sunetul venind până la noi prin instalaţiile de sonorizare (am aflat între timp că strania încăpere nu serveşte doar pentru recuperarea întârziaţilor, ci şi a persoanelor bolnave, care prin tuse ori utilizarea batistelor ar putea stânjeni desfăşurarea concertului).

Ceea ce ne-a frapat din primul moment a fost înfăţişarea absolut ceremonioasă a sălii. Prin geamul gros vedeam nu numai orchestra

îmbrăcată din cap până în picioare în negru ci şi spectatorii tineri din sală, echipaţi ca pentru un bal de pe vremuri. Am înţeles atunci, instantaneu, că muzica a rămas o zonă neutră, apărată printr-un armistiţiu solid de devastarea modelor şi capriciilor temporare. Ceea ce nu izbutise dojana părinţilor, ceea ce presiunea conformismului se resemnase să mai încerce, se realiza acolo prin forţa magică a tradiţiei sunetelor, prin dragostea pură pentru Haendel sau Bach.

Iowa City are o orchestră simfonică de 115 persoane, în care studenţii cântă alături de profesorii lor, ieşind în faţa publicului cam de patru-cinci ori pe semestru. Pe aceeaşi scenă cântă curent soliști ca Rubinstein, Ricci, Segovia... Solist era, acum, însă, un profesor al studenţilor din orchestră, om modest şi lipsit de îndrăzneală, care desigur cânta mult mai bine în singurătate decât în public şi care paralizase aproape de emoţie în faţa partiturii Concertului de pian nr. 2 de Brahms. Era şi explicabil - nu e lucru uşor să apari infailibil în faţa unor învăţăcei cărora le ceri infailibilul. De o corectitudine exemplară, - bătrânul pianist sugruma şi crispa totuşi sunetele în acordurile finale, apăsa prea tare clapele, uneori, când voia să pară tânăr şi romantic, tumulturile sale devenind astfel cam disproporţionate cu vârsta. Dar nu asta conta, aproape că nu mă puteam gândi la asta. Nu calitatea impresiona în concert, deşi nu lăsa nici ea câtuşi de puţin de dorit, ci frăţia aceasta între generaţiile de muzicieni, între nişte oameni despărţiţi încă de ierarhia şcolii, uniţi şi făcuţi egali doar de pasiunea lor comună.

Cred că vârsta medie a orchestrei nu depăşea douăzeci de ani. Mi-am amintit atunci o după-amiază recentă de duminică. Fusesem invitaţi la un concert şi ni se dăduse doar adresa, undeva pe o stradă necunoscută. Când am ajuns acolo, am descoperit cu uimire că nu era o sală propriu-zisă, ci o casă particulară. Intrând, am mai văzut, cam surprinşi, cum două camere fuseseră transformate, prin suprimarea uşii dintre ele şi prin adăugarea a zece rânduri de scaune, într-o minusculă sală de spectacol. Programe tipărite erau distribuite noilor sosiţi de un bărbat care părea să fie gazda: Bach, Vivaldi, Mozart şi alţi compozitori europeni, iar, în dreptul lor, nişte nume americane de instrumentişti necunoscuţi. Am văzut timp de o oră şi jumătate, am ascultat cu o emoţie ajunsă uneori până la limitele ei: interpreţii erau copii între opt şi zece ani, elevii unei aceleiaşi profesoare, studentă ea însăşi la Conservator şi instrumentistă ea însăşi în filarmonica de care vorbeam. Ni s-a spus că dau în fiecare lună un concert de verificare în casa câte unuia din părinţii lor. Copiii cântau copilăria muzicii.

Cu zece ani în urmă, tinerii de pe scena filarmonicii dădeau şi ei concerte de felul celui de mai sus, impresionându-şi părinţii cu scârţâielile arcuşului, făcând probleme capitale în viaţa familiei dintr-o notă greşită. Acum ne cântau nouă sub bagheta unui alt profesor, acompaniind pe dascălul timid şi plin de exactitate. Totul era exact, avea o anumită perfecţiune profesională. Şi totul mi-ar fi rămas în memorie întipărit ca o frumoasă amintire muzicală, ca rezultatul afectiv al unor lungi şi fără greş ştafete de tradiţie, de vechime, de şcoală melomană. Dar se mai întâmplase în acele zile ceva ce m-a pus puţin pe gânduri. Cele mai mari ziare americane scriau exaltate articole despre concertele lui Radu Lupu, „magicul pianist român“, „fascinantul tânăr“... o cascadă de superlative la adresa unui tânăr venit din ţara mea, extras dintr-un lot mult mai redus de exemplare, dintr-un conservator cu mai puţini studenţi, cu mai puţine piane şi, desigur, cu profesori de pian mai puţin răsfăţaţi.

Şi atunci s-a născut întrebarea inevitabilă - dacă din acest eşantion de excelenţi instrumentişti din Iowa City exista şansa să apară un Radu Lupu mai degrabă decât de pe băncile conservatorului „Ciprian Porumbescu“. Am ajuns, fireşte, la concluzia că nu se poate da un răspuns. Dar un lucru e clar... că în chiar sânul acestei perfecţiuni de masă apare o primejdie. Nu cumva perfecţiunile vor ajunge să se anuleze între ele, să se demonetizeze? Nu cumva, cântând aşa cum vorbesc sau la fel de sigur cum conduc maşina, tinerii aceştia dotaţi vor ajunge într-o zi, din dorul de a merge mereu şi mereu mai departe, să nu mai observe interiorul limbii lor comune care este muzica?

Ziua a 61-a:

TRIUMFUL MATERIEI

Întorcându-ne dintr-o plimbare, am ajuns în dreptul cimitirului şi am intrat. „Intrat“ este mult spus, pentru că nu este de fapt o incintă, nu are poartă, iar zidul e dărăpănat. Un bot de deal presărat cu iarbă chircită, gălbuie, mineralizată, şi cu plăcuţe de piatră, albe cândva, murdare acum, aşezate orizontal pe pământ, îngropate pe jumătate, într-un fel de uitare. Nimic religios, nimic menit să trezească reculegerea. În locul cel mai înalt e „cartierul“ morţilor mai cu dare de mână, şi aici pietrele sunt mai mari şi izbutesc să se smulgă pe verticală, uneori exagerat de voluminoase. Dar pe ele scrie, tot ca jos, în vale, numai numele de familie, lângă care - mai mărunt – *„father“, „mother“*, *„son“, „daughter“* (tatăl, mama, fiul, fiica)... Nici un prenume, nici un an de naştere, nici o vorbă în plus. Nici o bancă, nici un copac, nici o floare, nici o statuie, nici o cruce, nici un grilaj, nici o alee, nici o bucăţică de pământ la vedere, numai iarba aceea gălbuie, ieşită anemiată din iarnă, şi bucăţile acelea de piatră, mărunte şi mari, de la dimensiunile unui caiet deschis pe pământ şi până la acelea ale unui frigider înalt. Ici-colo, în câte o pungă de celofan, un mănunchi de flori de hârtie, aceleaşi peste tot, standardizate, cumpărate de la acelaşi magazin, identice, aşa cum identice sunt aici felicitările de *„birthday“* de *„Valentine's Day*“ de Crăciun, de Paşti, de ziua mamelor şi a eroilor, şi clanţele de la uşi, şi ambalajele de lapte... Mă îngrozesc la gândul că peste o clipă sau peste o săptămână aş putea să mor şi să rămân aici, cu o simplă bucată de gresie la cap. Nu m-am gândit niciodată la viitorul meu mormânt, sunt indiferent la reacţiile postume pe care le-aş putea trezi cuiva, dar iată, simt aici cât de omeneşti şi cât de necesare sunt micul fast, ceremonialul oricât de modest cu care europenii îşi înconjoară locul unde vin să întâlnească amintirea celor plecaţi.

Nu mă mai mir de ideea (găsită la vremea ei absurdă) care a putut să treacă în urmă cu câţiva ani prin capul unui om de afaceri din California: el a imaginat proiectul unui bloc-cimitir la marginea oraşului - o construcţie de beton armat, cu câteva etaje, în care apartamentele erau cripte, iar culoarele dintre ele ţineau locul aleilor funerare... Realizez acum că americanii şi-au depăşit aceste sentimente slabe prin simpla smulgere din strămoşi, din pământul de origine, şi mai apoi prin selecţia naturală care le-a îngăduit să-şi păstreze locul aici, în preriile aspre, pustii, în care s-au replantat. Ei nu pot fi condamnaţi pentru faptul că n-au reuşit să supravieţuiască altfel decât reprimându-şi afectele, moderându-şi vocaţia trecutului. Ca în atâtea alte împrejurări, ca să triumfe materia, spiritul a trebuit să se lase învins. Şi aceasta era singura cale posibilă.

Ziua a 62-a:

SĂRBĂTORI

Am petrecut Revelionul de câteva ori: la 31 decembrie, ora patru după-masa, în lumina clară a zilei, am scos din frigider sticla de şampanie adusă anume şi am deschis-o gândindu-ne la cei de acasă. La Bucureşti bătea gongul Anului Nou, iar aici zăpada scânteia orbitor şi veveriţele din pădure săltau nepăsătoare de pe un copac pe altul. Noaptea, a urmat Anul Nou american: acelaşi eveniment sărbătorit cu aceleaşi gânduri, dar cu o altă sticlă de şampanie, în familia unde fusesem invitaţi. La 13 ianuarie, criticul Petrov ne-a chemat să petrecem împreună Anul Nou sârbesc (după stilul vechi) în locuinţa

unui prieten al lui: mâncăruri cunoscute parcă, hore, expansivitate balcanică. În sfârşit, la 22 ianuarie am aflat că este Anul Nou al chinezilor; ca şi japonezii, aceştia reprezintă o comunitate puternică în America. Locul yoghinilor din sala de sport a rămas gol, iar din locuinţa lui Paul şi Hua Ling răzbăteau, până în zori, valuri de muzică şi râsete sfioase, chinezeşti.

Azi e „ziua lui Washington“. Americanii nu se pot plânge de sărbători. Aproape în fiecare lună (săptămânal, dacă le socotim şi pe cele ale fiecărui stat) apare în calendar câte una importantă, pe care negustorii îi ajută să o celebreze oferindu-le felicitări prefabricate, unde nu le rămâne decât să-şi pună iscălitura, sau oferindu-le reduceri la anumite mărfuri. Una din cele mai importante este *„Thanksgiving Day“* (în ultima joi a lunii noiembrie), sărbătoare de mulţumire pentru roadele pământului (numită şi *Turkey Day* - ziua curcanului - pentru belşugul alimentar care o însoţeşte). Familiile se strâng în jurul unor mese mari şi îndelungate, amintindu-şi de coloniştii care socoteau încheiată acum strângerea recoltei. În unele case va fi inaugurat acum bradul, care va rămâne împodobit până după Crăciun. Săptămânile cuprinse între cele două sărbători sunt mai intens festive decât chiar Crăciunul, care-i găseşte pe oameni extenuaţi de atâta petrecere. O altă sărbătoare veselă este *„Valentine's Day* (în 14 februarie), când băieţii oferă fetelor mici cadouri (ceva în genul mărţişorului, care nu este cunoscut aici, cum nu este uzual nici obiceiul păcălelii de 1 aprilie). Mamele sunt sărbătorite la *„Mother's Day“* (a doua duminică din luna mai), străbunii la *„Forefather's Day“* (22 decembrie), eroii la *„Memorial Day“* (30 mai), drapelul la *„Flag Day“* (14 iunie), iar prima zi de luni din septembrie este *„Labor Day“* (Ziua muncii). Cele două date limită ale istoriei coloniale sunt sărbătorite astfel: sosirea în 1492 a lui Columb, la *„Columbus Day“* (12 octombrie), iar plecarea în 1783 a armatei engleze, la *„Evacuation Day“* (25 noiembrie). *„Fourth of July“* (4 iulie) este Ziua Independenţei - cea mai mare sărbătoare americană - amintind data când, cu două secole în urmă, fiii de peste mări ai Angliei s-au declarat stăpâni pe noua lor patrie, revendicată şi de

Romulus Rusan cu un prieten, librăria Epstein, Iowa City

imperiul care practic îi alungase.

Sărbătorile americane nu sunt expansive şi gălăgioase, ci se strecoară printre oameni cu aparentă intimitate şi discreţie. Oraşele rămân pustii, până şi unele restaurante trag obloanele. Locuitorii au migrat spre staţiunile de *entertainment* (distracţie) ori s-au închis în *living*-urile de familie, unde petrec liniştit, la flacără joasă. Numai în Sud, unde sângele e repede şi latin şi unde soarele încălzeşte tot anul, ele îi scot pe oameni din casă. Dar sărbătorile importante sunt acolo altele: *„Mardi Gras“*-ul (Lăsata Secului la catolici) este un carnaval în lege, care începe cu mult înaintea datei religioase şi se continuă pe străzi, ziua şi noaptea, în sunet de orchestre şi în alaiuri multicolore, până la expirarea acesteia.

În ultimul timp, tineretul a început să inventeze însă peste tot mici

sărbători locale. Bunăoară, la Iowa City are loc în fiecare iarnă un „maraton poetic“, organizat de librăria „Epstein“. „Epstein“ este, într-un fel, sediul universitarilor nonconformişti, care îşi procură de aici cărţi rare, de artă şi poezie, de chiromanţie şi cultură zen, unele la preţ redus (în timp ce dincolo, la „Iowa Book and Supply“, se găsesc mai multe cărţi de consum şi maculatură). Din prag de la „Epstein“ tânărul poet care deschide maratonul porneşte pe străzi ţinând în mână un sul de hârtie pe care îl umple în mers cu versuri, desfăşurându-l treptat în urmă. Când şi-a terminat inspiraţia, predă altuia ştafeta, şi tot aşa până ce, după mai mulţi kilometri, hârtia se va reîntoarce, închizând un traseu circular, în librărie, împestriţată cu mii de versuri. Librăria şi-a făcut faimă din faptul că păstrează aceste suluri în arhivele sale, iar Iowa City se autointitulează de atunci „o capitală a poeziei“, amintind celor ce nu ştiu că în campusul său au studiat scriitori naţionali ca Tennessee Williams şi William Snodgrass şi că universitatea sa posedă cel mai important program scriitoricesc al Americii. Cât priveşte obiceiul numit *streaking*, acesta s-a instalat de câţiva ani, în primele nopţi călduroase de primăvară, pe străzile şi în parcurile centrelor universitare. Câţiva băieţi îşi convoacă prietenii la locul convenit şi apoi se dezbracă până la piele şi aleargă câteva minute în văzul lumii, şi chiar al poliţiştilor, care privesc neputincioşi infamia. *Aleargă* pentru că legile americane consideră că e atentat la bunele moravuri doar expunerea în locuri publice, nu şi alergarea în costumul lui Adam. Manifestaţia se numeşte *streaking* (ţâşnire, haşurare), dar protagoniştii şi participanţii nu par să vrea să-i atribuie vreo tendinţă, ci, dimpotrivă, se străduiesc să-i insufle un aer destins şi primăvăratic, cam în genul serbărilor shakespeariene din *Visul unei nopţi de vară*, închinate reînvierii naturii. Cel mult - mi-a explicat un spectator, care aplauda amuzat cortegiul - „*streaking*“-ul poate fi socotit un protest împotriva pornografiei, o demitizare a nudului comercial sau, poate, o provocare aruncată micilor burghezi din *middle class*, care au început să poarte, peste abdomenul umflat de grăsime, *bluejeans*, uniforma sacră a tineretului. Ia, să-i vedem dacă vor mai putea să imite şi de astă dată!

Ziua a 64:

PSIHIATRI ŞI DUHOVNICI

Psihiatrul este duhovnicul americanului de azi. Lui îşi încredinţează gândurile cele mai intime, temerile şi dorinţele. Audienţa e scurtă (uneori întreruptă de sunetul unui ceas care marchează durata) şi se soldează cu o uşurare: conştiinţa a fost curăţită ca de un diuretic. Efectul, de obicei, este scurt şi el, şi atunci, la acesta sau la alt psihiatru, se revine. „Şedinţele pe banchetă“ devin un obicei, pe urmă obiceiul se transforma în viciu. Psihiatrii contează printre îmbogăţiţii peste noapte ai Americii şi profesia lor constituie subiectul a numeroase glume. Dar oamenii continuă să-i caute şi să-i plătească regeşte. Ce bine de catolicii practicanţi care obţin absolvirea aceasta gratis, în confesionalele bisericilor!

Cineva se miră că sănătatea psihică a americanului este mai prejos decât cea trupească. Dar cred că nu e vorba aici de o boală a minţii, nici de una a spiritului, ci numai de singurătate... În fermele izolate, în aşezările din deşert sau în pustiul şi mai cumplit din marile oraşe, oamenii se tem, fără să ştie, de ei înşişi, de faptul că rămân prea mult timp singuri, iar în aceste clipe de intimitate nu se găsesc pe sine, nu au puterea să-şi spună nimic. În tabloul relelor americane, eu aş aşeza singurătatea înaintea violenţei, pentru că uneori violenţa este produsul, iar de cele mai multe ori numai închipuirea ei.

Ziua a 65-a:

PORTRETE ÎN LOCURI PUBLICE

La poştă (vizităm acest sanctuar cam o dată la două zile, pentru a da cu mâna noastră, la ghişeu, scrisorile către cei de acasă) sunt afişate pe un panou fotografiile încruntate ale unor bărbaţi şi femei, uneori numai schiţa-robot a fizionomiei lor. Dedesubtul fiecărui chip scrie „*Wanted*“ (Urmărit) şi se explică pe scurt motivele (crime, *hold-up*-uri, răpiri, escrocherii comise în diferite colţuri de ţară)... Aşadar, obiceiul acesta vechi, ştiut din westernuri, funcţionează şi azi... De peste drum, dintr-un balcon, ne zâmbeşte fotografia unui alt bărbat: un candidat la postul de senator. Sunt singurele portrete pe care iowenii socotesc că merită să le afişeze în locurile publice.

Ziua a 66-a:

TICURI

• În autobuze, în săli de film, la bibliotecă, zăresc - de la o vreme obsedant - adolescenţi cu dinţii îmbrăcaţi într-un aparat ciudat, de nichel sau argint, ca şi cum ar fi muşcat în menghina aceasta şi nu şi-ar mai fi putut desprinde. Sunt dispozitive care îndreaptă dinţii strâmbi, care îi fac să crească sănătos şi estetic. Ce nu se inventează pentru a-i scăpa pe oameni de complexe, pentru a-i face să râdă toată viaţa larg şi sigur!

Şi totuşi - nu spun un lucru nou - surâsul americanilor este artificial. Gimnastică a feţei, prin care se obţine forţa comunicării sociale, el te îngheaţă prin lipsa lui de veselie, prin geometria lui exactă. În autobuz, pe stradă, dar mai ales la ghişee, surâsul este acelaşi, universal, ca o monedă de schimb, ştanţată în milioane de exemplare. Îi zâmbeşti omului şi-i vorbeşti; el îţi zâmbeşte şi-ţi răspunde, cu aceeaşi deschidere a buzelor, cu acelaşi unghi al obrajilor.

Totuşi, pe moment, prefer zâmbetul acesta, care nu face nimănui nici un rău, unui rânjet sau unei încruntări. Aşa cum prefer pe maniacii crosişti cu capişoane, care se intersectează prin parc, unor infanterişti zeloşi pe care i-aş vedea alergând cu baioneta la armă.

• Un alt tic inofensiv, aproape enervant prin umilința lui, este felul cum se spune „*I'm sorry*“. „Îmi pare rău“ poate spune oricine, și scuza aceasta nu va fi luată decât ca semn de bună creștere. Aici se spune însă prea des și fără rost. La intrarea în lift, pentru o mică atingere evitată; la uşă, pentru că era să ieşiţi în acelaşi timp. Culmea a fost azi-dimineaţă când, atingându-l uşor cu cotul, în timp ce urcam grăbit pe o scară rulantă, un băiat mi-a spus tot el „*I'm sorry*“ înainte de a fi apucat eu să-i spun.

Cred că nu este atât politeţe, nici slăbiciune, cât un mod laş de a cere să ţi se dea pace, să fii lăsat cu gândurile tale, cu indiferenţa ta. Echivalentul acelui „*Don't get involved!*“ („Nu te amesteca!“) cu care se îndepărtează pietonii de locul accidentului. Spui un „*I'm sorry*“ şi treci mai departe. Chiar când ţi s-a făcut un rău încă suportabil. Mi-e teamă să nu mă molipsesc. Şi sunt curios până la ce punct şi-ar cere băiatul acesta cu care urc în lift scuze dacă aş începe să-i dau ghionturi şi să-l îmbrâncesc, aşa, între patru ochi.

În loc de ziua a 67-a:

HĂRNICIE NOCTURNĂ

Aş putea să spun că am nişte somnuri foarte active: visez continuu, cu un fel de hărnicie, aşa cum nu-mi amintesc niciodată să fi visat, ca şi cum - ştiindu-mă la ananghie - subconştientul meu s-ar grăbi să-şi dea cu părerea croşetând explicaţiile de care se simte în stare din firul curgător la nesfârşit, şi imposibil de stăpânit, al realităţii. Cum sunt şi acestea documente asupra şederii în America, transcriu şi din ele...

Am visat că trebuia să merg la *Greyhound* pentru cumpărarea abonamentelor cu care vom face ocolul Americii. Am luat un autobuz de oraş şi... m-am trezit pe ţărmul mării. În curtea clădirii era un grup de funcţionari, am întrebat pe unul din ei cui m-aş putea adresa. Mi-a răspuns că el se ocupă de această problemă, să ocolesc clădirea şi-l voi găsi la birou. Am ocolit, dar, urcat la etaj, am constatat că trebuia să parcurg o punte îngustă, periculoasă, lipită de un zid care făcea imposibil balansul. Mi-am dat seama că n-o să reuşesc. Funcţionarul urcase deja printr-un loc numai de el ştiut şi, văzând că nu mă aventurez pe trecătoarea incomodă, mi-a promis amabil că va coborî el, din nou, undeva (a arătat cu capul), în cealaltă parte a clădirii. Când am ajuns acolo, nu l-am găsit, dar am observat că până departe se întindeau alte şi alte clădiri, asemănătoare. Le-am luat la rând, am făcut ocolul câtorva, dar tot nu l-am găsit. M-am întors la prima clădire şi, pe un drum, am observat împrejurimile. În stânga se desena un vălătuc uriaş de nori printre buclele căruia - negre, dramatice, luminate pe la încheieturi de razele roşii ale unui soare ascuns - păreau că se zăresc, în aceeaşi nuanţă întunecată, ca şi cum ar fi făcut parte din acelaşi peisaj, câteva culmi cunoscute de munţi - un fel de pietre ale Caraimanului, ale Craivei sau ale Ceahlăului - cu urcuşul până la ele săpat în serpentine de trepte mărunte, copilăreşti. În dreapta era un ţărm de mare, şi m-am întrebat, din nou, cum poate fi o mare aici, în Midwest. Dar am văzut chiar atunci două înotătoare ridicându-se de pe nisip (aveau costume lungi, ermetice, ca la 1900...), desfăcând mâinile, gata să sară spectaculos în apă, şi nu mi-am mai pus întrebări. De cealaltă parte a clădirii era un câmp de statui dezvelite din apă, ceva având aerul Histriei, şi un muzeu uriaş, cu unul din pereţi lipsă, lăsând să se vadă în secţiune alte şi alte statui albe, aşezate pe rafturi. M-am trezit speriat şi cu dorul de casă.

În loc de ziua a 68-a:

VISE-SERIAL

Visez în continuare visul de ieri (am nişte adevărate vise-serial): funcţionarul nu apărea nici acum de nicăieri şi am dibuit o intrare pe unde s-a strecurat probabil data trecută. Singura grijă era că nu-i ştiam numele, cum o să întreb de el? Am apucat pe un fel de casă a scărilor, abruptă, înaltă, dintr-o singură bucată, şi m-am pomenit la un moment dat că citesc pe trepte plăci memoriale: „Aici a avut loc primul congres al cantorilor pensionari“; „Pe aici au trecut toţi cei care şi-au cerut dreptul la pensie“... Am observat stupefiat în apel moment că deschizătura s-a îngustat într-atât încât urcam lipit de-a binelea de scări, iar ochii citeau inscripţiile fără să mai trebuiască să se apropie, în poziţia de târâş-obligatoriu pe care trebuise s-o ia corpul. Am vrut să ridic privirile, să văd cât mai e de urcat, dar nu puteam, din cauza canalului strâmt în care mă aflam, nici măcar să dau capul pe spate, aşa că urcam fără să ştiu cât drum mai este, şi doar în închipuire

vedeam (ca într-o imagine suprapusă celei reale) o scară infinită spre un pod care se pierdea în infinit. Mi-am spus că e timpul să mă întorc, dar nu mai puteam da nici înapoi. M-am trezit disperat şi mi-am spus glumind că, fiind în America, trebuie să merg şi eu la psihiatru...

Ziua a 75-a:

BASMELE ROMÂNEŞTI

N-am mai scris în jurnal, căci de câtva timp lucrăm zi şi noapte, împreună cu Bill, la traducerea basmului *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte.* Bill este entuziasmat şi ar vrea să întocmească o întreagă antologie de basme româneşti, susţinând că ele ar interesa în cel mai înalt grad pe editori şi, evident, publicul (aici nu se concepe să fie publicat ceva degeaba, adică fără sa fie cumpărat şi citit cu interes). Acum ne dăm seama că basmele noastre, cu viziunea lor fantastică şi absurdă în acelaşi timp, se potrivesc de minune cu gustul pentru tot ce ţine de spaţiu, de Cosmos. Traducerea merge încet, căci la fiecare cuvânt mai dilematic discutăm cel puţin o jumătate de oră. Americanii au ceea ce un psihanalist a denumit recent „viciul muncii"; când se dedică unei probleme, fie ea hazardată şi aventuroasă, transformă totul în lucru sobru şi răbdător.

Ziua a 76-a:

NATURĂ, SLUJBE, LICITAŢII

• Americanii sunt mândri de natura ţării, pe care o socotesc un model pentru sufletul lor rămas în singurătate, pentru libertatea cântată de poeţi şi politicieni. Monumente ca Marele Canion sau Cascada Niagara nu au egal, e adevărat, nicăieri pe suprafaţa pământului, nici prin dimensiuni şi nici prin felul cum sfidează legile obişnuitului. Ţări în sine, cu rânduieli proprii şi delimitări nete de tot ce le înconjoară, în trecând în măreţie civilizaţia zgârie-norilor şi tot ce a mai născocit geniul omenesc pe aceste tărâmuri, ar merita ele singure să vii să le vezi de la mii de kilometri. Dar frumuseţea lor unică, nepământească, aproape artificială, aproape fantastică, nu cred că impresionează mai mult decât iarna bogată şi sănătoasă pe care am petrecut-o aici, la fel de frumoasă ca iernile copilăriei, când totul era uimit şi dilatat de descoperirea lumii. După cum amintirea lor nu cred să dureze mai mult ca amintirea nopţii trecute, acestei nopţi de martie, când am fost aduşi cu maşina la mica fermă unde locuieşte Burt, în afara oraşului. Eram patru-cinci oameni şi, la un moment dat, unul din noi a ieşit să ia aer. S-a întors instantaneu, înspăimântat de ce văzuse, şi ne-a chemat pe toţi să privim cerul. Cerul era extraordinar de jos, negru-cristalin, parcă spălat cu lacrimi, iar stelele - bătrânele şi cunoscutele lumini ale septentrionului - se aplecaseră atât de mult, erau atât de mari, de galbene, de grele aş spune, că păreau creanga îndoită până la pământ, gata să se rupă, a unui gutui speriat de propria sa abundenţă. Este inutil şi mi se pare desuet să spun cum cântau greierii, cum vorbeau prin somn păsările trezite de voci, cum batea vântul şi cum se mişcau frunzele. Marile spaţii din centrul continentului, ţările acestea agricole, pădurile nesfârşite din munţi, ca

şi râurile plenare dau aerului o calitate pe care o pot invidia sanatoriile şi staţiunile de odihnă. Aceasta este străvechea natură americană, rezervorul din care sorb oxigen oraşele otrăvite de pe Coastă.

Degeaba Burt se plânge că ţinutul Iowa nu are decât două anotimpuri: iarna şi vara. Martie pare decorul unui puternic carnaval al naturii, căruia nimic nu-i lipseşte să trezească energiile şi buna dispoziţie. Cu toţii rămânem încredinţaţi că, asemenea multora din ingraţii fii ai oraşelor, Burt este nemulţumit pe nedrept.

• Studenţii americani, plătitori de taxe şi mândri să se descurce în viaţă fără ajutorul părinţilor, îşi iau mici *job-uri* pe care să le poată îndeplini în timpul liber, câte două-trei ore pe zi. Burt are un post de mărunt slujbaş chiar la Universitate: el xerografîază conferinţele de la cenaclu, aleargă prin oraş pentru rezolvarea unei sumedenii de treburi, face o muncă de curier şi intendent pe care un student european ar găsi-o jignitoare. Dar peste tot dai de studenţi: recepţionerii de la hotel îţi întind cheia peste tratate groase de drept aşezate pe pupitrul înalt al *desk-ului,* pe băiatul înalt care trage cu cârpa udă prin holul hotelului, în fiecare dimineaţă la şase, l-am văzut la un curs (este student la Litere), şoferii de pe autobuzele din campus sunt studenţi şi ei, şi - nu mai e de mirare - tot studenţi sunt casierii librăriilor, care citesc flegmatic romane printre adunările, înmulţirile şi clinchetele casei automate. Am auzit de studente îngrijitoare de copii, de studenţi grădinari sau difuzori de ziare... Cu gesturi exacte, economice, ei îşi termină în două-trei ore treburile încredinţate şi se îndreaptă apoi spre cursuri cu caraghioasele lor ghiozdane prinse între omoplaţi, în vreme ce alţi studenţi vin să le ia locul. Nu le e ruşine şi nu li se pare că fac nimic ieşit din comun.

• Asistăm din întâmplare la o licitaţie pe Johnson Street. În faţa unei case, cincizeci-şaizeci de oameni stau cam apatici, ca la un spectacol. Un ins cu profil acvilin, cu pălărie de cowboy, destul de spiritual, agită deasupra mulţimii greble, securi, umbrele, şezlonguri, spunând pe nerăsuflate, cu un debit de crainic sportiv, preţurile de început, supraofertele, adjudecările. Asta e tot. Lumea nu se prea înghesuie, fiecare şi-a pus parcă ochii pe un obiect pe care îl aşteaptă, şi atunci operaţiile se desfăşoară fără surprize, frăţeşte. Casa e şi ea de vânzare, dar nu mai avem timp să vedem deznodământul Sau poate a şi fost vândută? Ne interesăm, impresionaţi, dacă locuinţa a aparţinut vreunui singuratic mort pe neprevăzute, sau cuiva care a dat faliment, sau cărui alt nenorocit?... Omul întrebat nu ştie, n-a fost interesat să afle, şi parcă descoperă abia în acea clipă sensul problemei. Fără curiozitate, doar din politeţe, întreabă pe un altul, şi acesta pe vecinul lui, şi aşa mai departe. Întrebarea a făcut ocolul adunării fără s-o fi ştiut lămuri cineva. Acum ea a ajuns la omul cu pălărie de cowboy. Răspunsul vine tot în gura mare, banal: n-am ghicit, este averea unui profesor care s-a mutat în alt oraş. Plecăm uşuraţi şi în grabă, de teamă să nu mai descoperim alte capcane pentru sentimentalismul nostru.

Ziua a 77-a:

FRUCTE DE PĂDURE

La „Eagle“ mergem o dată pe săptămână, vinerea, cu microbuzul lui John Bean. Din cauza sacilor voluminoşi, la întoarcere ne împărţim în două serii. Rămânem totdeauna în seria ultimă, pentru a savura între timp viaţa magazinului. Nicăieri nu poţi observa mai bine caracterul unui om decât în momentul când îşi alege mâncarea. De la sublimul nostru Tyagarajan, pe care religia hindusă l-a învăţat să se mărginească la zece morcovi şi la tot atâtea banane pe săptămână (îl

vezi aruncându-le în coş, total desprins de cele materiale, ca şi cum ar face-o dintr-o obligaţie mondenă), şi până la individul care adulmecă mâncărurile cu ochii şi ar intra, dacă s-ar putea, cu maşina înăuntru ca să prăvălească în ea conţinutul cât mai multor rafturi, e o diferenţă nu numai de morală: de regn aproape. Americanii, însă, cumpără şi mănâncă de obicei puţin. Grija lor cea mai mare e *breakfast*-ul, mâncarea de dimineaţă, care trebuie neapărat să cuprindă câte ceva din toate „cele şapte alimente fundamentale“: crenvurşti cu siropuri dulci, fulgi de porumb şi lapte, ouă şi peştişori afumaţi, garnituri de legume şi sucuri de fructe. *Lunch*-ul (la ora unu) e o gustare luată la bar (câteva *sandwich-uri* şi o supă), iar *dinner-ul* constă dintr-o friptură şi poate un ceai.

Cele mai multe cumpărătoare sunt femei care şi-au lăsat mâncarea pe foc şi, între două emisiuni la televizor, s-au repezit cu maşina să „facă piaţa“. Unele şi-au aruncat un mantou peste uniforma de bucătărie, altele poartă fără pic de jenă bigudiuri în cap (la Iowa City sunt absente câteva instituţii considerate de lux: coaforul, cosmeticianul, croitorul, pantofarul). Tinerii vin şi aici cu copiii în spate, bătrânii lipsesc aproape cu desăvârşire (n-am izbutit să înţelegem de ce...). O linişte totală, de bibliotecă, însoţeşte alegerea mărfii şi plata. Casieriţa totalizează preţurile, iar cumpărătorul scoate stiloul şi semnează un cec. Nici un „bună ziua“, nici un „vă mulţumesc“. Dedesubt, în colţul bonului, observi că sunt calculate şi adăugate la preţ trei procente din valoarea mărfii. Este taxa care se percepe pe cumpărături, pe salarii, pe bunuri şi care, uneori, când balanţa statului este în excedent, se înapoiază plătitorului la sfârşitul anului.

Trecem mărfurile în revistă: mai mult de jumătate sunt sintetice. Dar imitaţia este genială. Ne distrăm privind, de pildă, nenumăratele sticle cu siropuri. Doi japonezi discută - sunt probabil studenţi la Filologie - numeroasele accepţiuni ale cuvântului *„berry“* pe rădăcina căruia se formează toate denumirile fructelor de pădure. Arată cu degetul etichetele: mure, zmeură, coacăze, coarne... Dar noi ştim - şi ne distrăm în secret - că nici unul din lichidele acelea n-a văzut pădurea, că fructele acelea de pădure nu se mai culeg de mult în pădurile Americii.

Strugurii se culeg. Dar vinurile şi alcoolurile nu se găsesc aici. Ele au fost alungate - moştenire din timpul prohibiţiei - la marginea oraşului, în aşa-numitele „*liqueur-stores*“, pe principiul că, uneori, comoditatea este mai mare decât setea. Discriminarea nu dă roade decât în cazul virtuoşilor. Băutorii străbat cu abnegaţie distanţa până la dugheana fraţilor Pubb şi la preţul - destul de pipărat - al tăriilor adaugă preţul, de la o zi la alta mai mare, al benzinei.

Ziua a 78-a:

PACHET DE ACASĂ

Mama mă întreabă într-o scrisoare dacă nu vreau să-mi trimită aici un pachet, aşa cum făcea şi în ţară, trecând peste împotrivirile mele, până acum, la vârsta maturităţii. O prăjitură de casă, un şal călduros, o pereche de mănuşi. Ea nu ştie de legile vameşilor americani. Nu ştie că aici s-a făcut primăvară. Nu ştie că, noaptea, te încălzeşte aerul condiţionat. Mă cuprinde o duioşie fierbinte când mă gândesc că mama n-a trecut niciodată hotarele ţării ca să poată vedea că, paralel cu înstrăinarea, creşte şi puterea ta de rezistenţă, adaptarea ta la mediu. Când îi răspund că îi mulţumesc şi că o rog să nu-mi trimită, simt că, brusc, am îmbătrânit. Şi realizez ce bătrână este lumea întreagă faţă de sprintena pornire a unei mame...

Ziua a 79-a:

STANDARDIZAREA MÂINII STÂNGI

Americanii au pasiunea prescurtărilor, care dau astfel viteză limbii lor, şi aşa destul de sintetică. Am văzut că programului nostru nu i se spune altfel decât *I.W.P.* Dar sediul Facultăţilor de Litere şi Filosofie se numeşte *E.P.B.* (English-Philosophy Building), Clubul universitarilor (Iowa Memorial Union) nu e cunoscut altfel decât ca *I.M.U.,* autostradă se scrie *Hw* (Highway), doctor în litere - *LD,* clădire *BLDG (building),* cod poştal - *ZIP (zonal improvement plan),* în timp ce *brunch* înseamnă un mic dejun combinat cu masa de prânz *(breakfast + lunch),* San Francisco se pronunţă *Frisco*, Hollywood - *Hwood* etc. Statele sunt denumite în scris doar prin două sau trei litere: *FLA* este Florida, *PA* este Pennsylvania etc. O cifră pusă în paranteză după un nume reprezintă vârsta acelei persoane - ex., Henry Fonda (71) -, iar orele sunt notate de la 1 la 12, inclusiv cele de după-amiază.

Principiul suprem e simplificarea în schimb, când într-o convorbire nu desluşeşti un nume sau un cuvânt, poţi cere sa ţi se spună pe litere *(„spell me")* dacă nu cumva partenerul a şi început să o facă în clipa când a dedus că n-a fost înţeles. De obicei persoanele care au nume complicate obişnuiesc să-şi adauge, când se prezintă la telefon, acest *„spell name",* fără să se mai lase rugate.

Majoritatea americanilor - când nu scriu la maşină - ştiu să scrie cu ambele mâini, fără nici o dificultate, dar nimeni n-a reuşit să-mi explice motivul psihologic sau social al acestei deprinderi, încât am ajuns să mă întreb dacă scrisul cu mâna dreaptă, pe care părinţii şi învăţătorii se străduiesc la noi să-l inculce copiilor, nu este cumva o prejudecată europeană.

Din păcate, caligrafia reieşită din această emancipare şi a mâinii stângi este aşa de uniformizată, încât milioane de scrisuri par ale unei aceleiaşi persoane. Doiul este, la toată lumea, un cârlig foarte cocoşat cu o talpă ortopedică, şaptele are un acoperiş cu burlan, iar băţul îi este foarte înclinat, ca un schior în viteză etc. Univocitatea aceasta va fi fost cândva o pavăza împotriva falsificării. Dar ea a dus, pe de altă parte, la o teribilă stereotipie. Situaţia este identică în caligrafierea literelor. Există câteva (A, I, g, h, s, w, y) despre care poţi afirma imediat că au fost scrise de mâna unui american - şi nu a unuia, ci a milioane dintre ei. Asemănările se prelungesc în interiorul cuvântului, în felul cum semnele sunt legate între ele, cum rămân paralele sau se leagă, cum arată la început, în mijloc sau la sfârşit... Ca şi cum ar fi teze date de clasa unui singur şi influent învăţător, manuscrisele americanilor pot fi recunoscute după o cât de sumară privire pe deasupra...

Singurul domeniu unde americanul ţine şi trebuie să-şi afirme în scris personalitatea este semnătura. Aceasta va trebui să fie greu de imitat, pentru că îl reprezintă, ca un prim semn de identitate, peste tot: la bancă, la hotel, la autorităţi. În rest, nimeni nu se jenează dacă scrisul său este asemănător cu al altor câteva milioane de oameni.

Semnătura este o primă încercare pusă de societate în faţa cinstei oamenilor. Într-adevăr, cu ea se deschid uşile, se eliberează sume de bani, se obţin acte valoroase. Abonamentele de transport plătite pe un termen lung se preschimbă - când formularele s-au terminat - pe bază de simplă semnătură. Semnătura serveşte ca identificare şi la onorarea cecurilor de voiaj. Totul funcţionează pe bază de încredere. „Nu e periculos să te încrezi orbeşte în oricine? - l-am întrebat pe un funcţionar de bancă. Un imitator abil are şansa, speculând slăbiciunile acestui sistem, să devină în cel mai scurt timp milionar"[1]. Funcţionarul m-a privit mirat: de unde atâta suspiciune? „Evitarea totală a falsurilor ar cere sistemului bancar o organizare mult mai complicată, mi-a răspuns el. Încât folosim ca primă oprelişte tocmai buna-credinţă a

[1] În 1976. a fost perfecţionat un aparat electronic pentru identificarea falsurilor în iscălituri.

clienţilor, pornind de la principiul că toţi oamenii sunt inocenţi. Merită riscul. Pentru cazurile când această barieră este forţată, banca are prevăzut un fond de pierderi planificate, economisind în schimb cantităţi enorme de energie."

„Încrederea societăţii fiind atât de largă, până în ce punct poate merge un delincvent fără a fi prins?" - „Mai devreme sau mai târziu, el tot va fi prins. Dar societatea îi lasă fiecăruia un termen în care să se mai poată apăra cu propria conştiinţă. Punctul când intră în joc forţa este imprevizibil, dar de la ei încolo se declanşează o adevărată catastrofă: odată prins, cel ce s-a bucurat atâta vreme de privilegiul de a fi crezut inocent este discreditat pe viaţă. Pentru cei ce nu posedă resurse proprii ca să se menţină în interiorul cinstei, tocmai incertitudinea acestei graniţe nevăzute este o frână psihologică, mai chinuitoare decât sabia lui Damocles..."

Ziua a 80-a:

NUMITOR COMUN

Am observat că, în vecinătatea unor grupuri de litere, americanul pronunţă pe „t" ca pe un „r". Ne-am grăbit să-i comunicăm această descoperire fonetică lui John, pe care l-am auzit comiţând cel mai des această excepţie de la regulă. N-a recunoscut. L-am rugat să spună, de pildă, *„get-up"* şi a pronunţat de câteva ori (fără să sesizeze) *„ger-ap"* în raptul capului nu simţea că-l rosteşte pe „r" ca un adevărat latin (puriştii socotesc un titlu de glorie că acest sunet este cvasiabsent din limba engleză).

Pronunţia americanilor este, ascultată de urechea unui englez, o calamitate. Reciproc, americanii se înfurie ca în faţa unei provocări când aud vorbind pe un englez pedant. Alergia creşte proporţional cu corectitudinea pronunţiei. *„This is British language!*" pufnesc ei jigniţi. De la un ţinut la altul sunetele Bătrânei Doamne sunt nazalizate ca-n cehă, zvârlite în soare ca-n italiană, strangulate în adâncul gâtului ca-n limbile nordice, cu vocalele legănate pe omuşor ca-n germană. Este o minune că se mai înţelege un om cu altul, mai ales că nu-i vorba de o limbă oarecare, ci de una atât de condensată încât cuvântul poate avea până la cincizeci de sensuri („etaj şi povestire - «*story*» sau câmpie şi apartament - «*flat*» se spune la fel", mi se plângea un începător aflat la primele lecţii...) Dar secretul americanilor este că nu-şi fac nici un complex, fiecare rostindu-şi, practic, limba personală. Poştaşii din Iowa City vorbesc atât de mormăit, încât trebuie să-i rogi să repete de două-trei ori până să înţelegi complicatul regulament al expedierii unui colet. Reporterii televiziunii, dornici să transmită evenimentele cât mai captivant şi cât mai pe nerăsuflate, nu se dau nici ei în lături de la maltratarea limbii, pe care o pisează mărunt, o învălmăşesc, o pulverizează şi o aruncă în eter, cu voci eroice de ventriloci. Dar limba rezistă şi ea eroic, nu se destramă, nu dispare. Nimeni nu suferă, nu protestează, nimeni nu se simte vinovat. Dacă e observată, deosebirea e considerată un dat istoric. Aş zice că acest popor atât de asemănător la nivelul indivizilor se aseamănă cel mai puţin la limba pe care o vorbeşte. Printr-o ironie, cele mai asemănătoare sunt ticurile verbale, acele mărunţiri şi repeziri ale sunetelor provenite din timiditate, acele mici bâlbâieli cultivate mai ales de tineri când vor să dea intimitate şi prospeţime dialogului, acele nelipsite *„I think", „„I'm sorry"* etc. care s-au lipit la fel de limba tuturora, din Midwest până în Texas. După cum este general şi acel nostim şi foarte repetat „Î-hî" (nu ştiu cum se scrie), sunet cu sensuri mai nuanţate ca la noi, însoţit de o mişcare susţinută a bărbiei şi a întregii feţe, dar semnificând mai mult decât simplul răspuns la o întrebare: acordul politicos cu spusele celuilalt, încurajarea acestuia, sublinierea anumitor pasaje ale discuţiei.

Evident că limba aceasta aproximativă e o moştenire din vremea când fiecare a fost un emigrant şi când esenţialul era să se poată

înţelege cu ceilalţi. Corectitudinea era un moft trecut automat pe planul al doilea. După cum şi azi e lăsată pe seama filologilor.

De fapt, americanii nu-şi mai ţin, de la a treia-patra generaţie, socoteala naţionalităţilor din care provin. O statistică arată că 17 (din 215) milioane nu-şi pot determina originea etnică. O bună parte din ceilalţi ştiu, în mare, cam cine le-au fost strămoşii, fără să poată arăta însă pe hartă locul exact al ţării lor de baştină. Ei discută de altfel fără entuziasm acest subiect: nu fiecare din cei ce au trecut la vremea lor Oceanul a făcut-o având o nemulţumire faţă de patria părăsită? Nu fiecare a fost la vremea sa un renegat şi un răzbunător? De la a doua generaţie, limba strămoşilor s-a şi pierdut, comunităţile etnice, ziarele şi bisericile (mai ales la minorităţile restrânse) trebuind să lupte asiduu ca să le-o redea măcar sumar. Un tânăr răspunde însă mai degrabă că e american decât că e născut dintr-o mamă irlandezo-suedeză şi un tată ruso-grec. Dacă, din curiozitate (şi obişnuit din Europa), îl chestionezi cumva asupra originii etnice, te va privi cu un fel de suspiciune indignată, cu aerul că nu concepe să se considere decât ceea ce este el aici - cetăţeanul unei naţiuni noi - şi nu ce au fost părinţii, bunicii sau străbunicii în ţările lor de origine. Şi, într-adevăr, asimilarea s-a produs atât de intim şi a pornit de la un buchet atât de divers de naţiuni, încât din ea n-a mai putut să rezulte decât o gintă nouă, un produs inedit, nemaisemănând cu părţile din care provine, ca o combinaţie chimică... În conştiinţa americanului amprenta socială este mai apăsată decât cea naţională. Pentru că America este, mai mult decât o geografie, o concepţie de viaţă.

Mergând azi-dimineaţă pe străzile campusului, am inventat un joc. Totul a pornit de la asemănarea unei studente cu o prietenă din Bucureşti. De acum încolo, când ni se părea că unul din tinerii zăriţi într-un grup semăna cu cineva de acasă, sau cu un sportiv, sau cu un actor de cinema, căutam să-l facem pe celălalt să-şi amintească de cine e vorba. Sau, invers, întrebam: „Care din tinerii aceia seamănă cu X sau Y?“ Rezultatul a fost că, treptat, am trecut în revistă, fără să trişăm, o mulţime de figuri şi nume, ochii Măriei şi bărbia lui Emil, nasul lui Richard Burton, privirea lui Alain Delon şi gura lui Ilie Năstase... Din adâncurile memoriei ţâşneau, la vederea fiecărui american, frânturi de europeni, ca şi cum ne-am fi aflat într-un imens mojar în care biata lume veche ar fi fost mărunţită pentru a da chip şi asemănare celei noi.

Cum se explică până la urmă că, deşi proveniţi din zeci de alte şi alte naţionalităţi, americanii seamănă între ei atât de izbitor că par traşi la strung? Este posibil să rezulte un acelaşi aliaj din materiale deosebite? Realitatea ne obligă să recunoaştem că da. Şi, fără să vrem, ne-au venit instantaneu în minte nenumăratele arome, sucuri şi siropuri fabricate curent, aici, pe cale artificială: perfect autentice, dar nemaifiind nişte roade ale naturii, ci nişte produse ale civilizaţiei. Evident, imitaţia a fost, prin firea lucrurilor, o constantă a destinului american. Pornind de la zero, oamenii şi-au unit experienţa comună şi au ajuns la ceva *similar*, dar *nou:* pionierul care a trebuit să-şi ridice o casă şi-a amintit casele din satul lui de pe Padu sau Mureş, dar şi cele văzute aici, clădite de pionierii mai vechi, veniţi din munţii Pindului sau ai Boemiei; înainte de a semăna grâul, fiecare a arat cu plugurile lui John Deere, dar la adâncimea practicată de părinţi şi verificată de vecini; când a fost nevoie de trecut şi solemnitate, s-a apelat la marmorele locale, dar la modelele de temple ale Greciei antice. Au rezultat cu timpul casele, plantele, capitoliile de azi. La fel s-a întâmplat, probabil, şi cu caracterele. An după an, generaţie după generaţie, modelul sintetic s-a impus, pierzând exemplarele şi trăsăturile de excepţie, ajungând la stereotipia sănătoasă (dar lipsită de fantezie) de azi. Născută din imitaţie, stereotipia este o altă consecinţă a pornirii de la zero, a lipsei de istorie. Ea este o trăsătură puternică, dar fără suflu; este perfectă, dar plictiseşte; are substanţă, dar suferă de lipsa esenţei proprii.

Ziua a 81-a:

VICIUL MUNCII ŞI INFLAŢIA DORINŢELOR

Discuţie cu un bolnav, în sala de aşteptare a policlinicii „Hillcrest“. A făcut un spasm cardiac şi - după ce medicul l-a ţinut în concediu o jumătate de an - i-a interzis, acum, în ultimul timp, să lucreze mai mult de opt ore pe zi. A venit să-l întrebe dacă nu-şi poate relua programul normal. El e plătit cu ora şi renunţarea la orele suplimentare îi dereglează situaţia financiară.

Soarta a vrut să-i pun lui, unui străin întâlnit într-o doară, întrebările pe care de mult amânasem să le pun cuiva: „De ce muncesc americanii aşa de mult? Şi, dacă muncesc aşa de mult, de ce ţin aşa de puţin la felul cum se îmbracă şi cum se hrănesc?“

La început s-a fâstâcit de francheţea întrebării, apoi a mărturisit că la el în companie - un birou de proiectări chimice - toţi se dau în vânt după ore suplimentare. Americanul este la zero cu datoriile numai când se naşte - a intrat el pe făgaşul răspunsului. Sistemul bancar îţi permite să cumperi pe datorie practic tot ce doreşti: casa, maşina, o a doua şi o a treia maşină. Şi cum firea omenească este nesăţioasă, toată viaţa rămâi robul acestor avantaje, acestor *opportunities.* Munca e singurul mijloc de a-ţi câştiga independenţa.

Cât priveşte felul de a mânca şi de a se îmbrăca al americanului, nu cumva greşesc? Poate că *hot dog*-ul şi maioneza cu morcovi chiar sunt plăcerile vieţii lui, iar pantalonii de cowboy şi pantofii de basket - idealul său de eleganţă... Ne mulţumim cu puţinul nu pentru că n-am putea avea mai mult - şi-a muiat el trist vocea, după o scurtă pauză -, ci pentru că ne-am plictisit să ne tot înmulţim dorinţele...

Ziua a 82-a:

BAIA DE ABURI

Dar vine şi ziua când eşti invitat la bar, la aşa-numitul „*C.O.D. Steam Laundry*“ (Baia de aburi), unde cântă „Şacalul Taylor şi Caii săi“, formaţie renumită din Chicago. Toţi tinerii pe care nu i-am întâlnit la bibliotecă sunt aici. Cu cei doi dolari plătiţi la intrare obţii o viză, adică ţi se aplică pe mâna stângă o ştampilă cu inscripţia, pe care nici acum n-o pricep, „Casa maimuţelor“. După ce portarul de culoare, ţeapăn şi important ca un atlant al localului, a luat banii şi i-a strecurat într-un fişic ţinut provocator pe latul antebraţului, şi după ce sigilarea s-a produs ca pe banda rulantă a unui abator, pătrunzi succesiv în trei încăperi din ce în ce mai zgomotoase. Prima e o cafenea, a doua un fel de bodegă, a treia este infernul.

Închipuiţi-vă un uriaş hambar de lemn unde dai cu ochii, de cum intri, de câteva sute de oameni. Paradoxal, deşi se fumează şi se bea, aerul nu e îmbâcsit, doar din când în când îţi ajunge la nări un miros moale de plantă arsă. Pe jos e o mâzgă presărată cu bălţi de apă murdară, cu cioburi şi urme năclăite de paşi, ca şi cum înainte s-ar fi terminat o bătaie ale cărei resturi n-au fost încă înlăturate. Direct în această mâzgă, mai spre perete, poţi zări haine fără stăpân, azvârlite în dezordine, pe care noii-veniţi se aşează direct, fără să se întrebe ale cui sunt şi dacă li se îngăduie. Chiar de-a lungul pereţilor se înşiră câteva laviţe joase şi câteva taburete grosolane care dau încăperii un aer de *saloon.* Iar pe harta aceasta detestabilă şi parcă provizorie se mişcă, într-o nehotărâre halucinantă, trupuri de tineri. Îmbrăcaţi care mai de care - în pantaloni care şi-au pierdut culoarea, în salopete peticite, în combinezoane rufoase, pe cap cu mari şi neînţelese canadiene. Par să fi adoptat un costum special, anume pentru acest prilej, căci hainele

lor sunt incomparabil mai ponosite, mai trase prin toate unsorile decât cele de pe străzi şi de la universitate - şi nici nu mai miros a săpun. Este costumul lor de gală, dacă vreţi... .

Când apar muzicanţii, un cor de ţipete guturale şi de fluierături îi întâmpină. În fundul hambarului este un podium de scândură pe care instrumentele îi aşteptau. Dar nu se intră direct în program. „Şacalul Taylor“ - un negru de vreo cincizeci de ani, cu ochi inteligenţi şi tâmple albite, purtând o cămaşă violent roşie şi o pălărioară neagră pe creştetul capului, cu un zâmbet de garson bătrân imobilizat pe figură - spune deocamdată vorbe de duh, parcă nimănui, parcă numai pentru el, făcându-se că reglează microfonul. „Nu poţi ajunge înger cu bani aşa puţini“, îngână el timp de câteva minute, la început încet şi rar, apoi tot mai repede şi mai tare, timp în care cei doi „Cai“ aţâţă focul melodiei, întâi părând că-şi acordează instrumentele, treptat articulând sunete cu vagi înţelesuri, în sfârşit formând frazele largi ale unui *blues* plăpând şi tremurător. Cu un gest hotărât şi eliberator, „Şacalul“ apucă şi el trompeta şi o înalţă rugătoare spre cer. Dar nimeni nu dansează pe melodia asta. Unii se duc lângă podium, să audă mai bine, să vadă degetele trompetistului şi pana chitaristului, care, de altfel, toarnă curent electric din belşug în această melodie tristă şi umilă. Ceilalţi - majoritatea - circulă fără vreun rost aparent prin încăperea întunecată, unii cu sandwich-uri în mâini, alţii cu o conservă de bere, alţii strângându-şi de umeri iubitele. O debarasoare tânără, îmbrăcată la fel cu clienţii, neputând s-o deosebeşti dintre studentele abulice, colindă printre scaune mestecând de zor gumă, părând că aranjează localul, dar lăsând în fond totul cum a fost...

Saul ne-a invitat aici ca la o nebunie, ca pentru a ne arăta de câte trăsnăi mai e în stare fiinţa omenească, şi se complace jocului cu oarecare ironie. Este asistent la universitate, îşi întâlneşte din când în când studenţi şi studente, unii se fac a nu-l cunoaşte, sfidându-l cu priviri pătrunzătoare aruncate în centrul ochelarilor, alţii - dimpotrivă - (mai ales fetele) îl salută şăgalnic, cu aerul că l-ar întreba ce caută aici şi că l-ar pofti complice să se adapteze mediului. Din când în când Saul dispare câteva minute şi revine cu pahare de bere, cu pungi de seminţe. Ţine şi el banii ostentativ în pumn, mototolindu-i cu duşmănie. Aici nu există noţiunea sacrosanctă de cec (asta înseamnă iniţialele — C.O.D. - din firmă), te-ai şi mira văzându-i pe copiii în zdrenţe semnând acte de plată. Este şi această rarissimă plată *cash* o formă de protest, de dispreţuire a regulilor.

„Peste zece ani tinerii aceştia vor fi «clasă mijlocie»?“ îl întreb pe Saul *(middle class* este tot ce poate fi mai batjocorit de tinerii americani, poate pentru că ea a dat întotdeauna măsura filistinismului...). - „Nu peste zece, ci poate peste trei“ supralicitează Saul. - „în cazul acesta, ce caută aici?“ - „Cu o generaţie înainte îi mai interesa politica, protestau împotriva rasismului sau a războiului. Acum nu-i interesează decât muzica în sine. Vin să o asculte şi nici unuia nu-i pasă de cel de alături. Se lasă duşi de melodii ca de o amânare...“

Între timp, „Şacalul“ şi „Caii“ au atacat un *rock-and-roll* şi în ringul apos îşi fac apariţia mai multe perechi. Una din ele face vizibile eforturi să danseze ca în filmele cu vampe şi apaşi, într-o senzualitate împietrită, cu ochii stinşi şi faţa imobilă. Dar nimeni n-o bagă în seamă. În mijloc a rămas întins un băiat tânăr, aşezat pe două scaune puse cap la cap, semănând izbitor cu un portret de Dürer, angelic şi penetrant totodată. A adormit acolo în timpul pauzei şi nimeni nu se gândeşte să-l tragă mai la o parte. Toţi îl ocolesc, fără să-l atingă şi fără să-l compătimească. Unii dansează lent, cu paharul în mână; majoritatea se scutură doar ca într-un treier, neluând în seamă melodia provocatoare. „Şacalul“ se retrage în spatele colegilor săi să bea un pahar şi să fumeze o ţigară, bateristul lungeşte cu vreo zece minute, singur, ritmul început, tensionându-l ca pe un gumilastic, iar când galeria înmărmurită îl aclamă pentru asta, îşi şterge flegmatic şi zgomotos nasul şi transpiraţia cu prosopul pe care-l poartă după gât, ca boxerii.

„Într-un fel e un local de lux, vin aici mai ales tineri din familiile

înstărite (continuă Saul), pentru că îşi închipuie că astfel îşi recâştigă libertatea pe care bunăstarea îi face să n-o mai observe. Vin aici ca să poată fi indiferenţi şi nepăsători...“

S-a făcut târziu şi „Şacalul“ îi invită acum să meargă acasă („Ce bărbaţi sunteţi voi că nu vă conduceţi fetele şi vă cântă cocoşii aici?“), dar, cum nimeni nu vrea, începe un nou *blues*, cu aceeaşi uitare de sine de la început, ca şi cum n-ar avea nimic şi pe nimeni în lume la care să se gândească şi ca şi cum pentru el nu mai contează din acest moment decât muzica. Paradoxal, nu dansează iarăşi nimeni, iar blondul adormit rămâne solitar în ring, parcă l-ar fi dezvelit o apă. Plecăm, dar nu acasă, ci mai vizităm un „*pub*“ bistroul tipic al americanilor, locul unde vin să joace biliard, să bea bere la halbă şi să citească, uneori întinşi pe canapele, ziare. Aici am nimerit - faţă de nebunia de la „*C.O.D, Steam Laundry*“ - ca într-o Europă bătrână, rămasă caraghios de liniştită şi conformistă...

Ziua a 85-a:

BUNĂSTAREA ŞI BUNĂVOINŢA

Pentru a te convinge de oroarea americanului faţă de obiecte - ele sunt duşmanii cu două feţe care nu-l secătuiesc numai de bani, dar şi de plăcerea cumpătării - este destul să intri într-un magazin „Goodwill“. „Goodwill“ înseamnă „bunăvoinţă“, şi aţi ghicit că e vorba de o asociaţie de binefacere. Dar în acelaşi timp magazinul „Goodwill“ este o consignaţie. Dacă fandositele „Antiques“, pe care le întâlneşti la tot pasul, sunt consignaţii pentru aşa-zise „obiecte de artă“ (monumente ale kitsch-ului, de la pitici de ghips la tablouri ale pictorilor de duminică şi la abajururi cu franjuri năclăiţi), „Goodwill“ este o consignaţie activă. Tot ce vezi aici are însă un aer perfect normal şi sănătos, de parcă fiecare lucru a fost adus şi pus în această vitrină nu pentru că s-a învechit, ci numai pentru că proprietarul s-a plictisit de el şi s-a decis să-l schimbe puţin.

Un întreg parter este ocupat cu haine şi pantofi. Toate mărimile, toate vârstele, toate concepţiile de viaţă şi toate modele - până la penultima - pot fi regăsite aici, începând cu robele rigide, ca de tinichea, din anii ’50, pe care bunele feministe le poartă încă, şi sfârşind cu tinereştile minijupe. O suprafaţă cât un teren de fotbal este ticsită cu şiruri de umeraşe, pe care hainele stau - nici una din ele asemănătoare cu cealaltă - ca în garderoba unui teatru; rochii roz de mireasă, cu volane mari şi şocante în dreptul inimii, rochii verzulii şi portocalii de pensionară, cu un şir de opt-zece nasturi, pudici şi mari ca nişte găluşte, înşiruiţi în partea din faţă; rochii de plasă pentru frivole, rochii împestriţate cu desene mari şi dezinvolte pentru intelectuale şi rochii cu funde, pentru vârsta de mijloc; sacouri împătrăţite în largi tarlale colorate, pentru cei ce călătoresc în Europa şi vor să-şi epateze

rudele; haine de catifea pentru amorezi şi sportivi; bluze militare pentru nonconformişti ce vor să insulte armata purtându-le; cămăşi pepit pentru fermieri, cu dungi proeminente pentru intelectuali şi decorate ca un tort, cu volute şi acolade, pentru snobi; pulovere, halate, pardesie, capoate, impermeabile, smokinguri... - o infinitate de ambalaje umane, care au asistat împreună cu foştii lor proprietari la o epică mai bogată decât a tuturor romancierilor contemporani, aşteaptă acum să vină clipa când vor putea să înceapă o nouă viaţă. Pereţii acestei încăperi imense au şi rafturi, în care sunt stivuite, ca într-o bibliotecă, hainele de corp, baticurile, şalurile, pălăriile, capişoanele. Dedesubt, de-a lungul stinghiilor duşumelei - sute de perechi de încălţăminte, aşezate ca într-o fantastică noapte a Sfântului Nicolae: pantofiori de sugari şi de adolescenţi, cizme vânătoreşti şi de damă, ghete de fotbal şi de condus maşina (neobosiţii oameni de la volan pretind tălpi fine şi flexibile), galoşi şi ghete pentru funcţionari, sandale romane şi indiene, pantofi - de casă, de bal, de tenis, de antilopă, de plastic, de pânză şi uneori de piele; albaştri, roz, de culoarea muştarului, a oţelului, a sfeclei...

Iar jos, în cavele clădirii, excursia încă poate continua; cobori o scăriţă scârţâitoare şi ai ajuns în cea mai halucinantă amestecătură de televizoare şi umbrele, păpuşi şi proteze, cărucioare pentru infirmi şi filtre de cafea. În colţuri, de-a valma, grămezi de nasturi şi mormane de felicitări colorate, suluri imense de hârtie creponată şi parcaje întregi de maşinuţe pentru copii. Parcă lucrurile utile şi inutile ale lumii şi-ar fi dat întâlnire aici, descărcate de orice valoare. Pentru că - acesta este cel mai necrezut lucru la „Goodwill“ - preţurile sunt aşa de reduse încât rămân nişte pure simboluri. Ele îşi păstrează logica doar proporţional, în raporturile din interiorul magazinului, dar devin aberante faţă de valorile din afară. Bineînţeles că un sacou este mai scump decât o cămaşă, dar preţul lui nu-l depăşeşte pe acela al unui kilogram de pâine şi este de cincisprezece ori mai scăzut decât al sacoului nou. Perechea de sandale purtată o vară nu va costa mai mult decât un caiet, dar va fi de douăzeci de ori mai ieftină decât la „Sears“. Zece televizoare vechi abia sunt cotate cât unul nou, iar unul din ele cât o pereche de pantaloni. Dialectica aceasta umilitoare a preţurilor seamănă cu o coborâre intenţionată pe pământ. Ea vrea parcă să arate cât de lipsite de sens sunt lucrurile în exces, când clipa aurită a ispitei a trecut şi abundenţa lor te dezgustă. Pângărite de plăcerea primului proprietar, scoase din uz şi aruncate în groapa comună a „Goodwill“-ului, ele se descarcă de vraja definiţiei lor şi nu par mai mult decât nişte ciosvârte de bunăstare. Poate de aceea - deşi nu sunt decât doi păzitori - nimeni nu este tentat să se înfrupte pe gratis din împărăţia aceasta a deziluziilor. Lucrurile sunt aşa de devalorizate că parcă ar pluti. Eşti conştient că ai putea cumpăra, cu bruma de bani din buzunar (magazinul nici nu lucrează cu cecuri), o întreagă movilă de cămăşi, sau zece aparate cu tranzistori dintr-o dată, şi orice lăcomie dispare, pentru că a dispărut şi lupta aceea cavalerească pe care o duceai cu preţurile, cu neîndurarea lor.

De cumpărat, lumea cumpără, însă, proporţional cu lipsa ei de prejudecăţi, şi nimeni nu se sfieşte să recunoască. Odată, la un *party,* cineva făcea remarca glumeaţă (i se păruse că zăreşte o fostă cravată a sa la gâtul unui amic) că dacă toată populaţia oraşului, şi după ea populaţia ţării, s-ar înţelege să-şi schimbe hainele prin rotaţie, cu ajutorul „Goodwill“-ului, oraşul, ţara n-ar mai avea - o lungă perioadă de timp - nevoie de mărfuri, magazinele şi fabricile ar da faliment, dar toată lumea ar fi în fond mai fericită şi mai senină. O dovadă de zădărnicia pe care se sprijină viaţa cea de toate zilele, pusă mereu la încercare şi dusă mereu în ispită de supraproducţia bunăstării. Evident, „Goodwill“ nu e doar o societate de binefacere, ci şi o instituţie de demitizare.

Despre cum funcţionează ne-am putut face o părere azi, când, pe o scară interioară, destinată până atunci doar atârnării covoarelor şi cuverturilor, am observat un carton pe care era desenată o săgeată. Semn - în codul vizual aşa de laconic al americanilor - că se poate intra. Unde? Am urcat cu precauţie şi teamă (ce-o să mai descoperim, oare?) scăriţa destul de şubredă şi, la etaj, acolo unde crezusem până atunci

că e un pod netrebnic, ni s-a deschis în faţa ochilor o privelişte de necrezut. Încă un „Goodwill“! Descoperirea era că totul părea mai dezordonat, mai provizoriu: hainele fuseseră aruncate în nişte coşuri, pantofii şi obiectele tehnice - claie peste grămadă - în nişte lăzi. Preţurile nu mai erau puse la fiecare obiect, ci înfipte într-un băţ, pentru tot mormanul. Dacă, jos, ele păruseră mici, aici ele erau ridicole: între cinci şi zece cenţi, valoarea unui timbru de ilustrată sau a unei fise de telefon. Printre grămezile de obiecte erau aşezate mese de croitorie şi maşini de cusut, la care munceau, absente la ce se petrecea în exterior, vreo zece bătrânele. Înalte, osoase, cu cununile lor de păr cărunt şi cu rochiile înflorate aşa de asemănătoare, cu acea graţie pe care americanca o capătă mai ales după cincizeci de ani, cele zece cusătorese păreau nişte infirmiere sau nişte călugăriţe, într-atât se vedea că activitatea lor este dedicată, prin blândeţea şi migala ei, unui scop nobil. Când cineva îşi alegea un obiect şi voia să-l plătească, se întrerupeau din lucru aproape toate: una îl întreba pe cumpărător din ce grămadă l-a luat, alta spunea preţul, o a treia îl marca la casa automată, în sfârşit ultima din ele îl ambala într-o pungă, îl capsa şi îl înmâna ca pe un pachet de mare valoare.

Atunci am aflat că aceste incursiuni în culise sunt permise de două ori pe săptămână, pentru ca vizitatorii să se convingă ei înşişi - şi, eventual, să se lase chiar atraşi - de idealul goodwillist. În aceste zile nu numai că se vinde la preţuri demonstrative (etajul fermecat este numit „Bargain Jamboree“ - bazarul chilipirurilor), dar se şi primesc donaţiile binefăcătorilor. Ni s-a mai spus că tot ce se vinde în acest magazin provine din astfel de donaţii. În magazinele alimentare (căci celelalte nu sunt dispuse să încurajeze concurenţa), în staţiile de benzină şi chiar în unele pieţe publice se găsesc de altfel cutii speciale - similare cutiilor de poştă, dar mai încăpătoare - în care donatorii care nu vor să mai vină până aici introduc printr-o fantă îmbrăcămintea şi obiectele de care vor să se dispenseze. Aceste daruri sunt preluate de echipe de voluntari - mai ales casnice şi invalizi - care le recondiţionează, le spală şi le repun apoi în circulaţie. Am întrebat dacă există donatori care vin în acelaşi timp să şi cumpere. „O, desigur, ne-a răspuns una din doamnele de serviciu, nu e în asta nici o ruşine... Dar nimeni nu o face pentru a trage un profit, ci pentru a-şi schimba puţin viaţa...“ Am înţeles ceea ce bănuisem de la început. „Goodwill“-ul este supapa unei economii şi a unei estetici cotidiene care s-au plictisit să funcţioneze fără teamă şi reproş şi au simţit nevoia să-şi pună în evidenţă puterea, folosind sila de lucruri a oamenilor. „Care e obiectul ce vă parvine cel mai rar?“ am mai întrebat-o pe respectabila interlocutoare. „O, - a roşit ea puţin, ezitând să ne dea dintr-o răsuflare răspunsul - fără îndoială sunt pantalonii *blue jeans...* Moda le cere să fie rupţi. Dar noi, după cum vedeţi, suntem în afara modelor.

Partea a doua

OCOLUL AMERICII ÎN CINCIZECI DE ZILE

Ziua a 95-a:

PREGĂTIRI

Iată-ne din nou la drum, după atâtea zile de aşteptare, de pregătiri meticuloase, de emoţii mocnite. Ultimele săptămâni au semănat cu lansarea unei expediţii. Am strâns toate informaţiile necesare, am vorbit cu toţi cei ce ne-ar fi putut îndruma, ne-am compus un bagaj cât mai uşor şi mai practic, o îmbrăcăminte cât mai comodă. Vremea s-a încălzit acum definitiv, primăvara e stăpână şi strălucitoare, dar o viroză rezistentă la toate medicamentele (poate sângele nostru european e de vină!) ne-a amânat de două ori plecarea. Febra de 101 grade (adică 38°3 Celsius) n-a cedat nici măcar cu o liniuţă timp de o săptămână şi în cele din urmă a trebuit să pornim cu ea în adâncurile aventuroase ale călătoriei. N-aveam de ales, pentru că peste cincizeci de zile este programat să ridice ancora spre Europa „Michelangelo“, unul din rarele transatlantice ale companiei „Italia“, la ale cărei vapoare suntem abonaţi pentru întoarcere.

Problematică este chiar şi această plecare, din cauza crizei petrolului; „Italia“ nu ne-a răspuns la scrisoarea prin care ceream asigurări; banii noştri sunt drămuiţi, însă, până la data ipotetică, pe zile şi mai ales pe nopţi. Costul hotelului american este o traumă care cutremură logica noastră de economi: cu preţul a cinci nopţi de hotel mijlociu reuşeam să ne hrănim la Iowa City o lună de zile! I.W.P. (John Bean) nu vrea să audă de alte hoteluri, mai ieftine, pretextând că sunt periculoase. Cu chiu, cu vai am strecurat pe listă două sau trei sub paisprezece dolari pe noapte. N-am exclus, în sinea noastră, nici petrecerea multor nopţi în autobuz. Dar lista de adrese pe care o întocmeşte John trebuie să fie clară şi concretă, pentru ca sponsorii să ne poată aştepta şi întâlni. Sponsorii sunt persoanele care vor răspunde de noi în fiecare oraş pe unde vom trece. În traducere literală: „tutori“ sau „protectori“, aceştia reprezintă o veche instituţie a ospitalităţii americane, menită să ghideze primii paşi ai străinilor, să-i ferească de neplăceri, oferindu-le securitate. Pentru cineva obişnuit cu turismul - chiar plin de privaţiuni, dar neghidat - adevărate ghiulele legate de picioare...

În primul rând, n-am găsit ghiduri în accepţia europeană a cuvântului: tot ce ni s-a oferit a fost o colecţie de fişe seci, pentru uzul automobiliştilor, cuprinzând doar hărţi, distanţele în mile, pompele de benzină, motelurile de pe şosele, date sumare privind populaţia, industria, dar nici o indicaţie valorică, de itinerar, iar la polul opus - diferite lucrări descriptive, literaturizate, pline cu fotografii, dar total indiferente şi ele la bogăţia istorică şi artistică...

Ce să alegi, pe cine să întrebi? Nici unul din cunoscuţii din Iowa City nu se aventurase într-un drum de amploarea celui pe care îl intenţionam noi. Oraşele mari nu intrau în dubiu, - dar pe care din cele mai mici să le incluzi şi pe care să le omiţi din itinerar? Distanţa între două puncte înseamnă zeci de ore de drum, pe urmă i se mai adaugă o zi pentru vizită, o noapte de hotel ş.a.m.d. E mai important să vezi parcul naţional Yellowstone sau oraşul Denver? Şi, dacă alegi parcul, care e, în continuare, ruta cea mai bună până la Seattle? Şi, dacă alegi Denverul, cum să ajungi la San Francisco fără să parcurgi de două ori o aceeaşi porţiune de drum? Sau să renunţi şi la Yellowstone, şi la Seattle, şi la Denver, şi să rezervi un timp mai lung vizitării Marelui Canion? Dar cât merită să fie de lung acest timp? Nici un ghid nu ne putea spune. În plus, mai suntem legaţi, aproximativ la mijlocul intervalului, de data unui festival de poezie la Austin (în Texas), unde Ana a fost invitată printr-o scrisoare sosită tocmai în faza când ne întrebam dacă nu e mai înţelept să renunţăm la gândul de a vedea şi Sudul... Iar I.W.P. insista că e bine ca invitaţia să fie acceptată...

Pentru o primă evaluare am strâns de la Greyhound toate programele autobuzelor, am totalizat orele de drum, socotind o zi

pentru oraşele mici şi trei zile pentru fiecare mare oraş: călătoria ar fi durat peste patru luni! „Suntem cam nebuni!“ ne-am spus, pufnind într-un râs ruşinat şi eliberator. „Dar cine şi când poate revedea America? - ne-am scuzat noi de lăcomia iniţială. America este un tărâm pe care-l întâlneşti o singură dată în viaţă“...

Şi am trecut la etapa a doua, mai realistă - a explorării traseului. Ca să simplificăm, am apelat la colegii care parcurseseră bucăţi din drumul nostru imaginar. Cel mai activ se arăta grecul Petros Ambatzoglu, care ajunsese până la Grand Canyon, via San Francisco, dar se întorsese prin Colorado, deci de la o treime din drumul vizat de noi. Petros a fost foarte încântat să ne dea lămuriri, şi ne-a fost într-adevăr de mare folos. Parcă-l văd - şi n-o să-l uit toată viaţa - cum, decepţionat de puţinătatea obiectivelor ce meritaseră să fie văzute, tăia mereu cu latul palmei linii paralele şi perpendiculare în aer, întruchipând reţeaua de străzi stereotipe din oraşele pe unde a trecut cu soţia sa Kathy, conchizând trist, de fiecare dată: „*Nothing, nothing, nothing!*“. Această demitizare ne-a mai liniştit, dar ne-a şi descurajat puţin: nu cumva ne avântam într-o expediţie disproporţionată? Am procedat totuşi la fel cu porţiunile celelalte de itinerar: despre Coasta de Est ne-a putut da lămuriri însuşi John Bean (har Domnului, despre marile oraşe ale pionierilor, despre metropolele de azi ştiam şi noi câte ceva din literatură, din filme!), în timp ce un profesor de franceză de la Universitate ne-a vorbit despre Sud, sfătuindu-ne să nu renunţăm, dacă tot am ajuns până la Austin, nici la San Antonio cel orgolios, şi, dacă suntem hotărâţi pentru New Orleans, să vedem şi Atlanta cea plină de amintiri coloniale... Dar nu vom merge atunci la Phoenix, la Tulsa şi la Tucson, care ies din bătaia directă a Greyhound-ului. Vom putea ajunge oare, pentru o zi sau două, şi în Mexic? De la San Antonio ar fi „doar“ şaisprezece ore cu autobuzul, durată care, printre celelalte, ni se pare acum acceptabilă. Puţin probabil, totuşi, pentru că vizele de intrare în această ţară se obţin foarte greu... Iar paşapoartele le-am trimis, de altfel, la Washington, pentru vizele de întoarcere în ţară.

Deci hotărârile grele ne aşteptau tot pe noi. Cu strângere de inimă am redus proiectul la jumătate. Şi tot au mai rămas 16.000 de kilometri. Am cumpărat cu 199 dolari un abonament la Greyhound, care ne dădea dreptul, în măsura în care vom rezista, ca două luni de zile să nu ne mai coborâm din vehicul, folosindu-l ca pe o casă pe roţi. Cel mai mult am regretat faptul că a trebuit să renunţăm la Seattle - un fel de Veneţie a Pacificului oraş pentru atingerea căruia ar fi trebuit să cheltuim o sută cincizeci şi două ore!

Cea din urmă etapă a pregătirilor a constat - un obicei curent la I.W.P. - din strângerea şi împachetarea micii noastre averi şi reexpedierea ei acasă, după ce ne slujise nouăzeci şi patru de zile. Am reţinut doar cele câteva caiete scrise, medicamentele şi, în sfârşit, două ceşti de aluminiu care, împreună cu spirtul solid - „fondue fuel“ - cumpărat la „Eagle“, vor forma mica noastră bucătărie de campanie.

Acum, pe scara - celebra scară cântată de toţi şoferii - a Greyhound-ului ne simţeam uşori ca fulgul... Pentru prima dată - traversându-l - am privit cu ochi rece, de străin, prin sticla fumurie şi trufaşă a maşinii, oraşul în care am trăit atâtea zile de muncă încordată, atâtea nopţi de insomnie. L-am găsit sărăcuţ, dar distins, provincial dar înnobilat de curăţenie, de tinereţea molipsitoare a studenţilor de pe străzi, de pe stadioane, de iedera tradiţională ce urca pe majoritatea clădirilor universitare. Am trecut - destul de nesentimentali - pe lângă „Mayflower“, fortăreaţa noastră de beton armat, şi ne-am trezit brusc în inima câmpiei. West Branch, sătucul lui Bill Murray, cel nou venit, şi al preşedintelui Hoover, cel ce (primul născut la apus de Mississippi) a urcat în fotoliul de la Casa Albă, a rămas în urmă şi am apucat de aici încolo drumul spre nesfârşirea continentului: Des Moines, Omaha, Salt Lake City, San Francisco... Ce lăsam în urmă? Trei luni de sedentarism în bârlogul bibliotecii, pe străduţele îngrămădite şi ştiute ca-n palmă din downtown, în faţa televizorului cu cleşte, în cenaclul cu pocnet de coca-cola; luni în care clipă de clipă am ars cu teamă pentru clipa aceasta, împărătească a tuturor. Ce va fi de acum înainte? Ne aşteaptă o expediţie încordată, în

care ne aruncăm orbeşte, dar la care ne-am angajat singuri, pe care singuri am plănuit-o cât mai plină şi aspră, cât mai neobosită cu putinţă, la limita imposibilului. Împinşi de disperarea superstiţioasă de a vedea cât mai mult, atâta vreme cât nu ştim dacă vom mai reveni vreodată, dar ştiind că acum ne ajută încă puterile, vârsta şi împrejurările.

Din nou - printr-o coincidenţă care este a dificilelor vaduri ale Americii, tăiate de-a curmezişul lanţurilor de munţi, prin trecători unice şi de-a lungul oazelor deşertului -, din nou traseul nostru urmează, ca şi la sosirea în Iowa City, un drum istoric, drumul celei de a doua migraţii americane. Fiecare metru de teren a fost bătut de paşii încovoiaţi ai pionierilor, călcat de roţile căruţelor şi chiar ale toligilor cu care aceşti disperaţi plecau în marea şi ultima aventură - fără întoarcere - a existenţei lor, după ce-şi mai părăsiseră o dată, în Europa, casele, familiile, trecutul mizerabil. Este destul să ne gândim la sfâşierea acelor oameni pentru ca toate condiţiile drumului nostru să ni se pară princiare. Legendele, de nimeni trăite, dar povestite de cine vrei şi nu vrei, despre dificultăţile drumului de azi cu autobuzul (canicula din Deşertul Morţii... călători mâncaţi de vulturi flămânzi... avalanşele din Munţii Stâncoşi... nopţile de groază din hoteluri... „nu uitaţi să închideţi zăvoarele şi lanţurile de pe uşi“... uşile zgâlţâite de criminali drogaţi... mormonii - cuvântul acesta teribil...) nu le-am crezut nici la început, dar acum ni se par subiecte livreşti. Viteza ne-a luat în stăpânire şi ne-a dezlegat de teama viitorului.

DRUMUL SPRE VEST

Am parcurs drumul până la Des Moines sub impresia euforică a plecării, cu ochii nedezlipiţi de geamul autobuzului, privind într-o stare de ciudată beatitudine - care ne făcea în acelaşi timp absenţi şi pătrunzători - împărăţia nesfârşită a fermelor iowene, înşiruite din nou în dreapta şi în stânga autostrăzii ca nişte machete ordonate şi curăţele. Peisaj cunoscut şi prietenos, visat parcă într-o altă viaţă, cuburi şi verticale vopsite în tonuri pastel, cerdace vişinii, pătuluri de aluminiu, antene albe de televizor, morişti albăstrui şi tractoare de culoarea pepenelui se tolăneau la umbra câte unui grup de arbori rotaţi în timp ce, de jur împrejur, pe marea verzuie a primăverii, se ondula până în zare câmpia. Ca şi în oraş, nici aici, în pustietatea sălbatică a naturii, n-am zărit vreun gard care să segmenteze nesfârşirea, în schimb drumeagurile care duceau până în pragul casei erau asfaltate - fâşii înguste, de lăţimea unei maşini, irizând feciorelnic în bătaia ultimelor raze de soare, ca nişte trene pierdute de mireasă. Aerul condiţionat din autobuz ne împiedica să inspirăm direct boarea de afară, dar simţeam cu ochii prospeţimea acelui amurg de primăvară răcoros, în care suflarea vieţii se retrăgea toropită sub acoperişurile sigure ale fermei, găsindu-şi adăpostul meritat după încordata risipire în muncile zilei. S-a întunecat brusc şi cerul s-a îmbrobonat tot atât de iute cu stele mari şi joase - constelaţiile septentrionului nostru, care ne priveghează cu opt ore în urmă creştetul casei - şi când am simţit că e timpul să ne luăm rămas-bun de la şesurile curate ale Midwestului, mi-au venit în minte fără să vreau, ca un murmur obsedant, automat, fericit, versurile în care Walt Whitman vorbeşte de „amploarea, drumul drept şi nepărtinirea“ naturii americane: „Numai lucrurile croite pe această măsură se potrivesc Statelor Unite...“

Des Moines ni s-a recomandat de departe cu spuza lui de lumini tremurătoare, după ce două ore şi jumătate autobuzul rulase fără oprire, egal şi robust, pe autostradă. Oraşul acesta ne este antipatic fără motiv, mai precis dintr-un motiv sentimental: l-am clasat în tagma profitorilor din clipa când am aflat că, în secolul trecut, descăunase după numai unsprezece ani pe curajosul şi istoricul Iowa City din rangul de capitală a statului. Dar acum, înnodându-ne pe aceste complicate pasaje de nivel de la intrare şi contemplând de pe coama lor panorama de clopotniţe şi miriade de becuri a oraşului, ca şi

agresivele reclame multicolore care pulsează în centru, trebuie să recunoaştem, cu oarecare vinovăţie, că - parvenit sau nu - Des Moines este o metropolă. Iowa City, paşnica noastră copaie academică, în care am bâjbâit cu candoare, ne-a făcut să uităm cum arată un oraş... şi ne întoarcem cu ciudă şi oarecare umilinţă împotriva ei. Iată, aici, la doi paşi, chiar un zgârie-nori, zgârie-norul oraşului - unul singur, dar există! - desenând pe cerul rumenit de neon o bizară fotografie în negativ, atât de înaltă şi cu ritmurile atât de repetate încât nu mai ştii care e aluminiul şi care sticla, unde e substanţa şi unde golul... Dar autogara ne strică din nou impresia (riscul trecerilor grăbite!) cu mobilierul ei de nichel soios pe la colţuri, cu mirosul ei pătrunzător de ceapă, cu sărutările provinciale, prea sentimentale şi prea exteriorizate, pe care le zărim pe peron. Mai facem greşeala să ieşim puţin în împrejurimi, iar aici nu mai sunt lumini şi călcăm în băltoace. După două bărăci de placaj învechit, în care sălăşluiesc o spălătorie chimică şi un atelier de coafură, urmează câmpul.

În schimb Omaha, cel mai mare oraş al Nebraskăi, care urmează nesperat de repede, imediat dincolo de frontiera nevăzută dintre state, pare un loc romantic decăzut. Chiar lângă autogara, un uriaş hotel *belle époque*, înzorzonat şi senioral, decorat ca un tort cu turnuleţe şi stucaturi cu pretenţii gotice, poartă pe frontonul scorojit un nume falnic şi promiţător de veselie: „Fontanella“. Dar pe uşa întunecată a recepţiei tronează un lacăt şi, dând capul pe spate, până zăreşti şi ultimul etaj, descoperi că zecile de ferestre sunt stinse. Omaha are totuşi o oarecare viaţă de noapte. Străzile sunt bine luminate, deşi este aproape de miezul nopţii, dar nu zărim deocamdată nici un pieton. Câteva taxiuri galbene se perindă prin faţa noastră. Dintr-un demisol cu poarta masivă, îmbrăcată în feronerii, cu ferestrele camuflate de pluşuri groase, stacojii, purtând pe firma cu felinar de gaz inscripţia „Piano bar“, răzbat acordurile triste ale unui *blues*. O femeie singură iese în stradă şi, prin uşa întredeschisă, în urma ei răzbat din adânc nori puternici de fum şi sunetele înteţite ale pianului. Alături e o biserică albă, cochetă, cu un *carillon* în clopotniţă. Peste drum - clădirea unei bănci, cu faţada acoperită de fresce luminate de reflectoare... Oameni robuşti, optimişti, călătorind în bărci, diligenţe, trenuri, autobuze, automobile şi părând foarte liniştiţi că de undeva se veghează asupra destinului lor: istoria asigurărilor asupra mijloacelor de transport. Chiar alături - şi aici - zgârie-norul! Căci nu se cade ca tot oraşul care se respectă să nu aibă măcar unul... Clădire modernă, foarte nouă, de metal roşcat şi sticlă irizată de reflexe, sediul unei societăţi forestiere. Ne-am învârtit de câteva ori prin tot acest decor luminat, să ne dezmorţim oasele. Apoi n-am mai putut răbda şi ne-am aventurat mai departe, acolo unde aripa felinarelor şi reclamelor jucăuşe nu mai ajungea. În fundalul întunecat al peisajului se zărea ceva alb, ca un brâu înalt de hidrocentrală. Cu paşi precauţi, apoi tot mai emancipaţi, ne-am apropiat - o sută, două sute de metri - de beznă. Ceea ce se desluşea părea acum un sanctuar: un monument uriaş, geometric. În sfârşit, ajunşi la picioarele colosului, am distins în peretele curb două intrări deasupra cărora scria cu litere de mărimea unui copil: „Arena“ şi am dedus că este stadionul sau casa de sport a oraşului, locul unde probabil se desfăşoară întrecerile duminicale care paralizează sau înteţesc voinţa fanilor provinciali. Ne-am fi lăsat duşi şi mai departe de ambiţia de a pipăi întunericul rău famat al nopţii americane, dar se apropia ora plecării autobuzului. Când să facem calea întoarsă, sub una din scări - ca pentru a nu rămâne episodul acesta fără incidente - am zărit un trup. Un om ţinând încă în mână o sticlă goală, învelită pe trei sferturi într-o pungă ordinară de băcănie, se lungise la picioarele zidului şi părea fără cunoştinţă. Am încercat să vedem ce-i cu el, dar beţivul a scos un mormăit protestatar, refuzând să se urnească. Liniştiţi şi înveseliţi am revenit în autogară. Dar *Greyhound*-ul, ca de atâtea ori de acum încolo, nu se grăbea să plece la ora programată. Interiorul sălii de aşteptare avea un aer leşios şi picotitor. Toate scaunele rotative - cu picior şi spetează - erau ocupate, cu excepţia celor prevăzute cu televizoare. Dintre acestea erau ocupate doar două: se vedea în ecranele mici cât o carte poştală un western, dincolo un jurnal de actualităţi, dar nimeni

nu era curios să vină şi să privească din spatele ocupanţilor, şi nici chiar ei, cei ce introduseseră un sfert de dolar în aparate, nu păreau prea cu chef, parcă ar fi luat hotărârea asta doar aşa, din lenea de a-şi găsi o altă treabă. Într-un colţ, un nebun urât şi obraznic face în gura mare propuneri unei femei şi mai urâte, grasă şi vulgară, care simulează că nu-l aude, incitându-l şi mai rău. Ca să scăpăm de plictiseală, răsfoim cartea de telefon, unde, în afara numelor abonaţilor, totul este cifră goală, străzile având numere, iar numerele de casă fiind formate din patru-cinci cifre. În acest noian matematic descoperim şi câteva nume româneşti. Pustiul este la această oră atât de mare, încât aproape ne pare absurd că nişte oameni din România au putut ajunge aici înaintea noastră...

La urcarea în autobuz, un sergent de poliţie cu pistolul la brâu şi doi civili tineri inspectează tăcut feţele pasagerilor. Unul din ei deschide până şi uşa toaletei vehiculului. Dintr-o dată realizăm că noaptea aceasta anostă poate avea totuşi, pentru cineva, un rost... Dar să nu ne grăbim cu sofismele, căci pentru noi înşine ea abia începe.

NOAPTEA CEA MAI LUNGĂ

Metoda pe care o inaugurăm este următoarea: în butelia încăpătoare de plastic dizolvăm un praf roşu de oranjadă (operaţia am făcut-o încă la Omaha). Cu ajutorul acestui suc imitând perfect zeama de portocală - cu adevărat american prin precizia cu care civilizaţia contrafăce natura - ingurgităm trei extraverale. Paradoxal, cu capul pe perna tare şi verticală a scaunului, în zgomotul de cilindri din autobuz, izbutim să adormim mai repede şi să ne odihnim mai bine decât în patul de la Iowa City.

Mă trezesc la patru dimineaţa, în momentul când autobuzul iese din monotonia autostrăzii şi intră pe străduţele unui orăşel, tot din Nebraska (îmi dau seama după numele maşinilor, care poartă inscripţia *„The Cornhusker State“* - Statul celor ce desfac pănuşe). Trecem, la margine, pe lângă un mic aeroport cu luminile lichide veghind în noapte ca nişte ochi proaspăt spălaţi de somn. Mai departe, linii ferate pline cu bălării, moteluri (*„vacancy“-„no vacancy“*!), parcaje (sau cimitire?) ticsite cu maşini murdare, ca un gunoi lepădat, în sfârşit o stradă mare, cu aspect european, lungă, cotită, cu front continuu de case - magazine de radiouri şi televizoare, de mobilă şi dormeze, de automobile, toate luminate ca ziua... Ana doarme în continuare pe umărul meu, la drept vorbind tot autobuzul doarme dus, afară de şoferul cu ochelari fumurii şi mănuşi, care şi-a pus micro-difuzorul radioului în urechi şi conduce ascultând jazz. Aş vrea să notez ceva, dar îmi lipseşte creionul. Dau să-l caut în geanta pe care o ţin la picioare, dar mă opresc speriat de o idee absurdă: ce-ar fi să ating din greşeală butonul ceasului „Slavia“ şi să mă pomenesc dând o deşteptare generală?! Dar o dă înaintea mea chiar şoferul, care tuşeşte în microfon şi anunţă o oprire de treizeci de minute la Grand Island. *„Watch your step“* fireşte! Lumea se trezeşte, se dezmeticeşte cu naturaleţe. În faţa noastră stă un domn în vârstă, semănând leit cu Erich von Stroheim, având gâtul prins - ca şi acesta, în *„Iluzia cea mare“*, filmul lui Renoir - într-un fel de bandaj de celuloid. Se ridică, se întinde de-i trosnesc oasele şi apoi îşi potriveşte scârţâind acest accesoriu, cu un gest reflex, ca şi cum s-ar fi scărpinat în ureche sau şi-ar fi pocnit degetele. Ne familiarizăm tot mai mult.

În *downtown* staţionăm doar câteva clipe, în schimb parcurgem iarăşi un şir de străzi periferice şi, la capătul opus, în marginea câmpului, oprim la un *service area*. O armată de *truck*-uri veghează barăcile joase printre fire de iarbă şi bălării. Restaurantul e surprinzător de populat pentru această oră. Doi şoferi bătrâni, cu alură de sportivi încercaţi, stau faţă în faţă la o masă înfulecând porţii de crenvurşti scăldaţi în sirop. Un alt *trucker* şi o tânără autostopistă, *tête-à-tête*, beau cafele fierbinţi. Colegii noştri se aliniază milităreşte la gărduleţul de intrare. Chelneriţa „supervizoare“ îi preia pe rând şi-i

conduce la mese. Îşi iau rolul de consumatori foarte în serios, comandând cele mai abracadabrante *breakfast*-uri: varză cu tăieţei aburinzi, *porridge* (cereale fierte) cu lapte, hamburgheri *„J. P. Clarke“* şi, în cele din urmă, sucuri de fructe, ceaiuri sau cafele, ca în cele mai complete lecţii de limba engleză pentru începători. Două bucătărese corpolente (bizar să le vezi atât de grase şi făcând serviciu de noapte!) se agită la ferestruica de serviciu, abia prididing cu servitul. Pe un suport rotativ sunt agăţate o sumedenie de cărţi poştale. Una din ele reprezintă harta statului Nebraska, ilustrată cu desene simbolice. Întrebăm într-o doară cine se ocupă cu vânzarea. Una din bucătărese lasă tăvile jos, nesperat de repede, şi soseşte gâfâind. Ne oferă zâmbind bucăţica de carton colorat, ca şi cum ne-ar fi întins cine ştie ce obiect de valoare. Ilustrata costase doar zece cenţi.

Până la intrarea pe teritoriul statului Wyoming, mai facem două salturi. Ritualul s-a repetat ca o bobină de film derulată. Câteva ore de somn în viteză, intrarea într-un nou orăşel (North Platte, loc al isprăvilor lui Buffalo Bill), deşteptarea dată de şofer (ora 7:50), evacuarea maşinii, *„Watch your step!“*, restaurantul, alte bucătărese corpolente intrate brusc în viteză, alt breakfast...

N-am mai comandat ilustrate! *Greyhound*-ul a început să urce apoi vizibil, să tuşească şi să trosnească din toate încheieturile. Autostrada s-a redus la o simplă şosea, cu o singură bandă. N-a mai apărut nici o localitate, nu ne-am mai încrucişat cu nici un vehicul, două ore am străbătut un nesfârşit peisaj râpos: grohotişuri piezişe până la cer, stâncării de un cenuşiu murdar şi fără demnitate, grupuri de brăduţi firavi, unii din ei rupţi şi trântiţi la pământ de viscol. Gradene cu urme de zăpadă. La înălţimi neverosimile, guri de mină pustii. Nici o vietate pe pământ, nici o pasăre în văzduh. Numai vântul urla pătrunzând chiar prin cercevelele ferestrelor. Numai autobuzul nostru urca pe serpentinele strânse, cu motorul încins până la paroxism, refăcând drumul care va fi înfiorat pe miile de oameni din celălalt secol, ce nădăjduiseră la fiecare cotitură să le apară înaintea ochilor pământul făgăduinţei...

La ora 11:55 intrăm în Cheyenne. Dăm ceasul înapoi cu şaizeci de minute, conformându-ne „orei munţilor“ care înlocuieşte „ora centrală“. La marginea orăşelului - capitală a unuia din cele mai slab populate state americane, Wyoming (abia 332.000 de locuitori) - zărim lungi convoaie de trenuri de marfă. Vagoane vechi, gălbui, ruginite, decolorate, cu inscripţia *„Union Pacific“*. Într-un părculeţ, închisă într-un ţarc pe o linie de rezervă, înotând în ierburi bogate, zace o locomotivă de o formă ciudată, cu corpul cilindric şi neobişnuit de lung, pe care o mână atentă a caligrafiat două cuvinte. Inscripţia - *„Billy Boy“* - ne aminteşte că e vorba de una din vechile locomotive ale liniei *„Pacific Express“*, prima magistrală feroviară care a legat în deceniul şapte al secolului trecut cele două oceane. Epopeea construcţiei acestei linii a constituit subiectul unei întregi literaturi şi a zeci de westernuri. Îi lăsăm pe colegi să-şi horcăie noile breakfast-uri şi cafele în restaurantul autogării şi alergăm la gara feroviară pe care am zărit-o din mers, câteva sute de metri mai sus. Drumul până acolo are un aspect tipic rural, casele bătrâneşti cu calcanele pierdute în coloane de arbori intercalându-se cu ateliere de fierărie şi prăvălii cu scară şi roletă, ca în celălalt veac. Clădirea gării este monumentală în exterior, dar arată înăuntru ca o baracă de buşteni, având căpriorii de lemn la vedere şi o singură bancă, aşezată în mijlocul sălii de aşteptare parcă prea mari. Peronul şi casele de bilete sunt închise, iar mersul trenurilor, scris neglijent cu creta pe o tablă neagră, arată că nu circulă decât două personale, unul din ele zilnic, iar celălalt lunea, joia şi sâmbăta. În sala de aşteptare mai sunt expuse o veche diligenţă şi, pe un panou învecinat, câteva fotografii ale ultimului ei drum, în 1866, când a fost înlocuită de *„Billy Boy“*. Ciudat, romantica trăsură aduce din toate punctele de vedere cu autobuzul nostru, care a uzurpat la rându-i, în timpurile moderne, pe uzurpatorul ei. Cu haltele lui, cu şoferii schimbaţi periodic, cu motelurile (hanurile) lui, până şi cu cutia de bagaje de dedesubt, atât de asemănătoare cu cea de sub picioarele vizitiilor, *Greyhound*-ul este, evident, moştenitorul *stagecoach*-ului. Îi

lipseşte doar păzitorul care se cocoţa în spatele diligenţei ca să-i apere pe călători de atacurile indienilor!

Cheyenne este principalul nod feroviar al regiunii. Importanţa căilor ferate a scăzut însă vertiginos în ultimii cincizeci de ani, transportul pasagerilor fiind preluat de autovehicule, iar al mărfurilor de *truck*-uri. Până la ieşirea din statul Wyoming vom merge, sute de kilometri, paralel cu şinele istorice ale *„Pacific"*-ului, şi garniturile de marfă pe care le vom întâlni vor fi la fel de hodorogite şi abulice, trezind mai mult compătimirea decât nostalgia. Familia lui *„Billy Boy"* a rămas o amintire livrescă, bună de populat cinematecile, nu şi spaţiile secolului douăzeci.

La întoarcerea spre autogară venim pe un alt drum, singurul de altfel pe care-l mai avem de ales (şi ne amintim amuzaţi mâna lui Petros Ambatzoglu tăind linii perpendiculare în aer: *„Nothing, nothing!"*). *Downtown*-ul constă din câteva întretăieri de străzi, astfel că în douăzeci de minute îl parcurgem cu pasul. Strada hotelurilor şi cafenelelor este pustie. Nici un automobil, nici un pieton nu tulbură tihna amiezii. Două ceasuri de stradă s-au oprit şi ele, la ore fanteziste. Mascote de prost-gust atârnă perpendicular pe faţadele coşcovite: un piept de cerb expus ca o ţintă de bâlci; un călăreţ de tinichea, într-o poziţie de Sfânt Gheorghe, pe un cal cu picioarele compuse din pârghii mobile şi zăngănitoare, acţionate de un motoraş. Pe dughenele fără clienţi se pot citi inscripţii simple şi resemnate: „Tavern", „Coffee" ca şi cum orice imaginaţie ar fi fugit de aici, departe. Hotelul clasic al oraşului are faţada încărcată de stucaturi şi perdele de pluş coapte, uzate. Poarta principală e şi aici închisă, dar observăm că intrarea a fost mutată în barul mai modern din vecini. Un comisionar în uniformă jerpelită iese în stradă cu o tavă de ceşti şi pahare. Două culori par să placă decoratorilor locali: roşul-abator şi verdele fistichia. Practic, toate localurile care se vor interesante sunt înveşmântate în această combinaţie. Nici pe strada comercială, aflată în apropiere, ea nu lipseşte. Aici atmosfera e parcă mai animată, căci iată câteva femei cu vădite pretenţii de eleganţă îndreptându-se spre un magazin universal. Dar eleganţa însăşi este aici tristă, nu se simte parcă în largul ei. Frontoanele *supermarket*-ului sunt frumoase, incizate în vechi figuri de „graffiti" italiene, dar uitându-te puţin mai atent le descoperi din material plastic. Înăuntru, marfă multă şi clienţi puţini. Printre tonetele şi rafturile supraîncărcate nu mai poţi şti unde te afli, ai putea fi la Cheyenne şi tot aşa de bine într-un mare oraş. Întâlnire între locul unde se găseşte totul şi locul unde nu se întâmplă nimic.

Wyoming este un stat cu multe păşuni, cu zăcăminte de petrol, lignit, gaze, fier, cupru şi chiar aur. În colţul lui nord-vestic se află marele parc naţional Yellowstone, una din atracţiile turistice ale continentului. Şi totuşi, capitala are încă aerul unei aşezări de pionieri încerc să-mi imaginez cum o duc cei patruzeci de mii de locuitori, ce cred ei despre propria lor condiţie. Nu mă îndoiesc de bunăstarea lor materială, dar cum rezistă plictiselii şi vidului cultural care-i înconjoară? Ori poate s-au obişnuit cu faptul că oraşul lor este o fantoşă cu surâsul fals şi şi-au întocmit, după exemplul fermierilor, din *party*-uri şi televizoare, o existenţă autonomă, lunecând de fapt pe lângă existenţa urbană? Cât de departe sunt ei de maratoanele poetice şi de *streaker*-ii răsfăţaţi din Iowa City, orăşelul de aceeaşi mărime, dar atins de aripa artelor!

Dar se simt, oare, într-adevăr nedreptăţiţi? Ar merita să mai rămânem aici, să putem dezlega aceste enigme, dacă n-ar trebui să alergăm la autogară, unde *Greyhound*-ul şi-a pus motorul în funcţiune, gata să plece fără noi, dar cu bagajele noastre...

Ziua a 96-a:

DEŞERTUL ROŞU

Şapte ore şi jumătate autobuzul ne poartă fără oprire printr-un deşert de culoarea vulpii, suspendat între cer şi pământ. Nici o localitate nu ne iese în cale, numai - rar - sonde fără ţipenie de om şi instalaţii de mină părăginite, lăsate în voia sorţii. Camionete hodorogite apar când şi când de după cotiturile şoselei. Suntem la peste o mie de metri şi motorul gâfâie, tinzând spre piscurile reale şi concrete ale Munţilor Stâncoşi. „Reale şi concrete“, pentru că aici, în monotonia fără repere, nu ştim pur şi simplu dacă străbatem un peisaj real şi concret sau tragem după noi, păcălindu-ne, un decor de carton din westernurile de la Hollywood, într-atât este de monoton şi de amăgitor în acelaşi timp tot ce vedem...

La început te crezi într-un peisaj urât şi atâta tot. Dealurile roşcate sunt atât de lipsite de vegetaţie şi spălate de ploi că pot să pară grămezi de steril de la minele din apropiere, numai înălţimea lor neîntreruptă nu te lasă să crezi că sunt opera mâinii omului. Dar, într-o fază mai înţelegătoare a contemplării, observăm că peisajul artificial şi respingător are de fapt ritmuri, palpită. În depărtare, la limita orizontului, mijeşte o geană vie, verde-albăstruie, ca o coamă de apă, atât de credibilă încât un timp aştepţi să se transforme într-un ochi de mare, să apară vreun lac neştiut pe hărţi. Dar lacul întârzie prea mult, iar geana albastră persistă, încât ne dăm seama că a fost o iluzie. Atunci, cu un efort de a nu scăpa din vedere şuviţa albastră, o urmărim până când maşina ne apropie binişor de ea. Ciudat miraj! Albastrul s-a descompus treptat şi, parcă impurificându-se pe măsură ce-l privim mai intim, se transformă în verde-închis, apoi în roşu, în sfârşit în galbenul acela murdar. Dar aburii de la orizont se prefac rând pe rând în dealuri informe, taluzuri piramidale cu vârful retezat, metereze de cetăţi moarte. Continuăm experienţa scrutând acum un punct din zarea mijlocie: ne apropiem tot mai mult de el şi - surpriză! - când ajung în prim-plan, dealurile dezagreabile îşi dezvăluie detalii surprinzătoare, ne trimit în cale emisari ciudaţi: cocoşi, urşi, cranii, cohorte de babe de piatră, care ies la drumul mare, şi parcă ne privesc cu atenţie, şi se lasă priviţi la rândul lor. Sunt parcă obosiţi de atâta mers, au creştetele acoperite cu blăni uriaşe, alb-murdare, de zăpadă şiroindă, semănând leit cu nişte piei de animale gigantice puse la uscat. Ciudată prezenţa zăpezii aici, unde - de jur împrejur - vegetaţia e alburie ca lichenul, calcinată ca varul, compusă din miliarde de schije provenite mai degrabă dintr-o explozie solară decât din lucrarea frigului.

Ne smulgem privirea de pe ciudatele vedenii şi o mutăm repede pe linia orizontului, ca şi cum am vrea să-l surprindem: geana albăstruie e mereu acolo! Autobuzul urcă tot mai anevoie spre piscurile Munţilor Stâncoşi, în timp ce jos, în prăpăstiile fără fund de sub şosea, largul se face atât de mare că s-au cuibărit acum în el munţi întregi, munţi care au uitat că locul lor e pe înălţimi şi au căzut în burţile secate, de culoarea argilei. Ne dor ochii de când nu am văzut o apă, un copac. Rafalele de vânt devin sălbatice, acoperă cu zgomotul lor mormăitul greoi al motorului. Cum se întâmplă de obicei în momente de primejdie, călătorii au devenit comunicativi, până şi în acest *Greyhound* de obicei morocănos şi indiferent. Două bătrânele au dus vorba de la o ureche la alta: domnul cu gât de celuloid e un agent de asigurări din Chicago, care a avut un accident la coloană şi merge acum la un vestit medic din San Francisco; familia aceea tăcută, între două vârste - el masiv şi marţial, ea, subţire şi supusă - este de loc din Londra şi face turul Americii; tânăra cu păr lung, negru îşi vizitează rudele din California... Când toată lumea cunoaşte pe toată lumea, conversaţiile se încing nestăvilite, peste umerii înalţi ai scaunelor care ne fac să nu ne vedem, şi autobuzul se transformă pe nesimţite într-o scenă de teatru absurd unde personajele îşi vorbesc cu spatele unele

la altele. Până şi taciturnii englezi îşi dezleagă limbile şi încep să pună întrebări despre locurile pe unde trecem, despre anumite lucruri care le stătuseră pe inimă şi nu avuseseră cum să le lămurească...

Ajungem pe o culme şi, într-un loc mai ferit, zărim un gigantic monument al Iui Lincoln. Suntem la 8.860 picioare deasupra mării (2.700 metri) şi autobuzul continuă să urce. Ne apropiem de marginea Wyoming-ului. Iată - după atâta pustie - un orăşel (Rock Springs) unde oprim un minut, pe urmă altul (Evanston), unde vom sta o jumătate de oră. Evanston (parcă ar vrea să schimbe în ultima clipă impresia) este animat, hedonist, cu străzile înţesate de oameni, cii numeroase cafe-uri - chinez, chilian, *„Little Paris“* etc. Un cosmopolitism de frontieră, sărac şi sordid.

Pe nesimţite deşertul s-a pierdut în urmă şi ne-am trezit în plin munte, printre stânci sănătoase, pâraie învolburate şi plaiuri doldora de zăpadă. Rocky Mountains, ţinutul legendelor, cumpăna apelor între Pacific şi Atlantic... Hidrocentrale, staţiuni pitoreşti îngropate în alb... O coborâre scurtă şi ajungem - după douăzeci şi şapte de ore de la plecarea din Iowa City - în capitala statului Utah.

PROFEŢI LA EI ACASĂ

La recepţia hotelului plătim douăzeci de dolari şi suntem invitaţi să ne trecem numele în registrul de evidenţă. Sacrosanctă iscălitură! Am fi putut semna oricum, căci nimeni nu-ţi cere actele. De altfel, nici nu avem alt act decât un carton de la I.W.P., semnat de Paul Engle şi fără ştampilă. Ce-ar fi să ne rebotezăm Leonardo da Vinci sau Ingrid Bergman - cum făceam când întârziam, seara, la căminul de studenţi? O idee bună pentru gangsteri. Gangsteri, veniţi şi furaţi-ne averea - diseară vom dormi duşi într-un PAT!

Hotelul *„Utah“* (reţinut de prudentul John) este „cel mai vechi de la Vest de Mississippi“, refăcut şi modernizat în anii din urmă. Un colos de pe alte vremuri, cu catifele, franjuri şi draperii, păstrând ceva greoi în lifturi, dulapuri, cuiere şi robinete. O eleganţă rigidă care la început ne sperie; când, mai târziu, o vom vedea răspândită şi pe stradă, în îmbrăcămintea oamenilor, în vitrine, în faţade, vom înţelege că reprezintă o trăsătură de caracter.

Salt Lake City este un oraş pitit la poalele munţilor, în genul Braşovului, la fel de pitoresc şi auster ca acesta, cu o populaţie aproximativ egală. Rafinării de petrol şi de zahăr, industrie chimică şi universitate, metalurgie şi alpinism... Dar - mai presus de toate - capitala mondială a unei religii puternice şi totalitare: mormonii... Din fereastra camerei noastre se zăreşte, luminat ca ziua de puternice reflectoare, templul lor - o clădire semeaţă, mai înaltă chiar decât hotelul, împungând cerul cu şase turle ascuţite, pur geometrice, de o formă aflată în afara oricărui stil şi părând că nici nu doreşte să-l aibă. Geamuri înalte străbat bizara clădire de sus până jos, ca o striaţie paralelă, dar sunt împărţite pe verticală în patru etaje, ceea ce face ca locul de rugăciune al mormonilor să pară în acelaşi timp o vastă bibliotecă, un depozit sau o arhivă. Perdele groase acoperă aceste ferestre avertizând asupra a mii de secrete. Pe fondul albastru al faţadei sunt pictate cu alb Soarele, Luna şi Carul Mare. Pe cel mai înalt dintre turnuri tronează statuia unui înger în mantie albă, cu o trâmbiţă ridicată spre cer. Deducem din ceea ce ştim că nu poate fi decât Moroni, cel care într-o zi a anului 1823 i-a destăinuit tânărului Joseph Smith locul unde se află îngropate - într-un deal din vestul statului New York - filele de aur ale unei cărţi. „Cartea mormonilor“ era incizată într-un alfabet şi într-o limbă necunoscute până atunci: „Deseret“. Tot Joseph Smith a fost cel ce a descifrat scrisul şi tălmăcit textul, anunţându-se lumii ca un profet al timpurilor moderne şi punând bazele noii religii. Învăţătura comunicată de Smith confirmă o bună parte a rânduielilor Vechiului Testament, spicuieşte din Noul Testament câteva personaje şi continuă apoi selecţia în rândul

reformatorilor ultimelor secole, astfel încât genealogia cultului revendică personaje din cele mai diverse şi neaşteptate: de la Adam păcătosul, devenit profet, trecând prin Amon-diavolul, Noe, Abraham, Moise, Iisus Hristos, Petru şi Pavel, Martin Luther, John Wesley, Roger Williams şi... Thomas Jefferson, până, bineînţeles, la Joseph Smith. Cheia reformei constă din observaţia că epoca profeţilor n-avea cum să se încheie în antichitate, astfel încât nimic nu-i împiedică pe oamenii moderni, chiar îmbrăcaţi în veşminte burgheze, să aibă harul proorociei. În concluzie, urmaşii lui Smith (până azi s-au succedat unsprezece) poartă numele de „profeţi-preşedinţi“. Mormonii nu au preoţi, iar serviciile divine sunt secrete, neputând pătrunde în templu decât credincioşii de vază. Numărul locurilor este fix, ca la Academie, şi trebuie să aştepţi să moară un înaintaş pentru a-l înlocui. Bunii mormoni au trei vieţi: una trecută (*„Zion“*), viaţa prezentă şi viaţa viitoare. De altfel, se şi autonumesc: *„Biserica sfinţilor de mai târziu“.*

La început, mormonii erau poligami. Când autorităţile federale nu le-au mai îngăduit această practică, în 1890, dogmele bisericii lor au fost adânc zdruncinate. Totuşi, profeţii acelui timp au decis să dea Cezarului ce-i al Cezarului: poligamia a fost interzisă sub pedeapsa excomunicării. Mormonul secolului douăzeci a găsit un remediu, el se căsătoreşte şi divorţează des, practicând un fel de poligamie eşalonată. Utah ocupă unul din primele locuri, între cele cincizeci de state, în privinţa ratei divorţurilor. Acelaşi lucru în privinţa alcoolismului, deşi consumul de băuturi este interzis.

Târziu, în noapte, deschidem televizorul. Programele sunt mai puţine şi mai neinteresante decât în Iowa. Ne oprim la un buletin de ştiri. O femeie în vârstă, cu o înfăţişare destul de respectabilă, este dată în vileag că a stocat alcool. Şi este filmată cu cinci sticle de coniac în braţe, parcă ar ţine un buchet de flori...

Ziua a 97-a:

MICROFILME PENTRU VIAŢA DE APOI

La trezire, îngerul Moroni ne priveşte blând din punctul său de observaţie de pe turn. Cerul este senin şi soarele se întrece în strălucire cu dublura sa de pe faţada templului. Ne îmbrăcăm repede, să nu întârziem la întâlnirea cu „sponsora“, care este în acelaşi timp şefa biroului de turism al hotelului. În încăperea de lângă recepţie, întâlnirea se consumă în faţa unui mapamond imens de furnir în care sunt implântate mii de ace cu gămălie. „Aceştia sunt oaspeţii noştri“, ne explică şefa oficiului, şi înfige două gămălii în cerculeţul de lângă inscripţia „Bucharest“. Ceremonia se termină mai repede decât speram. După ce s-a asigurat că existăm, sponsora-şefă ne predă doamnei Penn, o sponsoră de rând, căreia i-a revenit misiunea să ne plimbe prin oraş. Excursioniştii abonaţi la serviciile oficiului de turism beneficiază de autocare şi de ghizi profesionişti. În materie de bani nu există tocmeală. Dar poate e mai bine în automobilul domol şi cu explicaţiile simple ale sponsorei noastre, care este nou-venită în oraş şi îl vede încă dintr-o poziţie fără prejudecăţi. Ca orice american, aceasta se recomandă tare şi răspicat (*„I'm Mrs. Penn“*) şi lasă să treacă un timp de aclimatizare în care pare morocănoasă şi chiar ostilă. Dar în curând gheaţa se sparge şi confidenţele încep să curgă. Lipsită de eleganţă vestimentară, cu un ten aspru şi maxilare puternice, germanice, pare o femeie simplă, de la ţară, care a nimerit din greşeală la volanul unui automobil. Are cincizeci de ani, este soţie de aviator şi gospodină;

Se plictisea şi a intrat în rândul *„Prietenilor turismului“*, o asociaţie de ghizi voluntari, şi hobby-ul acesta îi permite să cunoască oameni şi să mai lase deoparte problemele bucătăriei. De loc din Pennsylvania,

visul ei a fost şi rămâne să ajungă în Vest. Cererea soţului ei s-a soldat cu mutarea, acum doi ani, la Salt Lake City. Nădăjduieşte, încă, să se mute la San Francisco, unde are două fiice. „Nu vă îngroziţi de atâtea mutări?“ - „Americanii sunt obişnuiţi cu mutările. O cincime din ei îşi schimbă domiciliul în fiecare an. Cei ce se mută dintr-un oraş în altul preferă în general direcţia de la Est spre Vest sau de la Nord spre Sud... În fond, o mutare se rezumă la urcarea în maşină a bagajului personal, a veselei şi a lucrurilor cu valoare sentimentală. Mobila va fi vândută sau reînchiriată împreună cu casa. Dacă ţara e atât de mare, merită să o cunoşti. Iar Vestul este visul terminus al oricărui pensionar“, zâmbeşte Mrs. Penn. „Călătorii în străinătate?“ „O, - tresare plăcut surprinsă - una singură, dar cât şapte: în Anglia, Franţa, Italia, Grecia, Turcia, Cipru şi Liban. Noi, americanii, vrem să vedem cât mai mult dintr-o dată, uneori vizităm dintr-un salt câte o jumătate de continent. Vouă, europenilor, vă vine mai uşor, căci găsiţi la noi cincizeci de ţări într-una singură“...

Doamna Penn ne propune din mers (când a şi început de fapt să-l efectueze) un itinerar cât mai cuprinzător. Vom merge întâi în munţi, vom lua masa ia o cabană, apoi vom face un tur al oraşului, şi, în final, vom vizita numeroasele monumente ale mormonilor. Totul va dura şase ore, suntem mulţumiţi?

Urcăm pe un drum îngust, asfaltat. Pe deasupra capului ne trec funiculare cu buşteni. Ne încrucişăm cu automobile de excursionişti trăgând după ele case pe roţi. Aici, la *„Snowbird“* (Pasărea zăpezii), urma să se desfăşoare o olimpiadă albă, dar municipalitatea oraşului a renunţat în ultimul moment la întreprinderea costisitoare şi riscantă. Pe nesfârşitele pante din stânga şi dreapta şoselei se zăresc puzderii de brăduţi aplecaţi de vânt. Dar nu, curând observăm că brăduţii se mişcă imperceptibil: sunt schiori - sute şi mii - cărora apropierea cerului şi a norilor le absoarbe parcă viteza, transformându-i în puncte microscopice, în mai puţin de o oră de drum am ajuns în cabina unui teleferic uriaş. Suntem singurii îmbrăcaţi orăşeneşte între 125 de sportivi, echipaţi până în dinţi cu schiuri, rucsacuri, hanorace, fermoare, capişoane, apărătoare de urechi, pulovere, bidoane cu ceai, truse medicale, bocanci fioroşi. Tinerii înroşiţi până la urechi de ger mestecă gumă pe muţeşte şi ne privesc ca pe nişte infirmi. Într-un sfert de oră am ajuns pe vârful Hidden. Este de necrezut, dar ne aflăm la 11.500 picioare (3.500 metri) deasupra mării. Nu stăm mai mult de zece minute în viforniţa care e gata să ne sufle de pe picioare. Luăm masa la un restaurant al sportivilor: supă de legume şi cheeseburger (un sandwich nu prea gustos, mare cât o pâine, cuprinzător cât o tigaie)...

La înapoierea spre oraş ajungem inevitabil la problema mormonilor. Doamna Penn, aflată printre ei doar de doi ani, a trecut de faza ignoranţei, în care îi producea frisoane chiar şi rostirea numelui acestora, dar nici nu s-a obişnuit, ca majoritatea noilor-veniţi, cu puterea lor absolută în Salt Lake City. Direct sau indirect, totul se află sub dominaţia acestui cult, „pe jumătate religios, pe trei sferturi laic“ - cum îi place ei să sublinieze. Este destul să deschizi ziarele locale (pare o cititoare activă): pe pagina întâi şi a doua mai găseşti câte ceva despre Statele Unite şi restul planetei, dar în rest, totul, totul, pe zeci de pagini, se referă la Utah. Ceva complet „inamerican“ (netipic), provincial şi fără deschidere spre lume. Industria, comerţul, finanţele, edilitatea sunt stăpânite de mormoni. Este destul să deschizi cartea de telefon - revine ea retoric asupra formulei - ca să te convingi că toate străzile principale (dacă nu sunt botezate cu cifre), toate băncile şi magazinele poartă nume mormone: *„Temple“, „Zion“* etc. Iată (am ajuns în centrul oraşului): şi clădirea acestui store uriaş - *„Z.C.M.I.“* - ascunde în prima iniţială numele *„Zion“*-ului. Este cel mai vechi *departament store* (magazin universal) din Statele Unite. Acum el este în curs de extindere, dar cum? Peste construcţia iniţială, care continuă să funcţioneze sub schele, se înalţă o replică exactă, însă la dimensiuni de câteva ori mai mari. Interesant, nu? Ochii doamnei Penn scânteiază cu oarecare maliţie, aşteptând şi pe faţa noastră verdictul. Ar fi gândit oare la fel - mă întreb în sinea mea - dacă s-ar fi născut mormonă?

Comparativ cu New York, Iowa City, Omaha, Cheyenne, oraşul pare cel mai lipsit de trăzneală americană. Viaţa este calmă şi vioaie - nici agitată, dar nici căzută în toropeală clădirile sunt joase dar solide, aşezate ordonat pe magistrale largi, ca nişte cutii de chibrituri pe o masă (dintre cele mai răsărite nici una nu aspiră la titlul de zgârie-nori...), localurile par sobre şi curate, maşinile mai puţine, perechile de îndrăgostiţi nesofisticate, având ceva din sentimentalismul european. La toate acestea se adaugă clima, care aminteşte dulceaţa mediteraneană. Viaţa tinde să se reverse în stradă, strada tinde să se transforme într-o scenă de teatru. În plin trotuar, pe un bulevard,

Templul mormon din Salt Lake City

zărim statuia unui căluţ, iar la picioarele lui - prinsă în asfalt - o placă în care se aminteşte că aici era staţia poştalionului de urgenţă (*„Pony Express"*). Mai departe, în faţa Capitoliului (sediul Parlamentului), o altă placă aminteşte locul unde au adăstat primii colonişti, în noaptea de 23 spre 24 iulie 1847.

Faţă de toate aceste detalii care respiră viaţă, trăiesc în cotidian, ceea ce vedem în *„Temple Square"* - incinta sacră a mormonilor - pare atemporal, pus sub un clopot de sticlă. Aici se află relicvele scumpe; întâia casă, statuia primilor colonişti, tabernacolul (o sală de concerte cu 8.000 de locuri construită între 1863 şi 1867), orga considerată fenomenală (făurită cam tot atunci, când cele mai apropiate aşezări erau la peste o mie de kilometri) şi, bineînţeles, templul la care s-a clădit patruzeci de ani, fiind socotit o culme a bunului-gust mormon. Lângă templu, o clădire-turn, nou-nouţă, adăposteşte birourile bisericii şi o bibliotecă genealogică. Mormonii sunt mari scormonitori de trecut, căci îngerul Moroni se prezentase lui Joseph Smith ca ultimul profet al unei mari naţiuni, care a trăit pe coasta Americii în urmă cu paisprezece secole... În plus, învăţătura spune că după înviere, în viaţa viitoare, familiile se vor regăsi în plen, cu tot trecutul, cu toate generaţiile lor, cu toată moştenirea vieţii lor de ieri şi de acum. De unde se explică şi dârzenia, hărnicia, orgoliul celor ce ştiu că vor putea trece vama eternă - invers ca în credinţa creştină - luând toată agoniseala trudei lor şi a strămoşilor. Pentru mai multă siguranţă, dosarele genealogiilor sunt microfilmate şi depuse în peşteri zidite, în munţi.

Ghidul - un tânăr - aşteaptă din când în când să ne regrupăm, făcând mici halte pe pietrişul curţii şi invitându-ne prin întreaga-i ţinută la pietate. Spune toate aceste lucruri cu mare siguranţă, fără să clipească din ochi. Pune mereu accentul pe izolarea şi lipsa de sprijin în care s-au făptuit capodoperele mormone, ca şi pe calitatea lor superlativă, şi lasă mereu să plutească în aer întrebarea dacă nu cumva un har din afara pământului şi a timpului a plutit asupra frunţii constructorilor.

La tabernacol, de pildă, explicaţia e lungă şi amănunţită: transportul prin deşert al materialelor, ridicarea bolţilor fără piloni şi fără oţel, exclusiv din scânduri şi cuie de lemn. Numele arhitectului nu

este pomenit. În schimb, în momentul culminant - după ce sunt înşirate orchestrele şi corurile care s-au produs pe scenă şi aprecierile despre acustica sălii - ghidul roagă să se facă tăcere. Din culise apare un intendent care se urcă într-un amvon, ţinând ceva între degete. Ni se spune că e un nasture. La un semn, nasturele este lăsat să cadă şi sunetul lui îl auzim de la o distanţă de şaizeci de metri. Ghidul ridică mâna în semn de modestie, ca un prestidigitator care a demonstrat ceea ce trebuia. Apoi ne pune veşnica întrebare a vorbitorilor americani: *„Any questions?“* - adică: sunt întrebări, aveţi nelămuriri? Patosul explicaţiei a sugerat atât de convingător minunea, încât un vizitator întreabă cu cea mai candidă bună-credinţă dacă totul a ieşit aşa de perfect pe baza unui proiect sau prin forţa întâmplării...

La muzeul mormonilor, portretele profeţilor sunt însufleţite, iau cuvântul, se interoghează şi îşi răspund prin citate, întruchipând un fel de şedinţă în cursul căreia chipurile vorbitorilor sunt luminate pe rând cu lumini orbitoare. Joseph Smith încheie apoteotic panorama kitsch-urilor: statuia lui de plastic în mărime naturală se roagă într-un crâng de mesteceni cu frunzele mişcate de vânt... În „casa-stup“ a lui Brigham Young - locul unde al doilea „profet-preşedinte“ al mormonilor a convieţuit cu trei din cele şaptesprezece soţii ale sale şi a adus pe lume o parte din cei cincizeci şi şase de fii - ghidul (de astă dată o matroană cu şolduri imense şi chip smochinit, de mumie) zăboveşte minute întregi asupra fiecărui obiect: masa de scris, scaunul, jobenul, bastonul eroului, clanţele, soba din bucătărie, paturile conjugale, cu rochiile pline de volane ale consoartelor aşezate pios deasupra cuverturilor... Noroc că din jena generală ne smulge mustaţa uriaşă şi mucalită a unui excursionist englez, care, îngânând uimirea, oferă asistenţei extenuate un al doilea spectacol.

Doamna Penn, la plecare, ne spune că iscăliturile din registrul de la intrarea muzeului sunt automat transcrise în evidenţa mormonilor. N-ar fi exclus să primim scrisori, să ne viziteze misionari (există 18.000, răspândiţi în întreaga lume)... Ne întoarcem şi ne stâlcim câteva litere din nume şi din adresă.

Stau şi mă întreb ce este tulbure în această religie? Poate faptul că vrea cu tot dinadinsul să împace pe toate laturile simbolismul doctrinei cu realismul cotidian? Viaţa îi acceptă în astfel de cazuri mai degrabă pe cei abili decât pe cei intransigenţi. Joseph Smith a murit lapidat de mulţime în anul 1844, într-o localitate din statul Illinois. Dar iată cum arată istoria mormonilor văzută din unghiul urmaşului său.

Brigham Young - cu patru ani mai vârstnic, de profesiune tâmplar şi având, după propria mărturisire, „exact unsprezece zile de şcoală“ - preia conducerea mormonilor într-un moment când, în toate statele din Est, aceştia erau vânaţi ca fiarele pentru credinţa lor bizară. EI pune punct speculaţiilor teoretice. Nu mai adaugă o iotă la învăţătura lui Smith, nu o neagă, dar nici nu o exaltă. Îl preocupă mai puţin problemele ontologice şi mai mult viaţa socială a credincioşilor săi, zestrea cu care le place să creadă că vor trece în viaţa de apoi! Strânge trei mii de oameni, săraci lipiţi pământului, şi porneşte spre Vest în căutarea ţării făgăduinţei. Parcurge în trei ani - cu femei, copii, bătrâni - cele 1.300 mile (2.100 km) dintre Illinois şi Salt Lake City. Cea mai numeroasă şi lungă migraţie din istoria americană... Clima, foamea, bolile, descurajarea înjumătăţesc „expediţia toligarilor“ (cum e denumită romantic aventura lui Young). Este destul să ne gândim care va fi putut să fie starea de spirit la traversarea Wyoming-ului, de pildă... Dar într-o vale a Munţilor Stâncoşi, refugiaţii descoperă o depresiune binecuvântată. Un mare lac sărat. Împrejur - o climă dulce - şi câmpii unde se poate face agricultură, la poalele munţilor înzăpeziţi. Young stabileşte un pact de neagresiune cu indienii. Mai târziu, declară statul „Deseret“ parte a teritoriului american, cu condiţia ca religia mormonă să rămână oficială şi să fie protejată de legile federale. Cinci sute de tineri mormoni fuseseră trimişi ca voluntari în războiul cu Mexicul pentru a obţine această recunoaştere. Generalul venit de la Washington să ocupe postul de guvernator se întoarce curând înapoi: nimeni nu ar putea conduce mai bine decât Brigham Young. Acesta împărţise pământul la oameni, înfiinţase ferme, aclimatizase plante, făcuse irigaţii, transportase prin deşert

unelte grele în care cu boi, clădise biserici, zidise o împrejmuire înaltă în interiorul căreia să se poată refugia toţi cei periclitaţi sau flămânzi. Exact în momentul când Europa plictisită de trecut era zguduită de revoluţiile paşoptiste, Brigham Young pornea maşinăria unui stat de la zero. Mai este el om al bisericii sau agricultor? profet sau om de stat? confesor sau războinic?

Ironia sorţii constă în faptul că, dacă firavul Joseph Smith n-ar fi fost omorât de furia intoleranţilor, poate că biserica sa ar fi rămas impregnată şi în cotidian de promiscuitatea teoretică prezentă în preceptele şi legendele ei. Martiriul a simplificat însă lucrurile. Personajul fanatic şi psihopat a dispărut, lăsând în urmă o amintire care a servit apoi ca legătură de unire. Iar succesorul realist, gospodarul Young, a chemat capetele ridicate spre cer şi le-a atras atenţia asupra căilor pline de roade ale pământului. A convertit problemele sufleteşti într-o înfloritoare afacere economică.

După obiceiul locului, materia triumfa încă o dată asupra spiritului...

UZINELE RISCULUI

Am plecat spre San Francisco la 9 seara. Cu stângul. Primul autobuz s-a umplut cu pasagerii sosiţi înaintea noastră şi a trebuit să-l aşteptăm vreun sfert de oră pe al doilea, de rezervă. Acesta este o rablă care zăngăne din răsputeri, iar şoferul - un taciturn care nu ne-a spus măcar „*Watch your step*“ - a pornit-o cu noi în viteză, vrând probabil să-şi ajungă din urmă perechea. Suntem numai opt călători şi vacarmul de fierărie este îngrozitor. Un timp mergem paralel cu Marele Lac Sărat (*Great Salt Lake*), izvorul de viaţă al oazei. E o noapte senină, liniştită, iar o lună nouă munceşte valurile, trăgându-le pe nisipul plajelor cu plesnet de pături scuturate. Ne amintim monumentul pescăruşilor, văzut azi-dimineaţă.

Lacul, cu tot ce ţine de el, este un fel de patron al locuitorilor din Utah. Legenda spune că, în întâia vară de după aşezarea aici, o hoardă de greieri s-a năpustit asupra câmpurilor, ameninţând să distrugă recolta semănată în plină iarnă, recolta supravieţuirii miilor de oameni care continuau să sosească din urmă. În acel moment disperat, pescăruşii şi-au părăsit treburile acvatice şi au venit în ajutor pe uscat: au stârpit dăunătorii şi i-au întărit pe colonişti în credinţa că ei sunt cu adevărat cei chemaţi în aceste pustietăţi şi că merită să le stăpânească în veşnicie. De atunci, pescăruşii sunt preamăriţi aici, aşa cum la Roma sunt preamărite gâştele salvatoare ale Capitoliului.

Nu apucăm să ne dezmeticim din feeria nocturnă a Iacului că ne şi trezim înconjuraţi de deşert. De jur împrejur reapar momâile de piatră, stâncile sterpe care populează drumul cu siluete fantomatice. Risipită pe jos, cât cuprinzi cu ochii, o mică dar exasperantă vegetaţie – *sagebrushes* -, mici şomoioage ţepoase şi băţoase care se târăsc pe piatră şi-şi scot numai ele ştiu cum - din pori, din crăpături, din molecule - bruma de umezeală de care au nevoie, dând în schimb peisajului o paloare sinistră, alburiu-verzuie.

Sagebrush (în traducere exactă: salvia-perie) este planta-simbol a statului Nevada, de a cărui frontieră ne apropiem. Să fie o batjocură? o alintare condescendentă? Nevada este cunoscută, între cele cincizeci de state, ca o patrie a *entertainment*-ului şi *gambling*-ului, a distracţiei uşoare şi a riscului la jocurile de noroc. Este un loc de întâlnire a turiştilor care vor să-şi omoare singurătatea cu fetele de petrecere - venite din toate colţurile continentului pentru a-şi exploata aici farmecele tinereţii. Meseria de *girl* într-un cazinou este mai răspândită poate decât aceea de *cowbo*y în *ranch*-urile sau de miner în exploatările regiunii, şi nu este neapărat condamnată cât timp se exercită în Nevada, ţara unde totul este posibil şi totul este iertat. Las Vegas, Reno - marile cetăţi ale perdiţiei, proprietăţile lui Howard Hughes, miliardarul invizibil - sunt, în plus, capitalele divorţurilor şi

căsătoriilor fulger, care se pot petrece aici simultan aproape, potrivit unei proceduri speciale. Cu o suprafaţă mai mare ca a ţării noastre, dar cu o populaţie de numai 300.000 de locuitori, Nevada supravieţuieşte între stânci şi nisipuri graţie mai ales acestei toleranţe legislative, care lasă să se adune aici, la spatele lui Dumnezeu, păcatele, dându-le chiar un lustru de distracţie, de artă, pe principiul că e mai bine să li se ofere o supapă decât să se întindă peste tot. Nimeni nu se simte vinovat, iar frivolitatea este afişată cu mândrie profesională, ca şi cum ar fi vorba de calitatea unei mărfi. Pe un uriaş arc de triumf, la Wendover, chiar pe frontieră, citeşti următoarea inscripţie, cu litere de o jumătate de metru: *„All the fun and the entertainment which made Nevada famous*“ (Toată nostimada şi distracţia care au făcut faimoasă Nevada) - şi de acum încolo calificativele şi superlativele nu mai contenesc. Cel mai neînsemnat târg are două-trei cazinouri, din care răzbat alămurile orchestrelor, ţăcănitul aparatelor de joc şi rumoarea glasurilor isterizate. Parterul nu are nici pereţi, nici geamuri, nici uşi, lăsând ca zarva petrecerii şi norii de fum să răzbată în noaptea răcoroasă şi să aducă, poate, noi muşterii ai riscului. În schimb, deasupra intrării se înalţă, de două ori mai înaltă, atingând dimensiunile unui ecran panoramic, caracteristica faţadă a localului: un scut bombat de nichel, vălurit, străbătut de cârceii vii şi multicolori ai neonului, alergându-se cu sutele şi cu miile, într-un vălmăşag de lumini provocatoare... Dar imediat ce ai trecut colţul şi ai lăsat cazinourile în urmă, orăşelele *gambling*-ului redevin biete târguri în toată puterea cuvântului. Casele sunt mici şi pricăjite, înconjurate de bălţi, de maidane rănite de virajele maşinilor, presărate cu lăzi şi toligi... Iar dincolo de aceste maidane, imediat în spatele ogrăzilor, reîncepe deşertul...

La Winnemucca, *Greyhound*-ul ne depune la ora 3 noaptea exact în epicentrul ispitelor. Cazinourile ocupă trei din cele patru colţuri ale răspântiei principale. Se numesc „Star“ (Steaua), „The Red Bull (Taurul roşu) şi „Humboldt“ (după numele marelui râu din apropiere). Lumini puternice - violacee, roz, verzi, albastre, purpurii - încing mica piaţetă, transformând-o într-un loc ireal, incitant. Călătorii autobuzului se risipesc repede în cele trei direcţii, ca atraşi de magnete puternice, şi în jumătatea de oră cât staţionăm îi vedem transpirând, ca de nişte munci grele, la manetele lustruite ale maşinilor de joc. Interiorul e şi aşa ticsit de căutători ai norocului. Dar nimeni nu se poate plânge că nu găseşte loc. Aparatele de poker mecanic se întind cu sutele şi poate cu miile, cât vezi cu ochii, în şiruri ordonate, ca strungurile într-o hală industrială. Printre ele circulă apatic crupierii îmbrăcaţi în salopete şi având atârnate la şold, ca nişte cartuşiere, salbe cu fişicuri de bani. Pe podiumuri înalte tronează casierii care retransformă mărunţişul celor norocoşi în hârtii. Aparatele sunt profilate pentru toate pungile: unele primesc monedele umile de un cent (cu care nu mai ai ce face nicăieri), altele „daimele“ de zece, altele „quarterii“ de douăzeci şi cinci, iar câteva, pe care scrie cu litere de o şchioapă „Ike“, sunt vedetele: funcţionează cu medaliile mari, de argint, pe care e imprimat chipul fostului preşedinte Dwight („Ike“) Eisenhower. Câştigurile - proporţionale cu riscul: de la cincisprezece cenţi la automobilul care tronează în mijlocul sălii, printre mesele de ruletă şi ringurile de dans. La cazinoul de peste drum, automobilele oferite - cinci la număr - sunt scoase pe jumătate în stradă, cu motorul pornit, adăugându-şi gazele şi zgomotul la infernul de dinăuntru. Dar nimeni nu le dă atenţie, toată lumea e obişnuită cu ele. Cine are de gând să ia în noaptea asta un *jackpot* (câştigul cel mare) - şi cine are tăria să nu aibă de gând?! - o zbugheşte direct, ca un lunatic, în incinta înfierbântată, trece de la un aparat la altul, apoi încearcă ruleta, şi apoi localul de peste drum, şi, excitat de sirenele care anunţă câştigul altuia, de zornăitul râurilor de monede căzând în pălăria câştigătorilor, nu se va întoarce în camera de hotel decât învingător sau ruinat. Căci nimeni nu vine în Nevada aşteptându-se la o viaţă mijlocie.

Totuşi, în faţa „Star“-ului zărim de departe un grup de patru-cinci oameni calmi, părând că aşteaptă un autobuz sau că stau liniştiţi de vorbă. Ne apropiem - mai mult ca să ne satisfacem curiozitatea - şi rămânem înmărmuriţi: sunt nişte manechine de indieni în mărime naturală, pictate violent şi cu mult prost-gust. Sunt nişte mascote ale

cazinoului? Sau sunt cu adevărat o statuie alegorică a timpurilor de dinaintea faimoasei goane după aur?

Ziua a 98-a:

ÎNTÂMPLĂRI DE NOAPTE

Până la Reno nu vom mai opri - trei ore de drum printre tufele atotputernice de *sagebrushes* - şi încerc să însăilez câteva note în caietul ţinut pe genunchi. Extenuaţi de emoţiile din Winnemucca, pasagerii au căzut într-un somn ca o letargie. Numai pe scaunul din spatele meu (îi simt răsuflarea în ceafă şi îl privesc pe furiş, cu coada ochiului) a apărut un ins ciudat: ras pe cap şi nebărbierit de zile întregi, vorbeşte singur, de fapt bolboroseşte continuu, nu ca un om beat, ci mai degrabă ca un dereglat care ar avea să-şi reproşeze mereu câte ceva, să se sfătuiască dramatic cu sine însuşi. Protestase, când am pornit, împotriva celor câteva fraze înfiripate între pasageri, ca şi cum el ar fi dorit să doarmă şi nu i se dădea pace. A întrebat pe şofer dacă poate să fumeze şi a început într-adevăr să aprindă ţigară de la ţigară, tuşind urât, din adâncul plămânilor, şi aruncând fumul automat, în trâmbe nervoase. S-a pornit apoi să bombăne la fiecare mişcare a mea, iar când am aprins mica veioză a scos o serie de oftaturi duşmănoase şi exasperate.

Dar întâmplarea de la miezul nopţii? La Wendover a urcat gâfâind în autobuz o pereche bizară, purtând cu mare greutate un balot pe braţe. Bărbatul avea vreo 55 de ani - figură de cowboy, cu faţa turtită şi purtând o pălărie cu borul lat; femeia - de vreo 25 de ani, blondă, foarte frumoasă, mărunţică, de o agilitate neobişnuită a feţei şi corpului... N-am dat atenţie decât nepotrivirii dintre cei doi, când, la Wells (oprire de un minut lângă o baracă prăpădită - cred ca aşa arătau pe vremuri staţiile diligentelor), fata a zbughit-o din autobuz (şoferul anunţase că nu mai are rost sa coborâm...), a intrat în *coffee-shop* şi a revenit imediat ţinând în mână o pălărie cu şnururi. Avea pe faţă un zâmbet neliniştit... La Elko (următoarea staţie) a dispărut din nou, singură, în clădirea autogării; am văzut-o pe geam alergând în spatele clădirii, privind în stânga şi în dreapta, ca şi cum ar fi căutat pe cineva; a revenit în strada principală, a privit din nou în stânga şi în dreapta, apoi a plecat şi n-am mai revăzut-o. După cinci minute de aşteptare şoferul a dat drumul autobuzului. De pe locul său, pe care nu-l părăsise o clipă în tot acest timp, cowboy-ul l-a rugat, mai bine zis i-a poruncit să mai amâne puţin. Şoferul a mai aşteptat cinci minute, după care a pornit definitiv maşina. Cowboy-ul n-a mai zis nimic, a ridicat doar o privire flegmatică spre plasa în care pusese balotul, s-a asigurat că mai este acolo, apoi s-a aşezat mai adânc în scaun, şi-a aranjat, voit nepăsător, pălăria pe ceafă şi nu l-am mai auzit scoţând toată noaptea o vorbă...

Ce dramă se consumase sub ochii noştri? Probabil că n-o să ştiu niciodată. Şi ce se petrece acum în sufletul omului din spatele meu? Spre dimineaţă îl zăresc pe lumină: nu mai este nebunul fioros pe care îl sculptase întunericul; are o figură de fermier, cu faţa brăzdată şi gâtul aspru, în ochi cu o lumină umilă de astenic. Dar mă obsedează o anumită promiscuitate care se strânge în jurul nostru de când am ieşit din smeritul Midwest şi am pătruns în Westul extravagant. Ca şi cum tot ce străluceşte ar trebui să atragă după sine un sacrificiu, asemenea lampioanelor care se umplu în nopţile de carnaval cu cadavre de fluturi...

La Reno ajungem la opt dimineaţa. Abia acum observăm că, din nou, ceasul s-a dat cu o oră înapoi (până acasă avem acum nouă fusuri orare). O lapoviţă vioaie, neobişnuit de iute, înveseleşte oraşul. Firmele de neon ale localurilor de petrecere sunt încă aprinse. Femei elegante, îmbrăcate în mătăsuri roşii şi blănuri de vulpe apar de prin fundături infame, ridicând greoi încălţările cu tocuri complicate.

Barurile sunt pline cu bărbaţi scurţi, îndesaţi, care sorb cafele şi drink-uri. Negrese robuste, fardate intens, cu blănuri false de leopard pe umeri, se învârt printre ei. O masă de ruletă şi-a reluat activitatea. O altă masă, de poker, rotundă şi largă, are postavul verde năclăit cu băutura vărsată peste noapte. Entertainment-ul veselei Nevade n-a stagnat o clipă, dar acum parcă ar porni-o de la capăt, cu forţe noi, ca schimbul întâi într-o uzină. Este şi aceasta, poate, o industrie...

Opt zile în California:

UN ORAŞ PENTRU FRUMUSEŢE

Primul drum pe care-l facem cu doamna Jean Brown - sponsora noastră - este pe Dealul Telegrafului, la Turnul Coeil, un imens castel de apă ridicat acum nu ştiu câte decenii pentru pompierii din San Francisco. În faţa turnului se află statuia filantroapei care a donat banii necesari construcţiei. O pasiune pentru pompieri? Nu, o necesitate. La San Francisco, teama de foc este universală. Casele au, aproape fără excepţie, o ţesătură întreagă, de scări complicate pe care locatarii să poată coborî înaintea sosirii pompierilor, iar pompierii să poată sui chiar după ce focul a dărâmat încăperile incendiate. Toate scările sunt în exterior, la vedere, ca o structură paralelă cu faţada, ajungând să dea clădirilor un fel de stil pompos, un aer de trăinicie şi siguranţă... Uneori, în apropierea scărilor, proprietarii au adăugat tulumbe de pânză, iar robinetele masive de alamă, care mai de care mai stilizate, mai lucioase, par şi ele ornamentele vreunui arhitect trăsnit

Curtea cazărmii pompierilor, în apropiere, seamănă cu o expoziţie: zeci, sute de maşini - nichelate, cu boturi cilindrice şi pătrate ca la începutul veacului, pline de ţevi, tuburi şi trâmbiţe, dar purtând, se vede clar, pe dedesubtul acestor uniforme ieşite din modă, cai-putere disciplinaţi şi eficienţi - se odihnesc, aşteaptă *prilejul*... Pădurile prăfoase ale Californiei, condamnate luni de zile la secetă, sunt vestit de inflamabile... Dar de ce domneşte această obsesie şi în San Francisco, oraşul cu o climă umedă şi mai degrabă rece? „Prima impresie este că n-aveţi altă preocupare decât lupta împotriva incendiilor. Nu sunt exagerate atâtea precauţiuni?“ - o întrebăm, jumătate serios, jumătate în glumă - pe Mrs. Brown, care este o femeie lucidă, cu umor (soţie de avocat, fără ocupaţie, trei copii şi treizeci şi opt de ani). „Vă înşelaţi, nu-i vorba numai de incendii - ne răspunde ea surprinzător de serioasă. Focul evocă şi cutremurul, căci falia San Andreas, una din cele mai active ale planetei, este aici, la doi paşi... Marele cutremur din 18 aprilie 1906, cu incendiile lui, a pricinuit moartea câtorva mii de oameni şi n-a lăsat, practic, nici o clădire întreagă. Scările îţi dau posibilitatea sa cobori repede în stradă, la primul semn...“

Turnul Coeil este acum una din belvederile oraşului. Privim, de jur împrejur, oceanul verde-cărămiziu de arbori şi clădiri, îmbrăţişat din toate părţile de alte două oceane, de apă şi cer, alcătuind una din cele mai frumoase privelişti ale lumii, şi nu ne vine să credem că de jos, de undeva din straturile inaccesibile ale scoarţei, distrugerea poate surveni de la o clipă la alta, negând oamenilor tot ceea ce au găsit în locurile acestea fertile şi binecuvântate. Uneori, ca în iubirile fatale, oraşele îşi aleg odată cu fericirea şi blestemul. San Francisco supravieţuieşte primejdiei şi e fericit, în ciuda faptului că fiecare zid pe care îl înalţă va fi, cu certitudine, într-o zi dărâmat. San Francisco trăieşte între două cutremure şi e fericit când ele au lăsat o generaţie de clădiri neatinsă Dar poate că tocmai în această renaştere repetată la care îl obligă destinul său, poate că tocmai în frăţia caselor care mor şi se nasc deodată se află explicaţia armoniei, secretul farmecului său. O casă nu e, aici, un obiect care moare de bătrâneţe, ros de igrasii şi înţepenit de podagră. Casele au soarta unei flori sau a unui copac; ele

sunt aşezate în locuri care să încânte ochii şi sunt făcute să fie numai tinere, consolate din capul locului cu anotimpurile ce li s-au dat. Poate de aceea San Francisco e un oraş-artist, un oraş legat de frumuseţe mai mult decât de grija zilei de mâine...

Totuşi, veselul „Frisco“ - cum îi spun apropiaţii şi adversarii - este, fără să se vadă, şi un trepidant centru economic şi financiar. Dar plăcerea paradoxală parcă i-ar fi să-şi arate lumii numai faţa fără efort, destinsă, metafizică, existenţială. La margine gem de activitate rafinării de petrol, şantiere navale, uzine chimice şi constructoare de maşini, fabricile alimentare care-l hrănesc; în centru se înalţă zgârie-norii abstracţi, tăcuţi şi mereu misterioşi - ca nişte pure elemente de decor - ai băncilor şi societăţilor de asigurare; la poale se desfăşoară cel mai mare port american al Pacificului, iar în locurile retrase şi zâmbitoare ale peninsulei se întind în şirag câteva universităţi. Străinului care vine aici, oraşul - compartimentat de dealuri şi ape ca o cutie de miracole - îi arată numai ceea ce crede el de cuviinţă: locurile de *farniente*, de tânjire după frumuseţe. Poate pentru că el ştie cu câtă trudă le-a smuls naturii şi le-a unit, poate pentru că vede în ele nişte muzee deschise ale sacrificiilor convertite în artă.

Înconjurat din trei părţi de ocean, fragmentat de zeci de coline, zguduit de cutremure, terenul se prezenta în 1849 (data întemeierii oraşului) ca un paradis pe cât de ademenitor, pe atât de greu de stăpânit. Căutătorii de aur l-au adoptat ca pe un punct terminus al marşului lor înfrigurat pentru înavuţire. Cei norocoşi l-au hărăzit, împreună cu tot litoralul dimprejur (botezat, repede, „Coasta barbară“), locului de perdiţie, de desfrâu, de preschimbare în fericire rapidă a averilor câştigate peste noapte. În termen scurt, colinele sălbatice, pe care se aflaseră înainte doar câteva centre de misionari (unul din ele i-a împrumutat şi numele), au devenit cartiere, *saloon*-uri şi lupanare ale unei întregi regiuni. Pe atunci San Francisco era singurul oraş al Vestului. Dar febra începutului s-a consumat destul de repede. Comerţul şi navigaţia, cutremurele şi incendiile au reprofilat şi purificat treptat această lume, repede pocăită după ce a început să cunoască amurgul aurului şi să piardă gustul dezmăţului.

În ritmul ameţitor al construcţiei americane, fiecare generaţie gândeşte şi concepe lumea altfel, ca şi cum ar fi vorba de generaţii mereu ale unui alt popor. Din tinereţea sa trândavă, oraşul matur şi-a mai păstrat doar un gust cosmopolit, doar sensul metropolei. An după an, terenurile erau tot mai rare, iar îmblânzirea lor tot mai dificilă, şi San Francisco simţea pesemne că nu are rost să le smulgă sălbăticiei şi să le opună riscului decât transformându-le în totul sau în nimic. Fiecare casă a devenit astfel un şantier de artă, fiecare stradă - o problemă inginerească. Legătura oraşului cu părţile sale de peste golf a fost făcută prin mari poduri suspendate (strălucitorul „Golden Gate Bridge“, cel mai lung din lume, măsoară peste treisprezece kilometri!). Ceea ce se vede astăzi pe o hartă plană este finalul idilic şi simplificat al unor eforturi uriaşe. Oraşul apare dens şi cochet, bine strunit între paralelele străzilor, care desenează pânze elegante de păianjen între coastele peninsulei. În realitate, însă, fiecare deal a trebuit străpuns cu tuneluri, escaladat cu scări, serpentine şi teleferice. Bătrânele „tramvaie din San Francisco“, vestite în lumea întreagă (tocmai de aceea păstrate şi azi ca nişte obiecte de muzeu care-şi fac în continuare datoria), funcţionează de fapt ca nişte funiculare. Între şine, un cablu ajută vehiculului să se caţere centimetru cu centimetru, cucerind astfel pantele cele mai abrupte. Watmanii ajută şi ei, la macazuri, mişcările tramvaiului, înzestraţi cu nişte cângi lungi, vâslind cu ele ca nişte gondolieri. Unele străzi povârnite - cum este Lombard Street - nu au nici tramvai, şi atunci, pe lăţimea a câţiva metri, ele au fost prevăzute în interior cu serpentine dese şi înguste de asfalt. Maşinile locatarilor şi ale curioşilor pot astfel urca, gâfâind, pante de peste şaizeci de grade, făcând slalom pe marea de flori şi verdeaţă a scuarurilor, printre arbuştii şi copacii trotuarelor...

Poate tocmai de aceea sanfranciscanii se consideră şi le place să fie consideraţi nişte oameni ai civilizaţiei. Europenii se simt aici ca acasă şi

asta este mândria cea mai neascunsă a gazdelor. Locuim aproape de ocean, într-un hotel liniştit, uşor demodat, cu umbrele de pânză patrulatere, discret colorate, străjuindu-i faţada, cu plante mari, ornamentale, scoase în lăzi pe trotuar. Pe o firmă pusă în locul cel mai vizibil citeşti: *„In the European tradition“*, ceea ce în gândul patronilor înseamnă suprema distincţie. Din cele două mii şase sute de localuri, jumătate prezintă consumatorului „bucătărie europeană“ (ceea ce este foarte mult, atracţia exotică numărul unu fiind, în ochii unui american, bucătăria asiatică!). Epitetele de bonton sunt aici „european“, „francez“, „parizian“... Cu adevărat pariziene sunt, într-adevăr, convieţuirea paralelă a unui mare număr de naţionalităţi neamestecate, toleranţa arătată gustului celuilalt şi mai ales afecţiunea manifestată faţă de arte. Prin aceste trăsături oraşul se exteriorizează, devine altruist, îmblânzeşte sau chiar ascunde răceala finanţei pe care se sprijină. Oficiază gentil şi chiar tandru funcţia sa de gazdă eternă. Prin San Francisco, America recâştigă acel fior spiritual pe care l-a pierdut ţinând ochii nedezlipiţi de modele şi renunţând la ea însăşi, fior a cărui lipsă, de obicei, modelele i-o reproşează. Prin San Francisco, America îşi aminteşte spiritul hedonist şi reactualizează aventura cosmopolită a începuturilor sale. San Francisco a simţit că, afundându-se cu spiritul în trecut, subliniindu-şi tradiţia, dar învăţând să se mişte prin istorie cu degajarea verilor săi europeni, îşi menţine şi prezentul în veşnică tinereţe pitorească.

SAN FRANCISCO - BĂTRÂNUL GENTLEMAN

Poate că toate aceste ambiţii au fost exacerbate de rivalitatea cu Los Angeles, oraşul vecin (665 de kilometri sunt aici o distanţă de vecinătate), venit pe lume mult mai târziu şi devenit în scurtă vreme mult mai bogat. Format în zodia tehnicii, având ca părinţi o generaţie de oameni care n-au cunoscut spasmele începutului de ţară, înavuţit cu o uşurinţă ferită de riscurile pionieratului, Los Angeles a intrat în tradiţie ca un oraş parvenit, strălucind mai degrabă prin forţă decât prin subtilitate, prin vigoare decât prin distincţie, prin industrie decât prin artă, prin viaţă sportivă decât prin spiritualitate. Singura artă pe care a încurajat-o - cinematograful - s-a transformat şi ea, curând, într-o industrie. Atunci, cum se întâmplă în dialectica concurenţei, bătrânul San Francisco a refuzat să se angajeze la întrecere pe terenul rivalului, preferând să-şi păstreze vechimea, nobleţea, atuurile lumii de altădată. S-a decretat un gentleman conservator de datini, de tabieturi, de bune maniere şi comodităţi, părând că anume vrea să încetinească pasul ca să demonstreze vulgaritatea vitezei, că opune de bunăvoie dinamismului ponderaţia, iar succeselor obţinute în pripă, înţelepciunea cumpătării. Cu alte cuvinte, în timp ce la Los Angeles se construieşte o uzină, la San Francisco se naşte un artist, în timp ce se lansează acolo un inventator, aici se deschide o expoziţie.

Cuvântul de ordine la San Francisco nu este cantitatea, ci stilul (chiar dacă, adesea, cu preţul orgoliului transparent şi al snobismului - artificii aproape absente din caracterul american). Deviza sa nu este „cel mai mare“, ci „cel mai bun“. Substanţa sa nu este materia, ci spiritul. Deşi se primeneşte continuu, intenţia este să nu se vadă, ci să fie lăsate mereu, dimpotrivă, pe fiecare perete, o pată de vechime, o marcă de timp, o scorojeală de nobleţe, astfel încât impresia să fie nu de înnoire vulgară, ci de vechime conservată cu grijă, indiferentă la trepidaţia şi gâfâiala businessmen-ilor. Impresia este că, în vreme ce lumea înaintează firesc, cu o viteză pe care o vrea tot mai mare, San Francisco ar dori să se afunde mereu mai adânc în trecut, în izvoare, în istoria şi chiar în preistoria sa.

Preistoria înseamnă la americani moştenirea popoarelor din care provin. San Francisco o dezgroapă şi o reconstituie. Pe cea a europenilor - spanioli, francezi, italieni, englezi cât şi pe cea a asiaticilor - chinezi şi japonezi. Compartimentarea care există între sectoarele vieţii sociale - între industria de la Oakland şi universităţile

de la Berkeley şi Palo Alto, între cheiurile portului şi înaltele blocuri ale băncilor - a rămas o lege şi între frontierele comunităţilor etnice. Un paralelism care stimulează originalitatea fiecăreia. Fiecare îşi are cartierul ei separat - *town*-ul său tradiţional -, arhitectura şi obiceiurile sale, limba maternă şi profesiunile preferate, fiecare îşi poartă zâmbetul său (care uneori poate însemna cu totul altceva), încât - după o vorbă devenită slogan publicitar - „aici poţi vizita mai multe ţări şi continente fără paşaport“. Vestitul creuzet american a funcţionat la San Francisco după alte legi, fiecare naţiune trăind cât mai independent, cât mai paralel în raport cu cealaltă. Pe străzile oraşelor chinez sau japonez (reconstruite turistic după 1906, când cutremurul i-a obligat pe locuitori să-şi pornească viaţa de la zero) bate alt ritm de ceasornic şi se aud alte vorbe decât în cartierul pescarilor şi restauratorilor italieni, sau în muzeele de reminiscenţe franceze, sau în italo-spaniolul Sausalito, locul de agrement al boemei. Pe toate le uneşte o toleranţă ostentativă, născută din aceeaşi ambiţie nobiliară a oraşului, din acelaşi precept democratic - convertit într-un soi de ţel aristocratic - de a da fiecăruia ceea ce îşi doreşte. Dar sanfranciscanii nu s-au mulţumit cu această moştenire palpabilă. Ei au dezgropat din trecut tot ce se putea dezgropa pentru a-şi demonstra rangul şi vechimea pe care şi le pretind. Vechile *missions* spaniole - nucleele primilor misionari albi - au fost restaurate şi transformate în muzee sau puncte turistice. Vestigiile „goanei după aur“ sunt păstrate şi ele cu grijă în muzee şi colecţii. Tot ce a fost sărac şi umil devine semn de nobleţe. Roata toligii emigrantului este blazonul de pe faţada a numeroase case. Unde semnele tradiţiei n-au fost găsite, ele au fost reconstituite; unde n-au putut fi reconstituite, ele au fost inventate; şi dacă n-au putut fi inventate din neant, ele au fost (vom vedea) importate.

Clădirilor vechi li se dau alte utilizări, sofisticate. Pe harta oraşului apar din senin centre - de artă, de comerţ - care ridică dintr-o dată calitatea unui întreg cartier şi îl transformă în punct turistic. *Shop*-uri rafinate, galerii de pictură şi saloane de modă sunt adăpostite în nişte barăci părăsite, în cocioabele consolidate ale cutărui cartier. Vizităm, de pildă, „Ghirardelli Square“, un ansamblu a cărui renovare s-a terminat în 1962. Se găseşte într-un cartier central (la San Francisco totul pare central, graţie structurii semicirculare a străzilor), dar nu prea frecventat mai înainte. Este o curte uriaşă înconjurată de clădiri roşii, severe, din cărămidă aparentă. Domenico Ghirardelli - ţi se spune - nu a fost vreun ilustru mecena, ci un negustor ambulant de bomboane care, în 1849, a trecut munţii Sierra Nevada, odată cu marele val al migraţiilor, şi şi-a aşezat cortul în noua aşezare abia înjghebată. „Viaţa unui european este o carieră, a unui american este o întâmplare“, spune o butadă. Inventând *„broma“* - o ciocolată pietroasă, care s-a bucurat de mare succes în epocă - Ghirardelli şi-a lărgit afacerile şi a reuşit să cumpere un întreg block de clădiri. Printre acestea s-a nimerit să fie o mică fabrică de îmbrăcăminte, care a devenit furnizoarea uniformelor militare în timpul războiului civil. Treptat, întreprinzătorul a mai construit aici alte câteva fabrici: una, bineînţeles, de ciocolată, alta de cacao, una pentru ambalarea mirodeniilor, alta de wurster, ultima de muştar. Ca totul să fie în regulă, urmaşii lui au ridicat, în 1915, în mijlocul tuturor acestor clădiri, un turn cu orologiu copiat cu exactitate (*„patterned“* - spun americanii - un cuvânt asupra căruia merită să revenim...) după unul din turnurile castelului Blois.

Din tot acest amalgam de clădiri - unele din ele părăsite şi părăginite între timp - a fost restaurat *shoping center*-ul unde ne aflăm acum. La atâtea stiluri (sau lipse de stil) a fost aplicat stilul numitorului comun. Parterele au fost sparte cu arcade, ferestrele au devenit austere prin grilaje savante, etajelor le-au fost adăugate cerdace de lemn evocând rusticitatea, curtea a fost pavată cu dale, plantată cu copaci şi înveselită cu arteziene, peste tot au fost atârnate firme zăngănitoare, de epocă, iar zecile de încăperi au fost reinvestite cu funcţii din cele mai subtile: anticariate, consignaţii, magazine de artizanat şi decoraţii interioare, ateliere de modă, de ceramică, de coafură (mostrele luxului american, pentru că presupun atât de

scumpa muncă manuală!), prăvălii de marfă importată, de bijuterii şi o întreagă cohortă de restaurante în stilul tuturor etniilor sanfranciscane... Unele intrări au plăci memoriale pe care sunt menţionate fosta utilitate şi vechimea clădirii, precum şi preţul restaurării. Fiind, de fapt, un centru comercial, „Ghirardelli Square“ este considerat, astfel, un adevărat centru istoric, deşi toată istoria sa concretă se rezumă la expansiunea comercială a unui vânzător de dulciuri. Dar aceasta este istoria Californiei, iar ea nu face să se ruşineze nici chiar pe orgoliosul San Francisco!

„ATTRACTIONS“

Deşi e frig şi plouă tot timpul sâcâitor (n-a spus Mark Twain că cea mai friguroasă iarnă din viaţă a petrecut-o într-o vară la San Francisco?), colindăm de trei zile oraşul, ne înfundăm în lumea muzeelor şi străzilor fără să mâncăm şi să ne odihnim, plecând din hotel dimineaţa şi întorcându-ne după miezul nopţii, când cădem frânţi de oboseală. Zilele trec mai repede într-un astfel de oraş, iar farmecul lui e mai greu de descris, căci frumuseţea ochilor n-are istoric, iar drumul paşilor se şterge repede.

Viaţa se desfăşoară aici direct în stradă, ca în cele mai mediteraneene locuri. Nicăieri, în America, n-am văzut atâţia oameni mergând pe jos ca la San Francisco, iar ei au în mers ceva profund simpatic, de truditori care toată viaţa lor au urcat şi au coborât pante, obosiţi şi puţin aplecaţi. Exterioarele sunt o scenă de balet colorat. Nu te impresionează atât chiparoşii şi palmierii din „Union Square“ (singurul element exotic), cât curăţenia trotuarelor, vazele cu flori depuse în mijlocul lor, straturile de pe margine, florăriile plasate la răspântii (chioşcuri ţuguiate ca un coif al lui Bismarck!), dealurile romantice din spatele cărora automobilele apar cu roţile pe cer, olanele roşii ale acoperişurilor, cupolele *belle époque* ale pasajelor (de atâtea ori refăcute după cutremure), agitaţia portuară, cu mărfurile scoase pe trotuar, a străzii „Market“ (diagonala oraşului), viaţa secretă a cheiurilor, pânzele bărcilor din orăşelul italienilor şi somptuosul dom pe care aceştia şi l-au ridicat în ţara unde numai băncile au dreptul la somptuozitate, plaja de la Sausalito, pădurile ei de catarge de pe vasele-dormitor, până şi locul sinucigaşilor de pe Golden Bridge, de unde s-au aruncat din 1938 până azi 500 oameni (50 dintre ei scăpând cu viaţă)... În sfârşit, magazinele nonconformiste în care se găsesc la preţuri de nimica toate fleacurile de pe lume (dar lucrate de mână!)... vazele de la intrarea cinematografelor (în care îţi laşi umbrela udă)... câinii legaţi de uşi... cluburile excentrice... festivalurile care străbat săptămânal străzile... arcurile de triumf din cartierul chinezesc... cireşii înfloriţi din grădina japoneză...

San Francisco are - exact cât îi trebuie - farmec, adică acea doză de frivolitate care uşurează sufletul omenesc fără a-l coborî în vulgaritate. Făcut parcă pentru oaspeţi, oraşul reabilitează o noţiune care înseamnă acelaşi lucru ca-n alte locuri, dar e înţeleasă cu totul altfel: *„attraction“.* Ce sunt aceste *„attractions“*? Totul şi nimic. Un hibrid excitant şi fragil: mai mult decât distracţia ieftină, mai puţin decât arta pură. *Attraction*, de pildă, este filmul care rulează de peste trei ani la cinematograful „Ghirardelli Square“ - o monografie a trecutului oraşului. („Un vulcan de sunete şi culori“, „începutul unei noi dimensiuni în spectacolul cinematografic“, promite o reclamă...) Şi, într-adevăr, vulcanul te constrânge de-a binelea să participi la istorie, căci constă din cinci-şase filme proiectate şi urmărite simultan, cu tot atâtea voci care anunţă evenimentele, cu numeroase imagini ejectate de treizeci de aparate dintr-o dată. Coruri catolice, bubuituri de cutremur, pârâituri de incendii, frâne de automobil şochează puternic urechea, care trebuie să stea mereu la pândă, pentru că nu ştie cu care din imagini trebuie să le pună în legătură. Ochii au o sarcină şi mai grea, căci trebuie să facă tot timpul o navetă neliniştită între cele două

extremităţi ale imensului ecran semicircular. Până la urmă, după patruzeci şi cinci de minute de tensiune, te dai bătut şi accepţi că într-adevăr seninul Frisco are istoria cea mai agitată din lume.

„Attraction" şi-a făcut datoria... Aici, ca şi în celebrul „Chinatown" orăşelul celor douăsprezece mii de chinezi, cu ulicioarele lui tăcute, peste care se boltesc arcuri de triumf şi lampioane, cu frontoanele lui traforate, cu faţadele restaurantelor lucind stins, cu aromele mute ale bucatelor orientale răspândite cu discreţie în aer... Ca şi în grădina japoneză - cu porţile, casele, pagodele, podeţele şi cireşii ei înfloriţi ireal, cu statuile de Buddha şi de dragoni, cu chioşcurile ei de mirodenii şi lumânări aromate... Ca şi lângă unul din capetele lui „Golden Gate Bridge", unde zace, adus tocmai din Colorado, un trunchi de sequoia de două mii de ani, pietrificat... *Attractions* sunt şi animalele de la „Fleischhacken Zoo", repetând într-o parodie involuntară gesturile şi orgoliile omului: cimpanzeii îmbrăcând pulovere şi sprijinindu-se în mâini ca-n nişte bastoane, gibonii gimnaşti, leii născuţi în captivitate, papagalii vorbăreţi, picioroangele neajutorate, urşii grizzly sensibili, părându-li-se mereu că aud o voce îndepărtată...

Dar apogeul *„attraction"*-ului - o atracţie dată acum pe faţă şi necodificată - este neobositul „Broadway", locul de petrecere unde americanul mijlociu venit în delegaţie se aventurează cu inima cât un purice şi de unde, contrar tuturor aşteptărilor, va ieşi mai candid decât a intrat. „Broadway" înseamnă în traducere „calea mare" dar la San Francisco el înseamnă altceva decât la New York: aici - în bizara vecinătate a marilor anticariate de pe strada Columbus - este vadul localurilor de noapte, al bistrourilor şi cafe-urilor de trotuar. Melodii exotice, de la cele polineziene şi africane la bouzouki şi dixieland, se amestecă într-un babilon sonor, în timp ce prin uşile lăsate întredeschise se zăresc trupuri goale, piei zgribulite, balerine de toate calibrele, costelive şi durdulii, temperamentale şi leneşe, zbătându-se ritmic pe câte o scenă, în ritmul nu ştii căreia din orchestre. Crainici invizibili te invită să intri, de undeva, din posturile lor de observaţie, şi dacă te faci că nu-i auzi te apostrofează, amintindu-ţi că ţie-ţi vorbesc, celui cu cravata în carouri, că dacă vrei poţi intra în local cu întreaga familie, că nu te costă nimic să vezi măcar o clipită, pe urmă vei hotărî singur... Perdelele dinspre stradă se dau la o parte şi lasă să se zărească pentru o secundă imagini de Margarete căzute sau să balanseze până în mijlocul trotuarului leagăne cu câte o femeie în negru având zurgălăi la coapse... Iar dacă îngădui să se simtă măcar un pas şovăielnic, zdrahonii de la intrare te înhaţă şi te azvârl înăuntru, în pivniţa unde reflectoarele machiază trudnic, până în zori, realitatea pielii şi a cărnii...

„PATTERNED", CHEIA TRECUTULUI

„Muzeul M. H. de Young", pe care-l vizităm la îndemnul expres al doamnei Brown, este în înţelesul american un lăcaş de artă, dar pentru ochiul unui european rămâne tot numai o „atracţie"... El se compune dintr-o colecţie de obiecte importate din diverse alte continente: măşti din Africa şi Australia, sculpturi din diferite arte asiatice (colecţia Avery Brundage), tablouri de Veronese şi Tintoretto, amestecate cu un El Greco, rătăcit, şi chiar cu o sculptură de Moore... *CIou*-ul muzeului este, însă, colecţia de case europene, aduse aici, în America, pe principiul că totul poate fi obţinut cu bani: vechi apartamente italiene, franceze, germane, reconstituite de la duşumele până la lustre, de la pernuţele de rugăciune la feţele de masă... Vizitatorii se opresc lângă frânghiile groase care înconjoară patul cine ştie cărui cavaler sau oglinda cine ştie cărei ducese, şi sorb parcă din ochi imaginea unui secol în care San Francisco şi America nu existau nici măcar în închipuire...

O impresie asemănătoare te aşteaptă la „Muzeul de artă modernă" - uriaş, variat, risipitor - unde tot ce e mai valoros aparţine impresioniştilor francezi şi avangardei europene din anii '30. Dali, Arp,

Chirico şi Chagall n-au însă, toţi Ia un loc, atâtea opere câte are singur Rodin, într-un alt colţ al oraşului: Ia „Palatul Legiunii de Onoare“. Tot acolo, printre buchete de flori de câmp şi sunete de orgă (obicei frecvent în muzeele americane, care se socotesc şi o formă de spectacol), iată o „expoziţie de medalii şi decoraţii, adunate din cincizeci de ţări“. Iar în vecini, la „Academia de Ştiinţe“, înoată în uriaşe acvarii sau se zbat în cuşti de plexiglas peste zece mii de peşti, reptile, amfibii şi mamifere de apă „din toate mările şi oceanele lumii“.

Totul e negociat, împrumutat, importat. În timp ce italienii şi alţi europeni închid muzeele din lipsă de gardieni, sanfranciscanii le cumpără casele, mobilele, tablourile. „Palatul Legiunii de Onoare“ (dedicat artei franceze) este în întregimea sa o replică a palatului omonim construit în 1787 la Paris, pe malul stâng al Senei. Dar el există doar din 1924. Aici intervine din nou salvatoarea noţiune „*patterned*“. Ea pare că vrea să legitimeze că tot ce e artă poate să se repete, să prolifereze. Popoarele noi au dreptul să se bucure de bunurile celor vechi, blazate sau sărăcite. Ele nu se vor sfii să-şi aducă acasă sau să reproducă patrimoniul altora, fără jena acaparării sau a copierii. „*Patterned*“ („inspirat din...“) este cheia culturii atât de noi a unui popor care n-a avut cum - şi mai ales când - să-şi parcurgă trecutul, acesta consumându-se virtual, în strămoşi, înaintea venirii lui pe lume... E lăcomie sau e entuziasm?

Cel ce a prins la perfecţie pulsul acestei slăbiciuni a fost Auguste Rodin, care şi-a multiplicat în serie aproape fiecare creaţie, populând cu operele lui gemene - în două, în patru, în şase sau zece exemplare, la diferite dimensiuni şi din materiale diferite - toate marile muzee americane. Nu mai departe decât aici, la „Palatul Legiunii“, „Gânditorul“ său tronează uriaş în grădina de la intrare, pentru ca să reapară într-un exemplar mai mic, parcă zgribulit, şi într-una din sălile din interior!

ÎN CĂUTAREA UNUI ORAŞ

Los Angeles este oraşul dinamic şi întreprinzător care nu-şi poate da timpul pe frumuseţe. Fără pieţe largi şi aproape fără zgârie-nori, el pare la prima vedere că şi-a propus să se apere de cutremure la modul acesta prozaic şi eficient. Casele scunde, din materiale uşoare, iar cele vechi din cărămidă solidă, pe fundamente sigure, formează o mare nesfârşită şi plictisitoare, care se întrerupe doar pentru a lăsa locul unor insule cenuşii: parcajele. Monumentele şi statuile sunt rare, clădirile publice sunt lipsite de solemnitate, până şi băncile sunt mai neimportante şi mai modeste ca în alte părţi. Uneori te aşteaptă surprize. Iată, într-o suburbie, o clădire masivă îmbrăcată în faianţă albastru-verzuie. Este un cinematograf? O piscină? Nu, este abatorul. Cine a avut aici timp să se ocupe anume de frumuseţe, de funcţiile ei? Oraşul a crescut intempestiv, nesperat şi neplanificat. În 1921 număra 350.000 locuitori şi era considerat „cea mai modernă cetate din lume“. Astăzi, împreună cu suburbiile, numără peste şase milioane de locuitori. Care este întinderea sa reală nimeni nu ştie cu exactitate. Unii îi atribuie o sută de kilometri lungime, alţii numai şaptezeci. Comunele, staţiunile, suburbiile din care e alcătuit s-au lăţit şi s-au îndesat unele în altele, părând că formează acum o bandă continuă de-a lungul Oceanului Pacific, ascunse printre vâlcelele răcoroase şi ademenitoare de la poalele dealurilor. În realitate, banda e întreruptă, însă întreruperea are circumstanţe atenuante. Din loc în loc, te trezeşti în faţa unor terenuri nelocuite şi parcă părăginite, semănând cu nişte magazii sub cerul liber sau maidane pentru depunerea deşeurilor. Sunt vestitele parcaje din Los Angeles, teritorii stăpânite de zeul automobil, care domină viaţa acestui oraş mai mult ca pe a oricărui altuia. Stilul de viaţă de tip oraş-satelit îi obligă pe locuitori să se transporte la mari distanţe. O familie obişnuită are, este obligată literalmente să aibă una, două, trei sau chiar patru maşini. Los Angeles, cu cele trei milioane de vehicule ale sale, ocupă locul întâi în lume în privinţa

frecvenţei acestora pe cap de locuitor. A mai avut cineva timp să se ocupe de aspectul edilitar? Sau de turism? Turismul individual nu este de conceput, încă, aici. Din mai multe motive. Nici un vizitator nu se lasă atras cu prea mult entuziasm de aspectul oraşului. Lucrurile socotite demne de văzut sunt în afară, în zone fără posibilităţi obişnuite de cazare, unde grupurile organizate vin şi de unde pleacă în celebrele şi grăbitele *parlor cars*, autobuze din locuri mai liniştite şi mai ospitaliere. Şi - dacă treaba stă aşa - nici nu are rost (îşi spune, probabil, toată lumea) să investeşti bani într-o afacere atât de complicată.

De afaceri nu s-a ferit niciodată Los Angeles, dar de afaceri mai sigure şi mai raţionale, care să nu deranjeze confortul şi individualismul locuitorilor săi. Curios şi totodată semnificativ: el este singura metropolă americană a cărei formare nu s-a datorat resurselor materiale, bogăţiilor deosebite ale câmpului sau subsolului, încrucişării unor drumuri sau tuturor acestor condiţii la un loc. Singura atracţie a fost de la bun început clima: aerul aproape neschimbat, îndulcit de ocean, lipsit totuşi de ploi, furtuni, zăpezi şi uragane. Fiecare din locuitorii veniţi la început aici a căutat un loc ideal de odihnă, paradisul neschimbat şi fără surprize, punctul idilic unde să-şi încheie o viaţă de trudă şi unde să-şi investească agoniseala ei. Comunele din Los Angeles au fost iniţial nişte staţiuni de pensionari prosperi, care-şi visaseră pentru bătrâneţe o retragere în Vest. Mai târziu, pe măsură ce începea să semene a oraş şi să-şi dorească o existenţă mai americană, Los Angeles a început să se plictisească de micile sale parcele, de straturile cu flori din faţa *cottage*-urilor, de palmierii, orhideele şi peluzele sale. Oferte nu lipseau şi el nu le-a refuzat, întâi, cinematografia (o industrie ca multe altele), apoi construirea unui imens port, şantiere navale şi - prin aducerea masivă a apei din munţi - preschimbarea terenurilor aride în întinse livezi şi podgorii. In sfârşit, după 1960, când omenirea părea să iasă din cultul milenar pentru natură şi artă şi să intre în era aparatelor-minune şi a cuceririi Cosmosului, Los Angeles a devenit un templu al electronicii şi construcţiilor spaţiale. Bineînţeles, fără să mai poată renunţa, edilitar vorbind (ar fi fost şi prea târziu!), de a se propaga incontrolabil, creşterea sa ţinând acum prin tradiţie de bunul plac al fiecăruia, de aritmetica haotică a individualismului. Mai este el, oare, un oraş turistic?

Pe cât de respectat de departe, de peste hotare (bucurându-se chiar de o faimă temătoare şi intimidantă - nu este, oare, aici capitala filmului, n-a avut loc aici olimpiada din 1932 şi nu aici sunt captate semnalele sondelor trimise pe Marte?), pe atât s-a pretat Los Angeles - poate chiar din cauza acestor motive care incitau la invidie - la mai multe *joke*-uri (glume) şi *scoff*-uri (ironii) din partea americanilor. El a fost considerat rând pe rând „şapte suburbii în căutarea unui oraş“, „o sahară culturală“, „locul unde te caută moartea pe stradă“ şi unde „înainte de a şti unde o să dormi trebuie să ştii cu ce o să circuli“... Primul *joke* se datora faptului că (exceptând „turnul primăriei“, unde se putea urca la etajul al 27-lea pentru a se face panorama infinitei întinderi de clădiri şi copaci, şi lângă care „oraşul mexican“, mai mult pitoresc decât veridic, ţinea locul panoramei istorice) nu exista - oricât ar părea de ciudat - un centru al oraşului, un reper de unde să poată porni o descoperire turistică. Al doilea *joke* era legat de puţinătatea muzeelor, a teatrelor şi sălilor de spectacol, ciudată aici, unde actorii de filme se numărau cu miile. Al treilea - faptului că plimbările (pe zeci de kilometri!) se puteau eventual face doar pe jos, metrou neexistând, taxiurile numărându-se pe degete, iar noţiunea de autobuz sau troleibuz fiind inexistentă. Pe de altă parte, hotelurile „sigure“ (aici americanul este foarte circumspect) datau din perioade imemoriale, nefiind recomandabile străinilor. Abia după 1960 s-au făcut primii paşi în întâmpinarea turismului. S-a construit un centru modern de spectacole („Music Center“), unde au fost plasate două filarmonici şi o operă, tot aici având loc, în fiecare început de aprilie, decernarea premiilor „Oscar“.

Cele două-trei teatre înjghebate între timp au început să invire pe scenă actori de la Hollywood, mai ales că uzurparea filmului de către

televiziune făcuse mulţi şomeri. Au apărut câţiva zgârie-nori şi, în subsolurile şi parterele lor, largi ca nişte oraşe, câteva centre comerciale. Cu verticalele acestea vizibile de departe şi cu atracţia acestor *„fine shops and good restaurants“* (slogan-magnet pentru comerţul autohton), Los Angeles a început să emită pretenţia unor „centre“. În sfârşit - senzaţie! - cu câteva luni înaintea sosirii noastre au fost inaugurate primele linii de autobuze, care leagă cartierele mai importante cu mijlocul megapolis-ului. A devenit, oare, turistul mai puţin stângaci şi mai puţin înţepenit în deşertul plat şi stereotip al sutelor de mii de case şi al zecilor de mii de străzi? Este întrebarea înfricoşată cu care pătrundem, într-o dimineaţa, pe porţile oraşului...

TURUL PE JOS AL ORAŞULUI

Mexicani şi oameni albi. Pentru că, întâmplător, pomâine e tocmai ziua decernării premiilor „Oscar“, pornim în căutarea pavilionului „Dorothy Chandler“ din „Music Center“, unde va avea loc festivitatea. Drumul se complică foarte mult, pentru că nimeni nu ne ştie lămuri exact unde este modernul complex. Dar mulţi nu ştiu să ne îndrume nici spre o poştă, de unde vrem să expediem câteva scrisori. Nu ne înfuriem, căci nu suntem grăbiţi, ci mai degrabă vrem să folosim căutarea ca pretext pentru a lua primul puls (de multe ori, adevăratul) al oraşului. Oamenii se arată miraţi de întrebările noastre şi mai ales de adresarea cam reverenţioasă cu *„Please, sir!“* (nu tresar, totuşi, speriaţi, cum ni s-a povestit...), ne ascultă până la capăt, apoi spun foarte simplu că nu ştiu sau arată nepăsători într-o direcţie oarecare, un fel de bisectoare între cea pe care o bănuiesc în primul moment şi alta care le vine în minte în secunda ulterioară. Nimeni nu e de rea-credinţă, dar nimeni nu consideră, poate, de demnitatea sa să-şi recunoască neştiinţa... Şi atunci fac gestul acela nedefinit. Am observat că mult mai siguri şi mai bine orientaţi sunt negrii pe care-i întâlnim. Dar, pentru orice eventualitate, stabilim o regulă: nu adoptăm o direcţie până nu este confirmată de încă alţi trei trecători.

Am luat această hotărâre după ce ne-am pomenit că am făcut câteva ocoluri zadarnice, încredinţându-ne inspiraţiei câte unui ignorant. După clădirea *Greyhound*-ului de pildă, am apucat-o pe nişte străduţe povârnite şi ne-am trezit în mijlocul unor cocioabe şi curţi pline cu copii dezbrăcaţi, presărate cu butoaie de tablă şi lăzi. La porţi, deşi era ora unsprezece dimineaţa, oameni de toate vârstele stăteau de vorbă, vociferând din când în când fără mânie sau veselie, învârtind mâinile prin aer cu gesturi care le sporeau parcă zădărnicia. După culoarea roşie sau arămie a feţei, după ochii înguşti şi părul ca pana corbului, despicat de obicei de o cărare şi căzând ca nişte aripi pe tâmple, i-am recunoscut. Erau mexicani, poate - unii - băştinaşi, foşti stăpâni ai cetăţii „*El Pueblo de Nuestra Senora la Reina de Los Angeles*“ înfiinţată în 1780 de călugării misionari, poate - ceilalţi - emigranţi din patria lor, sau fugiţi pur şi simplu peste graniţă, fără acte, pentru câteva luni, sperând să câştige suma cu care să trăiască la reîntoarcere unu sau doi ani de acum înainte. Mulţi nu-şi găsesc însă ocupaţii civilizate şi atunci se dedau la muncile cele mai înjositoare. Iată, chiar în această clipă, un bătrân prăpădit, gata să cadă de pe picioare, împinge o bicicletă răpciugoasă pe care sunt clădite vreo zece cutii, pline nu se ştie cu ce (după aspectul neîngrijit, o marfă de nimica), legate cu o sfoară într-un echilibru nehotărât de care, împingând din greu, tot el trebuie să se îngrijească. Alţii nu găsesc nici atât de lucru. Oamenii albi (aşa li se spune aici anglo-saxonilor, şi aşa îşi spun ei înşişi, fără să-şi facă vreun complex) susţin că mexicanii sunt leneşi şi că nu vor să lucreze. Mexicanii pretind că oameni albi nu vor sa le dea de lucru pur şi simplu pentru că sunt mexicani. Şi aşa, cercul vicios se învârte la infinit, mexicanii stau la porţi şi discută, copiii lor se târăsc prin curţile infecte, oamenii albi plătesc sume mai mari altor muncitori pe care-i socotesc mai buni, şi nimeni nu se mai gândeşte că printre mexicani ar putea să apară unul harnic sau că printre albi unul mai

omenos... Mulţi mexicani se dedau la rele (beau, se droghează, fură sau ucid) şi atunci prăpastia se adânceşte şi mai mult, şi nimeni nu mai concepe să creadă nici măcar în existenţa unui mexican cumsecade. Căci nimeni nu are timp de experienţe în oraşul cu şase milioane de locuitori.

La poştă, unde în sfârşit am ajuns, ne apropiem de ghişeu. Funcţionara ne vorbeşte răstit într-o spaniolească stricată (probabil ne crezuse mexicani, auzind vorba noastră latină), ordonându-ne urât şi dispreţuitor să stăm la distanţă. Ne întoarcem şi observăm: paralel, este întinsă într-adevăr o sfoară. Solicitanţii trebuie să stea în spatele ei, lăsând până în ghişeu un fel de zonă de siguranţă, pentru a se evita, poate, în felul acesta *hold-up*-urile. O doamnă care completează un mandat la o masă ne spune, scuzându-se încurcată, parcă ea ar fi fost cea care ne-a jignit, că în urmă cu trei zile a avut loc un jaf chiar în această încăpere. Răufăcătorul mascat s-a apropiat de ghişeu şi, ameninţând cu pistolul ascuns într-un ziar - după reţeta binecunoscută din filmele de la Hollywood -, a obligat pe vânzătoarea de timbre să-i pună în pălărie toţi banii pe care-i încasase. Erau şaizeci şi ceva de dolari - o nimica toată pentru riscul la care se expusese hoţul, dar iată motivul proastei creşteri a impiegatei...

Simbolul libertăţii. Al doilea ocol greşit îl facem începând din faţa unui şantier. Doi zgârie-nori negri, de culoarea lavei - cam funebri în definitiv - sunt încă plini de schelării, iar la picioarele lor e o puzderie de barăci, depozite, betoniere, malaxoare şi o împrejmuire cu gard vărgat care ne acoperă brusc orice perspectivă. Cum am ajuns aici e greu de spus: un domn semeţ, cu umbrelă, ducând de zgardă un căţel şi părând de toată încrederea, ne arătase direcţia aceasta, spunându-ne să o luăm apoi la dreapta. „La dreapta?“ am întrebat noi, pentru că altcineva, cu câteva minute înainte, ne indicase direcţia contrară. „La dreapta“, a întărit gentlemanul, dar iată că acum nu mai zărim nici dreapta, nici stânga, şi nici măcar nu găsim pe cineva care să poată fi întrebat. Un curent jilav, un miros de beton igrasios, de nisip şi de scândură e gata să ne ia de pe picioare. Cât se vede fără să ridici capul, zgârie-norul e lat şi masiv, abia îi vezi marginile, şi abia uitându-te spre vârf el îşi recapătă silueta. Dintr-o uşă ce pare acum, prin contrast, un buzunar de ceas, iese un paznic cu chipiu. Ne arată o portiţă pe unde să reajungem la traseul omului cu umbrelă. Dar dincolo de gard - notaţi că suntem în plin centru al Los Angeles-ului! - este un loc viran şi, dincolo de acesta, cât vezi cu ochii, se întinde câmpul. În dreapta e un parcaj părăginit ca un loc de depozitat gunoaie. Deasupra o autostradă suspendată. Căutăm scările care să ne ducă sus, pentru ca, luând-o spre dreapta, să ne conformăm indicaţiei omului cu umbrelă. Într-adevăr, după vreo sută de metri de autostradă, se zăreşte jos un grup de clădiri îngrijite, înconjurate de verdeaţă. Alţi zeci de metri până la scara de coborâre, înapoi pe sub autostradă, şi ajungem la o stradă veche, largă, cu platani. Iată o biserică presbiteriană, pe uşa căreia citim un bilet: „ultimele lecţii de orgă ale profesorului...“ Deschidem uşa şi: un bătrân uscat, cu plete, cântă absent, cu privirea în tâmpla bisericii. O fetiță de vreo cincisprezece ani îi întoarce paginile, dar nici o relaţie de la profesor la elev nu pare să se închege între cei doi. Poate concertul este doar un adio, distingem în melodie un cunoscut recviem. Şi, iată, peste drum, clădirea pentru care rătăcisem. Din nou confuzie: nu e „Music Center“, ci „Main Library“ (Biblioteca Principală). Dar „Main Library“ are o secţie de muzică şi, probabil, gentlemanul plin de sine confundase sala celebră în toată lumea cu locul mai modest de unde fiica sa va fi împrumutat odată un disc cu Duke Ellington. Dacă suntem aici, vizităm şi această bibliotecă. Din toată înfăţişarea se ghiceşte soliditatea, vechimea. Este „cea mai mare la Vest de Mississippi“! Coridoare largi, întunecoase, ciment dat cu rumeguş, ca-n liceele de provincie. Dar la fişiere, răsfoind câteva, rămânem uluiţi, de diversitatea fondului de cărţi. Titluri româneşti, însă, foarte puţine, ca-n toate celelalte biblioteci cercetate. Se împrumută acasă benzi de magnetofon şi filme de lung metraj. În sala de ziare şi reviste, mesele sunt ticsite cu bătrâni ageri şi curăţei - cam

de aceeaşi vârstă şi cunoscându-se între ei, parcă ar fi la un club sau la sărbătorirea unei promoţii. Acelaşi lucru şi în sala de lectură de sus, unde se dau cărţi literare. Mă invadează o admiraţie însoţită de tristeţe, neştiind ce să cred: moşneguţii aceştia, zeci şi sute, au venit numai din foame de literatură sau şi - cam asta deduci din privirile lor destul de triste - fiindcă se împacă rău cu familia fiilor şi şi-au stabilit aici un fel de adăpost, o a doua locuinţă?

Un portar al bibliotecii ne arată, ieşind cu noi în stradă, pe unde să o luăm. În sfârşit, pare să fie drumul cel bun spre mult trâmbiţata sală, mândria Los Angeles-ului, pe care, iată, zeci de oameni nu ne-au ştiut-o indica. Din esplanada nobilă şi somptuoasă pe care eram, am trecut, după primul colţ, într-un fel de şosea cu case joase ca nişte cantine şi cu partea carosabilă atât de lata încât pespectiva ei devine extraordinar de turtită, ca şi cum ar fi privită printr-o oglindă deformantă. Cam acesta e aspectul tipic al străzii americane, iar aici, în oraşul cu trei milioane de automobile, înţelegi perfect motivele. Numai că strada următoare este din nou solemnă şi monumentală, şi aşa mai departe. Iată, în dreapta, un parc în care toţi oamenii par cam bizari - şi probabil şi noi lor, pentru că ne privesc cu imensă curiozitate şi doi sau trei ne fac chiar semne cabalistice cu degetele împreunate într-un fel special. Albi, negri şi mexicani par înfrăţiţi în sfârşit, pentru că n-au ce să-şi impute unii altora. Şi unii, şi alţii par să aştepte pe cineva care să vină să le ofere de lucru sau să le propună aventuri senzaţionale. Stau pe bănci, inerţi, cu mâinile întinse de-a lungul spetezei, şi tac, cu privirile albe, nespunându-şi nimic unii altora, parcă nu s-ar cunoaşte sau şi-ar fi terminat de mult poveştile. Într-un rond al parcului, un negru s-a cocoţat pe o ladă şi citeşte din Biblie, cu intonaţia aceea disperată care transformă credinţa în artă, cu credinţa aceea deznădăjduită care îl vede până şi pe Hristos om de culoare. Un alt solitar merge din om în om cu o petiţie antiguvernamentală, rugând să fie semnată. Într-un târziu, îşi face apariţia şi un om-sandwich, protestând prin pancartele pe care le duce în spate contra taxelor pe care le plătesc invalizii de război. Parcul este în America simbolul libertăţii. Pe iarba lui se joacă chiar acum şi o partidă de baseball, iar un băiat şi o fată întinşi la orizontală sub un pom se îmbrăţişează şi se sărută în văzul tuturor.

Tot cu un om-sandwich ne întâmpină şi mult căutatul „Music Center“. Trei clădiri somptuoase, cu ogive largi, cu acoperişuri de dom, se înalţă pe un promontoriu, înconjurate de flote întregi de drapele înstelate. În faţă, un bătrânel cu obişnuitele cartoane în spate anunţă că personalul tehnic de la agenţia de ştiri U.P.I. a intrat în grevă cerând revizuirea salariilor. Peste patruzeci şi opt de ore se va desfăşura într-una din aceste săli cea mai mare sărbătoare a filmului american şi unul din canalele de informare ameninţă să fie - tocmai acum – blocat. Un alt manifestant apare de după colţ, purtând în spate acelaşi text, în faţa uşilor clădirii alţi vreo douăzeci de bărbaţi stau în picioare ostentativ inerţi, ca un grup alegoric al grevei. Doi poliţişti se plimbă prin faţa lor, ba uneori intră cu ei calm în vorbă, ca şi cum n-ar exista nici o disensiune, ci doar o uzanţă de „*nolli me tangere*“ reciprocă. Şi, în sfârşit, alţi vreo treizeci de inşi, băieţi şi fete, stau în faţa unei case şi aşteaptă, ca şi cum chiar nu i-ar interesa nici soarta protestatarilor, nici cea a păzitorilor lor. Sunt fanii care speră, ca prin minune, un bilet la spectacolul de poimâine.

Cum ne aşteptam, nici vorbă de bilete. Dar am făcut, peste orice aşteptări, un tur pe jos al oraşului.

CEL MAI MARE STUDIO DIN LUME

Los Angeles are cu totul alte *attractions* decât San Francisco. Aici, fiecare din cei şase milioane de locuitori a venit cu gândul de a se închide în mica lui cetate personală. Istoria oraşului este uniformă şi săracă. Viaţa nu mai este desfătare estetică, ci rit pragmatic al necesităţii. Oceanul nu mai este o privelişte, ci o plajă. Străzile nu mai

sunt părţi de peisaj, ci largi coridoare mărginite de locuinţe. Locuitorii nu mai imită pe nimeni, ci îşi urmăresc afacerile de la volanul grăbitelor automobile. Muzeele trecutului sunt înlocuite la Los Angeles cu părţi conservate de prezent. Mai de vază decât relicvele şi pânzele celebre sunt aici parcurile de distracţie, amestec eclectic de expoziţie, chermeză, divertisment şi miraj. Multe sunt legate de cinematografie - specificul tradiţional al locului - şi atunci, prin împrumut, ele se pretind lăcaşe de artă. Dar cinematograful este industrializat în aşa măsură încât pătrunderea în sanctuarele lui nu diferă prea mult de vizitele într-o uzină sau pe un şantier. Cortinele sunt aici simple garduri de beton, iar în culisele din spatele lor vizitatorii nu întâlnesc fiorul artei, ci secrete de fabricaţie. Caravane întregi de autocare aleargă pe autostrada San Fernando şi - în loc să o apuce spre Hollywood - după vreo douăzeci de kilometri, acolo unde orizontul se degajează de case şi se umple cu dealuri fumurii, urcă spre Universal City, lăsând în dreapta văi nelocuite, peluze şi terenuri de golf. Miile de excursionişti sunt depuşi într-un parcaj gigantic, împărţit în sectoare strict numerotate, unde, după trei ore, se vor reîntâlni. În faţa caselor de bilete râurile de vizitatori nu contenesc o clipă. Fete blonde şi energice, îmbrăcate în uniforme portocalii, trec printre şiruri, le numără, le sortează, le despart în calupuri. Grupul astfel format este împins câţiva zeci de metri mai încolo, ca pe o bandă rulantă, pe peronul unei gări cochete semănând cu o casă de păpuşi. Un trenuleţ, tot portocaliu, soseşte punctual din sfert în sfert de oră, îşi varsă pe peron conţinutul (turişti extenuaţi cu aparate de fotografiat petrecute la gât) şi noul grup este încărcat pe banchetele scunde. Ca din pământ a apărut un ghid vorbăreţ, de un familiarism afişat, care îşi spune numele din prima clipă, după obiceiul binecunoscut, şi apoi atacă pe câţiva excursionişti, întrebându-i (microfonul circulă rapid de la unul la altul) cum se numesc, de unde vin, ce profesie au şi ce se aşteaptă să vadă aici. Americanii sunt mari amatori de asemenea discuţii - pe jumătate interviu, pe jumătate şuete - şi răspund fără jenă (cu mare satisfacţie, unii chiar cu uitare de sine) la problemele care li se pun. În continuare adresează ei înşişi întrebări ghidului.

Jim - ghidul nostru - este un negru subţire, agil, cu ochii scânteietori. Are douăzeci de ani şi vrea să devină actor. Ca şi majoritatea colegilor săi, aşteaptă aici marea şansă. Se învârte zilnic cu trenuleţul printre vedete şi regizori, şi poate într-o bună zi unul din ei va descoperi pe marele actor care zace în Jim. Istoria Hollywood-ului - ştie prea bine Jim - nu este decât un lanţ de astfel de întâmplări. Dar, aşteptându-şi norocul, repetă aceeaşi lecţie, cu acelaşi elan, de câteva ori pe zi: acesta este studioul cel mai mare din lume; se întinde pe 420 pogoane; aici s-au născut atâtea şi atâtea capodopere... „Frankenstein“ şi „Psycho“... „Cele zece porunci“ şi „Aeroportul“... Acum se produc seriale de televiziune... „Colombo“... „Kojak“... Paralel cu producţia, vizitatorii au ocazia să inspecteze culisele artei... Vom vedea cum s-au născut acele capodopere... cum s-a despicat Marea Roşie sub toiagul lui Moise în filmul „Cele zece porunci“ al lui De Mille... cum se nasc vântul şi ploaia... apropo, vrea cineva să facă un duş? ş.a.m.d.

Nu trece mult timp şi trenuleţul se opreşte într-o piaţetă formată din case scunde de lemn. Probabil că pe aproape e un bufet, căci din când în când vedem trecând oameni cu sandwich-uri în mâini. Unul din ei poartă un trening roşu pe spatele căruia scrie cu litere mari, albe: „Kojak“. Un tehnician - ni se spune - din echipa serialului. Casele sunt, de fapt, magazii de recuzite, garderobe, ateliere de cosmetică. Ni se arată locul unde se odihneşte între filmări Lucille Ball. Garderoba actriţei. Locul unde este machiată. O vizitatoare este poftită în scaunul sacru al vedetei şi machiorul de serviciu o face din câteva linii mult mai frumoasă, de nerecunoscut...

Trenuleţul se pune iar în mişcare... Ghidul nu încetează o clipă explicaţiile, glumele, ca şi cum ar şti că este ultima oară când mai trebuie să repete baliverne înaintea intrării în marele rol al vieţii sale. Acostează pe un bărbat scund, masiv, cu maxilare puternice şi părul lins, dat pe spate. Se bate de câteva ori pe umăr cu el, schimbă vorbe

de spirit şi se întoarce spunându-ne că acela este regizorul X. Pornim mai departe şi în curând nu mai întâlnim ţipenie de om, intrăm în împărăţia moartă a decorurilor. Iată casa folosită de Hitchcock la turnarea filmului „Psycho“; mai departe o stradă colonială, una spaniolă, una medievală franceză, tramvaiul din San Francisco (!), un fort de western, un *saloon*, o junglă tropicală, un castel cu stafii, o aşezare de piei roşii... Urmează apoi demonstraţiile scenotehnice. Trenuleţul opreşte prompt la locul stabilit, iar un mecanism declanşează automat miracolul. O casă ia foc sub ochii noştri (clasica pânză roşie fâlfâind prin ferestrele oarbe), pe acoperişul unei cabane cad ca la un semn fulgi mari, pufoşi (clasicele bucăţele de vată), pe o uliţă de sat mexican se porneşte ca din senin un torent spumegos (de astă dată apa e adevărată!), un maidan părăginit este transformat în câteva secunde în parc englezesc de un plan înclinat care prăvale câteva covoare mari cu iarbă (perii imense de plastic verde), Frankenstein scoate capul din sicriul său (fundul coşciugului e fals), pe un lac cu valuri artificiale se dezlănţuie o bătălie navală, cu torpile false explodând şi aruncând stropii până la noi, în sfârşit, pe acoperişul unui hotel are loc o luptă între doi *stuntmen* (cascadori) şi - în momentul culminant - când unul trage cu pistolul, celălalt face un salt mortal pe pietrişul aleii. Trenuleţul opreşte apoi lângă o arenă înconjurată cu cabine ca de ştrand, ca să arate cum sunt „antrenate animalele-actori“. Un moşneag apare ca la comandă dintr-una din cabine, cu un câine de zgardă, şi, chemând pe unul din spectatori în ajutor, îl invită pe „Bill - protagonist în douăzeci şi şapte de filme“ - să transmită diferite mesaje invitatului. Mai departe, la una din opriri, este pus cu mare aplomb în evidenţă un ecran pe care oricine se poate zări pe sine însuşi. Principiul televiziunii interne, prezentă de altfel în toate marile întreprinderi şi magazine. Deasupra se poate însă citi o inscripţie cu litere de o şchioapă: „Poţi deveni tu însuţi star de cinema“. La fiecare haltă excursioniştii se împrăştie ca la comandă printre decorurile de carton, scot capul pe geamurile caselor, se caţără în copacii de nylon, se lasă fotografiaţi şi fotografiază pe alţii. Viaţa învie pentru o clipă, cu ei pe post de nemuritori, iar filmul, care de atâtea ori a fotografiat-o, se lasă şi el imortalizat pentru albumele lor. Se produce astfel încă un târg între această artă cam nesăţioasă şi credulii ei spectatori. Casele se aprind, torentele inundă, pistoalele trag, morţii învie - mecanismele îşi fac datoria din sfert în sfert de oră pentru a da celui ce a plătit 4,25 dolari emoţiile clipei de acum şi amintirile de la bătrâneţe.

Treptat toată lumea a descoperit că faţadele sunt goale, sprijinite pe schele impudice, că ferestrele dau în neant, că odăile n-au tavan, că sângele e tehnic şi gloanţele sunt oarbe. Dar toată lumea se miră fericită că „Universal City“ („multimilionarul centru de distracţii“, cum îl anunţă pliantele) câştigă un milion pe an numai din turism, din această pseudolume lustruită de fulgerarea a milioane de blitz-uri.

DEMITIZĂM, DEMITIZĂM...

Coborâm pe serpentine strânse în Hollywood, oraşul intrat în mitologiile contemporane sub titlul pretenţios, dar justificat, de capitală mondială a cinematografului. Ne aşteptam la pitoresc, romantism şi „glamour“, celebrul epitet american adresat lucrurilor strălucitoare şi excitante. Dar la prima vedere totul e cenuşiu, dezordonat, fără viaţă. Casele nu sunt mai atrăgătoare decât cele din centrul Los Angeles-ului (Hollywood este abia o suburbie a sa, cu 200.000 locuitori), zgârie-norii prizăriţi printre ele dau o impresie de hazard urbanistic, străzile sunt absolut lipsite de oameni. Toată istoria activă a filmului s-a consumat la margine, în studiourile existente încă sau transformate între timp în magazii, ateliere de reparat maşini, locuinţe pentru indieni... Toată istoria lui publică: pe bulevardul lung de câţiva kilometri, de o lăţime impresionantă chiar pentru dimensiunile străzii americane - „Hollywood Boulevard“ -, unde se înşiră una după alta cafenelele, barurile, farmaciile frecventate de

clasici, unde bătrâne şi adolescente persuasive te acostează cerându-ţi să cumperi harta cu locuinţele vedetelor de azi, unde asfaltul este incizat din doi în doi metri cu stele portocalii în interiorul cărora sunt înscrise numele câtorva sute de cineaşti. Aici se află faimosul cinematograf „Chinese Theater“, în jurul căruia s-au ţesut legende prin faptul că, de la inaugurarea sa, în 1927, şi până azi nenumărate vedete şi-au lăsat semnătura, amprenta palmei sau a pantofului în betonul piaţetei care-l desparte de stradă. Tot aici dăinuiesc câteva localuri, străjuite de copaci exotici şi de poliţişti înarmaţi, în care diferiţi actori şi-au investit averea, producându-se totodată pe scenele lor. Dintre multele care au dat faliment, dintre puţinele care au rezistat, barul „Dino“, proprietatea lui Dean Martin, poartă pe faţadă caricatura în neon a italianului zâmbitor. Localurile acestea, joase şi plate, totdeauna pline, nu rareori bântuite de scandaluri, mai amintesc viaţa Hollywood-ului de altădată. Ele sunt situate, de altfel, pe mica porţiune a oraşului unde piciorul omenesc mai calcă pământul. Restul s-a transformat într-un deşert al maşinilor, la volanul şi după geamurile fumurii ale cărora puţini mai pot recunoaşte figurile actorilor preferaţi.

Viaţa particulară, plină de secrete şi mondenitate, a Hollywood-ului se desfăşoară însă sus, în dealurile împădurite cu molifţi din Vest. Beverly Hills, Bel Air, Brentwood sunt cartiere aristocratice, de o frumuseţe ireală, urcând spre lumea ozonului pe ulucul drept şi povârnit al câtorva străzi. Ajunsă în faţa unei porţi masive (pietonii sunt aici literalmente dubioşi şi pot fi reţinuţi de poliţia privată), maşina vizitatorului urcă pe buclele largi de asfalt care se împletesc în jurul vilelor şi bungalow-urilor, năpădite dintr-o dată de sicomori şi palmieri, trandafiri şi peluze, arteziene şi terenuri de golf. Fiecare locuinţă arată altfel, pentru că snobismul nu i-a permis nimănui să clădească aidoma vecinului. Dar - în ciuda babiloniei stilistice - ele alcătuiesc împreună o unitate arhitectonică prin dorinţa de a epata, de a fi originale. Toate ferestrele sunt stinse sau oblonite (s-a făcut seară şi de undeva ţârâie greierii, uitaţi aproape de când am plecat din Middle West) şi, ca şi studiourile unde filmează, rezidenţele princiare ale acestor privilegiaţi par moarte, lipsind parcă doar nişte lacăte uriaşe, de poveste, care să atârne pe uşile ferecate. Ca şi Los Angeles-ul - cetatea-mamă -, aceste colţuri de lume par pustii, dezertate de la misiunea pe care şi-o luaseră la începuturile colonizării lor, apucate pe făgaşul altui destin.

Hollywood-ul era o comună de patru mii de locuitori în 1908, anul când primii cineaşti s-au stabilit aici. A fost o întâmplare că în treisprezece ani populaţia sa a crescut la o sută de mii de suflete? Nu. Acelaşi cer senin şi acelaşi aer blând i-au atras aici pe oamenii Estului civilizat. Cei mai mulţi aveau însă un motiv încă şi mai puternic: campania pe care Thomas Edison, genialul dar neiertătorul inventator, o ducea împotriva acelora care - pretindea el - îi foloseau principiul kinetoscop-ului, descoperit în 1893. De teama proceselor, producătorii şi regizorii (se putea, oare, vorbi de aşa ceva?) se refugiau aici, în apropierea frontierei, gata să fugă la primul semnal de alarmă în Mexic. Comuna cu climă imperturbabilă a devenit curând un refugiu şi pentru cei ce, în asprimea iernilor de pe coasta Atlanticului, îşi vedeau turnările întrerupte de nori şi de viscol, pentru lungi perioade de timp. Acum un film se putea produce în maximum o zi şi cele câteva companii pioniere reuşeau să termine, în numai câteva luni, zeci şi chiar sute. În decurs de câţiva ani toată producţia americană se mutase aici. Au urmat lungile certuri în care bunii asociaţi se despărţeau furioşi, şi furtunoasele fuzionări în care duşmanii cei mai răi se împăcau peste noapte, unindu-şi întreprinderile. Peste cinci ani apăreau primele mari companii - străbune ale firmelor multimilionare de azi - şi odată cu ele se trecea de la producţia artizanală, întâmplătoare, la industria înfloritoare şi atotputernică a filmului. Dar răul abia acum începea. În numai două decenii, arta cea mai tânără şi candidă a omenirii, fugită aici să-şi caute independenţa, se pomenea servitoarea bine plătită a tehnicii şi profiturilor, a gustului unui public capricios şi învăţat să fie mereu comod. Produsul: o conservă de bună dispoziţie, căreia i se cerea să distreze numai o dată - dar bine! - pe omul necunoscut care cumpără un bilet şi care astfel se transformă,

din umbră, în investitor. Filmul devenea o bandă rulantă respingând din apropierea ei pe toţi cei ce întârziau într-un gest mai artistic.

Atunci au început să sosească în cetatea vinovată aventurierii. Aici, între zidurile cartierelor rezidenţiale, pe nisipurile luxoasei plaje-ghetou de la Malibu sau în cabaretele niciodată închise de pe bulevardul cel mare, foşti muritori de foame învăţau într-un termen record să aspire la nemurire. De aici - maximă reclamă - au pornit curând spre lume, transmise de o presă dornică doar de ştiri negative, glamoroasele legende ale vedetelor, care au obişnuit pe anonimul din stal să pretindă artistului spectacole nu numai pe ecran, ci şi în viaţa particulară.

Pentru milioane de spectatori, Hollywood-ul e un vis aurit. Pentru aceiaşi oameni - mai ales pentru cei din America - filmul nu preţuieşte, cu toată buna lor credinţă, mai mult decât un spectacol de circ sau de music-hall. O coincidenţă care se transmite şi în aspectul oraşului în care ne întoarcem, în mai puţin de două ore, din paradisurile lui artificiale... Suntem iarăşi pe bulevardul cel mare, bulevardul fără pietoni şi statui, dar vuind de larma restaurantelor şi sclipind în fulgerele reclamelor. Să fie Hollywood-ul, oare, numai oraşul oamenilor fericiţi? Ne amintim, în această ordine de idei, de Griffith şi Stroheim, care-şi vor fi plimbat paşii pe aici, purtându-şi amarul de câte ori îşi vedeau batjocorite de cenzori obtuzi cele mai dragi opere ale vieţii lor. Le căutăm răbdători numele între steluţele portocalii care se înşiră de-a lungul trotuarelor.

Sunt. Iar fumul *steak*-urilor delicioase puse la grătar în localul de peste drum se înalţă direct spre cer, ca un simbol al jertfei primite...

ȚARA VACANȚELOR

Ieri, un vizitator l-a întrebat pe ghidul de la Universal City, cu candoarea caracteristică vizitatorilor acestor aşezăminte: „Dar zgârie-nori nu aveţi?“ Spera cu toată sinceritatea să poată vedea răsărind de după un colţ silueta unui alt „Empire State Building“, de carton presat. Dar muzeele acestea sunt rezervate exclusiv lucrurilor inexistente sau irealizabile. Sunt decorul poveştilor pentru copiii de doisprezece ani, pe care oamenii aceştia mari le gustă cu nu mai puţin nesaţ.

Regiunea Los Angeles-ului este plină de astfel de cetăţi, în care filmul îşi caută îndărătnic sufletele moarte, nereuşind să arate decât spuza unei existenţe consumate febril. Începând de departe, de la San Simeon, unde în vecinătatea unei misiuni spaniole magnatul de presă Randolph Hearst a deschis publicului uriaşul său castel cu 123 camere - închinat pe vremuri dragostei sale pentru actriţa Marion Davies - panorama *entertainment*-ului este continuă. Aici, în extremitatea nordică a oraşului, îşi dezvăluie secretele de fabricaţie două din studiourile de televiziune - NBC şi CBC. La Long Beach, pe malul oceanului, poate fi vizitat un alt sanctuar al artei a şaptea, transatlanticul „Queen Mary“ devenit al cinematografului datorită numeroaselor filme turnate la bordul său. Câteva muzee de ceară din Hollywood şi din jur împreunează într-o vieţuire idilică manechine de actori şi regizori din toate generaţiile cinematografului. Un alt muzeu, în centru, expune automobilele fostelor stele de cinema. Iar în sudul Los Angeles-ului, în plin câmp, apare o „aşezare-fantomă“ („Knott's Berry Farm“), compusă dintr-o machetă a istoricei „Săli a Independenţei“, dintr-un „sat mexican de frontieră“ şi o „tabără de ţigani europeni“ (!), dintr-un trenuleţ antic şi o diligenţă pe care din sfert în sfert de oră o atacă bandiţii, invitând pe pasageri să ia masa, bineînţeles, la restaurantele învecinate (care „pregătesc cele mai delicioase fripturi de pui de pe continent“) etc...!

Lumea Nouă nu are trecut, n-a avut regi şi Ev Mediu, şi atunci toată această industrie a *excitement*-ului, a spectaculosului, se străduieşte să reconstituie atâta cât a fost sau este de dorit să fi fost, restul fiind completat cu o imaginaţie debordantă, transformându-se adesea în desfrâu vizual, în superlativ al kitsch-ului. Cele mai naive idei sunt puse în scenă cu o virtuozitate tehnică dusă la perfecţiune. În această privinţă recordul îl deţine cetatea fabuloasă a Disneyland-ului, al cărei simbol a devenit castelul medieval cu turnuri şi metereze, întâmpinându-te provocator la intrare.

Nu există vizitator al Los Angeles-ului care să nu meargă la Disneyland. Sau, mai exact, nimeni nu vine la Los Angeles fără intenţia de a vizita Disneyland-ul. Construită în 1955 de regizorul Walt Disney, această „ţară a vacanţelor“ nu s-a mulţumit să rămână locul de întâlnire a copiilor cu eroii poveştilor animate, ci s-a voit - şi a şi reuşit să devină - un gigantic imperiu de nylon şi carton, a cărui singură trăsătură comună este imaginaţia. Fără să reprezinte mai mult decât o experienţă de amuzament, milioanele de excursionişti îl vizitează ca pe un monument naţional. Aşa cum nimeni nu concepe să nu treacă pe la Grand Canyon, acel sanctuar al miracolelor naturii, nimeni nu concepe să nu vadă măcar o dată în viaţă lumea aceasta artificială, care - deşi mai are o replică fidelă la Orlando, în Florida - se autointitulează „cel mai fericit loc de pe pământ“.

Încă de la intrare, te întâmpină o animaţie de bâlci gigantic. Strigătele de admiraţie şi oroare ale vizitatorilor, fluierele copiilor şi impiegaţilor de mişcare, zumzetul încrucişat al megafoanelor, ritmul depărtat al tobelor unei fanfare, răgetul unui leu şi croncănitul unor păsări de junglă se învălmăşesc fără noimă. O clipă eşti nedumerit. Apoi trebuie să alegi din nenumăratele posibilităţi, rupând pentru fiecare loc pe care îl vezi câte un bon din biletul masiv cumpărat la intrare. Iar dacă vrei să epuizezi toată lista atracţiilor sau să revii cumva în vreun punct, cumpărarea unui nou bilet se impune, pentru că totul e organizat pe bandă rulantă - o bandă ale cărei vehicule grăbesc sau încetinesc viteza proporţional cu numărul vizitatorilor de la coadă. Trenuleţul Santa Fe, cu locomotiva lui de jucărie, te poartă întâi în jurul minunilor, arătând din fiecare exact atât cât să aţâţe curiozitatea. Abia coborât, te repezi la bărcile care te duc în lumea subterană. Un munte artificial este sfârtecat de meandrele unei peşteri ale cărei cursuri grăbite de apă te cufundă treptat în bezna cea mai profundă. Când să admiri jocul de lumini al unor reflectoare, din hrubele verzui îşi fac apariţia sute de manechine îmbrăcate în costume naţionale, ţopăind în ritmurile diferitelor dansuri ale planetei. Mai departe, în castelul cu fantome, întunericul conservă surprize mai sinistre. Din catacombe înşirate pe traseu ţâşnesc schelete costumate grotesc şi cranii înfiorătoare, dănţuind ca nişte spiriduşi, însoţite de ţipete care nu mai ştii dacă sunt ale păsărilor funebre, ivite în lumina fulgerelor, sau ale spectatorilor îngroziţi. Insula piraţilor, plasată, mai concret, în „fabuloasa deltă a fluviului Mississippi“, te transportă în lumea devenită romantică a *„buccaneer“*-ilor legaţi la un ochi, cu craniul şi cele două tibii de rigoare încrucişate pe capelă. Bineînţeles, alături te aşteaptă vasul cu pânze care, tot contra cost, te va învârti prin lumea mărginită de taverne spaniole, cu dansatoare înfoiate în fuste şi trântite lasciv peste mese, în postura unor Carmen autohtone. Dacă vrei, poţi să mergi şi în Insula Paştelui, unde isonul megafoanelor ce şoptesc valsuri vieneze şi barcarole de Offenbach (!) este ţinut de un conclav de papagali din ţestele de plastic ale cărora benzi de magnetofon repetă conştiincios formule de salut, glume îndoielnice, în diferite limbi ale pământului. Dimpotrivă, dacă ai optat pentru o călătorie în junglă, eşti îmbarcat pe o şalupă care te va purta pe un fluviu (!), printre animale sălbatice (de astă dată adevărate), rolurile inversându-se faţă de clasicele grădini zoologice: tu fiind captivul, iar ele - gorilele, şacalii, vulturii, girafele, zebrele, rinocerii, elefanţii şi leii - zbenguindu-se în libertate şi asaltându-te din toate părţile. Ce-i drept, nu se putea ca în acest decor prea natural (*native*, se specifică aici oriunde bate o inimă adevărată) să nu apară şi casa africană a lui Albert Schweitzer, şi vârful Kilimandjaro, şi un vânător care oferă fiecărui excursionist două capete omeneşti de cauciuc. Şi, pentru a

reveni cu conştiinţa împăcată în civilizaţie, ţi se arată în apropiere şi o „lume a viitorului“: o staţie cosmică în interiorul căreia, la pupitrele de comandă, manechine de ceară imită cu diligenţă de robot gesturile omeneşti, întinzând mâna, apăsând pe butoane, ridicând o paietă...

Şi aici - dar mai făţiş şi mai primitiv ca la Universal City - diferite figuri şi decoruri ale filmului sunt folosite ca momeală pentru îndrăgostiţii artei a şaptea. O stradă întreagă imită stilul colonial, machete de actori şi de tipuri din Vest sunt presărate pe margine îmbiind trecătorii să se fotografieze cu ele, iar o fanfară (*native*!), dirijată de însuşi Mickey Mouse şi urmată de alte personaje de desen animat, trece periodic intonând muzică din filme.

Într-un pliant-reclamă de la Disneyland găseşti specificate cele mai neaşteptate detalii, menite să smulgă din casă chiar şi pe cei mai comozi sau neajutoraţi vizitatori. Se închiriază aparate de fotografiat şi camere de filmat, cărucioare pentru infirmi şi pentru copii, există benzinărie şi bancă, depozit de obiecte şi birou pentru copii găsiţi, *rest room*-uri şi bazare de amintiri, scene de french-cancan şi prestidigitaţie, covrigi şi îngheţată, o cafenea a la New Orleans şi o cosmetică a la Hollywood, odăi pentru lăsarea în custodie a copiilor şi animalelor... Totul, absolut totul este prevăzut pentru ca milioanele de trecători prin „ţara vacanţelor“, „ţara fanteziei“ şi „ţara filmului“ - cum îşi spune rând pe rând, cu toată convingerea, întreprinderea lui Disney - să petreacă aici în voia inimii. Şi totul pare într-adevăr ca-n cea mai bună dintre lumi... Lipseşte numai spiritul, acea scânteie care transformă materia monstruoasă în trup fremătând de graţie, care poate îmblânzi oroarea şi justifica stângăcia. Ca de atâtea ori, tehnica şi-a spus cuvântul, prea convinsă de atotputernicia ei pentru ca să mai conceapă că poate avea nevoie de ajutorul bunului-gust Iar lumea aceasta de carton, pe care, frustraţi de trecut şi istorie, proiectanţii o împing în viitor şi în „science-fiction“, ne face ca, în mijlocul hohotelor de râs şi exclamaţiilor satisfăcute ale celor ce se îndreaptă spre ieşire, să ne simţim ochii aburiţi de compasiune. Naivitatea este sublimă atâta timp cât nu cade în capcana propriei ignoranţe...

„THE FAVORITE STARS!“

Filmul hollywoodian îşi întreţine popularitatea prin numeroasele sale sărbători - ceremonii alambicate care fac pe spectatorii din stradă să aibă sentimentul că li s-a dat permisiunea să privească prin gaura cheii în încăperea unde se oficiază miracolele. Cea mai importantă este distribuirea premiului Oscar, distincţie frivolă care în ochii fanilor înverşunaţi - dar vai, şi în aceia ai oamenilor cu nervi de oţel care i-au sedus - valorează cel puţin cât Nobelul acordat unui scriitor sau unui savant... După ce, în urmă cu câteva săptămâni, Academia Americană de Film a stabilit titlurile şi realizatorii care pot candida (chiar şi această candidatură constituie o mare onoare!), după ce în cinematografele din mai multe oraşe filmele au rulat, spectatorii şi criticii invitaţi şi-au spus cuvântul, iar computerele au calculat opţiunile, iată-ne în faţa pavilionului „Dorothy Chandler“, unde, în această seară, vor fi comunicate rezultatele rămase secrete.

O uriaşă tribună de bare metalice a fost instalată în faţa sălii, iar pe scările ei de scândură ordinară au început să urce primii spectatori. Nu ne este prea clar ce ar urma să se întâmple aici, în stradă, şi îl întrebăm pe un băiat roşcat, pistruiat, cu figură clasică de elev premiant, care tocmai se cocoţase în vârf. Ce aşteaptă, oare? Tânărul ne priveşte o clipă nedumerit, apoi, după ce se convinge că nu ne batem joc, se fâstâceşte şi răspunde roşind prin câteva silabe care îi măsoară parcă jena: „*The favorite stars*“, „Vedetele preferate“... Ele urmează să vină, să treacă prin faţa miilor de ochi aşezaţi la pândă - topite de emoţie sau invidie, candidate sau contracandidate, sigure sau mai puţin sigure de victoria lor în această competiţie a consacrării. Şi, desigur, nu numai ele, ci şi rudele, prietenii, rivalii, adversarii, croitorii şi machiorii, recuziterii şi şoferii, grădinarii şi portarii... Toată lumea Hollywood-ului va coborî din turnurile ei de petrecere, din umbra răcoroasă a parcurilor rezidenţiale, urmată de trena celor ce trăiesc de pe urma ei şi care în acelaşi timp îi întreţin strălucirea. Nimeni nu va scăpa prilejul

să se afişeze azi, când se ştie cu câtă uşurinţă se coc numele şi se pârguiesc carierele la lumina reflectoarelor unor astfel de ceremonii. Iată motivul pentru care tânărul pistruiat s-a aşezat în tribună sub soarele arzător, cu cinci ore înaintea începerii ceremoniei, sigur că niciodată nu va avea - la rându-i - un prilej mai bun să inventarieze galeria figurilor sacre...

Stimulaţi de curiozitatea lui, revenim din când în când şi - în momentul ultim - ne ocupăm un loc în tribuna înţesată acum de oameni. Mai sunt două ore până la începerea festivităţii, dar jos, în bulevardul larg, s-au şi produs unele schimbări. Trotuarul este acum străjuit de zeci de paznici-valeţi în jiletci stacojii, iar drumul între trotuar şi pavilionul „Chandler“ a fost delimitat cu frânghii în două poteci. Lângă una din acestea au fost aşezate camerele şi lămpile televiziunii, iar într-un scaun cocoţat pe un podium, în tribună, a apărut în ovaţiile mulţimii Army Archer, faimos comentator al uneia din reţelele de televiziune. A urcat făcându-şi loc anevoie printre rândurile ticsite de oameni. Ca de obicei, la întâlnirea turmelor cu păstorul, începe să pună întrebări: „Câţi suntem din Statele Unite? Din California? Din New York? Din Canada? Din Europa?“ Fanii răspund în cor, cu multă seriozitate, la fiecare întrebare, ridică mâinile şcolăreşte, se îmbulzesc să apuce ei primii cuvântul, să fie ei primii filmaţi. Între timp încep să apară pe trotuar primii invitaţi. Valeţii stacojii le deschid portierele maşinilor cu mare solemnitate, însă ei o apucă pe cărarea anonimilor şi, numai când Army face un semn oficialilor, aceştia îi poftesc cu destulă duritate să treacă pe dincolo. În scurt timp, operaţia devine defilare în toată legea. Prin faţa tribunei se perindă, ca pe o promenadă simandicoasă, întreaga sală: oameni în costume de seară, cărora soarele nemilos le compune figuri livide şi mişcări de fluturi nocturni stânjeniţi de lumină. Bătrâni în fracuri marţiale, tineri papiţoi cu plastroane mov creponate, dame între două vârste călcând lălâu şi împleticindu-se în fustele largi şi incomode, fete tinere şi flegmatice care privesc inert tribuna în timp ce soarele le desenează formele inconştiente ale trupului prin mătăsuriie transparente. Întâi sunt inşi fără nume, apoi din ce în ce mai cunoscuţi. Pe unii, plebea din tribună îi priveşte în tăcere, pe alţii îi aplaudă, pe alţii îi fluieră în batjocură, pe alţii îi huiduie de-a dreptul, pe alţii, puţini, îi ovaţionează. Două lumi stau acum faţă în faţă. Galeria vrea să-i vadă pe cei de la Beverly Hills şi, dacă se poate, să-i judece pentru tot ce au făcut, să-i tragă la răspundere prin sfidare sau prin delirul aplauzelor. Cei de jos, aruncaţi de pe pânza glorioasă în arena de *circenses*, alcătuiesc tot mai evident (umilinţa situaţiei îi face să semene între ei) o sectă, un trib curios, neobişnuit, solidar prin mers, prin mişcări, prin moravuri şi interese. Aplauzele şi huiduielile publicului înfierbântat îi transformă brusc din interpreţi ai vieţii în inculpaţi ai ei, care parcă s-ar perinda pe la picioarele judecătorilor, cerându-le clemenţă.

Spre sfârşit, îşi fac apariţia celebrităţile. Crainicul le roagă să urce până la el spre a le lua mici interviuri. Unii din cei chemaţi o fac cu plăcere evidentă, alţii refuză ţâfnos. În pauzele dintre doi parteneri, Army aţâţă tribunele ca pe un foc. „Pe cine aţi mai vrea? Pe Marlon Brando? Pe Paul Newman?“ La fiecare nume izbucnesc urlete isterice de fericire. Şi iată-i pe Cutare şi pe Cutare în carne şi oase. Cu cât e mai celebru cu atât soseşte mai târziu, întâi producătorii, starletele, scenografii, cascadorii. Apoi regizorii, lăsând în urmă tăceri nedumerite. Nimeni nu e interesat aici de autori, ci de uneltele lor, de actorii talentaţi în a trăi cum trebuie în faţa camerei. John Huston, George Cukor, William Friedkin urcă totuşi pe podium, cu fiicele, soţiile, copiii care-i însoţesc. Dau răspunsuri scurte şi convenţionale, care plac mulţimii. Iată-l în tăcere - necunoscut de tânăra generaţie şi părăsit de a sa - pe Groucho Marx, singurul supravieţuitor al cvartetului celebru, cu mustaţa albită şi ceafa tunsă ca în alt veac, luptând cu fiecare pas pe care-l are de făcut, susţinut la braţ de o tânără fermecătoare. Iată-i pe David Niven (gentleman), pe Marcel Marceau (necunoscut), pe Charles Bronson (aplaudat, dar plin de nazuri), pe Shirley McLaine (ostentativ modestă), pe Jack Lemmon (emoţionat), pe Al Pacino (băiat bun), pe diferiţi cântăreţi de muzică pop (cvasinecunoscuți, dar aplaudaţi din inerţie), pe Eddie Williams (o

steluţă de mâna a treia, rătăcită insolent printre cei mari). Aceasta din urmă, escortată de un tânăr efeb şi de un câine gigant, îşi aruncă - la cererea batjocoritoare a publicului - mantoul de leopard de pe umeri şi rămâne îmbrăcată într-un sumar costum de baie. Îl agresează pe Army Archer în chiar bârlogul său, obligându-l s-o întrebe câteva vorbe şi sărutându-l apăsat. Pe obrajii comentatorului rămân două uriaşe lipitori purpurii şi trebuie să apară salvator Paul Newman (ovaţionat frenetic de mulţime) pentru ca în cursul interviului să i le şteargă cu batista, aproape pe nesimţite, în văzul tuturor.

Acum se apropie minutul adevărului şi râul invitaţilor aproape că a contenit. Ne refugiem la un televizor şi, până când ajungem, ceremonia din interiorul pavilionului a şi început. Se anunţă întâi premiile la scenarii, scenografie, costume, muzică, dirijat, operatorie, apoi - în crescendo - cel pentru rolurile secundare, principale şi, în sfârşit, marele Oscar pentru filmul cel mai bun al anului. Ceremonia, care durează peste trei ore, este lungită - şi prin asta făcută palpitantă - cu interminabile fragmente din opera prezentă şi anterioară a învingătorului, înainte de a anunţa următorul premiu, aparatul urmăreşte cu sadism feţele candidaţilor, notează emoţia, ura, încrâncenarea, disperarea care le macină. Un muzician care ia, în decurs de câteva minute, trei premii aproape că leşină la al doilea şi trebuie să fie bine sprijinit la ultimul. Joan Woodward scrâşneşte din dinţi când premiul de interpretare feminină este atribuit englezoaicei Glenda Jackson, atât de dezinteresată de el că nici nu a trecut oceanul pentru festivitate. Jack Lemmon dovedeşte încă o dată cât de sentimentali sunt oamenii râsului: când i se înmânează premiul pentru interpretare masculină izbucneşte într-un plâns de tragedian, dar apoi se repliază citind un discurs pe care pretinde că l-a compus în 1959, data când începuse să creadă că merită să i se atribuie Oscarul. Fiecare anunţ al următorului premiu este însoţit de o ştafetă, de un ritual al secretului. De obicei apare un personaj bărbat care anunţă un personaj femeie. Aceasta poartă în mână un plic, îl flutură în aer ca să se vadă că e lipit şi sigilat, îl desface cu gesturi măsurate şi, în sfârşit, citeşte numele câştigătorului. John Huston îşi face datoria prezentând-o pe Katharine Hepburn. Se împleticeşte în fraze, se repetă şi-şi lungeşte *speech*-ul atât de mult că, la apariţia comedienei, lumea se ridică de bucurie şi veneraţie, ca în faţa unei profesoare.

Nu acelaşi lucru i se întâmplă lui Elizabeth Taylor. În schimb se produce altceva. În momentul când e gata să rupă sigiliile plicului cu marele premiu, prin faţa ei trece năluca unui *streaker*. Un bărbat gol care, arestat imediat în culise, dar eliberat tot atât de repede, mărturiseşte sincer că e agent de publicitate şi că n-a urmărit altceva decât să devină celebru. Am crezut un moment că, fără să-şi dea seama, statuia nudă a corpului său a măsurat şi a umilit deşertăciunea fluviului de haine şi parfumuri sofisticate care de şase ore nu făcea decât să paralizeze atenţia şi gândirea unei ţări întregi. Dar arcul semeţ al pavilionului nu s-a prăbuşit, în stal s-au auzit doar câteva chicoteli uşoare, de surpriză, iar imperturbabila Liz a anunţat marele premiu, cu cele câteva spirale de lanţuri zornăindu-i la gât, cu fustele-i largi şi înfoiate foşnind de orgoliu...

Ziua a 107-a:

NAVETIŞTII PĂCATULUI

Reintrăm în Nevada - de la Vest la Est - prin deşertul Mojave, care şi el seamănă cu o prelungire a studiourilor de carton din Los Angeles, într-atât aminteşte decorul tradiţional al westernurilor. În stânga şi în dreapta regăsim la lumina farurilor binecunoscutul decor galben, nisipul infinit, bolovanii risipiţi în neştire, puful alb al scaieţilor, iar în fundal, pe axa şoselei, un uluc larg de dealuri joase şi abrupte în care ne înfundăm, milă după milă. Deasupra, ca şi cum privirea ar depăşi o

cortină şi ar da de suflul rece al nopţii, se arată un cer albastru-negru, ciuruit de stele artificiale, livreşti, de zodiac.

Am părăsit Los Angeles cu ultima cursă a zilei, lăsând să se scurgă cele opt-zece autobuze expres care pleacă spre Las Vegas începând cu ora ieşirii din servicii şi până la aceea a căderii întunericului. Autobuze ciudate, pline cu navetiştii păcatului, interesaţi să prindă orele de vârf ale uzinei de *entertainment*: bărbaţi zgomotoşi şi simplişti, aruncaţi de viaţă în vreun birou umil, care-şi caută într-o noapte compensaţia înfrângerii; fete decepţionate, cu surâsul artificial şi obosit, pentru care Las Vegas este ultima şansă spre ţelul unei cariere aurite, după ce Hollywood-ul le-a lăsat s-o aştepte zadarnic în uniforme de figurante, de garderobiere sau chelneriţe.

Autobuzul de noapte este mai liniştit, reuşim să dormim tot timpul şi ne trezim exact la intrarea în capitala viciului. Penultima staţie se numeşte *„Strip Stop“*: patru domnişoare întârziate, cu peruci şocante şi cu o anume solidaritate de breaslă în tot ce fac, s-au dat jos aici, în cartierul mărginaş care seamănă cu un fel de anexă-dormitor pentru personalul staţiunii. Până în centru vom parcurge o magistrală largă, scăldată încă în neon, acum când ziua mijeşte cenuşie şi tulbure; de o parte şi de alta - legate unele de altele ca mărgelele pe o aţă - zeci de cazinouri, interioare răvăşite, ospătari numărând câştigul, portari ieşiţi la aer cu mâinile la spate, ultimi jucători trăgând manetele aparatelor ca nişte şcolari rămaşi corigenţi... Hotelurile-turn sunt cufundate în somn, rar câte o fereastră luminează palid. O clădire scundă şi înzorzonată ca un pavilion de vânătoare are uşile larg deschise; neonul îi dă un aer activ, de întreprindere comercială, colorând în albastru o cruce şi în verde următoarea inscripţie: „Capela nunţilor - deschisă fără întrerupere“. Aici se pecetluiesc destine hotărâte în câte o noapte, după ce, bineînţeles, protagoniştii vor fi trecut pe la tribunalul expeditiv care desface căsătoriile în câteva ore. Din când în când, în întinderea de asfalt şi neon îşi face loc câte un maidan, contrastând puternic cu luxul exorbitant al reclamelor. Are înfăţişarea exactă a deşertului, ca şi cum acesta ar pătrunde peste tot pe unde i se permite, ca un lichid. Ciulinii lui au năpădit chiar scuarurile din mijlocul drumului - dacă nu au fost chiar cultivaţi acolo, ca nişte plante naţionale...

Autogara este un amestec de lux şi promiscuitate. Domni eşuaţi, cu reverele mototolite, cu nasturii cămăşii uitaţi deschişi sub cravată, fete în rochii extravagante, cu gene lungi, false, cu inele gigantice pe mâinile transparente, persoane bizare şi detracate, vagabonzi întinşi calm prin colţuri, părând cei mai acasă dintre toţi... Mai mult, la *rest room* doi băieţi s-au închis în toalete şi dorm de-a curmezişul cabinelor - li se văd numai picioarele. Cu numai zece cenţi, se vor putea lăuda că au dormit în oraşul luxului...

Nu trece însă o jumătate de oră (timpul în care m-am bărbierit la *rest room* şi am închis bagajele în casetele de păstrare), şi viaţa şi-a reluat din plin intensitatea: cazinourile au înviat, zgomotul aparatelor iese în aerul răcoros ca ţăcănitul linotipelor dintr-o mare tipografie. O stradă întreagă, compusă din case cu aspect paşnic şi cinstit, poartă firme de genul acesta: „Atelier de masaj“, „Sauna“, „Vibrator“ „Studio“, iar patroane corpolente au ieşit să momească trecătorii din balcoanele de fier forjat. Ziarul de reclame al oraşului, „Panorama“, proaspăt scos din rotativă, critică pe ambasadorul Norvegiei, care a luat apărarea vânătorilor într-o campanie dusă împotriva uciderii puilor de focă, în schimb explică, într-un grupaj de desene, diferitele tipuri de masaj: francez, englez, suedez ş.a.m.d. Editorialul motivează - celor ce nu ştiu - că „legile locale permit să te întâlneşti inopinat cu tinere, vibrante doamne“, iar mai jos sunt date chiar câteva adrese, însoţite de fotografiile gazdelor.

La parterul acestor instituţii (în care se urcă pe scări furişate, cu uşi aproape invizibile) magazine neaşteptate îşi duc activitatea cu aerul cel mai natural şi înţelegător din lume: băcănii şi galanterii, librării şi brutării cu pâinea proaspăt scoasă din cuptor. Puţin mai încolo e liceul oraşului.

Străbatem de câteva ori străzile piezişe, controlând mereu cu ochii orologiul din turnul unui hotel. Peste două ore avem autobuzul de

legătură Mercurul din termometrul alăturat urcă văzând cu ochii. La ora 7 erau 80°, acum, la 8 şi un sfert, sunt 91. Se anunţă o zi fierbinte. Sirenele poliţiei şi salvării strigă fără încetare de undeva în depărtare, prin unghiul întâmplător deschis al unei străzi, privirea ne alunecă spre marginea oraşului, unde deşertul zace inert, ca o apă galbenă, satisfăcută. Nu mai avem ce face; căutăm un. parc şi - negăsind - ne întindem cu faţa spre cer pe peluza din faţa unei grădiniţe de copii. În stânga şi în dreapta suntem păziţi de atotputernicii ciulini.

Ziua a 108-a:

PLANETA PLUTO

Ca să ajungi la Grand Canyon ai de ales. La poalele rezervaţiei naţionale sunt două localităţi care, ca nişte adevărate triaje, reglează circulaţia turistică: Williams şi Flagstaff. Practic nu există nici o deosebire între cele două variante: este ca şi cum ai urca pe una sau pe alta din laturile unui triunghi isoscel. Ne hotărâm la întâmplare pentru Flagstaff, pentru că numele sună mai puţin banal şi pentru că în observatorul astronomic de aici a fost descoperită în 1930 misterioasa planetă Pluto.

La Kingman, în mijlocul deşertului, am schimbat autobuzul după ce - tot drumul - nu întâlnisem decât şesul infinit, galben, cu bolovani, câteva aşezări de barăci, cu un fel de cazinou sordid între ele, cu doi-trei copaci, ca o mare favoare, şi cu o fâşie de teren arat unde se cultivă câteva plante de primă necesitate. Kingman însuşi nu e decât o oază: o spetează de străzi, case cu acoperişuri plate, de stepă, perdele de mărgea la uşi, filtre de aer condiţionat, apa scoasă de la mari adâncimi şi o cataramă de asfalt pusă în nisipul fierbinte, roşu ca zgura. După totalul atâtor zeci de ore de pustie te obsedează impresia că tot continentul locuit de oameni nu e decât o coajă în interiorul căreia nisipul curge zadarnic şi paralel cu viaţa, ca într-o clepsidră. Dar iată totuşi o întâmplare. Un *Greyhound* defect zace la marginea şoselei; pesemne are şi instalaţia de climatizare scoasă din uz, căci pasagerii stau tupilaţi dedesubt, în umbra anemică a vehiculului, pentru a nu fi ucişi de soarele torid.

Şi, în sfârşit, în monotonia descurajatoare apar urmele unei căi ferate în construcţie, o şosea nou-nouţă urcând în serpentine, sprijinită pe o ţesătură extraordinară de schelării fragile, metalice, iar după o cotitură un baraj alb şi un lac de acumulare. „Hoover Dam“ este cel mai mare baraj din Statele Unite. În faţa birourilor - un parcaj de maşini, o statuie plină de optimism reprezentând o femeie şi un bărbat (cu mâinile, prinse de la încheietură, ridicate spre cer) şi drapelul cu stele şi dungi fluturând în vânt. Drapelul l-am văzut înălţat pe toate micile aşezări din deşert, ca şi cum ar fi fost vorba de nişte expediţii. Dar aici este frontiera invizibilă între Nevada şi Arizona, pentru că - iată - pe un ceas (arătând de altfel aceeaşi oră pe ambele părţi) sunt trecute numele celor două state.

Peisajul s-a schimbat de cum am intrat în Arizona, căci în deşert au apărut cactuşi, unii din ei cu flori mari şi roşii, ceea ce ni se pare deodată o înviorare. Aerul şi-a modificat şi el calitatea, este (dacă se poate spune aşa) mai umed şi sănătos, iar în depărtare se zăreşte un lanţ de munţi pătaţi cu zăpezi. Sunt Munţii Negri, spre care rulăm cu 80 kilometri pe oră. Pe nesimţite au apărut brazii, iar când am ajuns la Flagstaff ei înlocuiseră total deşertul, solul devenise - din nisipos - plin de piatră şi stânci. Şoseaua cea nouă este de zgură roşie şi face o combinaţie frumoasă şi înviorătoare cu verdele pădurii de conifere. Au apărut numeroase camioane cu remorcă, conduse de şoferi cu căşti de radio la urechi, pe care operatorul nostru îi salută, tânăr şi simpatic, în vreo trei-patru feluri, cu degetele şi palma rotate în chip diferit, ceea ce distrează enorm şi nejustificat pe toată lumea.

Flagstaff nu e mai mult decât un orăşel de munte, dar apariţia lui, după ce o zi întreagă n-am văzut decât nisip şi brazi, seamănă cu un

mic miracol. Aici sunt cozi la cinematografe şi reclame de neon, în timp ce peste drum de o bancă stă rezemat de maşină un şerif! Toate zările sunt ocupate de păduri compacte zdrenţuind amurgul în coamele lor ţepoase. Alergăm la magazinul *„Safety“*, să facem provizii pentru Grand Canyon: o hală imensă şi joasă, cu standuri bine aprovizionate, deşi cu o vechime cam provincială a mărfurilor (sub ochii noştri se aprinde „lampa albastră“ şi vreo zece pui prăjiţi, aflaţi într-un cuptor, se ieftinesc în bloc de la 1,99 la 1,33 dolari bucata!). Cei mai mulţi dintre cumpărători sunt tineri în blue jeans, unii din ei împingând, ca şi noi, cărucioare pline cu alimente mai puţin perisabile: triunghiuri de brânză, ardei, pâine prăjită, conserve. Sunt excursionişti veniţi cu bicicleta din campingul vecin, pregătindu-se, poate, şi ei, pentru urcarea în canion. Alţii sunt studenţi ai universităţii. Aflată în apropiere - câteva clădiri de cărămida aparentă străjuite de molizi monumentali - , aceasta pare mai degrabă, prin dimensiuni şi aspect, un liceu sau o şcoală normală. În curtea cu pietriş, printre pavilioanele ţuguiate, studenţii se plimbă braţ la braţ, neobişnuit de calmi şi de lipsiţi de pretenţii. Dar unul din profesorii profesorilor lor a identificat acum mai puţin de jumătate de veac, de aici, dintre brazii Arizonei, ultima planetă a sistemului solar, încă o dată tragem concluzia că, în America, marile descoperiri nu se nasc neapărat în agitaţia zgârie-norilor!

Totuşi, puţin mai jos, acolo unde strada principală face o cotitură şi o apucă mai departe printr-o strâmtoare de case aproape ţărăneşti, atmosfera studioasă dispare. Iată un grup monumental cam bizar: un casap bărbos de carton, îmbrăcat în salopetă albastră, ţinând în mână un satâr (tot de carton!). Manechinul este reprodus identic în câteva exemplare de mărimi descrescânde. Greu de înţeles ceva. Pe partea opusă a străzii - o altă statuie, de astă dată a unei vaci bălţate, imensă cât un tanc, dar întruchipată dintr-o mucava atât de fragilă încât topoarele ar sfărâma-o într-o clipă dacă bărboşii ar putea face cei câţiva paşi care-i despart de ea.

Motelul pe care l-am ales pentru cele câteva ore ale nopţii este ceea ce se chema în alte timpuri un han: cămăruţele de placaj au fiecare, în stânga, o mică despărţitură pentru adăpos- tirea unei maşini. Telegarii moderni nu consumă însă fân, ci benzină, astfel că trebuie să ţinem uşa închisă, deşi seara e răcoroasă şi plăcută, pentru ca gazele de afară să nu ne înăbuşe. Uşa aceasta, deşi are un lănţişor cu aspect foarte solid, se va întredeschide mereu în timpul nopţii, cu scârţâituri sinistre, căci broasca a fost odată forţată şi acum nu mai rezistă nici boarei celei mai delicate. Ne linişteşte în schimb televizorul: la ora zece nici un post nu mai emite, cu excepţia unuia de-a dreptul bizar: pe secvenţe suave cu zăpadă, pe răsărituri de soare, pârâuri cristaline şi crengi de cireş înflorit, apare la infinit genericul unui post - *„Numărul unsprezece“* - şi o voce anunţă mereu că ea este difuzată de *„Fraţii din Flagstaff“*. După atâtea reclame obraznice, care apăreau din senin în mijlocul filmelor, concursurilor şi meselor rotunde, iată în sfârşit una sinceră, repetându-se mereu pe sine şi constând pur şi simplu din vestirea spre lume a propriei sale existenţe. Şi, încă, nu o emisiune ca oricare alta, ci una aparţinând cine ştie cărei secte în căutare de adepţi...

Cinci zile spre centrul pământului:

MANECHINE ŞI PISCURI

Şoseaua spre Grand Canyon mai celebrează în câteva rânduri regnul animal prin bizare monumente de carton care ne pun perspicacitatea la încercare. Alteori ne fac surprize: după un grup statuar de cai păscând de zor la marginea pădurii (mărime naturală, imitaţie perfectă!), iată, de pildă, alţi doi pedestraşi. N-am şti niciodată că sunt *native* dacă unul n-ar da de zor din coadă apărându-se de muşte. Curând, însă, pe măsură ce statuile dispar, turmele şi

hergheliile se înmulţesc, şi încă în aşa măsură încât se confundă aproape cu natura, par sălbatice. In istoria canionului, animalul este de altfel un martor şi un simbol al vieţii. Indienii vânau bizonii - spre a nu folosi împotriva lor arme - speriindu-i cu şuierele ascuţite ale unor fluieraşe de os, înghe- suindu-i sonor, din toate părţile, până când îi prăvăleau în prăpăstii.

Între timp, drumul, care fusese până aici un tunel umbros de păduri, s-a eliberat şi s-a limpezit, iar pe marginile plate ca nişte tipsii brazii s-au ploconit tot mai umili, au fost înlocuiţi de jnepeni şi apoi a apărut o vegetaţie chircită, sărăcăcioasă, ca de tundră, ajungând abia la gleznele animalelor. Pe fâşia de zgură apar în faţa autobuzului inscripţii mari, trase în var gros: *„Caution!“, „Cattles!“ „Cattles“* („Atenţie!“ „Vite!“ „Vite!“), ca nişte strigăte mai degrabă orgolioase decât utile. Iar mai încolo, de astă dată pe placaje modeste, scrise cu mâna numai pe o parte, îmbulzindu-se pe marginea drumului: „În numai cinci minute puteţi deveni proprietar de terenuri!“ şi „De ce aştepţi? - preţurile nu vor mai fi niciodată atât de mici“ şi „Preveniţi inflaţia cumpărând pământ“, şi „Centrul de vânzare la numai 3.000 picioare“, şi apoi, cu majuscule, propagandistice: *„BUY LAND“... „BUY LAND“... „BUY LAND*“ („cumpără terenuri“), până aproape de locul unde şoseaua se uneşte cu omoloaga ei ce vine de la Williams. Aici - lângă o ciudată benzinărie, toată numai din bârne - spinarea lată a unui platou adăposteşte un fel de sat de indieni, împrejmuit cu un gard de sârmă: o aglomeraţie de corturi şi *wigwam*-uri, de cabane şi turnuri rotunde, cilindrice, toate pictate în culori atât de vii şi de voit tradiţionale încât poate fi vorba în acelaşi timp de un parc de distracţii sau, şi mai bine, de o aşezare turistică. Bizarul han - gata, parcă, să fie smuls dintr-o clipă în alta de vântul năprasnic - nu este decât o avangardă. În depărtări s-a consumat şirul de vârfuri vulcanice, ţuguiate, înzăpezite, al munţilor San Francisco - peste patru mii de metri - iar dintr-o gheretă ca de santinelă apare un controlor cu un carneţel purtat ostentativ în mână, care urcă în autobuz şi taie americanilor (străinii sunt scutiţi) bilete de jumătate de dolar, taxa intrării în parcul naţional.

DEDESUBTUL ORIZONTULUI

De la manechinele de pe şosea la măreţul canion... Ne imaginasem un loc pustiu şi larg, pierdut în propria imensitate... Dar canionul este locul unde se întâlnesc şase din cele şapte tipuri de climă întâlnite pe suprafaţa pământului, de la cel deşertic-mexican de pe fundul căldării până la cel arctic-alpin de pe înălţimile Sfântului Francisc. Locurile se deghizează rapid, nelăsându-te să observi schimbarea. La prima vedere aşezarea unde ajungem este chiar banală, o staţiune de munte răsărită printre molifţi. Cabanele se înşiruie una după alta, la oarecare distanţă, urmând linia sinuoasă a drumurilor, croite astfel încât să fie cât mai apropiate de marginea canionului. Dar acesta este încă nevăzut - o realitate abstractă care, înainte de a o cunoaşte, te emoţionează şi te sperie, parcă pentru a se face şi mai respectată, în jurul clădirilor din staţiune se întind mari parcaje, iar de aici mai departe circulaţia auto este interzisă pentru a se evita poluarea parcului. Administraţia a pus însă la dispoziţie un trenuleţ gratuit, compus din mici vagoane descoperite, pictate în alb de jucărie, care străbate din zece în zece minute staţiunea, apoi iese câţiva kilometri în afara ei, oprindu-se pe îndelete şi oferind turiştilor şi aparatelor de fotografiat panoramele mai demne de admirat.

Ne-a fost desemnat pentru Grand Canyon un „sponsor“ cu funcţie bombastică - supraintendentul parcului naţional -, dar de la biroul său ni se răspunde că a plecat în week-end şi nu a lăsat nici o comunicare, astfel că ne socotim dezlegaţi de obligaţii şi schimbăm rapid mohorâtul şi costisitorul hotel *„El Tovar“* pe cabana veselă şi prietenoasă *„Bright Angel“* (Îngerul strălucitor). Aici, în hol, e un du-te-vino şi o agitaţie cum nu se pot întâlni decât la munte, unde o aceeaşi clădire ţine loc de adăpost, bucătărie, club, cinematograf, poştă şi de cine ştie câte alte lucruri, întârziem cât putem în camera de bârne cu aspect vânătoresc, răsfoim prospectele staţiunii şi încercăm să ne orientăm cât putem pe hartă, în universul de nume şi termeni care, ca de atâtea ori, nu ne

spun mai nimic, promiţând să se desluşească abia după ieşirea pe teren. Dar cauza acestei amânări este alta: ne temem - fără să ne-o recunoaştem nici nouă - de clipa unică (pentru că, totuşi, e vorba doar de o clipă!) când vom zări priveliştea şi ne vom consuma această bucurie nerepetabilă. Cu aceeaşi precauţie, parcă plină de remuşcări, ne apropiem de mal. Ca poziţie, staţiunea este ca un balcon situat deasupra golului imens al canionului. Mai avem însă până în margine un platou cu poteci, cu copaci, cu trecători...

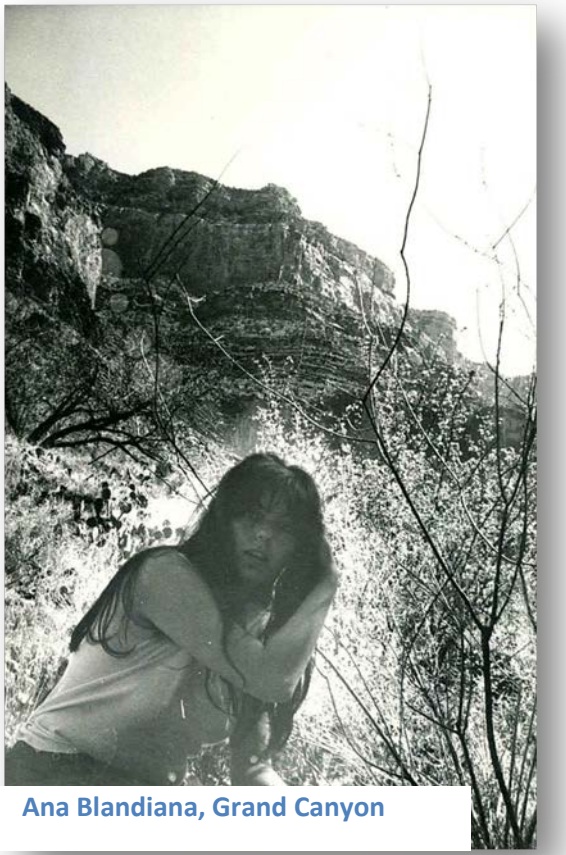

Ana Blandiana, Grand Canyon

...Şi iată, în orizontul îndepărtat se zăreşte o geană subţire, vineţie. Şi mai jos, un perete brusc, vertical ca o cortină. Apoi - paralel - altul, care se suprapune pe jumătate primului. Apoi - paralel, puţin deplasat spre stânga - alt perete, care lasă dezvelit din primul doar un colţ, făcându-l să pară că nici n-a mai fost atât de semeţ, că nici nu mai merită să fie pus la socoteală. Apoi alt perete, şi alt perete, asemănători, întreţesându-se ca figurile neordonate şi totuşi armonioase din câmpul unui microscop. Păşim încet, căci cu fiecare mişcare panorama se completează, se neagă şi se stratifică după alte axe şi unghiuri. Ceea ce dă senzaţia de straniu şi de nemaivăzut este faptul că toată, dar absolut toată priveliştea, cu miile ei de planuri, se află dedesubtul orizontului, în timp ce la nivelul acestuia, şi deasupra lui, liniile sunt calme şi obişnuite, nepăsătoare chiar.

La început ne închipuisem canionul înspăimântător tocmai prin francheţea cu care bănuiam că se cască spre adâncurile pământului. Dar iată că realul este încă departe şi cei câţiva paşi care ne despart de mal sunt abstracţi şi coc parcă în taină noi şi noi surprize. Deocamdată, ceea ce vedem pe fundalul priveliştii s-a ordonat: zeci şi sute de piramide, sute şi mii de râpe haşurate în câteva nuanţe stinse (roz, cărămiziu, mov), unificându-se din cauza soarelui orbitor - care arde parcă şi umbra - şi a distanţei - care acum se dovedeşte imensă - în desene fragile, strict grafice, cu două dimensiuni, de neconceput totuşi ca desene prin dimensiunile lor fabuloase.

Mai facem un pas sau doi şi filăm noi porţiuni... un nod de stânci fumurii, viorii, zbuciumate ca după o geneză. Încremenim în faţa unui căpeţel de sfoară care se strecoară printre faldurile lor. Da, nu ni s-a părut, el mişcă, pulsează mocnit - nu poate fi decât fluviul Colorado... Facem o jumătate de metru spre dreapta şi a şi dispărut, prezenţa sa de o clipă părând, acum, că a fost un accident, ieşirea neplanificată a unui actor în faţa cortinei. Din acest moment, ceea ce vedem începe să aibă într-adevăr dimensiuni, proporţii şi relief, începe să semene cu hăul şi genunile închipuirii noastre. Este de necrezut că arătarea aceasta sublimă se află la kilometri şi la ore întregi de mers; ea este măsurabilă în metri, dar nu încape bine în spiritul omenesc; ea pare palpabilă, dar îţi dă sentimentul imponderabilului şi te ademeneşte parcă să faci un ultim plonjon în absolut, fără gândul că vei muri. Atâta frumuseţe eternă este o comparaţie defavorabilă trufiei omeneşti. Deşi, doar cu o clipă mai târziu, vocea raţiunii îţi şopteşte că, prin faptul că este insensibil şi neînsufleţit, colosul n-ar merita nici măcar jertfa celei mai umile vieţuitoare de pe pământ. Căldarea gigantică dezghiocată jos (acesta este verbul pe care ţi-l sugerează multiplele planuri ale peisajului) ar avea acum nevoie, ca să fie fotografiată, de

şapte-opt mărimi de aparat pe lat şi cam de tot atâtea în adânc... iar prin lipirea pozelor rezultate abia dacă s-ar obţine imaginea dintr-un singur punct al infinităţii locurilor de observare. Culoarea dominantă este - la această ora a soarelui - verdele de lichen, întrerupt cu punctişoare de un verde mineral, mult mai intens. Pentru a-ţi face o imagine mai exactă despre proporţii, scrutezi cu atenţie punctişoarele şi observi că ele sunt de fapt stânci în toată puterea cuvântului, risipite pe întinderea unui vast platou. Dar, curând, şi acestea se dovedesc insignifiante: copleşite de ciorchini întregi de munţi, desprinşi dintr-un acelaşi punct, ca şi cum ar forma un evantai gigantic, fiecare având o altă formă, fiecare formă părând mai degrabă geometrică decât naturală: domuri, altare, cetăţi, metereze, tronuri, amfiteatre, pânze de circ, cupole... miraculos este că pot să mai încapă într-un acelaşi adânc, şi aşa suprasaturat de planuri şi siluete.

În sfârşit, vine şi momentul când pui piciorul pe mal, mai precis în locul, depărtat încă de buza prăpastiei, de unde bolgia se poate zări din planul cel mai apropiat Este hotarul de la care ai, în sfârşit, răgazul şi sângele rece să judeci - în loc să admiri – priveliştea. Toată împărăţia haotică din raza ochiului nostru (este impropriu să spunem: „de la picioarele noastre“ pentru că ea ne domină şi pare să fie înălţată undeva deasupra noastră, într-un alt plan al lumii reale) are un numitor comun care te nedumereşte şi chiar te intriga. Ea pare clădită, aranjată şi ajustată de o mână raţională, de un creier de deasupra lumilor, dar - ordonat, armonios, geometric - respectând în acelaşi timp nişte reguli din interiorul lumii noastre. Unele râpe seamănă cu nişte cariere industriale, purtând în roci muşcături clare ca ale unei haveze; altele sunt clădiri savant înălţate, cărămidă cu cărămidă, ca de mâna unui constructor (se văd parcă, între liniile roşietice, până şi delimitările de mortar)... Te sperie însă mărimea şi mulţimea acestor reliefuri, conştiinţa că - de mii de ori mai vaste decât piramidele - ele nu pot fi totuşi, logic, opera omului (şi nici n-ar avea prin inutilitatea lor de ce să fie...), încât perfecţiunea lor formală născută din neant le dă, în acelaşi timp, aerul unui imperiu funambulesc.

Primul pas spre acest imperiu, iată-l, e aici, lângă balustrada albă de beton: o brazdă de pământ ca oricare alta, pierzându-şi acum orice farmec şi strălucire. Îţi dai seama - prozaică ipoteză! - că tot ce se află acolo jos, în vale, toată această concentrare de sublim s-ar putea să arate la fel, privind din aproape în aproape, de la distanţa de doi paşi, ca această brazdă... şi, ca pentru o încredinţare provizorie, mai arunci o dată privirea spre paradisul pierdut...

ISTORIA PĂMÂNTULUI „PAR LUI-MÊME“

Dar înainte de a ne avânta pe cărarea îngerului strălucitor (aşa se numeşte drumul de coborâre în canion) vagabondăm o zi şi jumătate aici, pe platoul Kaibab, cu plăcerea nesfârşită - şi de la un timp captivantă în monotonia ei - pe care ne-o dă contemplarea fără epic a frumuseţilor. Căci care frumuseţe se poate vreodată povesti?

Deşi ne aflăm la peste două mii de metri, staţiunea are un aer destul de monden datorită frecvenţei cu care te întâlneşti cu mereu aceleaşi personaje, zâmbindu-ţi de fiecare dată şi ajungând aproape să te saluţi cu ele ca şi cu nişte cunoscuţi de petrecere. Iată pe aceşti „doni“ bătrâni din Sud, îmbrăcaţi în fastuoase costume mexicane şi sclipind de insigne, dar care circulă bucuros cu autobuzul şi cumpără hrană rece de la magazin; iată apoi pe inginera japoneză, vorbăreaţă şi mereu exclamativă, care ne întreabă de „Gerovital“ şi de doctoriţa Aslan; iată maşinile cu rulotă ale celor douăzeci de muncitori din Los Angeles porniţi să facă, în concediu, ocolul monumentelor naturale din ţara lor. Îţi devin familiare - sau cel puţin cunoscute - şi locurile, şi obiceiurile de aici: studioul Kolb (unde se vând mici pietre semipreţioase din albia Colorado-ului şi se dau zilnic filme despre expediţiile pornite pe fluviu de diferiţi membri ai familiei); oficiul poştal (într-o casă de pădurar); ziarul „Canyon Calliope“ (litografiat

zilnic pe o coală ministerială, anunţând cu umor turneele artistice, ofertele şi cererile de serviciu, pierderile de obiecte, notele de mulţumire către personalul spitalului); veveriţele (acostându-te pe stradă ca nişte pisici şi cerându-ţi să le dai mâncare din palmă); gara (paradoxal, urcă până aici şi un trenuleţ de marfă); magazinul alimentar (duminica dimineaţa vânzarea berii este interzisă); capela inter-religioasă (unde se desfăşoară din două în două ore, prin rotaţie, toate slujbele de pe lume, iar seara mai are loc şi câte un concert)... Unde să mai adăugăm că trenuleţul alb ne poartă fără încetare, kilometri întregi, când sus, pe aşa-numitul „mal Vest“, când jos, pe „malul Est“, arătându-ne din alte şi alte unghiuri, ca printr-un caleidoscop rotit fără încetare, peisaje pe care ochiul le adună fără să mai facă măcar vreun progres în acumularea frumuseţii acesteia grandioase... În „Powel Memorial“, un fel de mausoleu din punctul extrem al itinerarului, este comemorat colonelul care a explorat prima dată canionul, în 1869 (descoperirea propriu-zisă datează din 1540 şi aparţine spaniolului Lopez de Cardenas, iar declararea parcului naţional a fost făcută de către Congresul Statelor Unite în 1919...). Plecăm din cabană dimineaţa şi ne întoarcem seara, nemâncaţi...

Dar cea mai răscolitoare privire în canion o poţi arunca, totuşi, cu ajutorul lentilelor Muzeului Yavapai. Zgâlţâit de un vânt violent care scoate miorlăituri de neputinţă, observatorul acesta este suspendat ca un balcon deasupra genunii. Cele treisprezece telescoape îndreptate spre canion sunt tot timpul ocupate de vizitatori. Fiecare din ele este fixat pe un punct fix, reprezentând o răscruce geologică sau biologică. Abia acum realizezi concret ce demascare totală a făptuit râul asupra naturii, asupra operelor şi vârstelor acesteia. Ca un cuţit care ar despica nenumăratele foi ale unui tort, Colorado a pătruns până în măruntaiele pământului pe care călcăm. Falia sa - adâncă de o mie şase sute de metri măsuraţi pe verticală - a ajuns, practic, la cele mai vechi straturi. Şapte vârste geologice se lasă citite în secţiunea făcută, arătându-şi impudica anatomie. Telescopul le arată cu o precizie sadică; roci exacte, colorate net, aproape fără nuanţe, cum vor fi fost

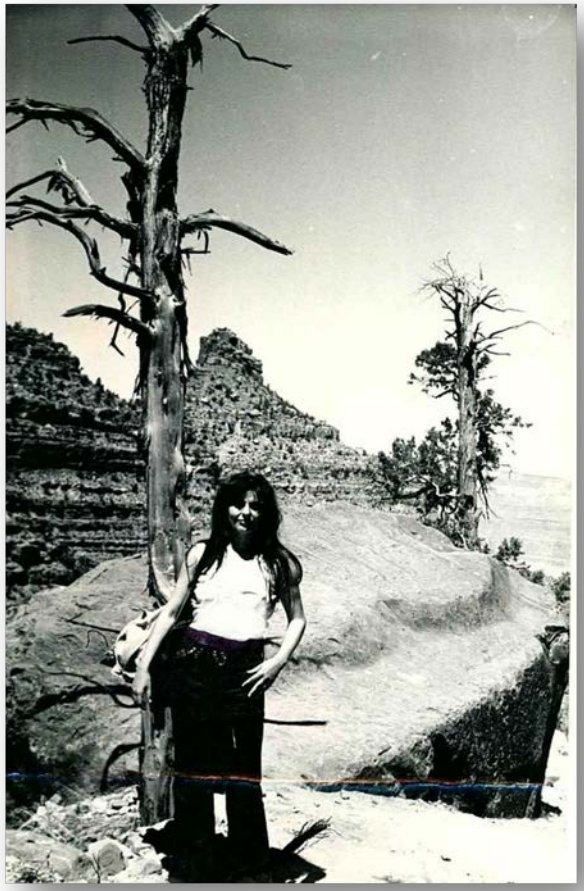

Ana Blandiana, Grand Canyon

la începutul lumilor: de la şisturile Vishnu, fumurii, la cuartita roz, la marnele verzui, la calcarele şi gresiile roz, gălbui, alburii. Iată altă lentilă, fixată asupra punctului unde - cam pe la mijlocul adâncimii - au fost găsite primele alge. Te cutremuri la gândul că dedesubtul acestui strat roşiatic va fi dormit atâta amar de timp lumea fără viaţă. Iată, într-o strâmtoare tocită şi lustruită, gălbuie ca osul, părând fruntea unui bătrân care de mult a trecut peste vârsta dramatică a ridurilor, cea mai veche rocă descoperită până acum pe suprafaţa pământului... Şi iată, în sfârşit - acolo unde bănuisem şi din contemplarea cu ochiul liber - se zăreşte chiar o porţiune a râului Colorado: între dealuri fremătătoare ca nişte pânze, pe un mal, şi tundra nămoloasă ca o piele de elefant, pe celălalt, se înalţă brusc în soare o oază verde, incredibil de vegetală, atât de intens verde că parcă ar fi proaspăt vopsită. Şi - într-o răritură a copacilor - iată-l pe autorul întregii opere... cafeniu, greoi şi mâlos, ducându-şi mai departe, ca un arheolog, opera de destrucţie şi interpretare.

Colorado te învaţă că şi apele îmbătrânesc şi mor... El a rezultat, în timpi imemorial depărtaţi de noi, din unirea a două fluvii care curgeau în direcţii opuse. Unul a fost blocat de o alunecare de teren; celălalt s-a apropiat, treptat-treptat, în clipe egale cu mileniile, şi ajungând la lacul inert i-a furat apele. Dar a trebuit să-şi plătească greu lăcomia (şi o plăteşte până azi); albia sa fiind inegală şi accidentată, a trebuit să o îndrepte şi să o netezească smulgând fără încetare bucăţi din locurile pe unde călătoreşte. Apele sale poartă fără încetare o imensă cantitate de nisip şi de mâl care, frecând fundul albiei ca o rindea, îl adânceşte tot mai mult şi sporeşte în acelaşi timp, ca într-un perpetuum mobile, tonele de material dizlocate. Da, este vorba de tone, de mii şi milioane de tone! Până nu demult cantitatea de nisip transportată Ia vale într-o singură zi era de o jumătate de milion, iar în timpul inundaţiilor de 27 milioane! Astăzi, după ce în 1963 a fost construit un baraj în susul văii, la Glen Canyon, cantitatea a fost redusă la numai 80 mii tone. Lat de o sută de metri, adânc de patru până la cincisprezece, râul face această cărăuşie cu viteza incredibilă de 19 kilometri pe oră!

Tot aici, în Muzeul Yavapai, poţi urmări pe machete migăloase istoria construcţiei şi destrucţiei acestor pământuri, aşa cum a stabilit-o ancheta de detectiv a râului. Funduri de mare, formări de munţi, erupţii, presiuni, erodări, ploi, îngheţuri şi din nou scufundări, inundaţii, vulcani, depuneri, dune de nisip... alge, melci, corali, rădăcini de plante şi dinţi de rechini au trebuit să existe, să se conserve şi să se suprapună pentru a rezulta straturile dezvăluite prin accidentul fericit al străpungerii canionului. Prăpăstii, hăuri, abisuri, bulboane, vâltori, movile, muşuroaie, culmi şi podişuri au rezultat din aceste două operaţii - de construcţie şi de demolare - pe care nemurirea le-a săvârşit cu o răbdare pe care omul e departe să o aibă, din cauza limitării vieţii sale. Toate au fost botezate frumos şi sonor (Fereastra îngerilor, Plaiul încântării, Capul singurătăţii, Popasul pustnicilor, Vârful imperial, Vârful sublim, Platoul degetului mare, Grădinile indiene), dar celor mai solemne dintre arătări li s-au dat denumiri mitologice (Templele Vishnu, Shiva, al Dianei, al lui Confucius, Capul Dragonului, Tronul lui Wotan, Platoul Walhala, Turnul lui Ra, Piramida lui Keops), iar celor legate de sălăşluirea pe aici a indienilor li s-au păstrat numele originare (Mojave, Kaibab, Galahad, Havasupai, Comanche, Chikapanagi, Tiyo, Tovajo...)

Locuri atât de vechi, nume atât de apropiate încât pare că omul, botezându-le cu atâta imaginaţie, n-a făcut decât să se agaţe puţin de rochia nemuririi...

POTECA ÎNGERULUI STRĂLUCITOR

Am amânat mult coborârea, sperând până în ultima clipă să obţinem loc în cabanele de pe fundul canionului, din punctul aşa-numit „Phantom Ranch“ („Ferma fantomă“). Dar a fost imposibil (rezervările ar fi trebuit făcute cu multe săptămâni înainte), astfel că, teoretic, am şi pierdut ultima şansă să mai vedem de aproape canionul. Până la „Phantom Ranch“ - pretinde un indicator - drumul durează o zi, dar până la „Grădinile indiene“ - şase-şapte ore. Pornim totuşi, la ora 1, cu gândul că, grăbindu-ne puţin, vom putea parcurge măcar distanţa dus-întors până la acest din urmă punct, care reprezintă mai mult decât jumătatea distanţei. Alte adăposturi, mai apropiate sau mai depărtate, nu există.

Din adânc ne izbeşte imediat după locul de pornire o duhneală stătută de pivniţă. Mergem vioi, n-am luat nici un bagaj şi ne-am lipsit chiar de bidoanele de apă fără de care zeci de pancarte sfătuiesc pe drumeţ să nu cumva să se aventureze în canion. Singura grijă de acum (ea ne dă forţa şi viteza necesară) este revenirea. Ştim că aceşti munţi inverşi, subterani, sunt înşelători. Dusul e mai uşor decât întorsul. Fiecare pas de acum va fi îngreunat la înapoiere nu numai de urcuş, dar şi de oboseala acumulată între timp. De aceea ne impunem să fim

destinşi, să economisim forţe privind cu detaşare în jur şi îndepărtând prin asta, subiectiv, greutăţile fizice.

Curând am pierdut cu totul marginea lumii reale. Balustrada de sus nu se mai zăreşte, nici spectatorii aşezaţi acolo să privească isprăvile celorlalţi, ca dintr-o tribună. Prin serpentine şi tuneluri, coborâm cu sentimentul ciudat că descinderii în ere. Ne oprim pe câte un promontoriu şi privim: arătările marţiale zărite de sus, de pe buza genunii, s-au apropiat, sunt direct în raza ochilor noştri, dar contactul prea intim le face să câştige doar în mărime, Ie răpeşte monumentalitatea, perspectiva imperială. Vegetaţia a început şi ea să se rărească. Brazii i-am uitat de mult, după cum au apărut şi dispărut rând pe rând merişorii, ierburile sălbatice, salcâmii violeţi, cactuşii deşiraţi... Ajungem în teritoriul sterp şi nisipos, roşu ca focul, despre care harta ne spusese că e locul apariţiei primelor alge. De aici în jos facem parte, în principiu, din lumea anorganică. Bineînţeles, numai referindu-ne la locurile unde secţiunea a rămas ea însăşi la lumină, pentru că, în rest, pe deasupra, viaţa îşi adaugă repede crusta biruitoare de ierburi perene, de plante chircite, mineralizate.

Poate de vină este soarele inuman al după-amiezii: totul pare acum alb, orbitor. Chiar nisipul acesta roşu care-ţi pătrunde în pantofi, în pori, în plămâni, devine transparent şi luminiscent. În momentul când intri în umbră, dimpotrivă, lumea se face mai colorată, mai idilică, probabil clorofila învie sub acţiunea umezelii şi a aburului, iar verdele ei devine intens, artificial, ca ieşit din paleta unui pictor modernist. Alte mistere: încă de sus ne urmărea un zgomot bas şi vibrant de animal - un sunet hârâit de porc mistreţ sau de bivol sălbatic, reverberat prin stânci. Într-un târziu, abia, ne dăm seama că e vocea corbilor mari de deasupra noastră, rotindu-se pe cer, sau răzbătută din cuiburile adânci, lărgite în crăpăturile stâncilor. Sunt poate martorii cei mai vechi ai acestor meleaguri, sunt poate proprietarii unor castele seculare pe care, cu câtă timiditate, le bănuim în stâncă! Dar de Ia o vreme dispar şi ei. Va trebui să ne mulţumim, în continuare, cu ţâşnetul şi derapajul pe costişe al veveriţelor, cu zborul câte unui fluture neobişnuit, colorat şi geometric... şi tot aşa coborâm pe scara regnului până la musculiţele infime, gândind însă tot timpul la aripile larg întinse care străjuiau cerul - acelaşi cer, singurul element neschimbat! - în alte vremi, în epoca grandioasă a mamiferelor şi păsărilor de legendă.

Treptat, ne mai intersectăm doar cu excursionişti umili ca şi noi, care nu se mai gândesc la trecutul abstract, ci la locul unde vor pune capul la noapte, în lumea concretă de sus. Ne salută cu tradiţionale *hi*-uri, oftate de efort, dar foarte afectuoase, îmbrăţişându-ne parcă, prin ele, cu solidaritate. Gâfâie purtând în spate rucsacuri cu multe etaje (uneori copii mărişori), iar la şold gamele clipocitoare cu apă... Familii întregi (doi părinţii şi doi-trei-patru fii semănându-le comic şi izbitor) se grăbesc să ajungă sus, să ocupe o cameră ori, dacă nu, să plece la noapte în lumea civilizată. Cei vârstnici mai rămân câte o clipă înapoi, fotografiind cu disperare; copiii, cu cât sunt mai mici, cu atât o iau mai înainte, ca să-i sperie pe ceilalţi şi ca să se grozăvească în faţa lor înşile... Pe pietre, odihnindu-se, sau pansându-şi rănile ca nişte luptători, sau încercând să-şi astâmpere cu apă arşiţa, întârziaţii... Iar şi mai departe, venind pe spinarea catârilor, comozii şi prevăzătorii, care şi-au închiriat de demult şi de departe animalele cu şei largi şi confortabile ce-i fac să se simtă mai degrabă spectatori la un film decât călători pe o cărare de munte.

Am ajuns într-un timp record - o oră patruzeci şi cinci de minute - la „Grădinile indiene“, oază naturală, cu apă de băut, cu tabără de corturi, electricitate, steag înălţat pe catarg. Până aici ajunge telefonul, lumina electrică, de aici urcă apa de băut, prin conducte, în staţiunea de sus. Stăm pe gânduri dacă n-ar trebui să coborâm mai departe, dar ne sperie riscul de a dormi sub cerul liber. Căci nu e de glumit cu disciplina americană. Se pare că locurile sunt, la „Phantom Ranch“, atât de căutate încât nu le este permis nici celor înscrişi din timp să rămână mai mult de câteva zile. Astfel încât privim încă o dată în jur, cu sentimentul sfâşietor că n-o să mai revenim aici niciodată, şi facem calea întoarsă, aproape cu aceeaşi viteză de la coborâre. Poteca,

pustiită de drumeţi, şi spaima nopţii, care ştim că se lasă aici instantaneu, ne mâna din spate. Peste două ore suntem sus, în cabană, în timp ce luna apare punctuală, exact în momentul dispariţiei soarelui. Ea aruncă cărări false de lumină în căldarea devenită, după urcarea noastră, misterioasă şi inexistentă, intersectând poteca, scufundată în beznă, a îngerului strălucitor...

Ziua a 115-a:

ADIO, ARIZONA!

Dis-de-dimineaţă, pornim din nou la drum lung (peste 1.500 kilometri), continuându-ne călătoria spre răsărit. Trei ore vom străbate deşertul Arizonei şi alte patru deşertul Noului Mexic, pe o şosea care oscilează cu fidelitate în jurul paralelei 35; ajunşi la Albuquerque, vom urca până în munţii din nord-est, în valea mănoasă care adăposteşte oraşul Santa Fe; ne vom relua apoi, în timpul nopţii, drumul spre răsărit, coborând, în acelaşi timp, pe nesimţite spre miazăzi, astfel încât mâine seară, după treizeci şi şase de ore, să ajungem la Dallas, pe paralela de 33 grade. Traseu dificil, pe teritoriul a trei state, cu multe schimbări de autobuz, în cursul căruia vom muta de două ori ceasul, dându-i acele cu câte o oră înainte.

Dacă deşerturile din Wyoming şi Nevada păreau nelocuite şi uitate de oameni (excepţie făcând localurile de petrecere, cu paradisurile lor artificiale), semnele vieţii sunt mai frecvente aici, deşi prezenţa umană pare încă eroică şi te invită la compasiune. Traversăm câteva rezervaţii de indieni, acestea înaintând până în autostradă dinspre înălţimile munţilor Chuska, de la miazănoapte. În deceniul şapte al secolului trecut indienii erau singurii locuitori ai acestor ţinuturi, ducându-şi viaţa ca nomazi, fără aşezări stabile. Ceea ce s-a întâmplat pe plan economic de atunci încoace, prin colonizarea albilor, pare foarte mult şi în acelaşi timp foarte puţin. Arizona se poate considera azi „statul celor patru C“, bogăţiile ei fiind *copper, cotton, cattles, citric* (arama, bumbacul, vitele şi citricele), iar uneori îşi mai adaugă un„C“ pe acela al climei binefăcătoare din colţurile protejate de munţi şi fertilizate de apă. Dar unde sunt toate aceste miraje? Căci autostrada - tăiată, ce-i drept, poate anume, prin locuri neproductive şi goale - ne arată de o parte şi de alta doar răni adânci ale suferinţei şi setei pământului. Satele şi orăşelele care ne ies în cale par locuri de încercare a puterii omeneşti, a adaptabilităţii, deşi reclamele de pe şosea se străduiesc să fie zâmbitoare şi pline de dinamism.

Joase şi monotone - pe anumite porţiuni neîntrerupte ca nişte garduri, pancartele vestesc miracole, care la faţa locului se dovedesc triste exagerări. Scrise stângaci, de mână, împănate cu nume şi simboluri indiene, care se doresc aţâţătoare şi exotice, ele vorbesc de confort, frumuseţe, sănătate şi bogăţie. Ne notăm câteva pentru a le verifica mai târziu: „Hotel Navajo - aer condiţionat“, „Vizitaţi Pădurea împietrită - la 52 mile“, „Deşertul pictat - la 20 mile“, „Lemn pietrificat - gratuit“ (o promisiune pentru turiştii care vor vizita acele rezervaţii turistice), „Ranch în lichidare - 98 dolari pogonul“, „Pământ transferabil“, „Pământ bun, apă bună“, „Înscrieţi-vă în forţele armate“ (feţe zâmbitoare de băieţi şi fete care se angajează - serviciul militar nefiind obligatoriu), „Clinica Holbrock!“ „Numai clima Arizonei poate trata cancerul!“, „Daţi votul vostru senatorului McCormick“ etc., etc. Dar unde sunt aceste miraje? De jur împrejur - şi până în depărtare - ochiul nu distinge decât acelaşi şes nisipos, fiert de arşiţă, aceleaşi grămezi de bolovani roşii, clivaţi în felii paralele (un fel de mormane înalte, rituale, născute din puterea întâmplării), aceleaşi sute şi mii de „babe“ stâncoase risipite haotic, ca nişte statui spăimoase, lipite de soclu. Din când în când sticlesc în bătaia soarelui ochiuri lucioase, orbitoare, care par de apă sau de zăpadă, dar se dovedesc în curând,

prin nemişcarea lor rigidă şi aspră, simple sărături. Ciulini tăcuţi şi fantomatici rătăcesc în pustie: traversează şoseaua în rotocoale şi salturi, se înşurubează uneori în golul vreunui şanţ de dedesubt sau, brusc, îşi schimbă direcţia şi o pornesc în faţa *Greyhound-ului*, străduindu-se să ţină distanţa, ca o avangardă de ogari cenuşii, cu urechile ciulite şi cozile între picioare. Şi orizontul e foarte departe - un zid scund, un taluz de zgură măruntă şi parcă afânată, presărat cu aceleaşi mormane de bolovani... Cu cât vrem să-l ajungem, cu atât pare mai îndărătnic în teama sa de a nu fi prins. El îşi lasă, în schimb, secreţia uscată a deşertului, gata să înghită pe oricine s-ar aventura într-acolo.

Unde se iveşte apa, se iveşte şi viaţa. Un firişor de apă revoluţionează pustia. Micile aşezări (e mult să le spunem chiar şi sate) sunt toate născute din întâlnirea unui pârâu cu şoseaua. Dacă pârâul a murit (foarte multe albii sunt goale), în locul lui apar fântâni eoliene, ca nişte mori de vânt în miniatură. Ele scot apa de la mari adâncimi şi o depozitează în rezervoare. Alteori râul a fost zăgăzuit - ori n-a avut el însuşi tăria să meargă mai departe - şi formează mici eleşteie. Dar asta înseamnă un lux. Alături apar imediat canale de irigaţii şi peisajul cenuşiu se preschimbă în verde. Un astfel de loc poate fi trecut fără frică pe hartă.

Dar majoritatea locurilor pe care le străbatem nu sunt trecute. Iată, acest Meteor (nume foarte potrivit pentru o oază): un şir de barăci copleşite de reclame (reclamele sunt ca o vegetaţie înaltă care acoperă casele şi face să pălească firmele magazinelor), câţiva copaci cenuşii cu frunze pipernicite, câteva baruri, o băcănie, un magazin de automobile, un *„Goodwill“,* steagul american pe *City Hall* şi *Post Office* (primăria şi poşta), un *Fire Department* (pompierii), un birou de avocat (într-o baracă), iar la ieşirea în autostradă două cabane grosolane cu mărunţişuri indiene de artizanat.

În câmp suntem stopaţi de un *Highway Patrol* (patrula de autostradă). Poliţiştii întreabă de o anumită maşină condusă de doi tineri. În pustietatea asta orice comunicare, orice om pe care-l întâlneşti este binevenit ca un prieten. Dar peste puţin timp şoferul se întoarce spre noi (suntem pe locurile din faţă) şi ne întreabă ca din senin - „*Where are you from*...?“ - de unde suntem... Curiozitate cu totul neobişnuită... Ne-o fi bănuind pe noi? Când află că suntem străini se linişteşte, iar noi ne amuzăm amintindu-ne vag că pe aici s-a filmat „*Zabriskie Point*“, acea urmărire tragică în deşert imaginată de Antonioni. Cu semne disperate, o femeie în doliu, tânără, severă, ne opreşte - autobuzul nu mai ţine cont de staţiile lui sacrosancte - şi se urcă încărcată cu bagaje ţărăneşti. Alături, în imensitatea de nisip, este o casă, casa ei, apărută singură, prin cine ştie ce miracol, în pustia vastă. Ce necazuri au pornit-o în lume? Femeia nu se plânge nimănui şi nimeni nu o întreabă. Priveşte încruntată orizontul pe sub care vântul începe să ridice nori de praf stârniţi parcă de nişte cirezi care nu se văd. Între el şi noi se interpune acum o linie ferată, pe care trec convoaie lungi de o sută de vagoane cu câte trei locomotive galbene. De aceea e atât de pustie şoseaua, pe care n-am întâlnit mai mult de zece vehicule. La o cotitură ne opreşte un om cu steguleţ portocaliu. O staţie plină de fum, mare cât o uzină pe roţi, presară asfaltul, iar câteva compresoare, mărunte în comparaţie cu ea, tăvălugesc terenul. Autostrada, aşa cum apare ea pe o porţiune, va fi de patru ori mai lată decât vechiul drum. Vezi parcă o lume nouă născându-se. Dar concurenţa nu încetează nici în deşert!

Aşa intrăm în Joseph City (un alt pâlc de case, pe care reclamele îl diminutivează în „Joe City“). Aici urcă un mexican înalt şi frumos, cu mustaţa pe oală. Urmează un şir de sate indiene, cu păsări şi iepuri puşi ca simbol lângă indicatoarele rutiere, vânzătorii şi poştaşii pe care-i zărim în goana maşinii sunt însă albi. Apoi turme de vaci şi de bivoli mărunţi şi cârduri de corbi uriaşi pripăşite pe bolovanii deşertului... Şi dintr-o dată începe furtuna care se tot anunţase la orizont. Ciudat, acesta a înaintat mult înspre noi. Deasupra se vede o dungă îngustă de cer albastru, dar mai încoace, acolo unde ar trebui să fie pustiul, plutesc, se zbuciumă, clocotesc nori mari de nisip. Dacă n-ai

şti unde eşti şi ce se întâmplă, ai putea crede că e un fum de incendiu sau o gigantică baie de aburi. Dar prin geamul autobuzului răzbate o uscăciune toridă, iar praful fin, sec, penetrant îţi lipeşte nările, îţi congestionează ochii. Curând nu se poate zări mai departe de cincizeci de metri, iar vântul, înaintând dinspre miazăzi cu peste 100 de kilometri pe oră, izbeşte în latura dreaptă a autobuzului, gata să-l răstoarne, iar pe noi să ne asurzească de-a binelea cu geamătul metalic al fierăriilor. Pe margine, un indicator rutier a fost îndoit ca o surcea. Mai încolo, vreo zece maşini au oprit şi s-au grupat laolaltă, şoferii preferând să aştepte potolirea stihiei şi temându-se să nu fie găsiţi de nenorocire singuri. Valurile furtunii sunt acum compacte, dungate, materiale aproape. Seamănă cu o cireadă imensă care aleargă lipită de dunga orizontului. Aşa ajungem la capătul Arizonei, „al patruzeci şi optulea stat american, admis în uniune la 14 februarie 1912“, după cum citim pe o placă memorială.

Punctul terminus se numeşte, simbolic, Fort Courage: o îngrămădire de barăci ridicate pe un tăpşan, având în centru un pavilion de material plastic, pe a cărui firmă zgâlţâită de furtună scrie: „Indian Curious“. Ne potrivim ceasornicele după „ora munţilor“ şi înaintăm spre magazin, luptând din greu să ne ţinem drepţi pe picioare. O sumedenie de obiecte, produse ale acestui „pueblo“ de artizani, zac pe mesele şi în rafturile magazinului: împletituri, ceramică, brăţări, coliere şi cercei de argint sau de pietre albastre, semipreţioase. Călătorii îşi aleg şi pleacă apoi în cofetăria săracă, unde vor găsi un sandwich sau o cafea. Iar în nelipsitul *rest room* îşi vor spăla ochii de praf cu apă limpede şi curată, de parcă n-ar fi în mijlocul deşertului...

NEW MEXICO

Natura e pe cât de puternică, pe atât de schimbătoare... Abia intraţi în statul New Mexico, vijelia de nisip s-a mai calmat, pentru că şoseaua se strecoară acum printr-un defileu de munţi, dungaţi în diferitele nuanţe ale cărămiziului şi punctaţi până sus cu pomişori piperniciţi. Pe culmi, ca nişte foişoare adăugate ulterior, se zăresc stânci rotunde, perforate de găuri adânci şi bine şlefuite. Găurile sunt cuiburi de păsări. În curând apar pe înălţimi coniferele, iar pe povârnişuri binecunoscutele *sagebrushes* de culoarea platinei, printre care pasc pâlcuri de oi şi cai. Un pârâu alb, nemişcat şi, pe şosea, nenumărate reclame pentru artizanatul indian anunţă câte o aşezare. Pe strada principală, indieni somnolenţi, nehotărâţi, înaintează care încotro; parcă dezrădăcinaţi şi fără rost, parcă uluiţi de ce li s-a întâmplat. I-am zărit şi în curtea magazinului de la Fort Courage. Vânjoşi şi scunzi, cu feţele mari, cu părul negru ca pana corbului, lins şi dat pe spate, despărţit în două de o cărare până la piele, îmbrăcaţi în blue jeans nepotriviţi cu austeritatea locului, cu vârsta şi cu corpolenţa lor, evitau cu mândrie privirile turiştilor, refuzau să răspundă la întrebări, parcă plângeau pe dinlăuntru, trişti şi bosumflaţi. Cei care duhneau a băutură erau mai vioi şi mai comunicativi, ca şi cum alcoolul i-ar fi ajutat să uite, să nu se mai gândească la necazul pe care destinul neamului lor li l-a dat şi pe care nu-l pot nici acum desluşi. Figurile lor m-au făcut, singure, să înţeleg mai bine ceea ce, din tot ce citisem despre ei, nu reuşisem. Abulia aceea era a unor uzurpaţi, care nu au pierdut o ţară - aşa ceva n-au avut niciodată ci o lume, o lume nu neapărat mai bună, dar care le-a reglat celula după orologiile ei milenare şi i-a făcut să nu se mai poată adapta obiceiurilor impuse de o civilizaţie străină.

Drama lor este, în acelaşi timp, una din marile drame ale Americii contemporane, care moşteneşte o culpă jenantă şi greu de reparat. În număr de aproximativ cinci sute de mii, indienii de azi sunt voci

neliniştitoare ale trecutului, care nu lasă cugetele cinstite să doarmă! Istoricii Americii s-au întors spre ei, folcloriştii şi etnografii le studiază arta şi obiceiurile, gustul public este acum cucerit de tot ce e indian, nu numai ca fiind exotic, ci ca aparţinând celei mai vechi civilizaţii de pe pământul Americii, stabilindu-se astfel, teoretic, o vechime şi o linie de continuitate. Atitudinea omului de pe stradă este una de „recunoaştere şi regret". Numai că indienii continuă să trăiască în vechile lor rezervaţii, situate în terenuri sterpe şi inferioare, continuându-şi vechile îndeletniciri (triburile Navajo - păstoritul, Hopi - ceramica şi ţesătoria de covoare, Pueblo - construcţia de case), poleite, la limita cu turismul, în culori convenţionale.

Ar putea îndeplini ei şi alte ocupaţii? Numeroşi indieni, mai ales tineri, au devenit personalităţi în profesiunile la care au putut ajunge - poeţi, medici, profesori. Talentul deci există, ca în orice stirpe nemuncită prea mult de chinurile intelectuale. I se adaugă un simţ deosebit al naturii, o abnegaţie în faţa suferinţei, o răbdare şi o perspicacitate ieşite din comun. Dar şcolile sunt puţine (colegiile se numără pe degete) şi, pe deasupra, există o gravă neîncredere a pieilor-roşii în cuvântul albilor, o resemnare istorică pe care tot numai şcoala ar putea-o destrăma. Filosofia lor de nomazi, religia lor de fii ai naturii - acel principiu sublim potrivit căruia „a fi" contează mai mult decât „a avea", fiinţa mai mult decât averea - i-au făcut fataliști. „Nu case ne trebuie, ci libertate", ar fi răspuns şeful unui trib americanilor care, după 1840, începând prin a-i vâna, au sfârşit prin a încerca să-i restrângă în teritorii mai bine precizate. Indienii - se estimează că numărul lor nu depăşea atunci câteva sute de mii - erau stăpânii unui întreg continent, pe care-l străbăteau în şaua calului, împărţindu-l doar între triburile lor, după o altă hartă, nescrisă - ori scrisă cu cerneală simpatică sub actualele frontiere şi teritorii. Astăzi, trăiesc parcaţi în aceste rezervaţii - amestec de localităţi şi de muzee - şi nu atât sărăcia, cât strâmtimea lor îi face să se simtă fără libertate, să-şi piardă apetitul pentru orice valoare a civilizaţiei albe. Media lor de vârstă este patruzeci şi cinci de ani (cu aproape treizeci de ani mai puţin decât albii), media de şcolarizare - şapte ani, rata sinuciderilor de zece ori mai mare decât cea naţională. Indienii sunt cei mai defavorizaţi cetăţeni ai Statelor Unite.

Demonstraţiile lor periodice, la care aderă cu dragoste intelectuali de vază ai Americii, sunt mai puţin pentru drepturile materiale - ignorate în concepţia lor de viaţă - şi mai mult pentru a fi luaţi în seamă, pentru a atrage atenţia cu demnitate asupra situaţiei fără ieşire în care au fost aruncaţi. Uneori, tot din orgoliu rănit, ei se întorc asupra paginilor de frustrare din istoria lor şi pretind statului american despăgubiri simbolice. De pildă, de curând, indienii din Florida au obţinut paisprezece milioane de dolari pentru însuşirea fără tratat a pământurilor pe care azi se află plaja de la Miami, Disneyland-ul de la Orlando şi cosmodromul de la Cape Canaveral...

Între timp am intrat în Gallup, pe Rio Puerco, şi, exasperaţi de atâta deşert, respirăm uşuraţi la vederea unei sonde. Până la Grands, sodele se repetă şi pe şosea se face simţit provizoratul acela febril care anunţă, pretutindeni şi totdeauna, industria petrolului. Peisajul s-a lărgit şi pe tăpşanele largi din stânga şi din dreapta şoselei se văd colonii de *mobile homes*: case pe roţi, albe, largi, dintr-un fel de carton presat. Bineînţeles, în apropiere apare prompt şi pancarta cu reclama: „*Mobile homes - casa de mañana*", amintind, pe jumătate în englezeşte, pe jumătate în spanioleşte că locuinţele pe roţi sunt convenabile nu numai pentru calităţile lor, ci şi pentru că statul le scuteşte de orice impozit. Şi, ca o ironie, puţin mai departe o asemenea casă zace răsturnată într-un şanţ cu toate mobilele împrăştiate.

Abia ieşim din adăpostul munţilor şi furtuna se năpusteşte iar, turbată, asupra noastră. Suntem descurajaţi şi plictisiţi de pulberea care ne scrâşneşte în dinţi. Ni se pare un miracol cum pot rezista nişte fiinţe omeneşti în ţinutul sterp şi canicular, în nisipul care le cotropeşte plămânii mai insinuant decât coşurile a o sută de fabrici de ciment. Ca un sarcasm, hotelul din centrul orăşelului următor se numeşte „Soarele Deşertului". Ne vine, în acelaşi timp, să râdem amintindu-ne

cum ne gândeam la deşerturi înaintea călătoriei şi cu câtă voluptate le includeam în itinerar. Dar - ne găsim o scuză - care om nu-şi doreşte, măcar o dată în viaţa, un mic deşert? Acum, că zile întregi am fost prizonierii lui, am vrea să scăpăm însă cât mai repede. America toată ni se pare în aceste momente un vast deşert, un continent cu miezul de nisip, având doar marginile aurite cu zgârie-nori, cu verdeaţă şi apă!

Brusc, parcă ascultându-ne, peisajul devine măreţ şi impunător. Platoul larg pe care ajungem este acoperit cu iarbă. Mari stânci orizontale, fibroase, cu aspect de lemn carbonizat sau de păcură solidificată zac pe acest platou, misterioase ca nişte meteoriţi, iar în depărtare apar munţi albaştri, munţi adevăraţi, cu luminişuri şi umbre, un hemiciclu de creste înfrumuseţând cerul ca un rozariu... Satele sunt acum din piatră: colibe de bolovani cu câte o singură ferestruică sau cazemate lungi, dreptunghiulare, cu aspect de fort african. La *Freedom Village* (Satul libertăţii) poşta e într-o baracă fragilă, iar singurul bar se cheamă „*Main Bar*“ (Barul principal). O albie adâncă, având unghiurile drepte de parcă ar fi excavată, adăposteşte o simplă şuviţă de apă. Şi totuşi în spatele acestor colibe sărace zac aruncate cu burta în sus câteva automobile vechi, ca un gunoi netrebuincios. America e şi acest simplu cătun!

După o jumătate de oră, munţii din zare s-au apropiat atât încât ne dăm seama că ne aflăm pe fundul unei depresiuni. Un râu larg îşi face apariţia ca un strigăt de bucurie. Oraşul prin care trece şi în care intrăm poartă o denumire sonoră, latină, una din acelea care dau mult de furcă rostirii americanilor, făcându-le totuşi fericită acea înclinaţie a lor spre exotism: Albuquerque. Râul - zeul tutelar al oraşului - se cheamă Rio Grande, şi totul, de la bulevarde până la benzinării, îi împrumută de fericire numele. Reclamele sunt scrise în spanioleşte, iar în depărtare zărim biserici în stil spaniol. New Mexico a devenit stat american, ca şi Arizona, abia în 1912. Albuquerque numără peste 200.000 locuitori şi - după faptul că are cinci sute cincizeci de hoteluri - deducem că este şi un centru turistic. Piepturile noastre de orăşeni freamătă, după cele câteva zile de pustietate, ca în faţa unei reîntâlniri cu civilizaţia. Dar în curtea autogării, la coborâre, furtuna de nisip, reapărută cu forţa cea mai mare de până acum, ne încovoaie. Abia mai respirăm, iar hainele noastre s-au umplut în câteva clipe cu praf mare, alb, de consistenţa cenuşii. Aglomeraţia din faţa maşinilor, zăpuşeala, figurile sinistre ale oamenilor grăbiţi, ale funcţionarilor nervoşi alcătuiesc o panică surdă, de sfârşit al lumii. Nu vom vizita însă Albuquerque, ci vom urca direct spre munţii albaştri - Sangre de Cristo - care ne închid orizontul din trei părţi ca o cortină arcuită. Acolo se află Santa Fe, oraşul cel mai vechi al statelor americane şi capitala unuia din cele mai noi dintre ele.

PREŢUL FRUMUSEŢII

Cele mai multe oraşe din Vest şi Sud poartă nume spaniole prescurtate. Los Angeles a fost la origine „*El Pueblo de Nuestra Senora la Reina de Los Angeles*“ (Aşezarea doamnei noastre, Regina îngerilor), Las Animas - „*Rio de las Animas Perdidas*“ (Râul sufletelor pierdute) ş.a.m.d. Santa Fe a fost dedicat şi el regilor: la începutul secolului al XVII-lea se numea „*Villa Real de Santa Fe de San Francisco de Assis*“ (Oraşul regal al Sfintei Credinţe a Sfântului Francisc din Assisi). Ar fi putut să devină, prin abreviere, San Francisco, dar întâmplarea a făcut să se aleagă din cele zece cuvinte doar Santa Fe, pentru a rămâne celălalt nume, peste un secol şi jumătate, oraşului la fel de frumos din California.

Explicaţia ne-o dă un mexican bătrân cu care intrăm, pe spanioleşte, în vorbă, încercând să aflăm mai multe amănunte despre furtună. Nu pare prea impresionat şi aproape că nu înţelege ce dorim de la el, ceea ce înseamnă că fenomenul este foarte obişnuit şi frecvent. Interesul omului pare îndreptat mai mult spre trecut, spre lucrurile eterne şi poetice, spre geografie şi toponimie. Ne vorbeşte

despre ţinutul acesta binecuvântat din nordul Noului Mexic, de la poalele munţilor *Sangre de Cristo* (Sângele lui Hristos), unde sterilitatea se preface brusc şi fără tranziţie în fertilitate şi beatitudine. Americanii îl numesc - ne spune el - „cele mai colorate cincizeci de mile pătrate din Statele Unite“. Clima e blândă şi atrăgătoare, aerul răcoros şi totuşi nu prea umed, nopţile călduţe şi liniştite, trecutul plin şi îndepărtat. Aşezările din râpele preistorice se continuă cu urme indiene, cu „misiuni“ spaniole, cu vechi case mexicane de lut. Santa Fe slujeşte de capitală de peste trei secole şi jumătate. Cu toate acestea numără doar 35.000 locuitori şi nu are industrie: este în primul rând un muzeu în aer liber. În al doilea rând este un centru universitar, medical, ştiinţific, având un centru de antropologie şi un laborator nuclear de renume mondial. Atenţie - schiţează cu degetul bătrânul un semn de alarmă, devenit şăgalnic prin faptul că alte oraşe mai mari au făcut apoi isprăvi mai necruţătoare, în acest domeniu atenţie, la Santa Fe a fost construită în timpul războiului prima bombă atomică din lume!

Şi, brusc, încheiem discuţia, el pentru a-şi vedea de nepoţelul care între timp căscase şi se foise plictisit pe scaun, noi pentru a contempla mai liniştiţi peisajul dincolo de care presimţim cu certitudine o surpriză ieşită din comun. Abia am urcat câteva serpentine spre munte şi furtuna s-a potolit ca prin farmec. Aerul s-a rarefiat şi s-a primenit, pulsat de milioanele de uzine verzi ale coniferelor care ne înconjoară din toate părţile. În vale se vede Albuquerque, uriaşă fiertură deasupra căreia se rotesc aburi lăptoşi. Undeva sus, deasupra noastră, a nins; se simte după răcoarea jilavă din aer, care înviorează culorile costişelor. Cerul e pur şi cristalin, ca o apă care s-ar fi depus, invers, în înalt, deasupra măruntului zbucium al lumii. În dreapta, în stânga, taluzurile şoselei secţionează mari piramide fumurii, zgrunţuroase, care lasă să se citească în straturile lor paralele, ca în foile unor cărţi, trecutul marin.

De cum intri în Santa Fe, te cuprinde impresia că ai ajuns într-un loc deosebit. O pornim la întâmplare pe ulicioarele pitoreşti, cu sentimentul că fiecare colţ ne poate dezveli un miracol, cum se întâmplă în vechile oraşe europene. Totul este, din păcate, închis şi zăvorât la această oră de după-masă târzie, iar sponsorul nu răspunde la telefon, astfel încât ne resemnăm cu dulcea beţie a ochilor şi paşilor. Există însă locuri unde e suficient să îţi încetineşti ritmul sângelui şi să laşi să intre în el, singure, miresmele timpului care se transformă, fără cuvinte, în istorie... Aici, în sfârşit, tradiţia şi timpul par să fie la ele acasă, cu depunerile lor încete, pe ziduri, pe acoperişuri, în aerul bătrân de sub portalurile arcuite. Primul lucru care ne încântă este coloritul deosebit de viu al caselor. Apoi faptul că - după ce am făcut o adevărată fobie a nylonului - ele sunt în sfârşit din materiale sănătoase, ţărăneşti, înlăturând orice dubiu al artificiului. Alburii, crem, portocalii, cărămizii, roşii - de la roşul roman până la cel pompeian -, azurii şi verzui; de forme plate, cu pereţi de tencuială ridicaţi puţin oblic şi rotunjiţi în partea unde se îmbină acoperişul de olane - semănând cu nişte cuptoare ţărăneşti sau cu nişte ciuperci -, casele acestea au fost construite din chirpici şi vor şi azi să lase aparenţa chirpiciului, chiar dacă pe dedesubt unele au fost consolidate cu bolovani de râu sau cu umeri de cărămidă. În sfârşit, neobişnuită e mulţimea florilor, pe care le uitasem aproape de când am plecat din San Francisco.

Se spune că în America anotimpurile nu se termină niciodată. Când ninge într-un colţ, în altul pot să se coacă portocalele, iar în altul să se facă plajă. La Santa Fe aerul este dulce, frăţesc, îmbătător, ca într-o primă zi de primăvară. Hoinărind fără ţintă, ne pomenim într-un cartier cu expoziţii de artizanat sofisticate, apoi într-un parc al pionierilor americani, aşezat pe malul unui pârâu ca de munte, apoi în cartierul clinicilor. Pe stradă, oamenii - rari, ce-i drept - par cu toţii intelectuali, simţim asta după uşurinţa cu care-ţi dau lămuriri, cu care urmăresc scurtele conversaţii turistice. Apar însă şi cerşetori. Unul pretinde să ne ghicească în podul palmei; altul vrea să ne vândă poze de femei goale! După obiceiul public al latinilor, oamenii îşi petrec timpul liber în forum - în micile pieţe şi mai ales în bodegi, unde se îndeletnicesc însă

mai degrabă cu discuţiile decât cu ridicatul paharelor. Dintr-un astfel de bar se aude muzică populară spaniolă, dar înăuntru nu e o *„bandă“*, cum ar părea, ci doar un tonomat nichelat şi lustruit. Vânzătoarea, cu voce profundă de bas, are ochi şi pometi de aztecă. Doi candidaţi la postul de şerif ne privesc dintr-un afiş electoral expus pe perete - Martinez şi Baca -, amândoi etalând zâmbete americane de „băieţi buni, din vecini“, de sub câte un sombrero mexican. Din casa de peste drum, portretul unui alt candidat - senatorul - atârnă ca spânzurat în balconul de la etaj. E un amestec de datini şi obişnuinţe venite din toate părţile şi din toate timpurile acestui ţinut.

Candidatul la postul de şerif Baca are ascendenţe serioase. Numele lui, puţin stâlcit din pudoare, este acelaşi cu al unuia din primii exploratori ai Mexicului, Don Cabeza di Vaca - în traducere literală: Cap de vacă, care va fi transmis unei întregi dinastii de colonişti. Căci, puţin mai departe, iată ce descoperim. Pe frontispiciul unei clădiri - mai înaltă decât celelalte, cu două caturi şi având spre stradă un pasaj sprijinit de stâlpi de lemn, iar în interior o curte gen chiostru, cu un cireş înflorit şi frânghii de rufe - a fost fixată o placă de bronz. Este o pisanie care spune, plină de ironie dureroasă, în fraze cu vorbe englezeşti şi topică latină, istoria „Casei Sena“: „Când Don Juan Sena cumpăra acest pământ în 1796, Santa Fe aparţinea Spaniei. Când maiorul Jose D. Sena construia casa pentru mireasa lui, Dona Isabel Cabeza de Baca, în 1831, Santa Fe aparţinea Mexicului. În 1846, Santa Fe devenea parte a Statelor Unite“... Succesiunea hispano-mexicano-americană - în al cărei epilog, războiul din 1846, Statele Unite îşi revendicau California, Arizona şi Noul Mexic drept „teritorii“ proprii (stadiu anterior „admiterii în uniune“) - este şi mai bine subliniată într-o altă inscripţie. În *plaza* oraşului, răscolită de săpături arheologice şi edilitare, cu scaunele rococo ale unei grădini de vara îngrămădite într-un colţ, apare o clădire asemănătoare, lungă şi cu picioare de lemn. Pe o placă de bronz la fel cu prima, citim: „Palacio Real - casa cea mai veche din Statele Unite, construită între 1610-1612. Sub trei steaguri - spaniol, mexican şi american - ea a fost sediul, între 1610 şi 1910, a peste 1.000 de guvernatori şi căpitani.“ Aşadar, vechimea celor trei imperii, care s-au devorat pe rând, s-a contopit într-o aceeaşi istorie, într-o vechime pe care aspirantul-şerif de azi, Baca, o poartă şi o combină nepăsător în sângele său, în sombrero, în zâmbet şi în ambiţii.

Zigzagul străzilor ne duce mai departe - pe lângă o clădire de stil spaniol, dar semănând în acelaşi timp cu o culă românească - în cartierul Vechiului Capitoliu. I se spune vechi, dar datează abia din 1912, anul admiterii „teritoriului“ în rândul Statelor Unite. Clădirea veche-nouă nu se deosebeşte, oricum, decât cel mult prin dimensiuni, de tot ce s-a construit în materie de sediu parlamentar în toate celelalte capitale de stat. Acelaşi desen al cupolei, aceleaşi coloane albe în faţă, aceleaşi proporţii între verticale şi orizontală, formând o combinaţie de stil clasic greco-roman şi colonial anglo-american. Alte clădiri, pe o stradă povârnită (printre ele, un magazin de mărunţişuri subintitulat pompos: *„Viceconsulado Honorario di Espana“*)... şi suntem plonjaţi iarăşi cu secole în urmă, într-o istorie măsurată nu în semeţia granitului, ci în umilinţa inspirată a chirpiciului. Pereţi joşi, uşor înclinaţi, patio-uri, uşi simple şi geamlâcuri înguste, neîmpodobite, adăpostesc azi restaurante, bazaruri, bănci, primăria... Arhitectura e aici istorie. Biserica San Miguel - clădire cărămizie, oarecum informă, pe unghiurile căreia poţi citi mai degrabă amprenta degetelor care au întins lutul decât mistria sau rigla, se mândreşte şi ea cu o placă de bronz: „Cea mai veche biserică din Statele Unite“. Pereţii originali, de chirpici, ca şi altarul, au fost construiţi de indienii Tlaxcalo din Mexic, sub îndrumarea călugărilor franciscani, în 1610. Conţine picturi seculare, sculpturi în lemn şi „un clopot de şase sute de ani importat din Spania“. Dar, surpriză, alături (poate o mărturisire a faptului că „istoria se repetă“), o altă casă de lut („Olăria Măriei“) pretinde şi ea a fi „cea mai veche din Statele Unite“!

Seara începe în momentul când ajungem la Taos, oraş şi sat fermecător aşezat sub un perete abrupt de munte. Este poreclit de americani, în limba lor capabilă de atâtea împerecheri şi superlative glumeţe, „cel-mai-mare-oraş-mic-al-Statelor-Unite“. Are 2.500

locuitori, dintre care o mie sunt indieni, iar restul scriitori, filosofi, pictori, sculptori, compozitori, oameni de ştiinţă care au renunţat la confortul, dar şi la smogul şi betonul metropolelor (americanii sunt înspăimântaţi, poate la fel de mult ca şi de poluare, de electricitatea statică din clădirile lor ermetice...), pentru a se stabili aici, în aerul răcoros şi însorit, în atmosfera destinsă şi boemă de la poalele „muntelui magic“. Adevărată „rezervaţie pentru creatori“, Taosul are optzeci de galerii pentru expoziţii. Scenele sale sunt, periodic, sediul unor spectacole experimentale, combinând toate artele. Ni se spune că descoperirea locului s-a datorat unei întâmplări. La începutul secolului o excursie a trebuit să înnopteze aici, din cauza unei căruţe defecte. Când au văzut, a doua zi, splendoarea peisajului, doi din membrii ei au refuzat să mai plece. Au rămas pentru toată viaţa, chemându-şi familiile şi prietenii, iar întâmplarea aceasta a determinat un adevărat exod.

De aici, dintre clădirile joase şi modeste, din priveliştea fără verticale, cerul se vede înalt şi întins. Tot alaiul de stele, foste cu opt ore înainte deasupra Carpaţilor - Luceafărul şi Rariţa, Carul Mic şi cel Mare, Calea Laptelui şi Găinuşa - se numesc acum altfel, boltite deasupra unor ţinuturi străine şi care ni se pare ciudat că au de-a face cu ele.

Ca şi stelele, aşezările acestea cu forme şi culori familiare vin dintr-un timp a cărui strălucire sinceră şi simţită se dovedeşte, iată, mai durabilă decât tot ce au produs între timp tehnica şi bogăţia. Ne înduioşăm la gândul că acest tip de frumuseţe - zis latin şi sentimental cu trena-i de sărăcie şi spuzeala-i de cerşetori, este mai autentic şi mai apropiat de sublim decât frumuseţea nutrită de conştiinţa superiorităţii - polizată şi pusă la punct. Ca în atâtea alte rânduri, ca pe un adevăr uitat mereu şi neţinut minte, descoperim într-o străluminare că arta nu poate fi produsul, decât cel mult proprietatea, celor prea siguri de ei, că dorinţa de a face cu ea paradă se sfârşeşte în ceva prea-perfect, sunând a putere goală...

Ne urcăm în autobuzul de Albuquerque zgribuliţi, nu de frig, ci de nostalgia căldurii...

Ziua a 116-a:

CA-N TEXAS

Noaptea, aici, în Sud, legăturile sunt rare. Până târziu, la 2:30, zăbovim în autogara din Albuquerque, scriind jurnalul ultimelor zile, apoi ilustrate, şi asistând, în sfârşit, la o veritabilă secvenţă de thriller. De undeva, din cotloanele holului ticsit de oameni şi bagaje, se aude o melodie obsedantă, câteva note muzicale fluierate de cineva nebuneşte, la infinit, minute şi ore în şir. La început ne îngrijorăm de noi înşine, crezând că suntem urmăriţi de o fixaţie. Când, însă, observăm pe mai mulţi ciulind urechile şi căutând cu ochii sursa fluieratului - întâi glumind, apoi vizibil intrigaţi şi până la urmă speriaţi de-a binelea de faptul că nu o găsesc - ne întristăm şi ne neliniştim de psihoza pe care o vedem iscându-se din senin. Totuşi, nu ne temem să ieşim în străzile pustiite, afundându-ne destul de temerar în noapte, până găsim cutia poştală pentru ilustratele noastre. Aerul răcoros ne readuce la realitate.

Autobuzul pleacă în sfârşit (mare aglomeraţie la urcare, deşi locuri sunt destule - încă o dovadă că am intrat în zona temperamentului sudic, nerăbdător). Ştiind că ne aşteaptă şaptesprezece ore de drum neîntrerupt, până la Dallas, luăm somnifere şi adormim instantaneu. Suntem treziţi de strigătul autoritar al şoferului care se schimbă la Clovis: „*Keep down*“ (Ţineţi-le jos!) Este vorba de picioarele noastre, peste care ni se dă o lovitură puternică, semnificând că trebuie să părăsim poziţia orizontală, chinuită, cu genunchii îndoiţi peste

speteaza fotoliului (*Greyhound*-ul are un sistem diabolic de a nu te lăsa să stai întins) şi să revenim, în unghi drept, la disciplina cea de toate nopţile. Aşa ne întâmpină Texasul, la 5:30, în zori.

Însă, cu tot afrontul, izbutim să mai dormim două ore chiar în poziţia „pacient la dentist“: moleşeala extraveralului îşi spune cuvântul. Am traversat între timp jumătate din regiunea câmpiilor înalte, faimoasă prin turmele şi fermele ei, am pierdut din păcate curioasa localitate Muleshoe, cu senzaţionala statuie a catârului, unică în lume (aici fusese în vremea „Old West“-ului o celebră potcovărie) şi iată-ne intrând în Lubbock, oraş cu nume întunecat şi serios, dar căruia rostirea la microfonul autobuzului face să i se răvăşească toate consoanele, ca după o furtună. Mutăm ceasul înainte cu o oră abia acum, savurând plăcerea de a scurta printr-un simplu gest durata, care ne îngrozeşte, a călătoriei.

Smuciturile maşinii pe străzile din centru ne-au dezmeticit de-a binelea. Lubbock e un oraş economic sobru şi lipsit de imaginaţie, dar în acelaşi timp capitala mondială a crizantemelor. Datează doar de 85 de ani şi aşezarea sa este, geografic, rezultatul unui compromis între două firme de construcţii care se tot bătuseră până atunci să ia lucrarea în antrepriză. Ca urmare a amplasării oarecum arbitrare, primele decenii ale oraşului au fost greoaie şi nesemnificative. Acum, se pare că şi-a găsit ritmul, specialitatea lui constând până la urmă tocmai din lipsa unei ramuri dominanţe, din îmbinarea industriei şi florilor, a antrepozitelor şi facultăţilor, a medicinei şi a parcurilor. Populaţia a crescut la 150.000 locuitori. Destin amestecat şi eclectic, specific texan...

Ne oprim pentru o scurtă aprovizionare în faţa autogării, cu motoarele arzând, şi viaţa străzii ne ia în primire. Lubbock - oraş tipic nemţesc. O arată şi numele, se vede însă şi din ochii albaştri ai fetelor oprite pe trotuar, din felul puritan-isteric cum comentează, înghiontindu-se curioase, îmbrăţişările unui cuplu de tineri care se desparte în uşa autobuzului; din talia de leberwurst a unui băiat care pedalează pe o bicicletă; din figurile austere ale unor doamne în vârstă; dar, mai ales, din strânsa disciplină a aşezării caselor pe marginea străzii, părând santinele credincioase ale ordinii şi geometriei. Germanii au avut, probabil, în această regiune mărginaşă a Texasului, rolul de catalizatori ai spaniolilor dezordonaţi şi ai indienilor rupţi de cele lumeşti. De aici şi aerul lor sfidător, de sectanţi. Biserica metodistă se înalţă gotic în centrul *downtown*-ului mândră şi privind totul de sus, ca şi ei.

După sursele de câştig cam idealiste şi neserioase din Arizona şi New Mexico (de Nevada nici nu mai vorbim!), cu Texasul nu te joci. Petrolul izvorăşte de peste tot, neprevăzut, şi iată-l chiar aici, în oraş, pătrunzând până în acareturile gospodarilor. Într-o curte, o sondă s-a apropiat la câţiva metri de fântâna omului, şi cum îşi vede de treaba ei aplecând şi ridicând capul de metal, pare, din goana maşinii, că bea apă şi că nu se mai satură. De altfel, mirosul de benzină pătrunde curând prin geamul maşinii, semn că undeva, fără să le vedem, lucrează de zor rafinăriile. Puţin mai departe, tot la intrarea într-un orăşel, lângă sonde apar nişte ţarcuri de vite: imaginea este atât de densă, întinsă pe o suprafaţă aşa de mare, că vitele înghesuite unele în altele par pietre roşcate. Şi mai departe, pe un lan, o combină seceră de zor grâul de primăvară. Dintr-un avion (pe marginea şoselei e un aeroport) se descarcă un transport de şei noi-nouţe, iar pe pereţii unei fabrici descifrăm un afiş de rodeo, în zeci de exemplare. Cimitire de maşini uzate, garaje şi spălătorii, antrepozite şi parcaje, fabrici şi păduri, apoi din nou sonde şi din nou turme - totul dă impresia unei vieţi mai vibrante şi mai organizate decât până aici. „Texasul“, noţiunea aceasta atât de depreciată în mitologia europeană, se dovedeşte în realitate, spre surpriza noastră, tocmai altceva - o ţară energică şi bine administrată, întrecând în bogăţii naturale, dar şi în mărime şi *opportunitie*s, pe toate celelalte prin care am trecut.

Nici nu e de mirare, atunci, că peisajul se schimbă, des şi vizibil. Din podişul vârstat am coborât într-o câmpie monotonă (oprire la Abilene, triajul transporturilor de vite şi grâne pe direcţiile sud-nord şi est-vest); de aici am urcat iarăşi în nişte munţi acoperiţi cu păduri de pin

(Mineral Wells - bizară staţiune balneară, cu ape folosite în tratamentul bolilor mintale) şi din nou am coborât într-o zonă de lunci şi lacuri melancolice, risipite printre dealuri dulci, teribil de asemănătoare regiunilor subcarpatice din Transilvania (Fort Worth - metropolă industrială, socotită odinioară „locul de unde începe Vestul“, adică Necunoscutul...).

Plouă încet, ca un abur, şi simţi cum pe colinele harnice creşte iarba pentru animale. Dar timpul trece încet, şi când coborâm la Dallas, înţepeniţi, ni se pare că de nebunul care fluiera astă-noapte în autogara din Albuquerque ne desparte o veşnicie...

Zilele 116-117:

MARELE D

Vântul bate din nou sălbatic, aproape luându-ne de pe picioare. Proastă vreme pentru a sosi în oraşul al cărui simplu nume face să-ţi îngheţe sângele în vine. Avem reţinută o cameră la un hotel cu nume respectabil, dar renunţăm la ea printr-un telefon pentru că e departe, după ce ne găsim bineînţeles un adăpost în apropierea autogării. Oricum, vom sta aici doar cincisprezece ore. Ca şi la Omaha, ca şi la Cheyenne, poarta principală a hotelului „Lawrence“ este bătută în cuie. Ca să ajungem la recepţia improvizată, ocolim clădirea uriaşă, pe jumătate dărăpănată, cu geamurile de pe o întreagă latură ţintuite cu scânduri. Ne scriem numele în registrul ferfeniţit, sub privirile a doi crescători de vite şi ale altor doi clienţi cam suspecţi. Nici aici, nimeni nu ne cere legitimaţia. Camera - pentru care am plătit zece dolari - miroase a mucegai şi urină, murdăria este aşa de insinuantă că trebuie să atingem cu o batistă împăturită clanţele şi robinetele. Situaţia ni se pare mizerabilă, chiar unor drumeţi obişnuiţi cu privaţiunile, cum suntem.

Coborâm grăbiţi la aer, în stradă, unde a început acum să şi plouă, cu duşmănie. N-avem umbrelă şi înaintăm, lăsându-ne vrând-nevrând în voia potopului. De peste drum observăm că hotelul „Lawrence“ seamănă leit cu clădirea, cunoscută din atâtea fotografii, de unde s-a tras asupra preşedintelui Kennedy.

Dallas este oraşul pe care o lume întreagă îl ştie în această postură, de ucigaş al unui preşedinte. Îl vom putea descoperi, oare, şi din alte unghiuri? Fondat în 1846, devenise peste numai un sfert de veac un centru înfloritor, datorită mai ales imigranţilor calificaţi, cultivaţi - francezi, germani, elveţieni şi englezi - de care avusese noroc. Deşi al doilea ca mărime (după Houston), texanii îl consideră azi cel mai metropolitan şi cel mai cosmopolit oraş al lor. „Centru bancar al Sudului, campion al combinaţiilor uriaşe, sediu al firmelor de asigurări şi arbitru al modei, numărându-se printre oraşele cu cele mai multe companii multimilionare, locuitorii săi - scrie ghidul oficial - iubesc poate mai mult cultura decât afacerile. Ei se bucură de o uluitoare varietate de distracţii: o mare orchestră simfonică, operă, balet, teatru, comedie muzicală, societăţi literare şi cenacluri, expoziţii de flori, cai, artă, păsări, câini, pisici. Bucătărie excelentă. Sporturi de apă...“ etc., etc.

Nu degeaba Dallasul este supranumit „The Big D“!

Downtown-ul este mai aproape decât am sperat. Urcăm prin ploaie pe „Main Street“, artera principală, cu nenumăratele ei staţii de autobuz, cu zgârie-norii ei şi cu linia magazinelor de la parter practic neîntreruptă. În afara cozilor din staţii, străzile sunt completamente pustii. Majoritatea absolută a celor ce aşteaptă sunt oameni de culoare. Gangurile dintre vitrine sunt ticsite şi ele - observăm într-un târziu - cu siluete întunecate, tăcute, lăsând să li se vadă doar albul ochilor şi câte un jar de ţigară. Prezenţa aceasta neagră este plină de tensiune şi dă senzaţia unei forţe care, zgândărită, ar putea deveni

amenințătoare. Dar fiecare din ei, luat în parte, este amabil şi la locul lui. Unul ne râde prieteneşte când două rafale compacte de apă, năpustite asupra noastră ca-n studiouri, sunt gata să ne doboare. Totul este să nu-i sfidezi, cum probabil fac cei ce se tem de ei, propunându-şi să-i dea gata cu priviri care se vor sigure de sine. Ne înfundăm mâinile în buzunarele pantalonilor şi, puţin aplecaţi, şmechereşte, trecem nepăsători printre chipurile negre. Astfel, nimeni nu ne bagă în seamă. Ceilalţi discută calm în ploaie, cu o răbdare care poate da de gândit. Unii dansează zgomotos în staţii, ca să se încălzească, iar alţii cântă sau se strigă pe nume şi îşi răspund de pe un trotuar pe celălalt. Îmbrăcaţi cu gust, în culori vii şi asortate fantezist, unii (bărbaţi sau femei) poartă în cap piepteni puternici prin care speră să-şi îndrepte sârmele părului. Tinerele fete sunt oxigenate, sau cu părul descreţit artificial, sau tunse milităreşte, sau cu peruci blonde, sau îşi ascund cu grijă inelele sub năframe bogate. Fiecare doreşte altceva decât are! Unii băieţi, însă, acceptă cu seninătate darul pe care li l-a făcut natura şi atunci, netunzându-se cu lunile şi anii, capul lor începe să semene cu o uriaşă sferă sârmoasă cu diametrul până la o jumătate de metru.

Mulţimea aceasta fremătătoare, compusă din oameni care, fiecare din ei, ştie să-şi dea atenţie, impune privitorului un respect tacit, ca o figuraţie de pe scena operei, misterioasă prin lucrurile puţine ştiute despre ea. Printre toaletele ei pestriţe (mantiile largi şi tocurile „jumbo“ sunt „de toată ziua“...), cei câţiva albi jigăriţi, îmbrăcaţi în sweatere şi raglane decolorate, par jalnici, pierduţi, toleraţi într-o lume care nu le aparţine.

Toate prăvăliile acestei străzi kilometrice sunt închise, cu excepţia unui *shop* de reviste şi cărţi pornografice. Încă nu e târziu, dar fiecare ins s-a vrut probabil la căldură, la adăpost de vremea câinească. Întrebăm o femeie unde am putea găsi prin apropiere un *supermarket* alimentar. Ne răspunde cu năduf că aici, în centru, este exclus să găsim - să ne îndreptăm poate spre *suburbs*, unde ar mai putea fi deschise. N-avem chef să mergem în cartiere, şi aşa mulţi ar considera că este o aventură ceea ce facem.

Se iese dintr-un cinematograf care anunţă „50% reducere pentru vârsta de aur“ (bătrâni). Pâlcul de spectatori se mistuie repede după colţuri, prin ganguri şi în autobuze. Curând, ne trezim că suntem singuri, singuri total şi uzi leoarcă, în centrul acestui oraş care până în urmă cu două ore ne provoca teamă. Nu mai avem ce face altceva decât să privim atent în jur. Ne aflăm la picioarele unei împerecheri ciudate de clădiri, cum se pot curent vedea în vechile oraşe modernizate. O casă venerabilă, probabil istorică, adăpostind azi un restaurant de lux, este strivită între două blocuri de cincizeci-şaizeci de etaje, atât de înalte încât nu le poţi număra şirurile de ferestre. În spate, clădirea cea veche avusese pe vremuri o alta, pereche, dar acum calcanul i-a rămas jupuit, şi aşa, jalnică şi descoperită cum este, pare o cocioabă prinsă de cei doi zgârie-nori ca într-un cleşte, gata s-o ridice.

Ceva mai departe, un proiector aruncă fâşii de lumină, striate de ploaie, asupra cerului, făcând de fiecare dată ca porţiunea dintre zgârie-nori să pară o prăpastie imensă, smulsă de cosmos pământului. Aceeaşi senzaţie de sfârşit neaşteptat al realităţii o avem când ajungem la ultima din cele câteva străzi luminate ale centrului: dincolo de ea începe un câmp viran, care în ploaia agasantă, întunecată, echivalează cu neantul. Iar când fascicolul proiectorului se întoarce o clipă, în rotaţia sa, asupra *downtown*-ului, senzaţia de planetă nelocuită se transmite şi asupra clădirilor pustii.

Tot acest dreptunghi al afacerilor - realizăm în această clipă - va fi fremătat în cursul dimineţii ca un fagure, pentru ca brusc, părăsit de birocraţii săi, să rămână inert şi netrebuincios. Unde să-i fi dispărut superbia? Străzile au murit, pentru că nimeni nu mai locuieşte de bunăvoie aici, orice om care se respectă înţelegând că e de bonton să se retragă în cartierele pline cu verdeaţă din suburbii. Centrul rămâne astfel, şaisprezece ore din zi, proprietatea paradoxală a negrilor. Depopularea *downtown*-ului i-a absorbit pe ei în locuinţele devenite ieftine şi accesibile.

Multe primării din marile oraşe americane sunt în pragul asfixiei financiare pentru că le-au rămas doar contribuabilii pauperi, ale căror impozite nu mai pot acoperi cheltuielile edilitare. Bunăstarea a emigrat pe patru roţi departe, dincolo de linia de centură, în vreme ce sărăcia sordidă avansează cu paşi mărunţi, dar siguri, spre locurile magice din perimetrul turistic, unde se formează părerile şi ţăcănesc aparatele de luat vederi.

Dimineaţa următoare, ploaia încă n-a contenit. Ne trezim cu ochii pe un gândac teribil care ne studiază foile jurnalului, rămase pe masă, şi acesta este momentul psihologic când renunţăm la un nou tur al oraşului. Ne strângem bagajele, propunându-ne doar un plan minimal: să descoperim locurile legate de memoria preşedintelui Kennedy. Contrar aşteptărilor, oraşul pare să-i poarte un cult deosebit, ba chiar cu aspecte macabre. Pe străzi, în vitrine, efigii de aur cu capul său sunt oferite spre vânzare; iată diferite cadouri şi suveniruri evocându-i de asemenea numele şi figura, ca şi cum legătura dintre oraş şi omul de stat ar fi prilejuită de o împrejurare din cele mai cordiale. În galantarul unui ceasornicar, capul preşedintelui conturat în furnir serveşte chiar drept cadran unui orologiu, sub care s-a săpat cu litere mari deviza naţională „*In God we trust*“ (Credem în Domnul).

Suntem curioşi, aşadar, să vedem care e reacţia spontană a omului de pe stradă. Primul trecător întrebat de „locul unde a fost ucis Kennedy“ face un gest de descumpănire, apoi îşi revine din surpriză şi ne conduce câţiva paşi indicându-ne direcţia. La fel, un al doilea, ne însoţeşte şi el câţiva paşi şi ne asigură încurajator că vom ajunge în câteva minute. Un al treilea, însă, pur şi simplu ne întoarce spatele, iar următorul ne priveşte cu ostilitate când fotografiem monumentul. Iată, deci, că oraşul acesta vinovat are şi complexe: pe de o parte se jenează şi regretă, pe de altă parte este enervat de cei ce par să-l caute mai mult pentru culpabilitatea sa. Toate dovezile exterioare de consideraţie - din vitrină, din stradă - sunt justificări în faţa propriei conştiinţe, dar nu se admite să fie luate drept scuze în faţa eventualelor incriminări.

Am observat, de altfel, o demitizare a lui Kennedy, chiar în discuţiile cu foşti susţinători ai săi, chiar în coloanele presei care-l susţinuse pe vremuri. Idolul anilor ’60 a devenit peste noapte fiul unui contrabandist, iniţiatorul războiului vietnamez, „nu mai bun decât alţii“ etc. Să fie adevărat că americanii nu-şi suportă preşedinţii care se ridică deasupra înţelegerii medii? Sau să fi învins, oare, până la urmă, definitiv, ucigaşii preşedintelui? Pentru că, admiţând chiar că Lee Oswald ar fi tras în numele său, el tot a fost, indirect, exponentul nebuniei sau intereselor unor oameni, după cum un exponent al altor anumiţi oameni fusese şi preşedintele... Întâlnirea lor pe „Elm Street“ nu a fost întâmplătoare, ci a aparţinut istoriei.

Crima s-a petrecut la mică distanţă de locul unde este păstrată simbolic, în mijlocul unei pieţe gigantice, întâia casă din Texas, coliba de bârne datând din 1841 a bătrânului John Neely Bryan. Urmează o clădire roşie, masivă, înzorzonată, care închide o întreagă latură a pieţei, apoi perpendicular pe ea o stradă largă, plină de copaci, cu fronturile continue, de clădiri în cărămidă aparentă. Într-una din acestea - „Caraway Building“ - la etajul patru, geamul al doilea, a răsunat arma; în acest punct de pe asfalt se afla în mers lent maşina pe pernele căreia s-a prăbuşit trupul...

Întorcând puţin capul înapoi, zărim un monument: patru pereţi de granit ajb, fiecare având o fantă de intrare, în partea mijlocie; incinta care se formează astfel adăposteşte o piatră simplă, neagră, având înscrise numele, anul naşterii şi anul morţii preşedintelui. Un mormânt imaginar ridicat pe locul crimei? Ploaia îl spală mereu, iscând pe lespedea funerară de marmură clăbuci nevinovaţi, ca într-o joaca de copii...

Autobuzul ne duce grăbit spre Austin, printr-un peisaj ce aminteşte iarăşi, insistent, farmecele Subcarpaţilor. În microfon răsună parcă mai des şi mai grijuliu ca oricând sloganul umanist: „*Watch your step*!“, „Atenţie la paşi!“

Ziua a 118-a:

LA ŞEZĂTOARE

Pe nesimţite, în cursul drumului, ploaia s-a oprit şi cerul s-a luminat. Trec însă prin nişte stări ciudate. La început am fost nervos din cauza jurnalului necompletat (câteva zile, sărite la timpul lor, rămăseseră veşnic restante, iar acum ar fi fost momentul să le recuperez), pe urmă am scris, şi pentru puţină vreme mi-am revenit; dar absolut fără motiv (vremea e acum frumoasă, iar caietul - la zi) m-am pomenit pradă unei tensiuni nemaipomenite, unei nelinişti ciudate, şi am ajuns la concluzia că oboseala drumului începe să se facă simţită, să se adune. Ori este influenţa Sudului, spre care ne îndreptăm?

Ca peisaj, tot traseul de 300 de kilometri Dallas-Austin seamănă uimitor cu România. Nici o plantă în plus sau în minus nu tulbură coincidenţa, de aceea ne simţim familiari. În autogară ne aşteaptă Christopher Middleton, organizatorul festivalului de poezie la care urmează să citească Ana (îl recunoaştem după barba blondă pe care ne-a spus că o poartă, dar l-am fi recunoscut oricum după aerul de poet - inconfundabil). Cu minusculul „Volkswagen“ - vedetă a şoselelor americane după declararea crizei petrolului - ajungem la hotel, lăsăm bagajele, citim în fugă scrisorile de acasă (sosite pe adresa dată aici de noi), apoi mergem la sala „Auditorium“, unde Ana urcă direct pe scenă, emoţionată, iar eu rămân în sală să manevrez un aparat de proiecţie. Invitaţii - opt, din şase ţări - vor rosti versurile fiecare în limba proprie, iar pe un ecran, deasupra (sala e cufundată în semiîntuneric), vor putea fi citite traducerile în engleză. Un procedeu foarte simplu - imprimarea pe foi de celuloid a textului care trebuie proiectat - permite această operaţie de transfer magic şi al

Ana Blandiana - sala „Auditorium”, Austin

conţinutului, şi al sunetului originar, aşa cum îl aud înşişi autorii lor, realizându-se astfel maximul posibil în materie de osmoză poetică.

În amfiteatru sunt sute de locuri, dar numeroşi spectatori, nemaigăsind scaune libere, s-au plasat (dispreţul pentru haine le dă chiar voluptăţi pentru asta) pe intervalele dintre rânduri. Nu poţi lăsa să cadă un ac şi contrastul între această aglomeraţie şi figurile serioase, aspre, lipsite de jovialitate, ostile aproape, ale acestor tineri te face să crezi că va urma o înfruntare pe viaţă şi pe moarte, că au venit să asiste la un proces sau la execuţia unor idoli falşi. De altfel, ce altceva poate părea mai absurd - în concepţia pe care o avem noi despre America - decât cinci sute de tineri americani care să se prăpădească de dorul poeziei, să vină într-o sală de dragul unor poeţi?

Vor citi: un poet indian din tribul Picioarelor Negre (cu studii şi drumuri pasionate în Grecia), un german din Köln (*visiting profesor*

aici, la Austin), un yankeu din Connecticut, Ana, un nigerian cu bursă de studii, un brazilian de origine rusă (care a trăit o vreme şi în China), un spaniol cu logodnică italo-americană (care ar vrea să rămână, prin căsătorie, aici) şi, în sfârşit, o poetă de culoare din Arizona (cu unul din părinţi filipinez) - aşa încât nimeni nu s-ar putea plânge de compoziţia acestui Turn Babel al poeziei...

Indianul Picior Negru citeşte două poeme lungi, între reportaj şi baladă, sugerate de viaţa unei rezervaţii, iar sala începe să se urnească din adversitatea mohorâtă pe care o anunţa. Germanul încearcă, evident, să facă puţină senzaţie - se mişcă fără încetare prin faţa ecranului, acoperind mereu cu capul şi cu mâinile traducerea propriilor versuri, care sunt, din păcate, un inventar de capodopere plastice italiene, luate în derâdere teribilist, în numele emancipării moderne; sala nu se lasă impresionată, dar iese complet din rezerva enigmatică pe care şi-o luase. Următorul, poetul american, urcă la microfon dintr-o dată, ca un învingător, pentru că va citi nişte fabule erotice la culme, cu aspect de glume rimate; în sală, amuzament, şi atâta tot, ca în faţa oricărui *entertainment*. Poeziile Anei par să cadă acum într-un gol, dar publicul se încălzeşte treptat şi - deşi se face o greşeală de proiecţie, sărindu-se trei versuri dintr-un final - se dezlănţuie finalmente în scandări neaşteptate. Acum cauza poeziei este evident câştigată. Nigerianul adaugă versurilor sale pe acelea ale unui prieten mort în războiul Biafrei; gestul e atât de impresionant că e suficientă o invitaţie şi toţi se trezesc repetând după el un refren ciudat - „Zu-ma-ri-zu“ dând sunetelor nearticulate un înţeles melodic. Iată cât m-am înşelat: ceea ce păruse aroganţă fusese de fapt emoţie şi concentrare. N-am pomenit un public mai calm şi mai ascultător, mai resemnat şi mai automat în gesturi, dar totodată mai participant şi mai angajat decât tinerii aceştia tăcuţi pe care nici nu-i plouă, nici nu-i ninge, ci parcă aşteaptă mereu solicitări şi comenzi. Numai câţiva inşi mai bătăioşi dau replicile ironice pe care nici tinerii de la noi nu s-ar abţine să le folosească dacă li s-ar părea că li se pune la încercare prea grea sentimentalismul sau naivitatea.

Este cazul cu poeta din Arizona, care face un circ continuu şi care este fluierată şi huiduită. Dar fata se încăpăţânează în umorul ei tenace (se întrerupe des din lectură, cere să i se stingă veioza de pe pupitru, care i-ar bate în ochi, să se aprindă lumina în sală, ca să vadă cui citeşte, să i se dea apă pentru a-şi drege vocea etc.) şi atunci chiar rezistenţii aceştia se dau bătuţi şi sfârşesc prin a o aplauda. De altfel, ea spune versurile într-un chip ciudat, într-o melopee dură şi duşmănoasă, părând că nu-s ale ei şi că de fapt le urăşte; mai amestecând din când în când şi câte o glumă pipărată despre condiţia ei de femeie singuratică, şi câte un vers dintr-un poet preferat... Dintre ultimii cititori, brazilianul-rus obţine un succes complezent (versuri minore, autoironice, spuse cu un patos de epigramist provincial), în timp ce spaniolul are soarta cea mai grea, căci, pentru a-şi face înţelese satirele tari şi pasionate la adresa realităţilor din ţara sa, se simte obligat mereu să explice publicului când este vorba, de pildă, de parodia unei realităţi şi când de un sens direct, cu alte cuvinte să-şi facă un comperaj continuu la propriile poeme. Avea dreptate Camus să vorbească de acei enoriaşi care nu înţeleg decât predicile spuse de preotul din parohia proprie!

În sfârşit, descătuşaţi de emoţiile festivalului, am fost îmbarcaţi în maşini şi duşi la un *party*, în casa unei bogate „bătrâne doamne“, umblată prin toată lumea şi întoarsă acum, cu rol de mecena, în oraşul ei de baştină. Recepţia are loc în cartierul numit sugestiv *Balconies* (pentru că e cocoţat pe o culme împădurită), într-o vilă de lemn atârnată deasupra panoramei întregului oraş, de unde totul se vede dulce şi unde aerul e în acelaşi timp pur şi tare. Grea seară şi încercare a puterilor! Căci la numai douăzeci şi patru de ore după camera mizerabilă din Dallas, în care n-aveai curajul nici să pui mâna pe clanţă din cauza murdăriei, iată-te aici înconjurat de peste o sută de invitaţi, zburdând mereu unul spre altul pe parchetele lucioase, sub lustrele orbitoare, şi neconcepând în ruptul capului să nu-ţi adreseze cuvântul, să nu-ţi spună când şi cum au fost la Bucureşti - ei, sau părinţii, sau prietenii lor - şi cam tot ce ştiu ei despre acest depărtat oraş de la

porţile Orientului, unde oficiul de turism român îi invită din nou (scot din buzunare pliante mototolite) să viziteze „locurile lui Dracula“. Evident că tot ce ştiu cât de cât mai bine se referă la perioada interbelică, pentru că majoritatea invitaţilor sunt în pragul senectuţii, media lor de vârstă s-ar spune că este în jur de şaizeci de ani: *doni* înalţi şi impunători îmbrăcaţi în negru, cu fulare lungi, roşii, înfăşurate de mai multe ori pe după gât şi lăsate vetust pe spate; soţii zvelte şi tăcute, îmbrăcate în rochii regale, cu priviri timide şi jucăuşe în acelaşi timp; profesori puţin ţepeni şi foarte buimaci, deschizând conversaţii stereotipe, în genul pisălogilor din romanele secolului trecut; femei între două vârste, singure şi independente, profesoare la universitate, părând foarte mândre că se descurcă de capul lor într-o lume a bărbaţilor; un vienez meloman, mărunţel, alb ca zăpada, care se prinde obligatoriu în toate dansurile (petrecerea s-a încheiat, cum e moda acum, cu un potpuriu de dansuri greceşti)...

Uimitor este faptul că, în acest Texas de care europenii se tem şi îşi bat joc, întâlnim standardul şi manierele cele mai... europene. Mâncărurile, preparate de câteva dintre invitate, au arome subtile de capodoperă culinară (nu lipseşte nici chiar o pâine aburindă, scoasă acum din cuptor), fiind opusul standardizatelor meniuri de pe la *party*-urile din alte părţi. Una din autoarele lor, Ann Clark, iubita lui Christopher Middleton (o fiinţă serafică, transparentă, vorbind o franceză impecabilă şi având la activ numeroase călătorii în Europa), a deschis, de altfel, pe cont propriu, un „curs de bucătărie franţuzească“, urmat de multe din doamnele prezente (iar acum se interesează de cărţi de bucate din ţara noastră, pe care ar voi să le traducă). Cât priveşte băuturile, vinurile sunt nobile şi inspirate, berea (produsă, nu ştiu cum, într-o maşină, la faţa locului) este populară şi optimistă; astfel încât de alcoolurile tari aproape nu se mai apropie nimeni.

Discuţiile - după ce trec de pragul generalităţilor - se transformă în cozerii spirituale care se întorc la eternele subiecte ale Europei, ale artei şi tradiţiilor sale. Ele curg uşor, fără întreruperi, fără opintiri ale glumei şi seriosului, fără acele elementare nepotriviri de sensuri şi de umori care, în alte părţi, te puteai aştepta în orice moment să se interpună între tine şi con-vorbitor, izolându-te de el. Un hedonism de modă veche, în felul de trai şi în spirit, străbate gesturile şi gusturile texanilor. Radiază din toate o atmosferă de *fin de siècle*, ca şi cum oamenii aceştia care ştiu petrece plăcut şi gândi cu capul lor (cel puţin ca oameni de societate) ar fi rămas neschimbaţi, ar fi trecut pe sub vârste, mode, războaie şi crize şi ar fi ieşit la lumină din tunelul timpului anume pentru această petrecere.

Aici, lângă paralela 30, am găsit un fragment de Europă veche, încă vie, încă plină de farmec şi de imaginaţie, şi m-am gândit ce adânc a lucrat „sentimentul frontierelor“ asupra caracterului american. Secole de-a rândul, Statele Unite au fost un organism în expansiune, frontierele, limitate iniţial la o mică fâşie de pe coasta atlantică, mutându-se neîncetat până au atins Pacificul la vest şi Rio Grande la sud... De multe ori, oamenii au luat-o înainte, păşind ca pionieri în necunoscut, ducând în spate obiceiurile vechii lor ţări şi trăgând apoi frontiera, ca pe o poartă, după ei. Întotdeauna, cât mai erau terenuri necunoscute, frontiera a fost instabilă, provizorie, se ştia că dincolo de ea mai este o speranţă, şi dincolo de ea alta, încât această disponibilitate a modelat întreaga istorie, a stratificat caracterul american. Antagonismele, luptele sociale au fost mai puţin explozive, pentru că nemulţumitul ştia că îşi va putea căuta dreptatea dincolo de frontiera acestui moment, dincolo de legile acestui stat. Nu există, la drept vorbind, bucăţică din Statele Unite care să nu fi fost la un moment dat frontieră, căci această a doua „migraţiune a popoarelor spre Vest a măturat ca un val întregul teritoriu. Dar, în fiecare loc, mareea a lăsat un alt fel de oameni. Conservatorii, cei ce şi-au văzut satisfăcute dorinţele sau care s-au mulţumit cu puţinul de la început, au rămas pe Coasta de Est, în oraşele şi fermele puritane ale Noii Anglii. Evident că, pe baza acestui raţionament, cei mai vii, cei care şi-au păstrat spiritul neschimbat prin continua alergare dincolo de frontiere au ajuns la scop mai târziu şi mai departe. Istoria i-a surprins la marginea ţării, acolo unde graniţele s-au închis în sfârşit în faţa

idealului lor infinit. Poate exemplul cel mai elocvent îl dau texanii, care s-au dovedit la timpul lor cea mai nemulţumită şi au rămas până azi - în arheologia socială - cea mai tânără populaţie a Statelor Unite.

Ca în atâtea rânduri, însă, Europa, cu plăcerea ei de a absolutiza, s-a înşelat. Dacă în cazul Los Angeles-ului, de pildă, am arătat că europeanul idealizează, concepţiile lui despre Texas sunt nedrepte, întârziate cu peste un secol. Texas este, în concepţia europeanului, un loc frumos dar sărac, primitor dar şi primitiv, pe care este mai precaut să nu-l vadă decât în westernuri. Părerea sa a rămas conformă cu legendele lăudăroase despre judecătorul Roy Bean, omul care făcea dreptate după capul lui.

Lăudăros este, într-adevăr, prin tradiţie, texanul. El a intrat în anecdote ca un ins pantagruelic şi cam năzdrăvan, care face din ţânţar armăsar şi îngheaţă apele când vorbeşte despre isprăvile sale. Dar, aşa cum îl vedem de aproape două zile, el este, sub aspectul muncii şi al spiritului, altceva decât bădăranul şi necioplitul proprietar de turme sau de puţuri de petrol acreditat în viziunea noastră. Voinic şi subtil, dinamic şi glumeţ, puternic şi expresiv, el reprezintă poate amestecul cel mai proaspăt şi cel mai exploziv de tradiţie europeană şi de vitalitate americană, fiul mezin al acestei logodne.

Cu maşina de împrumut a poetului spaniol parcurgem în mai bine de o oră drumul până la hotel, timp în care el încetineşte la fiecare răspântie şi se întreabă încotro să meargă mai departe, repetând amuzat şi până la absurd „Pare-se“ - o vorbă care s-a nimerit să sune în ambele limbi cam la fel...

Ziua a 119-a:

CEL MAI BINE E ÎN ALTĂ PARTE

Primul drum pe jos în oraş - avem această superstiţie antică: de a cunoaşte fiecare loc neapărat cu pasul - îl facem pe o vreme cu aspect subtropical: cerul senin, de un albastru aproape greţos, temperatura 90° Fahrenheit (32 pe scara Celsius) şi o umiditate care ne sperie (instalaţiile de climatizare din hotel funcţionează ca ventilatoare - şi tot nu reuşesc să facă aerul respirabil). În plus, azi-noapte am făcut imprudenţa să-mi spăl perechea de pantaloni, mototolită în geamantan, cu care aveam de gând să ies azi, convins că bogata căldură care atârna în aer, aproape materială, îi va usca şi-i va netezi în acelaşi timp. Dar iată că după şase ore pantalonii sunt la fel de uzi ca-n clipa spălării. Umezeala i-a ţinut într-o continuă stare de saturaţie. Atunci, din pură încăpăţânare, fac gestul nesăbuit de a-i îmbrăca uzi, convins în continuare că se vor usca în câteva minute, datorită mersului. Pantalonii nu s-au uscat toată ziua, dar măcar comicăria aceasta ne-a ţinut treji, scoţându-ne periodic din prăpăstiile oboselii prin hohote de râs homerice.

Libertatea Texasului vine de acolo că este o îmbinare spontană între natura omenească şi natura locurilor. Ea nu este un obiect ţinut pe o poliţă, pe care mai greu e să îl cumperi, pentru că apoi poţi să-l foloseşti în cele mai absurde moduri cu putinţă (cum se întâmplă cu mohorâtele oraşe ale Nordului). Libertatea texanului este de la început profund firească, legată organic de natură, formată după normele bucuriei de viaţă, ale indiferenţei faţă de ierarhiile şi constrângerile sociale. Principalele ramuri economice - agricultura, creşterea vitelor şi petrolul - desfăşurându-se sub cerul liber, soarele acţionează chiar în

lumea modernă - după expresia cuiva - ca un agent de circulaţie pe

Muzeul din Austin

care nu-l zăreşti niciodată şi tocmai de aceea îl respecţi.

Cu sfertul său de milion de locuitori, Austin reproduce Texasul, doar că este un concentrat, o reducere la esenţă, ca şi cum, printr-o scuturare de umeri, s-ar fi debarasat de sărăcie, inegalitate, spaime, păstrându-şi miezul lucrurilor. A fost gândit şi construit direct ca o capitală, în 1839, an care cădea în intervalul nehotărât când Texasul nu mai era nici spaniol, dar nici nu devenise american, când fusese luat mexicanilor, dar încă nu fusese admis în federaţia Statelor Unite. Cincizeci de care cu boi au transportat atunci arhivele guvernamentale şi însemnele capitalei de la Houston (pe malul golfului Mexic), unde apropierea frontierei le-ar fi putut primejdui, în acest oraş tânăr, ascuns între coline şi apărat de păduri, protejat de un cer calm şi mângâiat de lacuri albastre. Bogăţia şi măreţia Texasului (după Alaska, cel mai întins - „un stat din care s-ar putea face cinci“) s-au concentrat în frumuseţea acestui giuvaer, căruia i s-a dat un stil blând şi lipsit de emfază, umanist şi mediteranean, potrivit parcă seninătăţii naturii sale.

În afara funcţiilor sale de capitală, Austin este cel mai mare centru de studii al Texasului şi al întregului Sud. Universitatea - înfiinţată în 1883 - are peste 40.000 studenţi. Mărginită de şiruri lungi de copaci, care din când în când debordează în parcuri nesfârşite, de fapt în păduri orăşenizate, strada este un drum al naturii care duce la universitate. Se umblă de obicei în şort, fără pantofi, cu talpa pe asfaltul călduţ. Cine are de comunicat ceva scrie un afiş şi îl lipeşte pe un zid. Cine are de ţinut un discurs, scoate o masă dintr-un amfiteatru şi o transformă în tribună. Cine vrea să vândă ceva, întinde o pătură pe trotuar sau pe iarbă, transformând-o în tejghea. Traversăm campusul, în atmosfera aceea frăţească atât de cunoscută, printre clădiri academice, scuaruri, bănci, tăpşane cu iarbă groasă, coafată curios, copaci întortocheaţi şi bătrâni, priviri tinere, inteligente, directe. Ana urmează să ridice de la casieria universităţii onorariul pentru festivalul de ieri, o sumă neplanificată care ne va permite încheierea călătoriei - ameninţată altfel de faliment. Găsim clădirea cu greutate, după ce ne rătăcim pe coridoarele unei şcoli de muzică unde se cântă la pian Beethoven, după ce deschidem din greşeală uşa unei săli cu tablă gigantică pe care un profesor o împestriţează cu cifre. În faţă, la diferite tarabe, se vând cărţi, ziare, se colectează bani pentru arabi, pentru săraci, pentru creştini. Mai departe, pe o stradă cu restaurante şi librării, se cântă pe trotuar, cu o farfurioară în faţă (nişte tineri tolăniţi pe asfalt care nu par să o facă din mizerie, ci mai degrabă din teribilism), iar o mică fundătură a fost transformată într-un pitoresc bazar de artizanat. Înconjurate de o lume curioasă, care mai mult priveşte decât cumpără, sunt expuse pe pleduri de cânepă tot felul de nimicuri indiene: obiecte de argint, curele, covoare; dantele, hamacuri - toate făurite de aceşti tineri cu figuri de studenţi (de fapt, chiar studenţi) care le şi vând. În librăria „Garner and Smith“ (unde Anei i s-

au şi vândut, ciudat, cele două cărţi - româneşti! - expuse în vitrina dedicată festivalului), privim îndelung - vreo oră bună - rafturile. Discutăm apoi cu vânzătoarele întrebând, din curiozitatea comparării, care anume cărţi se epuizează mai repede („G+S“ este o librărie universitară, de genul lui „Epstein“ din Iowa City). Ni se răspunde că lucrările de „ştiinţă pasionantă“ (de la acupunctura la memorii de război şi de la jurnale de călătorie la ocultism). Poezia mai degrabă se răsfoieşte în librărie, iar proza are succes, paradoxal, numai când e vorba de anumiţi autori mai tineri. În celelalte librării - ne spun tot ele - locul întâi la vânzare îl deţin „cărţile făcute după filme“, adică acele sinopsis-uri concentrate şi semidocte care apar odată cu premiera filmelor de succes garantat.

Puţin dezolaţi de aceste constatări, ne întâlnim la locul fixat cu poetul Middleton, care ne invitase pentru această după-masă la el, în ceea ce numise „refugiul“ său. Tot drumul demitizăm „lumea bună“ universitară, care se pare că privită de aproape îşi pierde aura idilică, cum se întâmplă cu orice lucru la a doua vedere. Suntem deprimaţi că rămânem şi fără aceste iluzii. Suntem deprimaţi şi când facem - în maşină - o coadă de jumătate de oră la singura staţie de benzină deschisă din oraş. Pentru a mări preţul, pompiştii închid prin rotaţie benzinăriile, provoacă aglomeraţii, şi atunci americanii, neobişnuiţi cu nervii şi rândurile, se descarcă uneori violent. Nu mai departe ca ieri – ne spune Middleton - la o astfel de coadă, ia New York, a avut loc o adevărată încăierare, cu împuşcături şi morţi...

— De altfel nici Austinul nu a fost scutit de violenţă, ne previne el. Aţi văzut „Turnul lunii“, nu?

Da, îl văzusem. Nu departe de aici este un turn de douăzeci şi şapte de etaje, luminat noaptea cu vapori de mercur („lumină de lună“), folosit ca belvedere şi mascotă a oraşului. Middleton ne povesteşte cum, acum câţiva ani, într-o seară de vară, un tânăr - nebun sau furios - s-a urcat în turn cu un automat şi a început să tragă la întâmplare, ucigând pe loc, până să fie imobilizat, douăsprezece persoane.

Uităm însă de toate în drum spre cabana unde locuieşte poetul. Lăsăm oraşul în urmă, intrăm într-un crâng şi după cincisprezece minute oprim în faţa unei porţi, aproape inutilă pentru că a fost năpădită de rămurişul a zeci de copaci, de lăstăriş şi ierburi înalte. De afară nici n-ai bănui că înăuntru este o curte, o casă. Bambuşi, nuci, stejari ţin îngropat acoperişul jos de ţiglă sub o boltă de verdeaţă. Umbră, ciripit ireal de păsări, greieri, scaune împărăteşti în jurul unei

Cabana familiei Middleton, Austin

mese lungi de brad... Cumpărată de la nişte bătrâni, care au moştenit-o la rândul lor de la bunicii lor, casa aceasta îl desparte şi în acelaşi timp îl leagă pe colegul nostru de ceea ce înseamnă Texasul azi, de ceea ce însemna el înaintea legendelor.

Împreună cu Ann Clark, profesoara de bucătărie, cu poetul Picior Negru şi cu un student al lui Middleton, sosiţi între timp şi ei cu soţiile, discutăm toată după-masa, înghesuiţi ca petalele unei flori pătrate, pe marginile unei pături întinse pe iarbă. Ce poate fi mai calm şi mai liniştitor decât să stai pe iarbă, într-o pădure dintr-o ţara necunoscută, lângă o cabană de pionieri pierdută printre crengi, şi să găseşti nişte oameni cu care să te poţi înţelege ca şi cum i-ai cunoaşte de mulţi ani. Discutăm - în italiană, apoi în franceză! - despre Italia, despre Franţa, despre locurile lor calme, ascunse, neturistice, cum a fost acest Austin, acum, pentru noi. Simţim totuşi ceva neliniştitor, simţim că de la ucigaşul din turn la oamenii aceştia liniştiţi este o lume întreagă, fără nuanţe.

O lume din care Middleton - englez strămutat doar acum vreo zece ani în America, purtând încă o nostalgie grea pentru Europa - ar vrea să plece mai departe, pe principiul - pe care acum îl descopăr şi-l formulez, spre hazul tuturor - că nicăieri nu este mai bine ca în altă parte...

Încheiem seara cu o disperare mocnită care ne urcă în gât. Evident, nicăieri nu vom găsi oameni fericiţi, dacă nici printre aceşti fii ai naturii şi ai literelor n-a fost posibil. Peste tot oamenii îşi păstrează o rezervă de tristeţe, peste tot, în locurile unde candoarea are curajul să se înfiripe, apar brutalitatea, meschinăria, plictiseala, care o alungă. O lume care - obiectiv - nu este cea mai rea din cele imaginabile nu va putea deveni nici cea mai bună, pentru că peste tot fericirea va mai avea ceva de cerut, iar dintele nemulţumirii va mai roade din trupul ei împiedicând-o să se împlinească.

Ziua a 120-a:

O ZI ÎN MIDDLE CLASS

Cu familia Malek ne-am cunoscut prin corespondenţă. Ei ne vor fi sponsori în San Antonio, oraş pe care intenţionam în ultimul timp să nu-l mai vizităm din cauza crizei de timp şi a vizelor de trecere în Mexic (despre care am aflat, printr-un telefon dat la ambasadă, că nu pot fi obţinute decât în cazuri excepţionale). Frontiera mexicană este la două ore şi jumătate de San Antonio, iar până la Ciudad de Mexico *Greyhound*-ul ne-ar fi dus în şaisprezece... Dar n-am avut noroc...

Mai avea rost să mergem la San Antonio? Amabila insistenţă a Malek-ilor ne-a convins că da. Câte scrisori, câte telefoane ne-au dat! Parcă văd scrisul cuminte, ordonat, frazele clare, corecte, parcă aud vocea prietenească, stăruitoare a doamnei Barbara, care a fost tot timpul - la propriu - purtătoarea de cuvânt a gazdelor. Dacă am intrat în horă, trebuia să jucăm. Am răspuns la scrisori, am făcut promisiuni *long distance* (interurbane). Acum urmează să ne întâlnim în *lobby*-ul hotelului din Austin. Au stăruit să vină după noi cu maşina - 110 kilometri -, deşi le spusesem că avem abonamente la *Greyhound*. Cum ne vom recunoaşte?

În sfârşit, iată-i, chiar în clipa când pendula de la recepţie bate ora exactă. Îşi fac apariţia pe uşă de plexiglas care se deschide automat în faţa lor şi ne ghicim imediat. Amândoi sunt înalţi, vânjoşi şi par, deşi au aproximativ vârsta noastră, cu vreo zece ani mai maturi, mai conştienţi de sine. Barbara este secretară a unui avocat, iar James - inginer electronist, de unde - poate - se explică la amândoi această lentoare în gesturi neconformă cu vârsta, această importanţă disproporţionată pe care şi-o dau. Ne fac încă din uşă un gest prietenesc. Îmbrăţişările de bun găsit sunt cam jenate, şi pe drept cuvânt, căci ne vedem prima

oară şi nu avem încă nimic comun. Insistă să ne urcăm în maşină imediat, ca şi cum ar spune că nu mai avem ce căuta în hotelul acesta străin, din moment ce suntem în grija lor. Parcurgem drumul în trei ore şi jumătate (cu *Greyhound*-ul ar fi fost numai două), după ce ne oprim şi la un bar pe autostradă, ca să fim trataţi. Inutil, căci le spunem că suntem frânţi de oboseală, după atâtea nopţi de călătorie şi petrecere. În bar ne mulţumim să bem un ceai; singurul care are chef de alcool este James, dar el trebuie să se abţină, fiind la volan... Şi, din aproape în aproape, totul iese cam anapoda.

Căutăm de zor subiecte de vorbă. Repetăm lucruri de mult lămurite în scrisori - vârsta, ocupaţia, scopul călătoriei noastre. Insistenţe asupra acestui ultim subiect. Malek-ii nu înţeleg efortul pe care-l depunem ca să le vedem ţara fără a urmări un *business*. Am observat asta şi la alţi americani - nu concep nici o acţiune fără finalitate practică. Le spunem că acesta este tocmai *business*-ul nostru şi ne înveselim cu toţii. Dar în faţa a tot ce e cultură simţim cum se cască o neînţelegere tare ca piatra, aşa că ştergem dintr-o dată temele culturale din discuţii. Următoarea neînţelegere vine, culmea, din cauza îmbrăcămintei. Barbara şi James nu par marcaţi în vreun fel de sărbători (astăzi e sâmbăta Paştilor), însă privesc cam îngrijoraţi spre tinereştile noastre costume de călătorie şi se întreabă probabil dacă în sumarele bagaje avem şi nişte haine mai acătării. Până la urmă ne pun chestiunea de încredere şi ne oferă foarte amabili, pentru „ieşiri“, nişte haine socotite mai reprezentative din garderoba lor, anunţate cu tot dichisul: un veston de gală, un papillon, o rochie de bal lungă până în pământ, o diademă, o broşă etc. Mulţumim tot atât de amabil, dar negativ, traducându-le proverbul „nu haina face pe om“. Între noi se instalează însă o atmosferă mocnită şi înciudată. Nu contenim să ne întrebăm ce căutăm, oare, împreună, ce ironie ne-a adunat cu aceşti oameni atât de cumsecade în felul lor, dar ţinând complet de o altă lume (nu e vorba de America, ci de o concepţie mai degrabă europeană, exacerbată aici ca orice lucru maimuţărit). Cel mai mult ne intrigă însă acele „ieşiri“ (anunţate destul de solemn) câtă vreme noi am vrea să vedem oraşul, muzeele...

Dar ne lămurim foarte curând, ajunşi la destinaţie: vom merge la un restaurant. Casa Malek-ilor este o cabană destul de drăguţă, în marginea de nord a oraşului. Pare, ce-i drept, nelocuită, în ciuda faptului că e aranjată frumos şi chiar cu migală. În baie, de exemplu, duşumeaua, cântarul şi closetul sunt tapetate tacticos cu pâslă de culoare vernil, iar toate mobilele din celelalte încăperi sunt pline - se simte apropierea graniţei - cu obiecte de artizanat mexican. Dar nu se vede o carte, o floare şi - în ciuda pretenţiilor festive - lipsesc elementarele pregătiri de Paşti: un cozonac, o prăjitură sau un ou roşu. Gazdele ne explică ce ocupate sunt, cum se văd doar seara târziu, după ce pleacă de acasă dimineaţa devreme, cât de mult călătoresc în interes de serviciu. Iar acum, la ce restaurant am vrea să mâncăm? Unul spaniolesc? Unul „european“? Unul oriental? Convenim pentru ultimul, ştiind că slăbiciunea americanilor atârnă spre mâncărurile acestea cu ouă crude, cărnuri putrede şi condimente trăsnitoare. De altfel, din acest moment ne propunem să nu ne mai enervăm că vom pierde timpul destinat muzeelor printre tacâmuri, liste de bucate şi convorbiri fade şi ne resemnăm la gândul că, în ciuda nepotrivirii de gusturi, este şi aceasta o documentare în felul ei şi va trebui s-o apreciem ca atare.

La restaurant (semiîntuneric, flori de plastic, lumânări aprinse - cum place clasei mijlocii!) este de reţinut doar discuţia pe care o ducem cu gazdele noastre pe tema limbii materne a americanilor - dacă se păstrează dincolo de limitele celei de a doua generaţii, dacă e bine să se uite sau să se menţină, sau dacă e totuna. Când ne simţeam mai bine - evident că discuţia o socoteam exclusiv redusă la masa noastră - ne trezim apostrofaţi din senin de o bătrână mărunţică de alături, cu ochii migdalaţi de japoneză, dar purtând pe cap o vastă pălărie americană cu flori: „Nu e bine ce gândeşte domnul cu papillon (este vorba de James...), limba trebuie păstrată, noi suntem numai şapte mii aici, în oraş, şi am reuşit; cu atât mai mult voi, europenii, care

sunteţi aşa de numeroşi...“ Comesenii bătrânei o aprobă, dând din cap mărunt şi caraghios, dar, cum James îşi apără teza plin de sine, vorbindu-i peste umăr, vocile lor mărunte şi piţigăiate trec la asalt, înţepându-l din toate părţile, tot mai precipitate şi ameninţătoare, aşa că ne grăbim să sorbim ciudatul desert pus într-o ceşcuţă cât un degetar şi să plecăm...

Cealaltă „ieşire“ promisă este Ia o familie prietenă cu Malek-ii. Drumul trece prin nişte câmpuri tenebroase, enigmatice, fâşia de asfalt reducându-se la stricta lăţime a maşinii, dar ducând, după obiceiul foarte sănătos de aici, până în pragul locuinţei. În curtea luminată destul de slab latră ţărăneşte un câine, dar observăm numeroase maşini. Gazdele - el inginer, coleg cu James, ea profesoară, amândoi de origine germană şi având în jur de 35 ani - şi-au alcătuit în această noapte de Înviere înfăţişările cele mai interesante cu putinţă. John poartă o pereche de pantaloni cadrilaţi, gata să plesnească pe picioarele cu jamboane puhave, ţinute continuu unul peste altul, iar cu cât te apropii cu privirea de chipu-i, îţi dai seama că toate detaliile vor să-l prezinte drept un intelectual sofisticat: pipa ţinută pedant în podul palmei, vestonul cu deschizătură largă la revere, lavaliera uriaşă de culoarea muştarului, perechea groasă, aproape bufantă, de mustăţi, placiditatea studiată a obrazului, contrazisă însă brutal şi demascator de fălcile dure, gata să muşte. Ea, doamna Gertrude, poartă o imensă rochie de tafta argintie, lucitoare ca un cer de vară, peste care a mai presărat de-a lungul reverelor şi Ia talie zeci de floricele de hârtie, roz şi verzui. Pe masă sunt două farfurii cu prăjituri de aluat şi o sticlă cu lichior foarte dulce din care fiecare îşi toarnă când pofteşte. Discuţia, cum se întâmplă de obicei, a fost acaparată de doi inşi mai vorbăreţi (mai sunt două familii în vizită), care se tachinează continuu şi spun glume destul de nereuşite. Când se ajunge Ia bancurile cu specific local, participanţii se împart în grupe: texanii de o parte, iar cei veniţi din alte state, de alta. Bunăoară, Barbara îi cere lui James să spună - poate mai mult pentru noi - gluma aceea răscunoscută cu zidul de aur: „Un californian ca Gerald - a început James, arătându-l şăgalnic cu degetul pe unul din meseni - i-a spus unui texan: «Aurul nostru ar fi suficient să vă înconjurăm Texasul cu un zid de înălţimea omului». Şi ce credeţi că i-a răspuns texanul? «Foarte bine. Dacă îl faceţi, îl vom cumpăra!»“ Se râde mult, oamenii se bat pe spate vârtos şi, din când în când, îşi aduc aminte de rangul lor şi redevin serioşi, interiorizaţi. Dl John bate plin de importanţă pipa pe marginea scrumierei. Din camera alăturată scâncesc nişte copii mici, lăsaţi singuri în coşuleţele lor - treziţi poate de vehemenţa râsetelor - şi două din invitate se ridică de fiecare dată, ca Ia un semn, şi, cu mişcări agale, de regine deranjate din marţialitatea lor, se îndreaptă să-i potolească.

Râdem şi noi, dar cam neinspiraţi, şi atunci, de câteva ori, în golurile de conversaţii, atenţia se îndreaptă asupra noastră şi întrebările obişnuite încep să curgă: vârsta, profesiunea, de ce călătorim, ce rost are să umblăm aşa, fără rost, ce impresii avem... etc. Dar Barbara a învăţat lecţia şi, când ne vede paralizaţi de absurd sau de oboseală, răspunde în locul nostru cu perspicacitatea şi intuiţia tactică a femeilor.

Dimineaţa, la şapte, gazdele se duc Ia înviere. Aici s-a renunţat de mult, în numele confortului, la serviciile religioase nocturne, şi învierea are loc dimineaţa, după ce pastorii şi credincioşii au dormit sau au petrecut toată noaptea, destinzându-se înainte ca evenimentul simbolic să se fi produs. Biserica anglicană este o clădire modestă şi informă, ca o magazie. Pastorii aşteaptă pe enoriaşi la uşă, cu surâsuri lipite profesional pe chip. Slujba este cam oficială, ca o lecţie de muzică, fără fiorul acela popular şi de basm care trece prin liturghiile vechilor biserici. Lumea cântă în bănci o melodie de Palestrina pe care Barbara şi James o urmăresc diligent şi demonstrativ - pentru noi - pe partitură, iar când pastorul face un semn toţi se lasă în genunchi pe pernuţele prinse de pupitre, într-un scârţâit unison de balamale. La sfârşit, o cuminecătură fără spovedanie, cu nişte buline albe, scoase parcă nu din tradiţiile istoriei, ci din arsenalul maselor plastice contemporane, şi armata de credincioşi se urcă în maşini şi demarează într-un scrâşnet general de ambreiaje şi eşapamente.

Ziua a 121-a:

VIAŢA ŞI CEARA

O nouă vizită (pe care n-o mai descriu), o nouă masă la restaurant (un restaurant rotitor, panoramic, în vârful unui turn înalt de 200 metri!), şi ajungem să vedem ceva din oraşul propriu-zis abia la amiază. Diseară vom pleca spre New Orleans, rămânându-ne o noapte întreagă să meditǎm cu duioşie la oamenii aceştia neştiuţi şi silenţioşi, care prin felul lor de a se purta „cum cred că ar trebui“, nu cum le-ar dicta adevărata lor fire, ne-au atras atenţia asupra existenţei lor în America, şi încă în număr atât de mare.

San Antonio este un oraş cu adevărat istoric. O secţiune din trecutul lui cuprinde tot ce s-a întâmplat în trecutul Texasului şi al Sudului: întâi prezenţa compactă a triburilor de indieni; apoi pătrunderea spaniolilor, prin intermediul misiunilor catolice (menite să-i apropie, să-i convertească şi să-i civilizeze pe băştinaşi) şi al forturilor de apărare - *presidio* (menite să-i apere pe misionari); apoi transformarea terenurilor pustii, practic neîntrebuinţate (şi peste care, printr-o tragicomică suprapunere a puterii, indienii se socoteau ei stăpâni) în dominion spaniol; apoi dobândirea independenţei, ca provincie autonomă a Mexicului; în sfârşit, trecerea peste frontieră, în căutare de terenuri libere pentru agricultură, a mii şi mii de coloni americani, care în 1836 îi alungă pe mexicani, declarându-se republică independentă, iar în 1846 devin cetăţenii celui de-al 28-lea stat federal... Toate aceste evenimente se găsesc şi azi înscrise în înfăţişarea oraşului, pe care-l străbatem până în amurg pe străduţe strâmte cu caldarâm, pe sub arcade de porfi şi poduri, printre monumente tocite de vreme. Râul San Antonio a fost de-a lungul timpului o mlaştină sinuoasă (indienii îl numeau „Bătrânul beat care se întoarce noaptea acasă“). În 1930 a fost drenat, şi de atunci construcţiile de pe malul lui sunt obligate să respecte linia arhitecturii spaniole. Cu timpul, pe meandrele betonate (râul parcurge cele şase mile ale aşezării în ocoluri totalizând cincisprezece mile) s-a format un labirint de clădiri răsărite direct din apă, iar oraşul a fost supranumit, din această cauză, „Veneţia Americii“. Bineînţeles, o Veneţie artificială şi prea frumoasă, antiseptică şi „pusă la punct“, dar, comparativ cu pustiurile de beton şi de nylon ale altor oraşe, fantezia aceasta emoţionează. Case vechi de chirpici, îmbrăcate în iederă, şi zgârie-nori recenţi de beton îşi înfrăţesc imaginea în undele apei cu sălcii plângătoare şi copaci tropicali, cu lebede şi raţe sălbatice; vaporaşe cu turişti şi bărci cu perechi de îndrăgostiţi trec pe sub geamurile băncilor şi societăţilor de asigurare pe care, tot atât de neaşteptat, unghiulaţia spaniolă a balcoanelor, arcadele şi decoraţia ogivelor le umanizează. Dar dincolo de cele două şiruri de case liniştea nefirească dispare şi oraşul îşi ia în primire funcţiile şi avatarurile modeme.

A fost dedicat Sfântului Anton din Padova la începutul secolului optsprezece; în jurul unui vechi sat indian, spaniolii au clădit cinci misiuni, cuprinzând biserici, şcoli şi terenuri pentru grădinărie. Toate cele cinci sunt încă şi azi în picioare. Poate de aceea San Antonio este socotit „oraşul ales“ al Sudului. Dar, evident, şi pentru că aici, în Misiunea Los Alamos, a avut loc lupta care i-a transformat pe coloniştii nesupuşi în martiri şi a dat astfel americanilor prilejul să-şi adjudece Texasul. Fortificaţi între zidurile misiunii ca într-o cetate, 187 americani au rezistat - spune istoria - asediului a 4.000 soldaţi mexicani conduşi de generalul Santa Anna, iar când, după două săptămâni, au fost ucişi cu toţii, strigătul „Să ne amintim de Los Alamos“ a servit de pretext şi încurajare pentru ca armata răzbunătoare condusă de Sam Huston să pătrundă în Mexic, obţinând cu forţa independenţa. i

Într-o piaţă, în faţa unei clădiri, întâlnim o altă oază de trecut, un grup impunător de statui mexicane: capete ciudate aztece, cu guri mari, ca de oracol, un soare cu inscripţii şi cu litere ciudate, un Hrist dramatic cu braţele contorsionate pe cruce... Ne apropiem avizi să le

contemplăm, dar după câteva minute de extaz unul din noi atinge din greşeală presupusa piatră şi descoperă după sunetul gol că totul, absolut totul este carton, mulaj de carton, perfectă şi deşartă imitaţie hollywoodiană.

O şi mai totală senzaţie de vid ne lasă aşa-zisul - pompos - „Hall of Texan History". Intrarea în muzeele americane de obicei este gratuită. Dar aici apare afişată o taxă - şi încă destul de mare. Înseamnă că este un aşa-numit *Wax museum*, un muzeu de ceară. Ceara joacă în istoria americană un rol primordial. Acolo unde arhivele au lăsat doar un rând sau legendele doar un nume, ea vine să completeze, să ordoneze, să eternizeze. Sculptorul în ceară nu se mulţumeşte cu portretul unui erou, el îl plasează, alături de alte personaje, în împrejurarea istorică în care s-a consacrat, despuindu-l în schimb de orice trăsătură vie, ca să nu mai vorbim de trăsăturile de caracter. Fiecare întruchipare din acest tip de muzeu poate purta un titlu de manual: „semnarea tratatului cutare", „scenă de luptă în valea cutare" sau „sosirea ajutorului în bătălia cutare"... Un fel de tablouri vivante, unde însă focurile de tabără scot fum adevărat, felinarele ard de-a binelea, răniţii poartă eşarfe de pânză, iar câinii cercetaşi dau cu credinţă din coadă; în care adevărul se pretinde mai adevărat ca istoria, iar chipurile, siluetele *life-size* (mărime naturală) seamănă înspăimântător cu eroii celuilalt veac, făcându-te să te temi de ele ca de nişte fantome.

Mult mai credibilă este, în vecini, Expoziţia culturilor texane, deşi nici aici nu lipsesc aspectele puerile. Propunându-şi să arate contribuţia fiecărui grup etnic texan (douăzeci la număr!), organizatorii nu s-au putut abţine să plaseze în căruţele cu coviltir ale indienilor benzi înregistrate cu cântece de greieri şi ţipete de coyoţi. Întâmplarea face să zărim puţin mai departe un greiere adevărat, şi primul reflex este să ne întrebăm dacă este autentic sau - nu cumva? - este şi el o genială imitaţie de material plastic. Mai departe, pe măsură ce grupul etnic este mai mic, exponatele sunt procurate cu mai multă dificultate. Locul marilor fapte de arme, al rafinăriilor grandioase şi al imenselor herghelii pe care - se arată în fotografii - le-au pus la cale englezii este luat, în cazul grecilor de pildă, de câte un tablou de familie cu câţiva fraţi mustăcioşi cu veste şi pălării, dintre care doi au devenit bancheri, iar ceilalţi negustori de măsline. Acolo unde populaţia respectivă n-a făcut nici măcar negustorie, sunt etalate nişte obiecte oarecare - un scaun, un ştergar sau un costum naţional -, iar deasupra numele şi portretul donatorului. O perfectă democraţie în faţa istoriei este sugerată astfel.

Prin oraşul istovit de duminică ne îndreptăm, seara, spre autogara. Barbara şi James au redevenit tandri, după mulţii nervi pe care li-i vom fi pricinuit la rândul nostru. Treizeci de ore de convieţuire ne-au rodat sentimentele, ne-au învăţat să ne respectăm aşa cum suntem: ei cu orgoliul lor plin de modestie, noi cu modestia noastră orgolioasă. Autogara este pustie: seară de Paşti. Nici o sărbătoare nu se citeşte pe feţele, în veşmintele celor prezenţi. Numai negrii sunt febrili şi ceremonioşi; îmbrăcaţi în costume albe ca zăpada, familii întregi - părinţii şi trei-patru copii - trec ţinându-se de braţ: cu cruciuliţe la gât, flori la butoniere, umeraşe cu haine suplimentare învelite în celofan...

O ediţie specială a unui ziar anunţă că gangsterul C. (un nume spaniol) s-a reîntors în San Antonio. E vorba de un traficant de droguri periculos care a omorât cu ani în urmă un poliţist. Cetăţenii sunt îndemnaţi să-l demaşte şi totodată să se ferească de el. Ne urcăm în autobuzul de New Orleans - zece ore de drum, peste noapte - cu sentimentul că am scăpat măcar de această îndatorire.

O săptămână în Louisiana:

FRAGMENTE DIN NEW ORLEANS

Dacă San Antonio a fost poreclit „Veneţia Americii“, New Orleans este „Parisul“ ei. Un troleibuz supraîncărcat cu gospodine şi tineri negri (practic suntem singurii albi, noi şi şoferul) ne duce de urgenţă în centrul oraşului, unde găsim surprinzător de uşor un hotel ieftin, la intersecţia străzilor *Canal* şi *Rampant*, magistralele perimetrului turistic. Instalarea (într-o cameră veche, scârţâind din toate mobilele şi podelele, situată sub litera gigantică a unei reclame care ne va trage, evident, cu ochiul toată noaptea) durează câteva minute, şi iată-ne pornind fără preget pe străzile povârnite ale faimosului cartier „Vieux Carré“, inima istorică a oraşului. Îmi amintesc groaza pe care mi-o dădea în anii copilăriei simpla rostire a cuvântului „hotel“, care semnifica desfrâul, misterul şi groaza la un loc. Astăzi, se împlinesc - de la sosirea în America, şi scăzându-le pe cele dormite în autobuz - o sută de nopţi petrecute în această instituţie, care a devenit cea de-a doua natură a noastră. Chiar dacă instalarea într-o cameră străină nu-i o plăcere, momentul imediat următor răsplăteşte totul: e vorba de primii paşi pe străzile unui nou oraş, acea mică renaştere - indiferentă la oră, timp sau anotimp - în care simţi că totul, fiecare lucru, îţi aparţine mai mult ţie decât oraşului însuşi.

Iată-ne, aşadar, şi pe străzile oraşului acesta, fără bagaje şi fără grija unde vom dormi la noapte, simţind că ne-au crescut aripi şi că, indiferent ce se va întâmpla, nu ne vom întoarce în camera mohorâtă de hotel, două zile, decât ca să dormim câteva ore peste noapte. În rest vom hoinări fără ţintă pe străduţele strâmte, prin scuarurile animate, prin cotloanele neştiute. New Orleans nu poate fi cucerit altfel decât cu armele lui: contemplându-l şi savurându-l în ritm moleşit... o dată, de mai multe ori, de zeci de ori.

Voi nota de-a valma tot ce văd şi ştiu, pentru că este singura posibilitate de a aduna în focar aceste hoinăreli leneşe, caleidoscopice...

Palatul Cabildo. New Orleans este oraşul altor părinţi, el a intrat în fluxul american din izvoarele altor seminţii. Colonizarea a fost făcută de francezi, târziu, în jurul anului 1682. O expediţie condusă de La Salle ar fi coborât cu pirogile tocmai din Noua Scoţie prin Marile Lacuri, apoi pe râul Illinois, şi în sfârşit pe Mississippi - cale de câteva mii de kilometri - ajungând la vărsarea fluviului în mare. Nobilul acadian ar fi dedicat pământurile acestea regelui Ludovic al XlV-lea, de unde numele de Louisiana. Primele aşezări stabile au apărut la mari intervale de timp: un fort (în 1699), apoi un orăşel, Natchitoches (în 1714) şi, în sfârşit - din inspiraţia lui Sieur de Bienville, care l-a închinat ducelui de Orleans - oraşul care avea să devină metropola de azi. Dar Franţa colonială intrase în amurg: în 1763, după războiul de şapte ani, ea era silită să cedeze Louisiana Spaniei, care ceda în schimb Angliei învingătoare Florida. În 1800, Napoleon obţine retrocedarea către Franţa a Louisianei, dar tot el o vinde trei ani mai târziu americanilor contra sumei de 15 milioane de dolari, grăbit să câştige aliaţi împotriva englezilor şi bani pentru vistieria secătuită de războaie. Anecdota spune că hotărârea împăratului a fost luată în cada de baie. Dar pentru istoria Statelor Unite ea a fost epocală, căci Mississippi devenea din acel moment un fluviu în întregime american, care avea să joace rolul cel mai important în unificarea naţiunii. Aici, în palatul Cabildo, fostul sediu al guvernatorilor (numit de spanioli - se va vedea de ce - „Casa Capitular“) avea să se producă, la sfârşitul anului 1803, un şir curios de evenimente, poate unic în istorie: trecerea unui teritoriu, în decurs de douăzeci de zile, prin mâinile a trei imperii. La 30 noiembrie puterea era transferată de către spanioli francezilor; la 20 decembrie - de către francezi americanilor.

Sânge creol. „Miresmele“ şi „culorile“ Sudului, în faţa cărora se extaziază aproape copilăreşte americanii de azi, au fost obţinute la New Orleans şi în Louisiana din alambicuri mai fine şi mai complicate decât în alte state. Amestecul populaţiei franceze şi spaniole a dus la un nou tip - „creol“ - de viaţă, de temperament, de moravuri, de bucătărie, de arhitectură. Rafinamentul hedonist al francezilor şi patetismul fanatic al spaniolilor dăduseră naştere unui aliaj în care lipsa de scop a primilor şi persuasiunea celorlalţi se amestecau formând, prin inversare, alte valori: o resemnare împietrită în faţa istoriei; o vivacitate strălucitoare în faţa clipei. Când au sosit noii proprietari - yankeii din Nord, cei vechi - populaţia „creolă“ - au rămas neclintiţi, nu s-au retras spre vatra sudică aşa cum urma să se întâmple în Texas şi în celelalte state, cucerite de la mexicani. Dar sângele acestor seniori, trecuţi pe sub furcile atâtor stăpâniri, prin nopţile atâtor petreceri, şi văzuţi mai puţin pe câmpurile de bătaie, s-a subţiat; viaţa neamului lor coborâse dincolo de amiaza de aur; izolarea printre străini avea să-i facă, în curând, să se complacă într-o existenţă de minoritari adulaţi pentru graţia lor provincială, dar altfel lipsiţi total de pretenţii. În mijlocul agitaţiei de azi, New Orleans reprezintă pentru american rezervaţia unor tradiţii a căror mândrie a fost preluată din mâinile creolului - talentat la arte, dar lipsit de talent social -, ca să li se dea un sens mai concret şi, paradoxal, mai istoric. Americanul yankeu îşi aminteşte de stilul de viaţă *ante bellum* cu o nostalgie atât de ataşată că pare a fi vorba de el şi de strămoşii săi direcţi. „Era de aur“ a Louisianei petrecăreţe este considerată în manuale şi ghiduri ca o glorioasă, regretată preistorie. Aducerea în prezent a acestei epoci este departe de a avea numai aspecte sentimentale, iar în acest domeniu tot ce nu este sentiment devine turism. Tot ce ţine de trecut este restaurat, înviat şi oferit cu aparentă dezinteresare turiştilor; carnavalurile şi cimitirele, fluviul şi casele cu colonade, balcoanele de fier forjat şi grădinile spaniole, caleştile şi bisericile, caldarâmurile şi mansardele, jazz-ul şi reţetele de bucătărie.

Aici s-a născut cocktail-ul. Singura superioritate a civilizaţiei acesteia vechi s-a născut, paradoxal, din lipsa ei de ambiţii. Dacă nordicul venit în Louisiana a învins, a fost datorită seriozităţii şi pragmatismului său; ca artist, el a rămas însă un ratat, sufletul său pierzându-se în standardizare şi sterilitate. Dimpotrivă, omul latin, neconsecvent cu interesele sale, preocupat doar să trăiască ziua de azi, a reuşit să lase urme mai durabile. Moştenirea lui plină de farmec s-a format aproape fără ştiinţă. Este un mod de viaţă în care joaca se insinuează şi devine artă.

„Inutilităţile“ acestea pot fi văzute cel mai bine în podoabele arhitecturii. Cartierul „Vieux Carré“ este un labirint de clădiri cu 1-2 etaje, înşirate în front compact pe ulicioare pavate cu pietre mari de râu. Fiecare etaj are un brâu continuu de balcoane, care înconjoară clădirea cu dantele metalice, dându-i aspectul destul de caraghios al unui jupon pus pe sârme. Sus, acolo unde încep mansardele, mai retrase spre interior, balcoanele îşi fac datoria, urcându-se pe terasele blocului ca un fel de garduri care ar împărţi cerul în bucăţi. Ferestrele, toate, au obloane, lucrate şi acestea cu risipă de fantezie. Unele dreptunghiulare, înalte; altele copiind linia arcadelor: eliptice sau hexagonale; în sfârşit, altele formate din jaluzele şi pliindu-se ca nişte penaje fragile. De la o casă la alta, nici un oblon şi nici unul din balcoane nu se repetă ca formă, ceea ce dă ansamblului o notă de veselie, de generozitate. Parterele sunt ocupate cu mici dughene - băcănii, măcelării, brutării, baruri, frizerii - cu uşile împestriţate de perdele din scoici şi de umbrele multicolore. Numeroase pivniţe sunt şi ele transformate în baruri, prăvălii de fructe sau mici localuri de dans. Se pare că multe din aceste bombe - îngrijite şi curate dacă ţinem cont de vechimea lor - îşi păstrează aspectul şi destinaţia iniţială, pentru că, iată, pe localul din strada Royale nr. 437 o inscripţie arată că aici a fost inventat „cocktail“-ul de către un anume Peychaud; şi iată casa, rămasă şi azi bar, de unde a pornit, la 10 ianuarie 1857, primul Carnaval de Mardi Gras; şi iată clădirea înaltă, prismatică, traversată

de numeroase scări exterioare, a lui „Old Cosmopolitan“, hotel azi ca şi în ziua înfiinţării.

În stradă. Peste spuzeala aceasta de franjuri, grilaje şi împletituri, secolul şi-a depus ornamentele lui mai pragmatice: reclame, fire de troleibuz, antene de televizor. Dar temperamentul oamenilor se desfăşoară tot după legile sângelui: se vorbeşte peste drum, dintr-un balcon în altul, negustorii te înşeală la cântar (lucru de neconceput în Nord), copii despuiaţi dansează în stradă şi eşti asaltat de numeroşi „ambulanţi“ - caricaturişti, vânzători de ziare, pictori şi escroci. Pe băncile din parcurile umbroase, bătrânii citesc ziare, alungaţi din case de zăpuşeală şi aliniaţi pe scaune ca la o expoziţie de portrete; cete de negri cântă, braţ la braţ, formând lanţuri care ocupă tot trotuarul; pe scene ridicate anume pentru amatori, câte o pereche de îndrăgostiţi sau câte o mică formaţie de *hippies* urcă şi dau spectacole pentru cine vrea şi cine nu vrea; bătrâne sărmane apar cu pungi de grăunţe sau coji de pâine şi hrănesc miile de porumbei care li se urcă pe palmă, pe umăr...

Asta, în afara turismului. Dar unde să mai adaugi zecile de turme de excursionişti hurducându-şi paşii prin dalele vechi (mersul pe jos este, la acest popor de şoferi, o adevărată nenorocire); miile de mirosuri exalând din uşile dosnice ale sutelor de restaurante; chelnerii veşnic agitaţi alergând pe străzi cu tăvi încărcate; caii cu pălării pe cap de la trăsurile de plăcere... Hotărât lucru, oraşului acesta îi place să se arate, să trăiască sub cerul liber, să-şi transforme existenţa într-o chermeză.

Uneori, sărăcia îl prinde bine. Mansardele îl umanizează. Rugina balcoanelor îi dă rang de nobleţe. Scorojeala firmelor îl face idilic. Pentru că toate aceste accesorii n-au fost la vremea lor adăugate cu vreun scop practic, ci numai de dragul frumuseţii, iar o frumuseţe, cu cât este mai veche, cu atât este mai adevărată.

Două manifestări vorbesc despre firea exhibiţionistă a oraşului: înmormântările şi Carnavalul.

Ceea ce în alte oraşe se transformă într-o goană teribilă şi parcă exasperată spre cimitir - înmormântarea - capătă aici caracterul şi proporţiile unui spectacol. Convoiul se scurge pe străduţele oraşului cu multe şi stăruitoare opriri. Preoţii fac rugăciuni la fiecare răscruce, iar între slujbe mortului i se cântă nu marşuri funebre, ci melodii de jazz prelungi şi sfâşietoare. Jazz-ul s-a născut aici, la New Orleans, în sălile istorice de la Basin Club şi Mahogany Hali, iar intonarea unui *blues* nu are nimic frivol, el este un cântec de dragoste şi în egală măsură de moarte, ceva integrat în folclor, un fel de doină americană a secolului XX.

Convoiul ajunge, în sfârşit, la cimitir. „Metairie Cemetery“, în care am ajuns acum, este cel mai vechi din New Orleans. Primele morminte datează din 1873, când hipodromul oraşului a fost desfiinţat şi locul lui dăruit celor eterne. Unde altundeva decât la New Orleans puteai să te aştepţi la o asemenea risipă metafizică? Mormintele - magnifice, orgolioase, sfidătoare - par să fie din orice altă ţară, numai din America nu (am arătat cum sunt acelea din Middle West). Din granit roz, cu numeroase ornamentaţii în formă de torţe, jerbe sau animale mitologice, ele ating dimensiuni incredibile, până la patruzeci de metri lungime, şi sunt etajate şi supraetajate, având uneori patru nivele. Întrucât solul oraşului musteşte de apă, mormintele sunt construite la suprafaţă, semănând cu nişte sertare exterioare, în care sicriele sunt introduse şi zidite cu mortar. Ni se spune că, pentru a permite ridicarea unor monumente cât mai impresionante, se alcătuiesc asociaţii, în cadrul cărora oamenii se întovărăşesc să fie colocatari în eternitate. Într-adevăr, pe cele mai multe din aceste ansambluri funebre citim nume deosebite, lipsite de orice rudenie, şi, în plus, cu anii morţii necompletaţi, semn că edificiul este recent, ca un imobil încă nedat în folosinţă.

Carnavalul de Mardi Gras, considerat cel mai mare spectacol în aer liber din Statele Unite, este şi el sinonim cu New Orleans-ul. Dacă, din păcate, n-am reuşit să fim aici în februarie, când a avut loc, reproduc câteva din explicaţiile pe care le dă un prospect găsit la hotel, invitându-şi clienţii să-şi reţină de pe acum locuri pentru ediţia anului viitor.

Carnavalul este prevăzut printre sărbătorile oficiale ale Louisianei. Începe cu două săptămâni înaintea postului Paştilor şi durează până în ajunul acestuia, adică până în noaptea dintre „marţea grasă“ şi „miercurea slabă“, termen care marchează la catolici spovedaniile. Ca şi cum ar vrea să profite de ultimele libertăţi înaintea postului îndelungat ce se anunţă, oamenii se avântă într-un lanţ de petreceri paroxistice, care dau peste cap toate activităţile oraşului. Petrecerile sunt spontane şi fiecare ins se străduieşte să arate tot ce poate în materie de imaginaţie şi eleganţă. Totuşi, există un calendar sacrosanct al ceremoniilor. Se începe printr-o serie de baluri particulare, cu parfum de epocă şi *glamour* romantic, în care fetele şi băieţii îşi expun costumele şi măştile confecţionate anume pentru această ocazie. În următoarele zile, manifestaţiile se mută sub cerul liber, urmând nu mai puţin de douăzeci şi şapte de parade, cu care alegorice, baloane, mascote gigantice şi steaguri groteşti. O veselie nelimitată se revarsă în stradă, unde aerul fierbe sub presiunea a zeci de orchestre, circulaţia vehiculelor este oprită, iar miile de manifestanţi, cu incognito-ul asigurat de măştile de pe faţă, dau drumul celor mai nebune improvizaţii, farse, şotii, jocuri, dansuri, cântece, storcându-se de ultimele picături de energie şi umor. Ceremoniile se mută, în ultima zi, pe importanta stradă *Canal*, împodobită pe toată lăţimea ei - treizeci-patruzeci de metri - şi pe o lungime de câţiva kilometri cu imense jerbe multicolore, lampioane, cocarde, ghirlande de neon. Este ziua de „Mardi Gras“ când paradele sunt închinate direct divinităţilor tutelare: dimineaţa, lui „Rex, regele Carnavalului“, iar noaptea, la lumina torţelor, lui „Comus, duhul Orgiei“ - zeităţi de carton înalte cât o casă, care sunt duse spre Mississippi plutind pe un alt fluviu format din capete, baticuri, coifuri de hârtie, pălării de cowboy şi berete marinăreşti, colorat în cele mai neverosimile nuanţe.

Acum, când bulevardul s-a golit de figuraţia aceasta de bâlci, îţi vine greu să crezi că ea a fost cândva într-adevăr reală, aşa cum vor să te asigure fotografiile. Balcoanele, transformate atunci în loji suprapopulate, sunt pline azi doar cu haine şi rufe întinse pe frânghii la uscat. Tramvaie liniştite fac înconjurul „cartierului francez“, plimbându-i gratuit pe noii-sosiţi prin locurile istorice. Oraşul pare ocupat de turişti, care îl supun examinării lor rituale.

Carnavalul a rămas ca un vis (poate inutil, dar cât de exact!) pe care locuitorii acestei cetăţi asediate şi-l oferă periodic lor înşile, clădind, fără să ştie, din amintirile lui, o industrie mai rentabilă decât atâtea altele: turismul.

Risipitorii. Cine îşi îngroapă morţii cu atâta fast şi inventează spectacole atât de grandioase este fără îndoială un artist risipitor, pe urmele căruia trebuie ca altcineva să umble tot timpul pentru a-i aduna capodoperele. Acest „editor“ calculat al improvizaţiilor născute din geniul local este reţeaua de hoteluri şi restaurante, care trage profituri serioase dând adăpost şi hrană curioşilor veniţi să vadă minunile la ele acasă. Pe câteva străzi, aceste localuri formează un şir neîntrerupt, stând uşă în uşă. Reclame bombastice anunţă „specialităţile de bucătărie creolă“ care se servesc (aici nu mai este loc pentru cele „orientale“), iar lângă unele firme sunt expuse cu orgoliu plăci memoriale care anunţă cu litere de bronz că aici a luat masa ori a dormit câteva nopţi sau câteva luni din anul cutare marele X sau ilustrul Y, diplomatul distins sau scriitorul faimos... Cât îi priveşte pe Mark Twain şi William Thackeray, despre ei se adaugă chiar că au nemurit în pagini de roman saloanele sau felurile de mâncare ale uneia din aceste instituţii culinare.

Pe Bourbon Street se atinge culmea spectacolului. Aici este sediul localurilor de petrecere. Ziua, deşi funcţionează, bombele acestea par năpârlite şi jalnice, parcă s-ar apăra de lumină ca un Mefisto căruia i se pune o cruce în faţă. De cum se lasă întunericul, se porneşte însă nebunia. Asaltul asupra muşteriilor este dat pe toate fronturile: acustic, olfactiv şi vizual. Orchestrele de jazz şi de muzică *beat* îşi năpustesc sunetele în stradă, amestecându-le cu fum de friptură şi cu ţopăiala drăcească a reclamelor de neon. Misiţi dubioşi şi insistenţi te agaţă de braţ, trăgându-te fiecare spre uşa localului său. O mulţime de gură-cască se scurge leneşă pe toată lăţimea străzii. Patrule de poliţişti cu căşti impunătoare, de luptă, circulă prin mijlocul ei, respectând şi ele, exact, ritmul paşilor de promenadă. Străzile exterioare au fost blocate cu maşini ale poliţiei şi cu baricade ciudate de lemn, care anunţă, parcă şi ele, o bătălie iminentă (în realitate ele împiedică accesul maşinilor). Câte o birjă cu cal (singurii cai pe care-i vezi în America) se anunţă prin sunete de clopot. Fel de fel de personaje, printre care numeroşi „travestiţi“ (bărbaţi deghizaţi în femei) îşi fac Ioc cu coatele prin mulţime. Unul din ei, cu picioare ososase dar suple, cu o faţă foarte fardată, dar având trăsături aspre, bărbăteşti, îmbrăcat într-o fustă mini de pânză, cu cercei la urechi şi numeroase inele în degete, trece din local în local şi face din uşă în uşă gesturi graţioase (flutură mâna cu o uşurinţă de aripă în zbor) muzicanţilor din orchestre, trompetiştilor negri, numai zâmbet. Dar nimeni nu vrea să-l ia în seamă, toţi întorc capul întristaţi şi atunci seraficul musafir, nepărând câtuşi de puţin jignit de impoliteţea celor dinăuntru, nici jenat de curiozitatea căpcăunilor de afară, se pune pe dansat singur, în mijlocul străzii, ţinându-şi poşeta pe vârful degetelor, ca într-o parodie, de fapt îngânând dansul celor din local, cu o uşurinţă uluitoare, părând că pluteşte imaterial, ridicat imperceptibil deasupra pământului. Nu cere nimănui nimic, mulţumindu-se că i se dă voie să trăiască, să se manifeste, numai că ochii, plutind peste cercul de oameni strânşi în jur, par ai unui nebun ce vede doar în interiorul lumii lui, sau ai unui ratat care s-a plictisit să se mai vadă din afară.

Ne plimbăm până după miezul nopţii pe acest corso care nu te lasă să stai locului, duşi ca de o apă spumegoasă, iar într-un târziu, când rândurile mulţimii se răresc, ne oprim să ne tragem răsuflarea lângă grilajul unei grădini de vară. Dar luminile verzi care ne bat în ochi din nişte boschete putrezesc contururile, dându-ne nouă înşine înfăţişări sinistre de fantome. Cu puţină atenţie, remarcăm că de fapt ceea ce vedem este un zigzag de opt oglinzi în care se reflectă din tot atâtea unghiuri un acelaşi interior. Interiorul este într-adevăr al unei grădini, iar grădina este atât de goală încât patronii vor fi recurs în ultima clipă la această metodă originală de a-şi face reclamă. Pe o scenă mare, în fundal, se zbate trupul unei fete slabe, goale, executând - parcă mai mult cu teamă şi disperare decât cu plăcere şi graţie - mişcările unui dans. Cu cât îl vezi în mai multe exemplare, trupul - singur pe scenă - pare mai plăpând, mai derizoriu, mai neînsemnat şi, hăituită de ocheadele spectatorilor de afara - neplătitori, ingraţi şi gata numai de bârfă - fata sfârşeşte prin a mă impresiona. Ea este - sau mi se pare a fi, în acest moment - simbolul şi similitudinea a tot ce se întâmplă cu arta, a ceea ce este ea de când o ştim: viaţa văzută prin oglindă de spectatori necunoscuţi şi nerecunoscători.

La ora aceasta necruţătoare, cam o astfel de artă pare să fi devenit şi New Orleans-ul...

Ziua a 129-a:

ATLANTA - TRECUT ŞI VIITOR

Nu toate oraşele turistice trebuie să fie şi frumoase. Cu imaginea ei contorsionată, cu străzile ei deşirate între trecutul ce nu mai poate fi dovedit şi viitorul ce încă nu poate fi palpat, Atlanta este un exemplu.

Înaintea „războiului între state“ (de secesiune), oraşul fusese sediul de afaceri al proprietarilor de plantaţii, locul tipic al balurilor unde se întrunea *highlife*-ul provincial, paradisul domnişoarelor de la ţară (gingaşele belles din literatura Sudului), seduse din plictis de chipeşii ofiţeri în trecere de o noapte. Să fi fost chiar aşa, ori este o imagine deformată de literatură? Aura nostalgică a romanului *Pe aripile vântului*, datorat lui Margaret Mitchell (fiică a oraşului), şi a filmului cu acelaşi nume (turnat tot aici, în 1938) este tiranică şi acaparatoare. Când spui Georgia, când spui Atlanta, nu poţi să nu vezi din primul moment casele roşii cu colonade albe în stil colonial, rochiile cu crinolină şi pălăriile largi ale unor tinere alergând primăvăratic printre magnolii în floare, sălile de dans cu candelabre de cristal, trăsurile cu atelaje fastuoase. Oraşul acesta - dacă el va fi existat - a fost distrus în 1865, iar ceea ce vedem este rezultatul unui secol în care Georgia sclavagistă - înfrântă şi reprimită mai târziu în rândul statelor, dar după multă umilinţă - şi-a căutat un alt destin.

Destinul Georgiei rămânând tot agricol şi manufacturier (bumbacul, porumbul, arahidele, pomicultura, coca-cola, inventată aici, şi industriile primare reprezintă, încă, baza economică) a devenit mai modern şi mai elevat în ultimii zece ani, când izolaţionismul Nord-Sud a început să dispară, când schimbul de specialişti între state a devenit mai dinamic, iar integrarea rasială, legiferată dar neaplicată atâta vreme, a început să pară oamenilor mai firească, dând abia acum răgazul înnoirilor fundamentale. Toleranţa, proclamată principiu activ şi modem, pare să desfacă pe nesimţite o vrajă care paraliza de decenii atâtea energii şi bune intenţii. Chipul ei îl vezi în curţile şcolilor, unde copiii albi şi negri se joacă împreună; în holurile hotelurilor, de unde au dispărut restricţiile la adresa oamenilor din nord („*No yankees*“ - scria înainte). Ilustratele cu baloturi de bumbac şi cu inscripţii de felul „Yankeul nu este mai greu decât balotul acesta şi poate fi trântit la fel de uşor ca el“, deşi se mai găsesc în tutungerii, par astăzi doar glume. După cum statuile eroilor sudişti, pe soclul cărora stă scris „Au luptat împotriva forţei“, nu mai par azi săgeţi provocatoare, ci simple consemnări împăcate ale trecutului. Ura a dispărut sau este pe cale să fie exclusă şi, ca o consecinţă, statul rulează mai viu, energiile se descătuşează, dezvoltarea economică s-a dublat în ultimii zece ani, viaţa provinciei s-a înviorat, numărul şcolilor statale a devenit şi el de două ori mai mare. Georgienii - consideraţi americanii cei mai imobili, cei mai legaţi de pământ - părăsesc fermele vechi de cinci-şase generaţii. Luându-şi privirea de pe trecut şi îndreptând-o spre viitor, sacrificând vechile valori şi predându-se industriei, Georgia iese pentru prima dată din legendă şi parcă tot pentru prima dată devine realitate.

Pe străzile Atlantei se demolează masiv; berbecii metalici pun la pământ în câteva minute, sub ochii noştri, o casă, peste copacii încă vii ai grădinii; ambele laturi ale străzii Piersicului (Peachtree Street) au răni mari de moloz, care dau arterei acesteia tradiţionale, de doisprezece kilometri - bisectoare a oraşului - un aer promiscuu şi sărăcăcios. Dar dincolo de gardurile stacojii şi lângă podurile prăfoase de scândură oferite de municipalitate pietonilor se înalţă zgârie-norii arhitectului Portman, ale cărui ansambluri urbane (lucru nou şi rar în America) îşi permit să sfideze prin îndrăzneala lor constructivă modelele din Chicago şi New York.

Căutăm urmele oraşului lui Scarlett O'Hara. Este greu să mai recunoşti astăzi, fără sau chiar cu ajutorul ghidurilor, clădirile vechi. Casele au rămas mici, provinciale, iar altora capriciile proprietarilor le-au făcut adaosuri şi „înfrumuseţări“ care le-au transformat în

caricaturi. În plus, imediat ce ieşi din pătratul *downtown*-ului, străduţele devin neîngrijite, magazinele rău mirositoare, firmele scorojite şi neglijente, staţiile de autobuz pline tot timpul de mulţimi inerte de oameni în aşteptare. Reapar cerşetorii, în parcuri eşti urmărit pe sub gene de priviri fanatice, în timp ce pe bănci zac alţi indivizi, cu priviri de astă dată suspect de resemnate; iar - intermediari între aceste două stări - câţiva predicatori citesc din Biblie cu voce tare plimbându-se pe alei. Faci douăzeci de paşi într-o altă direcţie şi simţi din nou o boare proaspătă: un scuar plin cu flori şi arteziene, aşezat între zgârie-nori, un şir de magazine ultramoderne, vitrine sofisticate şi pretenţioase, tineri blonzi, sportivi, eleganţi (parcă prea eleganţi la scara americană)... o lume inegală şi contradictorie în care luxul apare mereu ca un miraj, dar nu se poate despărţi de sărăcie.

Epoca veche o găsim, în sfârşit, în aşa-zisa „Atlantă subterană“, o porţiune de oraş care fusese depopulată şi acoperită cu un planşeu prin anii ’20, în aşa fel încât cartierele înconjurătoare să poată fi racordate la nivelul podurilor nou construite. În 1968 cele câteva străzi, rămase prin această întâmplare întregi, neatinse, au fost scuturate de colb şi funingine şi, rămânând sub acoperişul deasupra căruia se desfăşoară în continuare viaţa oraşului, li s-au dat întrebuinţări educativ-comerciale. Pe arterele subterane, cu felinare de gaz şi parapeţi de fier forjat, o parte din cele peste şaizeci de încăperi au fost retransformate în instituţii ale „epocii *ante bellum*“ (tipografia, redacţia, tradiţionalul atelier de suflat sticlă), dar cele mai multe au devenit ceea ce li se potrivea mai puţin: *shop*-uri şi restaurante de gust îndoielnic, dughene de mărunţişuri şi de cartofi fripţi, *rest room*-uri şi muzee dubioase (între care şi nelipsitul „Muzeu de ceară Madame Tussaud, cu toţi ochii de fabricaţie germană“!), astfel încât în fumul de ulei şi sub larma asurzitoare a megafoanelor, noul Pompei, bătut de curent şi, pe deasupra, nu prea curat, pare mai mult decât o improvizaţie, dar mai puţin decât un loc respectabil. Totuşi, vizitatorii coborâţi din autocarele ce bântuie oraşul în căutarea gloriei trecute par destul de mulţumiţi cu ceea ce descoperă. Îşi umplu buzunarele cu suveniruri şi ilustrate, iau gustări frugale, se fotografiază în faţa fiecărei uşi pe care au deschis-o şi apoi pleacă la fel de grăbiţi precum au venit...

Ne îndreptăm şi noi spre Capitoliul georgian, unde totul este, din nou, distins şi civilizat N-am scris, poate, cât ar fi meritat despre capitoliile vizitate în celelalte state. Aceste sanctuare în care s-a desfăşurat viaţa politică - dacă nu istorică - a ţării sunt privite cu mândrie neascunsă şi despre ele se scrie în pagina întâi a oricărui ghid. Se arată, invariabil şi cu o rară meticulozitate, cât a costat construcţia şi cât renovarea dintâi sau a doua; de unde au fost aduse marmura sau granitul, prin ce procedeu au fost ele prelucrate, ce alte construcţii au mai beneficiat de acest material, cu ce material a fost suflată cupola, apoi dimensiunile coloanelor şi numărul lor, locul unde au fost fabricate teracotele, instalaţiile tehnice, fotoliile, candelabrele şi, din nou, cât au costat fiecare în parte... Şi totuşi, curios, pentru ochiul unui străin clădirile acestea par aproape identice, deosebindu-le, poate, doar dimensiunile lor. Ceea ce diferă, într-adevăr, sunt interioarele, gustul mobilierului, aranjarea sălilor, aspectul sediului parlamentar, guvernamental etc. Şi, bineînţeles, şi mai mult diferă aşa-numitul „muzeu al statului“, în care sunt prezentate geografia, istoria, ocupaţiile locuitorilor şi, ca un suprem omagiu, sunt expuse busturile celor mai iluştri dintre ei.

Singurul lucru într-adevăr demodat pe care-l întâlnim aici, la Atlanta, este tocmai acest muzeu. Pe suprafaţa ultimului etaj al Capitoliului sunt înşirate, într-o concepţie foarte curioasă, obiecte, machete, reconstrucţii, fotografii. Am notat, aproximativ în ordinea lor, pe cele mai interesante. Imediat la intrare, o reconstituire a sistemului solar, din sârme şi mărgele, iar lângă ea, machetele de carton ale principalilor vulcani de pe glob. Alături, păsări specifice regiunii (în ceară şi ghips), dar şi câteva exemplare de animale împăiate. Alături de acestea din urmă, o familie de şoareci din pâslă în compoziţie de familie: unii cântând la vioară, alţii jucând cărţi, altul mânuind tacul de biliard. În camera următoare - o colecţie de puşti

istorice, aşezate în rastele şi - de-a valma, tot pe nişte stative, dar rotitoare - numeroase steaguri, pietre preţioase, farfurii cu grâu, porumb, alune... Fotografii imense ale frumoaselor peisaje georgiene stau alături cu nişte machete animate, în care oameni cât degetarul sunt surprinşi în muncile lor de fiecare zi: de exemplu, stând aplecaţi pe un câmp de bumbac, în timp ce soarele (un beculeţ), luceşte la orizont, trenuri minuscule se perindă pe o linie ferată din sârme, valurile marii, din clei lucitor, acoperă nisipurile unei plaje de nylon etc., etc... Sfântă naivitate!

Am preferat să ieşim repede la aer, unde, din fericire, soarele era natural, ploaia care începuse să cadă era din apă autentică, zgârie-norii - din beton, iar oamenii, sănătoşii georgieni şi atrăgătoarele *belles* ale zilei de azi, se plimbau pe străzi, în carne şi oase şi în mărime naturală. Ne-am suit într-un autobuz adevărat, lăsând în urmă ţara aceasta, nu mai puţin adevărată, a candorii şi muncii, a iluziei şi viitorului. Peste patruzeci şi trei de ore vom fi în Nord, pe un alt ţărm, printre alţi oameni, unde va începe ultima parte a călătoriei noastre în jurul Americii.

Ziua a 130-a:

CHICAGO ROMANTIC

Chicago este şi el, pentru european, un nume livresc în sens rău, un nume de temut, care se asociază cu fumul, abatoarele, prohibiţia, gangsterismul, teroarea. Este poate numele cel mai rezonant american, pentru că New York-ul, prin instituţiile şi acţiunile sale internaţionale, a ajuns să se lase cunoscut mai bine, să-şi arate şi chipul universal, în timp ce Chicago a rămas cel ştiut din filmele western şi romanele de groază. În plus, nu Washington, nu Detroit, nu New York şi nu feericul Santa Fe reprezintă ideea de romantic, ci Chicago - oraşul muză, oraşul blestem şi oraşul fascinaţie, acest veşnic fiu risipitor al Americii.

Prima escală, în urmă cu patru luni, a fost - poate tocmai de aceea - subiectivă. După o noapte în izolarea autobuzului, primii oameni pe care i-am întâlnit aici fuseseră în autogara din Chicago. Cu urmele pernei întipărite pe chip, desfăşurând mari ziare şi citindu-le nepăsători, ne uimeau şi mai mult prin nepăsarea cu care intrau în acea dimineaţă înfrigurată. Acum, revenind, aveam să controlăm schimbările ce se petrecuseră în noi, cei speriaţi de atunci, şi totodată să luăm act de adevărata înfăţişare a oraşului, dincolo de a cărui autogară nu trecusem.

O dimineaţă morocănoasă ne-a luat în primire şi acum. Aerul este rece şi câlţos, ca un abces, ca o inflamaţie care nu doare, însă ţine tot timpul sub o apăsare agasantă. În *rest room*, veche cunoştinţă, ne primenim şi încercăm să ne înviorăm, dar oboseala nopţii, nervozitatea crizei de timp (vom putea sta aici doar două-trei zile, ceea ce într-un mare oraş, dacă vrei să vezi totul, produce dileme tantalice), adăugate la situaţia meteorologică, ne fac să ezităm astenic, cu bagajele după noi, până când să ne hotărâm pe care din porţile autogării să ieşim. Totul pare altfel - mai mare şi mai echivoc decât data trecută. Ce-i drept, la asta contribuie şi faptul că nu avem nici cel mai mic indiciu despre topografia oraşului, doar adresa unui hotei ieftin, pe care am aflat-o încă din ţară, de la cineva care locuise acolo - amănunt vag care, în agitaţia uriaşă a autogării, nu foloseşte la mare lucru. Pe cine să întrebi un nume de stradă în acest furnicar format din oameni grăbiţi şi din străini de oraş? Ne amintim cu recunoştinţă, cu pietate aproape, de chioşcurile *„Ente del Turismo“* din gările italiene, unde poţi găsi nu numai o informaţie, dar şi un pliant cu harta şi descrierea oraşului, şi până la urmă ieşim la întâmplare pe latura care duce spre linia de metrou

La Chicago (acum nu mai folosesc o reminiscenţă din filme), metroul este o adevărată instituţie. Se circulă foarte mult în această metropolă împrăştiată pe mari suprafeţe, unde populaţia muncitoare nu-şi foloseşte automobilele pentru dusul şi întorsul de la fabrică şi unde cei ce nu muncesc - şomeri voluntari sau nevoluntari - preferă de asemenea transportul în comun. Metroul - poate şi asta îl face atât de caracteristic pentru Chicago - este aerian, survolând pe lungi distanţe strada, la o înălţime de şase-opt metri; picioarele de beton şi metal din infrastructură, cât şi calea propriu-zisă, îmbrăcată în tablă ca o pasarelă, dau peisajului un aspect cvasiindustrial. Pe eşafodajul acesta fumuriu, murdar şi rău mirositor se pot citi - aşa cum am auzit că se întâmplă şi la New York - numeroase litere date cu bidineaua sau cu creta colorată, alcătuind cuvinte mari, sau cuvinte urâte, nume fără rost, o întreagă literatură eliptică, un fel de folclor al actualei generaţii nonconformiste. Acolo, în interior, în coridoarele staţiilor, trebuie să fie şi celelalte inscripţii, de care de asemenea am auzit: săgeţile pe care şi le fac - pentru a se putea orienta fără a trebui să se adreseze cuiva - noii veniţi în capitala industriei, emigranţii care, necunoscând engleza (dar uneori nici alfabetul), îşi petrec primele săptămâni bâjbâind între serviciu şi locuinţe, prin aceste labirinturi ale vieţii lor însingurate.

Dar nu cu metroul va trebui să ajungem la îndepărtatul hotel (9,35 dolari pe noapte două persoane, în timp ce alţii se laudă că au găsit „o cameră ieftină cu douăzeci de dolari“), ci cu un autobuz pe care nişte gospodine, impresionate de încrederea cu care le întrebăm, ni-l şi arată, câteva zeci de metri mai încolo. Până la urmă urcă şi ele cu noi, cu sacoşele pline, deşi ar fi vrut poate să aştepte un autobuz mai liber. Ne înghesuim (senzaţie cunoscută!) în vehiculul aglomerat al acestei ore de vârf şi, când privim mai cu atenţie (sau, mai precis, cu o neatenţie care ne-a scos din obişnuinţă),- observăm că suntem singurele persoane albe într-o masă de pasageri de culoare. Iar aceştia, majoritatea, sunt femei - adevărate matroane voinice, îmbrăcate modest, dar în culori tari, care în general se potrivesc bine cu pielea lor mergând de la negrul abanosului la cafeniul cafelei sau la măsliniul măslinei. Numărul negrilor - ni s-a spus mai târziu - este la Chicago de un milion şi jumătate, ultimele cinci sute de mii fiind datorate deceniului din urmă. Oricât de puternic, oraşul nu poate absorbi această uriaşă populaţie nouă, şi atunci apare şomajul, nemulţumirea. Puţin mai târziu, vom zări noi înşine o manifestaţie mută a vreo douăzeci de negrese, flancate de trei poliţişti, dintre care unul - culmea ironiei! - tot negru. Mica înfruntare (nu se ştia pentru ce se făcea demonstraţia, căci nu exista nici o pancartă, nici un cuvânt explicativ) dura de cine ştie când şi urma să mai ţină cine ştie cât timp, într-o relativă nepăsare, atât din partea trecătorilor, care după câteva clipe de studiu ridicau din umeri şi îşi continuau drumul, cât şi din partea chiar a celor implicaţi, căci una din tinerele de culoare intrase în conversaţie particulară cu un vlăjgan, încoifat şi îmbumbat până la gât, dintre poliţiştii care păzeau; şi până la urmă totul ajungea să aibă aerul paşnic şi somnoros al unei cozi la care nu se cumpără nimic, al unei cozi care aşteaptă să se aducă ceva într-o prăvălie.

La etajul ultim al hotelului, camera e strâmtă, încât ne ciocnim la fiecare mişcare mai bruscă. Între cele două paturi, o noptieră înaltă (masă nu există), pe care e aşezată o lalea de plastic într-o vază de sticlă gălbuie. Aşternuturile au fost călcate recent cu fierul, dar înainte de a se fi încercat să se scoată de tot murdăria din ele. Miroase dulceag-acrişor - miros de străin, de hotel, peste care s-a dat cu un deodorant ieftin. Vom sta, oricum, numai în timpul somnului în această cameră, astfel că nu ne dorim altceva şi nu regretăm că n-am putea-o face. Imediat instalaţi, o şi pornim înapoi, spre centru. Pierdem câteva ore cu perindarea pe la consulatele ţărilor prin care vom trece la înapoierea acasă (călătoria va fi cu vaporul şi apoi cu trenul). Dar, constatând că venim dintr-o ţară din Estul Europei, funcţionarii ne trimit cu un zâmbet politicos la ambasada respectivă din Capitală, asigurându-ne că şefii lor ierarhici ne vor putea rezolva cererile mai bine. Frumoase promisiuni, dar aşa am pierdut, în apropierea frontierei, şi posibilitatea de a trece pentru o zi sau două în

Mexic; încât, vrând-nevrând, mai cuminte este să plecăm din Chicago cât mai devreme, rezervându-ne la Washington o cantitate cât mai mare de timp jertfit birocraţiei internaţionale.

Străbatem astfel în neştire, nu fără un sentiment de deposedare şi de provizorat, străzile din centru, magnificele bulevarde, nesfârşita faleză a lacului Michigan, lucind sub un soare şoricesc, abia scoţând ochii prin pâcla tremurătoare a amiezii. Este ora liceenilor fugiţi de la şcoli, care fumează şi se sărută pe băncile din marginea plajei, ora doamnelor singure venite cu căţeii de zgardă, a vagabonzilor care nu ştiu ce aşteaptă, a poliţiştilor falnici care-şi fac rondul, a iahturilor argintii ce plutesc departe, la orizont. Privim valurile acestea adevărate cu sentimentul că scrutăm o mare, dincolo de care încep visurile, infinitul. Dar libertatea aceasta se sfârşeşte când ajungi la noţiunea de lac, iar sublimul se întoarce înapoi umilit când realizezi că ţărmul opus, deşi invizibil, nu e mai departe de câteva ore.

Devine clar, în schimb, cât de abil a ştiut oraşul acesta - care în 1830 abia număra cinci sute de locuitori - să utilizeze condiţiile naturale, să-şi aducă în folosul său tot ce ar fi putut să-i stea împotrivă. Michigan - pe timpul iernii mohorât şi duşmănos - a devenit, printr-un sistem de canale la fluviul Mississippi (care la timpul său a suscitat vii discuţii datorită costului ridicat de construcţie) şi prin strâmtoarea ce-l uneşte cu lacul Huron, calea de legătură a oraşului cu întregul continent şi, azi, cu întreaga lume. Aici, la întretăierea tuturor liniilor fireşti de apă şi uscat, a tuturor şleaurilor de căruţe şi potecilor de emigranţi („Toate drumurile în America duc la Chicago“ s-ar fi putut spune în secolul trecut), la întâlnirea mâinii de lucru ieftine, a grânarelor din Middle West şi a turmelor uriaşe de animale din statele nordice, s-a născut întâi oraşul marilor abatoare, târgul continental de cereale şi vite, marele nod de cale ferată. Ca dintr-o maşină cibernetică a destinului, punctul acesta de pe hartă s-a dovedit cuibarul predestinat pentru o viitoare metropolă. Nimic nu l-a mai putut întoarce din drum. În 1870, când ajunsese la 300.000 locuitori, un incendiu total l-a risipit în patru vânturi, cu populaţie cu tot. Dar, ca printr-un făcut, a urmat imensul val de emigranţi dintre 1880-1930, care i-a dat un nou avânt, dimensionându-l acum pentru un destin şi mai provocator, acela industrial. Mâna de lucru în continuă primenire, ca şi minereurile ce se descopereau şi puteau fi aduse atât de uşor, l-au transformat treptat într-un centru al oţelului şi fontei, apoi al vagoanelor şi maşinilor agricole, al locomotivelor şi, astăzi, al aparatajului electronic. De la 1.700.000 locuitori în 1900, metropola a ajuns la 7 milioane, fiind a doua ca mărime din Statele Unite. Dar, mai bine decât în oricare alt loc, se reflectă în istoria oraşului evoluţia naţiunii, felul cum s-a forjat temperamentul american, ordinea americană. Aici au apărut, mai devreme şi mai pronunţat, cele mai mari invenţii, dar şi marile vicisitudini americane. În 1870 - cu treizeci de ani înainte ca Ford s-o aplice în fabricile sale din Detroit - a fost introdusă în giganticele abatoare banda rulantă. În 1885 - cu trei ani înainte ca New York să pornească în cursa lui pentru supremaţie în materie de înălţime a caselor - a fost construit aici primul bloc cu schelet metalic, având 17 etaje - strămoşul zgârie-norilor de azi. Aici au avut loc primele mişcări muncitoreşti pentru ziua de lucru de opt ore (sărbătoarea europeană a muncii, de la 1 Mai, comemorează o astfel de manifestaţie, cea din 1886) şi tot aici s-au desfăşurat, pe malul lacului Michigan, două mari expoziţii mondiale, în 1893 şi 1933, care au făcut oraşul să se dezvolte extraordinar din punct de vedere edilitar. La sfârşitul secolului, ca şi între 1919 şi 1933 - perioada marii prohibiţii, când, prin amendamentul 18 la Constituţie, consumul băuturilor alcoolice a fost interzis - aici au înflorit gangsterismul şi ilegalitatea şi s-a născut una din cele mai puternice, dar şi mai corupte, poliţii din lume. Chicago este azi unul din oraşele lumii în care convieţuiesc industria cu finanţa, comerţul cu agricultura şi - peste toate acestea - literele cu ştiinţele, căci - printr-o dorinţă de a se curăţi prin spirit de exagerările materiei - magnaţii s-au simţit mereu chemaţi să facă donaţii şcolilor, muzeelor, botezând cu numele lor - şi nu cu ale geniilor spiritului - amfiteatre, biblioteci, săli de expoziţie...

Ca tot ce e american - dar mai subliniat şi mai violent - Chicago nu poate trăi decât din superlative - în bine şi în rău. El nu poate face nimic la modul liniştit, el forţează mâna destinului şi obţine ceea ce

doreşte prin mijloace senzaţionale; dure şi în acelaşi timp nobile. Chiar peticul acesta de uscat pe care stăm şi filosofăm era pe vremuri sub apă, iar neostenita minte şi hărnicie l-au cucerit lacului pentru a extinde oraşul şi a scoate de aici unul din cele mai frumoase cartiere ale sale. Cartierul imediat învecinat este un colţ liniştit de veche Anglie, pesemne o urmare a ordonanţei prin care, la sfârşitul secolului trecut, primăria limita, ca o interdicţie la concurenţa ce se născuse, construirea de zgârie-nori. Aici te poţi crede undeva în Europa bătrână, casele - cu trepte coborând până la trotuar - au ceva solemn şi distins, parcă ar fi nişte mari mobile rococo scoase la soare din nişte case şi mai mari, iar trecătorii par nişte lorzi englezi, având lipită de chip până şi decadenţa acestora (cine a spus că americanii au castele, dar nu au nobili?). Intrăm într-o alimentară, preţurile sunt aici aproape duble faţă de cele din restul provinciei. Taxa pe cumpărături, pe care ţi-o trece automat, pe bon, fata de la cassa automată, este şi ea aproape dublă ca la Iowa City. Ca într-o răzbunare, cumpărăm un sfert de pepene verde, foarte zemos, învelit într-un celofan, şi-l sorbim stând pe o bancă de pe malul lacului, admirând ultimativ perspectiva blocurilor bizare de pe malul perpendicular.

Apoi o apucăm agale spre centru, spre Michigan Avenue, strada care ne duce spre muzeul de artă. Norii sunt acum la fel de compacţi, dar lumina radiază prin cortina lor - galben, aburit, înăbuşitor. O porţiune îngustă, ca un istm, apoi ne pomenim într-o promenadă iargă şi luminoasă, plină de o prietenească veselie a formelor. Nu e lăţimea fără replică pe verticală a străzilor din Vest, unde totul ia aspectul plat al decorurilor de western. Este o amplitudine familiară, parcă, în care gigantismul şi cotidianul se înfrăţesc. Privit la nivelul parterului şi al etajului întâi, al ritmului maşinilor şi trecătorilor, Michigan Avenue seamănă cu bulevardul Magheru din Bucureşti, în partea sa dinspre Piaţa Romană, este un loc care te atrage prin nu se ştie prea bine ce - prin formele masiv armonioase? prin sobrietatea vitrinelor? prin graba necongestionată a pietonilor? prin staţiile de troleibuz unde lumea, totdeauna numeroasă, se înghesuie, dar nu prea tare, ştiind că alte vehicule urmează să sosească? Deosebirea începe dacă ridici puţin capul - un ridicat care ți se va părea infinit, căci majoritatea acestor clădiri sunt de fapt zgârie-nori, o creastă muntoasă de zgârie-nori, desenată cu fantezie pe cerul dezlânat - creste şi zimţi, săgeţi şi arcade, zigzaguri şi ovaluri, turle şi creneluri, piscuri zburlite şi domolişuri line coborând şi urcând armonios... (Câteva vârfuri sunt cu adevărat intrate în nori, justificându-şi numele fără nici un efort)... Strada nu mai este un uluc întunecos strecurat printre clădiri, cum se pare că se întâmplă la New York, ci o albie firească pentru vehicule, pentru oameni, pe marginea căreia s-a dat drumul construcţiilor. Poate de aceea, şirul acesta de cavaleri încuşmaţi este mai armonios şi face o impresie mai bună decât turma de zgârie-nori a New York-ului, aşa cum o ştim din fotografii şi jurnale, care dă o impresie nepământeană şi neomenească, părând că se năpusteşte asupra suprafeţei, gata s-o strivească. Competiţia invidiei şi ambiţiilor se pare că s-a desfăşurat până la urmă şi aici, ca la New York şi în celelalte citadele, fiecare firmă dorind să-şi etaleze reclama prin superlativele turnului său (nu altfel decât la San Gimignano, în Italia, unde în Evul Mediu seniorii se întreceau pe verticală prin turnurile de piatră pe care ie ridicau). Dar aici, la Chicago, competiţia a fost controlată (dovadă chiar interdicţia din 1900, a edililor), punând mintea arhitecţilor la încercări mai grele, nu numai la proba inginerească a altitudinii.

Iată, în altă parte a oraşului, au fost construite două blocuri cilindrice - „Marina City“ - care par să vină dintr-o arhitectură a viitorului. Ele seamănă cu două uriaşe şuruburi spiralate: până la etajul 20, spaţiul este rezervat pentru garaje, iar spiralele servesc de piste auto, de la acest nivel în sus sunt birouri şi apartamente (aproape nouă sute), iar spiralele sunt nişe pentru terase circulare... Priveliştea e înălţătoare şi stranie în acelaşi timp.

Dar aici, pe Michigan Avenue, ne continuăm drumul destins spre muzeu, acum întrebând pe câte cineva unde este străduţa cutare (în care am găsit o casă curioasă de la începutul secolului), acum făcând un mic ocol spre lac (faţă de care toate străzile centrului merg

paralele), acum căutând ciudata compoziţie metalică plantată de Picasso într-o piaţetă din faţa *building*-ulm imens al primăriei (unde, chiar acum, o orchestră simfonică se produce în aer liber)... După care, la numai câţiva paşi de artera principală, ne pomenim pe nişte ulicioare suspecte, cu proxeneţi cu păr sârmos şi maxilare puternice, cu firme şi vitrine de cinematograf vulgare, la marginea nu numai a pornografiei, dar şi, ce-i încă mai grav, a gustului prost şi umilitor.

...Şi aşa, din contraste, oraşul trăieşte viu şi violent şi ţi se impune. Dar cea mai puternică impresie ţi-o lasă „Chicago Art Institute“, acest sanctuar al artei de pe toate meridianele şi din toate timpurile, care şterge şi face să pară nesemnificative muzeele de ceară împinse în cale, ca unică alternativă, de alte oraşe de până acum. Ca într-o încercare supremă de a recupera ceea ce istoria lor nouă nu le-a permis să aibă, ambiţioşii din Chicago au achiziţionat capodopere şi le-au adus în adăpostul colecţiilor particulare, apoi al muzeelor, unde săli întregi poartă nume de donatori ce se fac astfel cunoscuţi posterităţii. „Art Institute“ este un summum al acestui orgoliu recuperator. Până la ora de faţă mi se pare muzeul cel mai bogat din America, dacă „National Gallery“ din Washington şi mai ales „Metropolitan“-ul newyorkez nu vor răsturna această întâietate. De la arta extrem orientală - indiană şi chinezească - aleasă cu mare grijă şi numai prin piese de mare valoare - până la arta măştilor şi statuetelor culturilor africane şi la ulcioarele peruviene în formă de cap de pasăre, sau de animal, sau de om; de la pictura italiană prerenascentistă la cea flamandă şi germană din perioada Renaşterii, de la realiştii şi impresionştii francezi (Monet şi Degas, mai ales) la câţiva Brâncuşi, câţiva Arp, nenumăraţi Picasso, la splendizi Chagall, Giacometti, Moore, la pictura complet geometrică purtând nu ştiu ce titluri şi semnături şi prezentând în câteva rânduri pânze complet negre sau complet albe; până la uriaşe portrete pictate cu nemaipomenită migală, încât trebuie să dispui de o conştiincioasă atenţie pentru a observa că nu sunt fotografii mărite; până la ultimele experimente, constând din sprijinirea de un zid a unei mături şi din afişarea alături a fotografiei măturii sau din rularea neîntreruptă la televizor a unui minuscul film cu un bărbat care îşi mişcă braţele pentru a-şi arăta muşchii - în totul, de la marea artă a Evului Mediu la disoluţia (cine ştie dacă nu creatoare, până la urmă) de azi, se simte dorinţa de a discerne, de a selecţiona cu fineţe, de a oferi cu precauţie...

Ana Blandiana, *The Chicago Picasso*

Am părăsit muzeul târziu, odată cu ultimii gardieni - aceşti foarte politicoşi şi elegant costumaţi soldaţi de operetă, care la ieşirea prin uşile din dos păreau din nou inşi cu personalitate, unii poate studenţi cu *job*, alţii oameni îngreunaţi de familii, pornind, dintr-o dată grăbiţi, spre treburile lor omeneşti, reînviate.

Cu un taxi am traversat oraşul până în campusul uneia din cele cinci universităţi, cea mai importantă fără îndoială: „The University of

Chicago“. Şoferul e un ceh tânăr şi cumsecade, care, din cele ştiute de la bunicii săi, rezidenţi pe vremuri la noi în ţară, ne spune complezent câteva vorbe şi localităţi româneşti. Prin străzi cotite la infinit ne transportă, pe traseul cel mai economicos, în campus. Aici e locul unde s-au desfăşurat cercetări ştiinţifice cât pentru o ţară întreagă, numeroase distinse cu Premiul Nobel, fie de-am aminti-o numai pe cea a lui Enrico Fermi, care la 2 decembrie 1942, în plin război, ducea la prima reacţie nucleară în lanţ controlată, spre a nu vorbi detaliat de altele, în fizică, chimie, medicină etc. Regăsim peisajul acela binecunoscut de la Iowa City şi Austin, dar aici având mai multă patină şi nobleţe: clădirile roşii, crenelate, „englezeşti“, ale facultăţilor, vilişoarele sufocate de vegetaţie, aleile liniştite pierdute în grădini, pe care numai tăbliţele de lemn plantate la răscruci, pe trotuar, ca nişte săgeţi indicatoare pe o potecă de munte, le indică drept străzi în toată puterea cuvântului...

Aici, într-o casă modestă, semănând cu toate celelalte, locuieşte Mircea Eliade[2]. Am ajuns cu câteva minute mai repede la întâlnirea pe care ne-o fixase încă din ajun. Tocmai când verificam numărul casei, l-am văzut venind agale din partea opusă a străzii. Nimic nu ne putea face să ştim că este el, nu mai semăna cu fotografiile degajate şi oarecum orgolioase din tinereţe, nici cu întreaga sa literatură, pătrunsă de o mare siguranţă a spiritului, de o provocatoare, incitantă exactitate a detaliului. Venea spre noi un om încercat de viaţă, deşi purtând în pas o demnitate nemărturisită, o aură a senectuţii suportate cu mândrie. Un intelectual liniştit, aşa cum poţi vedea mai degrabă pe străzile studioase ale Bucureştiului, decât cum ne aşteptam să vedem aici, la Chicago. Felul cum ne zâmbea, acea lumină familiară, protectoare pe care i-o citeam pe faţă ne erau de asemenea cunoscute, venind de departe, dintr-un ritm vechi al memoriei noastre.

Timp de câteva secunde nu am fost siguri, abia când ni s-a adresat româneşte n-am mai avut nici un dubiu. În apartamentul de la etaj, împreună cu soţia care-i ocrotea cercetarea şi-l punea la adăpost de ameninţarea lucrurilor practice şi prozaice, am stat de vorbă îndelung, după care am luat masa la un restaurant al campusului şi din nou ne-am întors aici, până aproape de miezul nopţii. Interiorul e zidit de cărţi, iar printre ele, în luminişuri tandre, lucruri româneşti, icoane pe sticlă, obiecte vechi care au răzbit aici, în această a doua viaţă, aduse de cunoscuţi, de prieteni. Am găsit aici multă dragoste pentru tot ce a lăsat acasă, pentru tot ce e autentic, pentru tot ce continuă o tradiţie din a cărei descifrare viaţa omului care ne găzduia astă-seară îşi făcuse un ţel neîntrerupt Şi o curiozitate pentru ce este acolo, în depărtarea pe care o vedeam cu toţii, acum, cu ochii umezi, nici unul din noi mai puţin nostalgic, legaţi de acel pământ prin rădăcini misterioase, neexplicate...

Aici, în cetatea cosmopolită şi dură, pentru care zâmbetul şi blândeţea pot părea semne ale slăbiciunii, ne întâlneam cu cel ce fusese până azi doar un nume stimat, şi încă o dată ne convingeam că, oricât de departe de patrie, românii nu fac decât să-şi scurteze mereu distanţele, să se apropie dureros de ea, pe mările spaţiului şi timpului. Legaţi de trecut prin sentimente, aşa cum iobagii erau legaţi de pământ prin legi, ne simţeam nepotriviţi şi bizari în această lume unde momentul este rege, iar cerul pe sub care treci este Dumnezeu.

[2] În ediția din 1979, din cauza cenzurii, numele lui Mircea Eliade nu a putut să apară explicit, autorul îl amintește sub numele de „Gânditorul”.

Ziua a 132-a:

NIAGARA: NATURĂ ŞI SPECTACOL

Lucrurile senzaţionale pot fi ucise şi cu vorba: din copilărie am tot auzit rostindu-se „Niagara“ - în lecţii, în glume, în comparaţii. Şi iată că e destul să fii la faţa locului: numele defunct învie în realitate extraordinară.

Ca şi Grand Canyon, Niagara ţi se dezvăluie brusc, dintr-o singură fulgerare. Însă pe urmă simţi, tot atât de simplu, că nu vei mai putea înainta cu înţelegerea: pasul se opreşte la marginea genunii, iar raţiunea la marginea frumuseţii. Te abandonezi contemplării şi te simţi umilit că descrierea a ceea ce vezi nu va putea să fie decât o schemă, o cronică, dar nu un tablou.

... Pentru că Niagara este mai degrabă inefabilă decât grandioasă, neaşteptată decât superbă. Ea este mai mult decât un peisaj: un spectacol total, regizat meticulos, cu pregătiri, cu gradaţii, cu surprize.

Încă de la mare distanţă se aude un uruit formidabil de angrenaje, un tremur de moară la proporţii planetare. Dar, paradoxal, în momentul când ajungem aproape şi ni se dezveleşte cascada, zgomotul se reduce şi se vătuieşte, ca şi cum ar fi fost întors un buton de amplificator, ca şi cum simţurile celelalte, copleşite de văz, ar refuza să mai funcţioneze, lăsând totul pe seama ochilor.

Imaginaţi-vă, pragul de sus al cascadei este la nivelul tălpilor noastre. Spre noi se îndreaptă acum o masă uriaşă de ape orizontale, venind încet, cu oarecare zăbavă, cu o viteză lentă, provizorie, ca un puhoi de după dezgheţuri. La buza prăpastiei, masa aceasta lichidă are un mic recul în sus, se transformă într-un tăvălug puternic, gros. răzbunător, şi se aruncă apoi în neant, în împărăţia albă de dedesubt.

Poporul infinit de stropi, care venea de veacuri nedespărţit, ca la o manifestaţie, a acceptat parcă în acest moment o sinucidere colectivă. Până la aproximativ o treime din adâncimea cascadei, el mai încearcă să-şi păstreze forma, solidaritatea - disperat, năucit şi şovăitor ca şi cum un amfiteatru întreg ar lua-o la vale şi s-ar trezi lunecând în gol. Dar pe ultimele două treimi echilibrul se strică şi potopul de ape îşi pierde materialitatea, se zbate încercând să o apuce iarăşi în sus, se desface în picuri şi spume, în ceţuri şi chiciuri, în promoroacă şi irizări. Impresia este că s-a rupt cerul şi că din el a ieşit un vis alb şi strălucitor, care a luat cu sine lumina de dincolo de nori, a soarelui. Peste o secundă, acolo, jos de tot - unde se termină lacul Ontario şi începe lacul Erie: grămadă de stânci, de zăpezi maculate şi de bulboane negre - totul este deja sfârşit. Apele se odihnesc murdare, balansând rar în bălţi negre, energia spectacolului consumat aşa de repede îşi aşteaptă parcă o nouă întrebuinţare.

Din păcate, ca spectacol, dar ca spectacol lucrativ, este văzută Niagara şi de administratorii ei. Spre deosebire de Grand Canyon, unde pietatea era respectată aproape fetişist, pe scena turistică a cascadei trebuie să se întâmple fără încetare ceva excitant. Ascensoare cu vizitatori îmbrăcaţi în combinezoane impermeabile coboară în galeriile de sub cataracte, bărci speciale preiau această încărcătură şi o plimbă în unghiul mort al căderii, alte vase ies în largul lacului, de unde perdeaua de ape poate fi admirată frontal. Dintr-un turn se poate admira ansamblul, dintr-un magazin turistic se pot cumpăra milioanele de nimicuri legate de cascadă, aliniate uniform în rafturi ca soldaţii într-o cazarmă. Seara, zeci de reflectoare colorate transformă panorama în joc de lumini, iar împrejurimile, ca şi când atâta feerie ar putea să strice echilibrul spectacolului, sunt ticsite de localuri cu „tuneluri ale morţii“, figuri de ceară macabre şi filme de groază. Acest *exciting* al locului este de altfel tradiţional: încă în 1829 a început la Niagara un serial de performanţe acrobatice pe cont propriu, care nu s-a întrerupt nici în zilele noastre, când riscul este teoretic interzis prin lege. Feluriţi cascadori şi artişti încearcă traversarea sau coborârea

abisului, fie pe sârmă, cu prăjina, fie în bărci, butoaie, anvelope de cauciuc etc. Unii izbutesc şi sunt imortalizaţi în broşurile dedicate supravieţuitorilor Niagarei, cei mai mulţi însă eşuează şi sfârşesc în spitale sau cimitire. Altă categorie de victime - cele provenite din accidente şi sinucideri (loc preferat, ca şi Golden Gate Bridge din San Francisco) - atrage după sine existenţa altor „performeri“: aceia care se fac celebri salvând pe imprudenţi sau strângând recolta de cadavre de pe fundul agitat al cascadei.

Dar - cu una, cu alta - Niagara reuşeşte să fie aşa cum o sfinţeşte ochiul fiecăruia, aşa cum o prind nenumăratele aparate de fotografiat care ronţăie imagini pe belvederile sale, aşa cum are noroc fiecare spectator de soare, de căldură, de vânt.

După o plimbare de jumătate de oră prin împrejurimi, ne întoarcem şi o regăsim în altă dispoziţie. Încă de la sute de metri ne sufocă o burniţă măruntă, deşi cerul este senin. Bănuind că sunt pulberile ei fine aduse de vânt, ne apropiem, dar bolta nu se mai vede curând, este cuprinsă acum şi ea de ceaţă, care formează o continuitate cu stropii cascadei, încât curiozitatea constă acum din a afla unde este punctul lor de unire, unde este iluzia şi unde realitatea, unde începe cerul şi unde se sfârşeşte pământul. Peste o clipă, stropii se diferenţiază de ceaţă şi ar vrea parcă, grei, să se caţăre îndărăt, spre înalt, ca un nor care ar fi ieşit din pământ şi ar năzui să se ridice spre un cer pe care îl caută. Ciudat, mai târziu, un vânt călduţ te îmbracă din când în când în mătase caldă, iar spuma diafană pe care o aduce se transformă, la cea mai mică rază trimisă de soare, în curcubeu de o clipă. Numai sus, acolo unde Ontario se pregăteşte de pieire, apa curge fără încetare, calm, galben, verzui, ca un brâu larg de înţelepciune şi de forţă, şi e destul s-o priveşti mai mult ca să te simţi mai bun şi mai tare. Aş vrea, în clipa asta, să-i pot face s-o vadă pe cât mai mulţi din prietenii şi chiar din inamicii mei, pentru a le oferi această lecţie de bucurie în faţa eternităţii pe care ştie s-o scoată natura chiar în momentele ei de discontinuitate, de moarte temporară.

Aici e limita dintre Statele Unite şi Canada, şi e greu de spus dacă veveriţa zbârlită şi cabotină care se lasă fotografiată de la un sfert de metru, oferindu-şi chiar şi profilul, ca o actriţă, a coborât dintr-un arbore aflător dincoace sau dincolo de frontieră...

Ziua a 133-a:

DESCULŢI PE TROTUARUL FIERBINTE

Autogara din Washington este o rotondă, cam ca aeroportul Băneasa, dar realizezi imediat că a rămas mică faţă de amploarea oraşului. Ieşiţi în stradă, despăturim harta şi încercăm să evaluăm cât avem de mers până la destinaţie. Nu pare greu: străzile Capitalei, ca şi cele din alte locuri de pe coasta răsăriteană, sunt botezate după un sistem matematic, de la un oraş la altul diferind doar simbolurile şi felul cum sunt puse în pagină. Aici, străzile de pe orizontala hărţii poartă nume de litere, iar cele de pe verticală nume de cifre. Casele au şi ele numere de ordine, dar în general pentru indicarea uneia din ele se precizează doar întretăierea cea mai apropiată (o cifră şi o literă) plus - pentru o şi mai rapidă orientare - partea de oraş, indicată prin iniţialele punctelor cardinale. Scădem deci „literele“ pe care le avem de mers înainte şi „cifrele“ pe care le avem de făcut la dreapta şi totul ni se pare floare la ureche. Binecuvântăm pe urbanistul care a imaginat aceste simetrii şi o pornim cu bagajele, agale, spre destinaţie...

Washingtonul nu are metrou, dar are o reţea foarte dezvoltată de autobuze. Curând vom regreta că nu ne-am interesat de unul şi că am preferat aventura pedestră. Este una din acele zile sucite de primăvară în care ţi se pare caraghios că te-ai lăsat înşelat de răcoarea dimineţii,

neprevăzând că va veni o amiază toridă. Ca o dovadă cât e de cald, cu cât înaintăm spre centru, pe peluzele verzi, cu iarba tunsă scurt, militărește, şi totuşi mătăsoasă, elastică, zărim tot mai multe grupuri de funcţionari în pantaloni şi cămaşă, desfăcând pacheţele cu mâncare sau pur şi simplu jucându-se, alergându-se, hârjonindu-se sau stând întinşi pe spate, într-un chip sobru şi colegial, lipsit de pasiune şi de multă veselie, cu o interiorizare, cu o stăpânire de sine tipic americană. Se vede că nu fac în fiecare zi acest lucru, dar că azi, fiind întâia zi de primăvară - sau unul din începuturile primăverii, căci vremea instabilă ne-a mai dat de câteva ori iluzii - îşi permit această excepţie. Sau - invers - că îşi pot permite acest lucru oricând, deşi se află în perimetrul oficial, în faţa băncilor şi ministerelor în care muncesc, dar că şi-au rezervat această libertate doar pentru azi, când vor să sublinieze prin gestul lor că e întâia zi de primăvară... Sau una din întâile zile de primăvară,..

Cu geamantanele noastre (s-au adunat iarăşi multe, căci am cumpărat între timp numeroase cărţi şi câteva ziare voluminoase cât nişte saltele, de care nu mă îndur să mă despart înainte de a le fi despuiat cu foarfecă), înaintăm printre membrii ciudatului picnic, care - ni se pare numai, sau într-adevăr?.., - trag spre noi cu coada ochiului. Dar nu atât aceste priviri, cât soarele necruţător, oboseala şi ora care înaintează repede pe cadran ne obligă să oprim expediţia înainte de a fi ajuns în dreptul Casei Albe, de unde - după planurile noastre - ar fi urmat s-o cotim la dreapta. Greşeala a provenit din proasta estimare a distanţelor, mai precis din faptul că Washingtonul este un oraş-grădină, unde două străzi mărginesc de fapt nu un careu limitat de beton, ci o frântură neîngrădită de natură. Aflăm mai târziu că 2.500 de hectare din suprafaţa lui sunt parcuri.

Cu un autobuz parcurgem în câteva minute drumul rămas, mărinimos anunţaţi de câţiva voluntari că am ajuns, cu grija pentru oaspeţi pe care numai în tramvaiele bucureştene o mai observam când locuiam în provincie.

Destinaţia este un hotel pentru tineri („*International Youth Hotel*“) despre care aflasem încă la Iowa City, notându-ne conştiincios adresa. O vilă - de fapt - cu aspect foarte banal, în marea de verdeaţă a acestei capitale fără zgârie-nori, care nu încetează să ne surprindă şi să ne liniştească. Dar găsim uşa zăvorâtă şi nu se simte înăuntru nici o mişcare. În sfârşit, un cap zburlit la un geam de la etaj, şi aflăm că hotelul este închis zilnic între orele 10 şi 16 pentru curăţenie şi că - oricum - va trebui să ne înscriem şi să plătim nişte taxe în clădirea de vis-à-vis. Dacă ne-am îndărătnicit să ne considerăm tineri, atunci haide să trecem drumul şi să ne supunem acestui regulament curios!

Două tinere somnoroase, foarte mirate că mai au din când în când câte un muşteriu (hotelul nu e al lor, ci al unei societăţi unde şi-au găsit şi ele o leafă!) ne poftesc într-o odaie şi ne completează o legitimaţie. Costul acesteia - şase dolari - ni se pare o mare risipă, dar el ne va permite accesul şi în hotelurile din alte oraşe, inclusiv din Europa. În schimb, preţul pentru o noapte este incredibil de scăzut: 1,75 dolari, plus un dolar pentru aşternuturile curate. Se presupune, deci, că unii ar veni cu aşternuturile lor?

Aşa este, deoarece la 4 p.m., când ne înfiinţăm la uşa hotelului, observăm că majoritatea celor ce aşteaptă să intre, ca noi, sunt excursionişti, tineri firavi pe lângă imenşii bocanci cu tălpi ţintuite pe care-i poartă, pe lângă pantalonii bufanţi ca ai celor mai feroci vânători şi, desigur, pe lângă cocoaşa covârşitoare a rucsacului kaki. Desigur că, în adâncul misterios al acestor saci de voiaj, cei mai mulţi - buni cunoscători ai regulamentului - vor fi pus şi un cearşaf şi o pernă. De altfel, iată, în lobby-ul hotelului (acesta seamănă şi în interior cu o casă dintr-un film englezesc), pe masa cu tablă de şah, lângă balansoarul de pai împletit şi canapelele adânci de piele maro, o fată calcă tocmai acum nişte albituri, cu aerul cel mai casnic cu putinţă. Încă un lucru pe care trebuie să-l aflăm: deşi pensiunea este „mixtă“, fetele vor dormi în dormitoarele de fete, iar băieţii în cele de băieţi (camere mari, cu paturi suprapuse). - „Dar avem geamantane comune“ (suntem singurii posesori de geamantane din această populaţie). - „Câte zile staţi?“ -

„Cinci.“ - „Pentru două nopţi vă pot lăsa la nr. 9, singura cameră matrimonială. Poimâine va sosi o excursie din Europa, iar camera a fost rezervată profesorilor.“ Cel ce ne spune aceste lucruri e un student care - şi el - îşi face aici un job din a repartiza pe noii-sosiţi în camere.

Odaia e foarte aproape de bucătărie şi de camera frigiderelor. Vom avea posibilitatea să ne gătim singuri, ca la Iowa City, economisind sume importante din bugetul alimentar. Şi, dincolo de orice economii, ne era dor de o mâncare caldă, de intimitatea - dacă vreţi să credeţi - a unei bucătării! Ne plasăm alimentele în frigiderul nr. 2 şi, pe o masă lungă, apoi la soba cu plită imensă, imaginăm primul meniu. Doi băieţi, privindu-ne cu o insistenţă cam misterioasă, încearcă să ne ghicească naţionalitatea după specificul mâncărurilor gătite. Într-un târziu ne mărturisesc ce intenţie au avut şi recunosc că n-au putut ghici. Poate n-am reprezentat noi bine specificul naţional, sau poate - mai mult ca sigur! - n-au mai văzut ei români în această casă... şi atunci, dându-se bătuţi, facem cunoştinţă. Sunt veteranii hotelului, unul stă aici de opt luni, iar celălalt de şase; primul este în aşteptarea unei slujbe, celălalt urmează să dea un concurs muzical. Seara, la o veioză, cu abajurul format din ţurţuri translucizi, ca-n vremea bunicii, primul citeşte ofertele de serviciu de prin ziare şi formează numere la telefonul public din salon; la un pian nu prea de curând acordat, dar, oricum onorabil, celălalt se exersează pe două valsuri de Chopin. Salonul nu este mare, dar are un colţ pentru toţi locatarii. Majoritatea se uită la televizor. Aici gusturile sunt mai greu de împăcat, dar oricum, prin selecţie naturală, au prioritate locatarii cu stagii mai vechi. Cei veniţi azi n-au încă nici glas, căci li se pare o fericire prea mare să fi găsit un loc atât de paşnic într-un oraş atât de necunoscut.

— Aveţi grijă, hotelul se încuie la 10 seara - inclusiv frigiderele: dacă aveţi de gând să veniţi mai târziu, cereţi o cheie, puneţi-vă ceva de mâncare în cameră - ne strigă chopinianul de la pianul său, suprapunându-şi registrul vocal valsului cu care bruiază westernul de la televizor.

Şi, din prag, ne întoarcem. Împrumutăm o cheie de la responsabil şi ne aşezăm pe noptieră o bucată de pâine şi un pachet de lapte, unul din acele mici ghiozdane de carton pe care e desenată o vacă verde cu ugerele doldora...

Cât de liber te simţi pe o stradă nouă, într-un oraş nou, fără bagaje şi, mai ales, având în buzunar cheia unei case în care locuieşti. Cunoscutul sentiment se repetă.

Strada pe care mergem acum o vom străbate zilnic de două, de trei sau chiar de patru ori. Este „16th Street“, artera marilor hoteluri (Washingtonul are 130!). Când ţi-e lumea mai dragă auzi un ţignal ca de poliţist - dar de fapt de comisionar - chemând un taxi în faţa intrării imperiale, unde un boss solid, înconjurat de valize ca o cloşcă de pui, trage din trabuc impasibil, ca-ntr-o caricatură anti-imperialistă, aşteptând să se rezolve problema, parcă valizele nici nu i-ar aparţine. Omul de serviciu fluieră, iar se zbate, şi în sfârşit deschide portiera şi-i aranjează valizele în portbagaj cu o pedanterie care cere răsplată şi care intră în profesionalismul lui.

Printre peluzele altfel liniştite, cu miros de trandafir şi magnolia, cu jeturi de arteziene, ale lui „16th Street“, pietonii sunt puţini şi mersul lor foarte calm dă impresia că te afli într-o staţiune de odihnă. Bătrâni cu baston şi ochelari sunt duşi de braţ cu oarecare servilism de emuli slabi şi lipsiţi deocamdată de personalitate. Senzaţia este că te afli în pauza unui congres ştiinţific. Încep să se perinde apoi clădirile, părând pustii, ale ambasadelor. Cea a Nigeriei - mai răsărită şi mai impozantă decât celelalte (în temeiul, poate, al provenienţei de acolo a multor negri americani?...) - apoi altele, şi altele...

O stropitoare-cisternă aruncă pânze de apă pe asfaltul încins, şi apa se încălzeşte atât de brusc încât parcă se simte cu ochiul liber. Ţinta vagabondării noastre de astă-seară este Casa Albă, pe care o ştim aşa de bine din fotografii şi ilustrate, că şovăim aproape s-o vedem spre a ne mai amăgi impresia reală. Cu aceeaşi teamă superstiţioasă -

Romulus Rusan, Casa Albă, Washington

sau poate chiverniseală a amintirii - o evitasem azi-dimineaţă, când o întrezărisem printre coroanele de arbori, dincolo de grupurile de funcţionari. „Casa“ luminată *a giorno* la ora aceasta, decupată din întuneric, pare mai mică decât este, probabil. Pe creştet flutură, neobosit, steagul cu stele şi dungi. Lângă grilajul imensei curţi, un manifestant ţine în mâini o pancartă, păzit de un poliţist impasibil, curios, parcă, dacă şi cât va mai dura acest spectacol ce-l răpeşte confortului din camera de gardă. Slăbiciune capitalistă!

Ne oprim la o distanţă convenabilă şi privim celebrul edificiu pe care - fiind copil - îl identificam cu diminutivul său din romanţa „La căsuţa albă“, dar pe care, crescând mai târziu şi revenind la realitate, l-am apropiat tot mai mult de semnul puterii şi importanţei sale obiective, până la a ajunge la concluzia, în acest moment realizată brusc şi aproape dureros de clar, că de aici, de dincolo de acest grilaj, şi de acest gazon, şi de acest nemulţumit, şi de acest păzitor al ordinii, din clădirea cu aspect paşnic şi livresc, se decide - măcar teoretic - soarta unei mari părţi a globului pământesc: din clădirea cu coloane albe şi Iogii curbate, a cărei temelie o punea George Washington, singurul preşedinte al Americii care n-a apucat să locuiască aici..., din clădirea despre care îţi dai seama că iniţial fusese foarte mare, când importanţa ei era mai mică, dar că - importanţa ei crescând - a devenit neîncăpătoare, rămânând mai degrabă un simbol decât o construcţie...

Mai mult nu avem ce vedea acum... Ne vom întoarce agale spre hotelul a cărui cheie o avem în buzunar şi care are cinstea de a se afla - prin ce ironică îngăduinţă? - pe acelaşi meridian al oraşului („16th Street“!) cu una din cele mai celebre case din lume. Un gură-cască ne spune că reşedinţa preşedintelui poate fi vizitată la anumite ore, în anumite zile ale săptămânii, de către oricine doreşte, *free* - gratuit... (*Free*, cuvântul acesta - în sensul originar însemnând „liber“ - determină aici nu numai libertatea, ci şi garanţia ei valorică!)

Ca să valorificăm acest sens, ne hotărâm să facem drumul de întoarcere desculţi. Şi într-adevăr, parcurgem cele vreo două mile ale arterei cosmopolite cu tenişii ţinuţi de şireturi, în mână. Trotuarul e atât de fierbinte încât curând nu ne mai simţim tălpile şi trebuie să te răcorim pe iarba proaspăt udată a peluzelor. Ana, mai apropiată decât mine de aventurile şi nonconformismele tinereţii, e fericită, şi bucuria i-ar fi poate şi mai completă dacă cineva ar lua act, s-ar indigna ori ne-ar admonesta pentru cutezanţa noastră.

Dar nimeni - acum - din oamenii din faţa hotelurilor de lux şi a ambasadelor, nimeni din cei ce ar trebui să se simtă lezaţi de această libertate pe care ei n-o au, nimeni nu pare să ne dea vreo atenţie.

Ceea ce umbreşte puţin din bucuria acestei victorii.

Washingtonul - îmi pare rău că o repet mereu - e un oraş-grădină, un anti-oraş. El este primul din istoria lumii care a fost proiectat

anume şi exclusiv pentru a fi capitală. În 1792, George Washington şi Thomas Jefferson - doi din marii întemeietori ai Americii - i-au încredinţat inginerului francez Pierre Charles L'Enfant, fost luptător în armatele revoluţionare, misiunea de a imagina aici, pe malurile păduroase ale Potomac-ului, capitala statelor federalizate. Înainte de a fi primit numele fondatorului său, oraşul se şi numea Cetatea Federală. La înfiinţare se împlineau trei secole de la debarcarea lui Columb pe ţărmul Americii şi momentul a fost special ales pentru a se pune, simbolic, piatra de temelie. Trecuseră 17 ani de la proclamarea independenţei şi Statele Unite, ieşind din *melting pot*-ul inconştient în care se amestecaseră până acum destine şi indivizi disparaţi, se considerau singura naţiune care se năştea singură pe sine însăşi, care îşi avea viitorul în propriile mâini. Crearea unei capitale artificiale făcea parte din acest viitor conştient imaginat de părinţii naţiunii. Ea era aşezată atunci oarecum centric („Vestul" Americii încă nu exista...) şi, crescând din nimic, nici unul din statele federale nu se putea supăra că nu o are pe teritoriul său. Neutralitatea era asigurată şi prin crearea Districtului Federal Columbia, un fel de mic „stat" în jurul Capitalei, ai cărui locuitori nici n-aveau (până în 1960) drept de vot. Prima clădire oficială a fost Casa Albă. Pe urmă au fost atacate clădirile Congresului, Senatului, Bibliotecii, Curţii Supreme... Oraşul avea pe atunci mai mult străzi decât case (subiect a numeroase glume în epocă...) şi el a fost umplut pe rând cu imobile, ca o tablă de şah pe care se aşază treptat piesele. Pentru a păstra armonia, înălţimea clădirilor a fost plafonată la înălţimea Capitoliului. Industria a fost interzisă prin definiţie. Numai mici întreprinderi alimentare, apoi treptat ateliere de suveniruri pentru turişti, o fabrică de hârtie şi o serioasă poligrafie, căci Washingtonul este sediul unei prese foarte puternice, ca şi al unei birocraţii prin mâinile căreia trec zilnic tone de hârţoage. 90% din populaţie este prinsă în serviciile oficiale - în ministere, muzee, institute de cercetări -, abia restul intrând în sfera producţiei materiale. Ca urmare, oraşul are o viaţă tihnită, aproape balneară (deşi se află pe locul 8, ca populaţie): locuitorii (foarte mulţi - majoritatea - negri) preferă plimbările pe bicicletă; când în faţă şi în spate se ataşează şi o coşniţă (uneori un scăunaş pentru un copil), vehiculul este la fel de util ca o maşină, dar mult mai ieftin.

Alte spectacole obişnuite: tineri cu saci de spate în care şi-au cocoţat moştenitorul: peste tot, acest tip de deplasare este uzual, dar aici el se încadrează într-o ambianţă. Apoi, bătrânii care preferă să poarte de zgardă un câine; am văzut - ceea ce în sobrietatea de aici poate fi considerat un lux - extrem de mulţi câini, de rasă sau nu, aşteptaţi cu răbdare la fiecare stâlp - nu atât de mulţi, poate, ca în Franţa, dar oricum, dând oraşului o frivolitate şi miresme aproape franceze. Am văzut în parcuri mai mulţi crosişti ca oricând, mai multe partide de baseball ca oriunde. De peste tot, vegetaţia năvălind, înghiţind clădirile ca pe nişte cuburi pentru copii. În toate un aer de idilică, paradoxală provincie..., ca oriunde inutilul este lăsat să se considere cât de cât util.

Ziua a 134-a:

ZIUA MEMORIEI

În ziua a doua washingtoniană, am pornit-o de dimineaţă spre marile sanctuare ale capitalei. Dacă secolul XIX i-a dat naştere, sfârşitul lui şi prima parte a secolului XX au fost perioada care a dăruit capitalei memoria, conştiinţa istoriei. De acum datează marile instituţii culturale şi muzeistice şi mai cu seamă cele trei monumente memoriale înălţate preşedinţilor însemnaţi ai naţiunii. Ca să ajungem la ele, ne abatem din nou pe la Casa Albă, triajul cotidian al drumurilor noastre şi - fiindcă observăm că în latura din stânga a edificiului s-a format o imensă coadă - ne oprim puţin, cu gândul să descifrăm fenomenul. Coada se

mişcă foarte alert, aproape în pas de stradă, flancată din cincizeci în cincizeci de metri de un agent de ordine, care serveşte mai mult de jalon căci, ca peste tot, se păstrează o disciplină aproape de neconceput pentru temperamentul unui european. Deducem că sunt orele de vizitare a Casei, ezităm la început, dar apoi ne lăsăm ispitiţi de viteza înaintării (cei pe care îi reperasem ca fiind ultimii, intră acum pe poarta larg deschisă) şi ne înscriem în rând. Până la intrarea în clădire (în curte, lungimea cozii, şerpuită, fusese şi mai mare decât în stradă) facem exact treisprezece minute. Vizitarea numeroaselor săli, birouri durează încă vreo câteva minute, după care ne pomenim din nou în curte, expandaţi ca nişte aburi netrebuincioşi. Ni se spune că am parcurs aproape întreg parterul (itinerarul cotit nu ne-a permis să ne dăm singuri seama), cu excepţia unui birou unde preşedintele primea tocmai atunci nişte ziarişti. La etaj nu se urcă, acolo fiind locuinţa privată a şefului statului. Reajunşi în stradă, privim coada, care nu se mai sfârşeşte, cu un aer de superioritate şi, încercând să recapitulăm scurta trecere, rămânem cu un gust de aurărie, de smalţuri, de stucatură, de culori nuanţate obsedant („salonul albastru“, „salonul verde“), de încăperi şi mobile nelocuite, ca de muzeu, care au înmagazinat în ele preferinţele succesive ale celor treizeci şi şapte de locatari şi ale soţiilor lor.

Exact în spatele Casei Albe se găseşte aşa-numitul „The Oval“, loc pentru întruniri populare, dar care acum seamănă cu un vast imaş, amestecând petece de iarbă mătăsoasă cu smocuri înalte, ţepene, cu chelii bătătorite, cu poteci crucişe şi pomi uriaşi în care zburdă veveriţe şi sub care sunt parcate maşini. Nu te-ai mira - este unul din aspectele nonşalanţei americane, atât de utilitare - să vezi aici, în coasta palatului prezidenţial, două echipe învârtind bastoanele de baseball sau întinzând o plasă şi jucând volei. Nu se întâmplă nimic din toate acestea acum, la ora aceasta matinală, cel mult zăreşti o pereche de amorezi întinsă pe gazon într-o poziţie care altundeva ar face să iasă flăcări de indignare din ochii puritanilor.

Monumentele preşedinţilor - trei la număr: al lui Washington, al lui Thomas Jefferson şi al lui Lincoln - sunt tot în spatele Casei Albe, dar verbul acesta - *a fi* - este prea slab: ele domină, ele încoronează, ele fac să trăiască o perspectivă grandioasă de parcuri şi ape, pe care şi-o asumă ca pe un omagiu natural adus eternităţii istoriei. Poate acelaşi rol îl aveau piramidele din valea faraonilor antici. Americanii vin aici festiv, la zile mari, şi îşi înscriu pentru restul vieţii data în amintire, fie că o fac din sincer patriotism, fie din orgoliu, fie din fetişism, fie dintr-un automatism snob. Singurii care trăiesc însă cu certitudine evenimentul sunt copiii, aduşi din toate colţurile ţării aici, să se întâlnească o dată pentru totdeauna cu o istorie pe care sunt învăţaţi s-o continue, ţinând aprinsă flacăra marilor principii constitutive ale naţiunii, de atâtea ori ameninţate să se stingă din indiferenţa, trufia, naivitatea câte unei generaţii. Nu există, cred, copil care să nu-şi dorească să vină aici, să urce în turnul lui Washington, să se plece sub cupola înconjurată cu arbori a iui Jefferson, să urce pe scările lui Lincoln.

Pe hartă, triunghiul acesta memorial apare strâns şi armonios, de parcurs cam într-o oră. Dar optimismul ne dispare curând: făcute pe jos distanţele sunt - iarăşi - mari şi anevoioase. Relieful vălurit este înşelător pentru pas, numerotarea clasică a străzilor este întreruptă de văi, lacuri şi crânguri. Perspectiva amăgeşte ochiul, dând intimitate grandorii. Până la memorialul lui Washington (obeliscul acesta placat în marmoră, dominând întreg oraşul prin silueta lui ciudată: un creion înalt de 169 de metri!) facem aproape o jumătate de oră, căci, în grabă, parcă şi timpul se dilată odată cu distanţele. De sus, de pe dâmbul care domină priveliştea, evaluăm că ne-ar trebui cel puţin tot atâta timp ca să ajungem la memorialul lui Jefferson, care luceşte undeva în vale, foarte aproape, deşi confuz, gălbui-roşcat, printre florile roz şi frunzele verzi ale împrejurimilor sale. Aici, la „creion“, e înghesuială mare. Câteva zeci de autocare cu elevi au descins în parking-ul alăturat şi toată această mulţime mut-fremătătoare a format un şir care nici vorbă să se perinde cu viteza celui de la Casa Albă, pentru că e vorba de o deplasare cu ascensorul, până la vârf şi de revenire, peste alte minute, la sol (cu piciorul, se urcă 900 de trepte!).

Dacă şi la „Jefferson“ e la fel? Ne mulţumim, deci, să vedem ce e de văzut aici (mai bine n-am vedea, pentru că parterul giganticului obelisc e transformat în casierie, bufet şi chiar în *rest room*) şi renunţăm la „Jefferson“ în favoarea lui „Lincoln“, răpiţi poate de priveliştea clară ce se deschide spre acest din urmă memorial.

În josul dealului pe care ne aflăm se deschid tăpşane drepte, ca nişte muchii de piramidă (Ana se dă de-a dura pe acest derdeluş care ar trebui ocolit, iar eu cobor la pas, spunându-mi că am în grijă aparatul de fotografiat), iar de la baza tăpşanelor porneşte spre dreapta un bazin nesfârşit de apă, părând o oglindă lungă care ar servi de axă priveliştii simetrice, de scuaruri şi pădurici, ce se deschide. Acolo, la capătul opus al oglinzii - din luciul căreia ţâşnesc spre înalt stoluri de raţe sălbatice, cu ţipete nostalgice - zeci sau poate sute de trepte urcă spre un templu grecesc. Treizeci şi şase de coloane (numărul statelor americane în timpul lui Lincoln) înconjoară statuia, găzduită în interior, a preşedintelui, ca tot atâţia martori şi apărători ai memoriei sale. Imensă, supradimensionată, dăltuită în piatra galbenă, statuia îl înfăţişează pe Lincoln, într-o poziţie gânditoare, aşezat într-un fotoliu, cu mâinile lăsate pe braţele acestuia, cu ochii - pătrunzătorii lui ochi din toate portretele - privind undeva foarte departe şi în acelaşi timp în jos spre o soartă tragică, pământeană, prevăzută dar acceptată ca atare. Flori de câmp sunt depuse la picioarele jilţului şi atmosfera de aici - cu oameni mai puţini, mai reculeşi, şi neavând la îndemână mijloacele mecanice care să le transforme vizita într-o performanţă tehnică - ni se pare mai apropiată de rostul unui loc istoric.

Într-un alt capăt al oraşului, printre aceleaşi coline verzi care disimulează atmosfera de capitală, se află mormântul unui alt preşedinte-martir: John Fitzgerald Kennedy. Ca să ajungem acolo, la Cimitirul Naţional Arlington, ni se spune că trebuie să ajungem întâi într-o piaţă, de unde vom lua un autobuz. Piaţa este în imediata apropiere a clădirilor guvernamentale şi parcurgem, sub arşiţa grea, un lung drum pe jos până acolo.

Este tocmai ora ieşirii din servicii, iar piaţa - ceva între o uriaşă staţie şi o autogara, fără clădiri şi săli de aşteptare - seamănă cu o pompă care ar scoate oamenii din oraş şi i-ar trimite spre locuinţele lor. Se spune în glumă că Washingtonul se află pe teritoriul a trei state: districtul Columbia, Virginia şi Maryland. Într-adevăr, ca în nişte veritabile dormitoare, navetiştii birocraţi (renumiţii *„commuters“*) se retrag după orele de serviciu, ducându-şi viaţa acolo unde au aer, linişte, spaţiu pentru joaca şi educaţia copiilor. Unele mici localităţi s-au şi unit cu capitala, ca nişte excrescenţe pe trupul ei dreptunghiular şi pedant. Printre acestea şi Arlingtonul, în direcţia căruia este şi cimitirul căutat (se află, formal, în statul Virginia). Dar, ca un făcut, nimeni din mulţimea aceasta, care stă fără treabă şi-şi aşteaptă autobuzele, nu are idee cum ajungem acolo. Până la urmă suntem îndemnaţi să urcăm într-un autobuz - nr. 9, mi se pare - care ne va duce până la un pod, de unde va trebui să o apucăm mai departe pe jos.

Autobuzul ne depune într-adevăr, în jumătate de oră, lângă pod, dar vom constata mai târziu, depăşiţi de un altul, că ar fi trebuit să ne urcăm în acela, care ne-ar fi dus chiar la poarta cimitirului. Ca printr-o compensaţie, parcurgem pe jos podul acesta monumental, putând să-i observăm de aproape şi pe îndelete decoraţiile gigantice - bărbaţi, femei şi cai de bronz alegorici. Podul este un cadou al Italiei făcut poporului american, şi s-ar fi putut ghici cu uşurinţă că e o operă meridională după hedonismul accentuat al formelor. Mai departe, o buclă elegantă de şosele străbătută de vehicule în mare viteză (în oraş vitezele sunt minime) ne pune la grea încercare, neavând, ca pietoni, cum şi pe cine să întrebăm încotro trebuie apucat. Cu puţin noroc, ajungem totuşi la destinaţie, nu înainte de a vedea alt cadou - carillonul cu multe clopote dăruit americanilor de către olandezi, amplasat aici, lângă cimitir, într-un moment de mare inspiraţie, pentru că face un racord evocator între realitate şi irealitate, într-adevăr, el cântă din când în când, polifonic, o aceeaşi melodie, dând ambianţei o notă de reculegere, parcă în faţa puterii destinului.

Fiind un cimitir în primul rând al eroilor (80.000 morminte!), Arlington nu diferă, la prima vedere, de alte cimitire, civile, văzute în America. Aceleaşi plăcuţe dreptunghiulare ca peste tot, plăcuţe de marmură puse direct pe pământ, fără cea mai mică movilă, podoabă, îngrăditură în jur. Numai că aici uniformizarea merge până la dimensiunea, materialul, spaţierea plăcuţelor, încât costişa de câteva hectare seamănă cu o uriaşă compoziţie geometrică, în care se poate găsi o aliniere perfectă, atât în lung, cât şi în lat, şi chiar pe diagonală. O uniformizare de data aceasta înălţătoare, pentru că uniformă a fost şi soarta tragică a morţilor aşezaţi aici în ordinea războaielor în care şi-au dat viaţa. Pe generaţii, vezi înşiruite nume şi grade de băieţi şi bărbaţi care au cuprins în ultima privire locuri străine, de unde au fost aduşi cu onor în această margine de capitală, unde din când în când se trag în amintirea lor salve de tun şi se intonează imnul naţional. Câte o floare sprijinită de tăbliţa de un alb orbitor vorbeşte impresionant de vizita recentă a unei rude. Dar florile sunt, şi ele, fie din material plastic, fie naturale dar învelite în pungi de celofan identice, împingând în aceeaşi nevrută standardizare sentimentele celor ce trec mai târziu pe aici.

De la un punct, în timp de pace, mormintele urmează cronologic, ca filele unui calendar, iar vârstele înscrise pe pietre cresc. Buchetele se înmulţesc şi ele, căci e vorba de veteranii rezidenţi în Capitală, cei care au avut norocul să scape în războaie şi să moară de bătrâneţe, aproape de familiile lor.

Sus, pe colina tot mai abruptă (ca în orice cimitir, înălţimea locului de veci respectă şi aici înălţimea ierarhiei sociale), urmează mormintele generalilor, ale oamenilor din administraţie, ale oamenilor de stat. Pietre groase, fără multe explicaţii, ca şi cum privitorul ar trebui să ştie cine a fost şi când a trăit acel defunct cu nume uitat acum. Pentru a ajunge la locul căutat ne lăsăm călăuziţi de acel instinct febril pe care ţi-l dă automat explorarea locurilor noi, până când ajungem în faţa unui indiciu adevărat - o săgeată simplă pe care a fost vopsit cu mâna „Kennedy Tomb“. De aici încolo mormintele devin şi mai mari, iar cărările mai întortocheate. Pătrundem într-un pâlc verde - un crâng aproape, cu arbuşti fragili şi graţioşi - a cărui margine bruscă se dovedeşte imediat a fi fundalul unei opere de artă, de o simplitate impresionantă. Mormântul lui John Kennedy - o placă dreptunghiulară mare şi simplă, la căpătâiul căreia arde o flacără veşnică - este mărginit în stânga şi dreapta de alte două, mult mai mici, ale fiilor dispăruţi înainte de vreme, înaintea morţii sale năpraznice. Din baza acestor trei lespezi inegale se deschide un semicerc de beton în care sunt gravate fraze din discursurile preşedintelui. Soarta a vrut ca însoţirea cu mormântul celuilalt Kennedy - Robert, cel venit să se aşeze alături, în ţărână, cinci ani mai târziu - să formeze un ansamblu de o rară putere evocatoare şi simbolică. Plasat asimetric, câţiva metri mai jos, în pantă, mormântul acesta este tot o lespede largă, dar peste care se prelinge în perpetuitate o pânză lină şi tăcută de apă. Să fie o comparaţie între temperamentele celor doi fraţi? Oricum ar fi, alăturarea heraclitiană a elementelor fundamentale te duce cu gândul la lumea austeră a antichităţii mai mult decât numeroasele imitaţii de monumente greceşti, cu socluri şi coloane, ce încep din această parte, mai aristocratică, a cimitirului.

Printre asemenea opere bombastice ajungem în creştetul colinei, dominat de o casă - o locuinţă pentru vii în această lume a morţilor. Locuinţa („Curtis-Lee Mansion“) este un fost conac construit de fiul adoptiv al lui Washington, la începutul secolului XIX, pe o imensă plantaţie. Primii morţi au fost îngropaţi în timpul războiului civil, cimitirul extinzându-se treptat pe întreaga suprafaţă. Lângă intrarea casei, pe stânga, este mormântul destul de modest al inginerului L'Enfant. Dar interesantă, de astă dată, nu este înfăţişarea, ci poziţia mormântului: el domină de sus întreaga panoramă a Washingtonului, supraveghind parcă şi arătând autorului cum se împlineşte sau cum nu se împlineşte proiectul său.

De aici spre poarta principală se coboară pe un drum larg, asfaltat, ca o mică şosea, şi în vale, pe un platou înconjurat cu lanţuri şi afeturi de tun, păzit de santinele solemne, înălţat la meditaţie patriotică de

numeroase drapele cu stele şi dungi fluturate în vânt, întâlnim mormântul eroului necunoscut. Santinelele care până atunci stătuseră lejer şi probabil conversaseră, îşi iau la venirea noastră ţinuta încremenită, de gradă, apoi - cât timp rămânem - trag fin cu ochiul la noi pe sub caschetele oficiale, parcă aşteptând, ca de la generaţie la generaţie, o întrebare mai destinsă pentru a intra în vorbă cu noi, aici, lângă mormântul bunicilor şi unchilor lor necunoscuţi.

Dar nu apucăm nici măcar să ne punem această problemă, căci auzim un sunet neaşteptat de motor şi zărim aproape instantaneu autobuzul cel adevărat, autobuzul care ne va culege salvator din această poartă - eroică, dar totuşi funebră - acum, când se lasă înserarea. Din vehiculul care se pune imediat în mişcare - căci noi suntem singurii pasageri la această oră - îi surprindem pe ostaşii din ultimul contingent reluându-şi poziţiile comode şi discutând, poate, scurta noastră vizită. Apoi, în urmă, se lasă la scurt timp încă o poartă - cea de întuneric - a nopţii.

La trecerea peste Potomac (pe un alt pod, acum, decât acela cu oameni şi cai) zărim un jet de lumini epatante, de o strălucire care anunţă o clădire sau un grup de clădiri ieşite din comun. Ne interesăm curioşi şi ni se spune că este „Kennedy Center“ marele complex de săli de spectacol ridicat în ultimii ani ca omagiu adus preşedintelui dispărut. La ora aceasta, dincolo de uriaşele candelabre, bănuieşti rumoarea şi foşnetul, toaletele vaporoase, sunetele de gong, misterul culiselor, micul fast ce precede reprezentaţiile.

Viaţa îşi reia deci înfăţişările ei obişnuite şi chiar monotone, lăsând gloria morţilor să treacă înainte, prea puţin deranjantă şi mereu provizorie povară...

Ziua a 135-a:

VIZE ŞI MUZEE

Cât timp am fost sedentari la Iowa City, casa era atât de departe încât ni se părea inaccesibilă şi renunţam să ne-o figurăm. Ne separau nouă mii de kilometri, dintre care cei de pe ocean puteau fi parcurşi numai cu un anumit vapor, numai la date fixe. Şi ne mai aştepta şi călătoria în jurul continentului, cu peripeţiile şi temerile ei. Înfundându-ne în Far West, apoi în Sudul excentric, simţeam - paradoxal - că, îndepărtându-ne, casa se apropia prin simplul fapt că, pornind în sfârşit la drum, ne îndreptam spre orăşelele coastei atlantice şi implicit spre traversarea oceanului. „Acasă“ se muta temporar aici, pe Coastă, de unde totul urma să intre în linie dreaptă. Acum, ajunşi aici, casa ne-a fugit din nou de sub picioare. Ea este la locul ei adevărat, sau în Europa cel puţin, căci orice vorbă italienească ori spaniolească, de pildă, ni se pare în limba maternă.

Chiar aşa fiind, cu gândul evadat din nou peste ocean, lumea în care am intrat ne este familiară. Din cărţi? Din filme? Poate dimpotrivă, nimic nu a falsificat mai mult America de toate zilele decât propria literatură şi mai ales propria cinematografie. Ca nişte duşmani inveteraţi, acestea - mă gândesc la operele care ai nădăjduit să obţină succesul imediat prin accentuarea violenţei şi senzaţionalului - au schimonosit viaţa străzii în rictusuri înspăimântătoare, au adăugat pe chipul oamenilor măşti cumplite de ură. Iar coborând în strada aceasta mult bârfită constaţi că oamenii merg pe trotuar foarte liniştiţi, că nu tresar deloc dacă îi întrebi cât e ceasul sau încotro trebuie s-o apuci, că maşinile aleargă foarte rezonabil, cu viteze cât se poate de moderate, că din turnuri şi de la etaje nu răsună nici o mitralieră. Ştii totul de

când lumea. Te mai şochează cel mult lăţimea unui bulevard, culoarea ciudată a unei case sau maşini, forma burduhănoasă a cutiilor poştale.

Faţă de locurile pe unde am trecut până azi - locuri în plină schimbare, ori în curs de a se schimba - viaţa este mai aşezată, mai pura şi mai deschisă în clasicismul ei, mai „europeană“. S-a terminat cu muzeele totalitare de ceară, cu cartierele exotice şi cu celelalte *attractions* din ghidurile turistice. Capitoliile nu mai sunt cele mai importante monumente ale oraşului, iar cabareturile *topless* - dacă şi unde sunt admise - îşi au publicul lor limitat. Viaţa în Est a devenit atractivă pe spirale mai înalte.

Muzeele de artă sunt locuri obligatorii pentru turist, fără de care acesta rămâne dator spiritului oraşului. În ele, tot ce părea până acum că reprezintă America devine neesenţial. Strada, la rândul ei, este o a doua scenă obligatorie. Dar, ciudat, ea te acaparează nu prin pitoresc, ci tocmai prin banalitatea ei, prin asemănarea cu străzile Europei. Redescoperirea firescului, faptul că te plimbi în voie, ziua şi noaptea, pe locurile unde legendele şi filmele de sâmbătă noaptea făceau să se audă doar de crime şi împuşcături, mai mult, indiferenţa totală de care te bucuri, putând să umbli - dacă ai vrea - în costum de baie fără să ţi se dea atenţie, iată experienţe pe care le poţi practica până te plictiseşti. Au început să apară şi aici aspecte ale vieţii fără o însemnătate direct profitabilă, cum ar fi o statuie de Moore sau Picasso într-un scuar, un târg al anticariatelor, o coadă la intrarea într-un muzeu. Ceea ce în Europa plină de ifose se numeşte, până la pierderea înţelesului, spiritualitate.

Aici este fundamentul vechi al Americii, locul de start de unde s-au revărsat spre frontiere neastâmpăraţii, aventurierii, inventatorii, oamenii viitorului (sau poate laşii care au fugit de greutăţi?). A rămas spiritul conservator, cumpănit, mai puritan, mai sofisticat, şi adepţii lui - gânditorii, profesorii, diplomaţii, oamenii trecutului.

În rezumat, marile oraşe din America răsăriteană au fost pentru noi - dacă mă gândesc bine - o continuă colindare de străzi şi contemplare de muzee. Adunare de detalii, fără să le mai putem sintetiza pe loc, cu accentul pus mai mult pe aspecte decât pe moravuri. Ajunşi la ultimul salt al călătoriei, curiozitatea se crispează să nu piardă ceva tocmai acum, punându-ne la eforturi până la limita puterilor. Mai mult, în zilele din urmă timpul ne-a fost vămuit nemilos de obligaţii pe care înainte nu le aveam. Va pleca vasul „Michelangelo“ la data stabilită sau, din cauza crizei combustibilului, va fi anulat? Va pleca altul, altă dată? Cum vom trăi până atunci? Preţul biletului va fi majorat? Cu ce vom plăti diferenţa? Curse plicticoase pe la consulate, pentru vize, pe la felurite depozite, pentru obţinerea cutiilor necesare pachetelor cu cărţi, pe la poştă, pentru informaţii despre expedierea lor prin vapor... Nenumărate ilustrate pe care n-am izbutit să le scriem până acum, alegere şi cumpărare de cadouri pentru prieteni, cărţi şi discuri greu de găsit, filme pe care nu le-am putut încă vedea... Mult timp am pierdut cu deplasările dintr-un punct în altul, distanţele fiind imense şi, în anumite direcţii, de neparcurs în absenţa automobilului (localnicii se şi mirau când reuşeam să descoperim autobuze potrivite pentru câte o anumită direcţie...). Şi mai erau vizele... Formalităţile lor greoaie ne-au segmentat viaţa, ne-au transformat şi pe noi în adevăraţi navetişti, obligându-ne să ne trambalăm mereu, în funcţie de programul şi cerbicia consulatelor. Ca nişte oameni moderni, se putea întâmpla să dormim într-o metropolă, să dăm o cerere în alta, să vedem un muzeu în a treia, iar în a patra să dormim în noaptea următoare. Ceea ce, din nou, însemna ore întregi pierdute cu făcutul şi desfăcutul bagajelor, cu găsirea hotelurilor, cu instalarea în ele.

Viaţa călătorilor s-a schimbat. Dar, oricum, cu mâna căzând uneori, de somn, pe hârtie, am scris jurnalul noapte de noapte (nici n-am realizat înainte ce mult timp ne lua!) şi - dormind apoi trei-patru ore - o porneam din nou în expediţia descoperirii oraşului. Aici nu merită şi nu poţi să stai locului. Ne gândim, în schimb, la urcarea în vapor ca la un concediu...

Pentru că strada am vernisat-o în nenumărate rânduri (ba chiar şi locurile de pelerinaj care aici, la Washington, sunt un caz particular al ei), pentru că am reuşit să depunem toate cererile de vize (şi, în

general, odiseea lor nu merită un loc în jurnal), putem spune că a venit timpul despuierii muzeelor. Unde să mergem? E greu de ales. Muzeele americane sunt de o diversitate extremă: fie de prost gust (ca acelea de ceară), fie de un rafinament discret, bazat pe puterea de cumpărare a marilor colecţionari. În Capitală predomină ultima categorie. O perfecţiune grea, de care e greu să te poţi apropia cu cuvintele, respiră din atâtea şi atâtea exponate.

La „Colecţia Phillips“ (particulară) am găsit în materie de impresionism şi post-impresionism mai mult decât în galeria de stat a unei ţări obişnuite. Cred că Franţa ar putea jindui după acea formidabilă petrecere pe yacht a lui Renoir, ca şi după celelalte pânze ale marilor săi boemi şi vizionari din jurul anilor 1900.

După cum Italia ar putea face schimb, fără să piardă, cu formidabila colecţie de capodopere pre-renascentiste din „Galeria Naţională de Artă“. Care este, oare, raportul exact între numărul capodoperelor rămase în Italia şi a celor - incredibil de multe - ajunse aici?

La „Muzeul de Istorie şi Tehnologie“ (ce nume ciudat!, ne-am spus în prima clipă) se observă curând că nu e vorba în titlu de o eroare, nici de un gust eclectic, ci de o concepţie, dacă vreţi, asupra rolului tehnicii în viaţa oamenilor. Având o istorie atât de nouă, datând de fapt de abia din era invenţiilor tehnice, americanii se bucură să poată face această dulce confuzie. În clădirea sobră şi mare, cu trei etaje, a muzeului, au fost îngrămădite mai mult piese de maşini decât hlamide, mai mult obiecte tehnologice decât hrisoave. Uneori, tehnica a jucat rolul de conservant al istoriei şi atunci - decât să vezi pe veşnicii *life-sizes* din ceară - ţi se arată un film despre primul război mondial sau evoluţia întâiului din seria nenumăratelor aparate de filmare. Mai departe, separatoarele de lapte stau alături de biciclete caraghioase, iar locomotiva „Billy Boy“ lângă dantelele din epoca secesiunii. O cofetărie-stil de la 1900 este alăturată rochiilor soţiilor de preşedinţi, puse pe manechine. Pistoalele se învecinează cu uneltele dulgherului, iar plugul cu jobenul şi cu mobilele. Din toate se vede o mare stimă faţă de obiectul anonim, lucrat de o mână de strămoş, stimă izvorând însă nu neapărat din motive istorice, etnografice sau sentimentale, ci din considerente tehnice, de descifrare a unei experienţe. Istoria oamenilor era exprimată prin istoria muncii şi a răbdării.

Muzeul nu era, la ora când l-am vizitat, prea frecventat de vizitatori, dar răbdarea şi curiozitatea cu care câte unul din ei stătea minute, ore întregi, în fata unui acelaşi exponat, luând note şi schiţe, te punea pe gânduri. Era semnul seriozităţii - dusă până la candoare, până la uitare de sine - pe care s-a sprijinit istoria materială a americanilor. Şi - dacă mă gândesc bine - oamenii cu care ne intersectam nu erau numai vizitatorii, ci făceau parte ei înşişi din acest muzeu al muncii şi al lucrurilor, în care fiecare piesă a fost, la timpul ei, rodul unei asemenea concentrări adânci asupra materiei.

În sfârşit, de la acest muzeu până la clădirea Capitoliului - sediul Senatului şi al Camerei Reprezentanţilor - nu e o cale prea lungă, deşi din nou avem această impresie, deja cunoscută, de derută a distanţelor, strecurându-ne printre vastele clădiri ale câtorva „departamente“ (ministere) şi trebuind să ţinem linia dreaptă prin tot atâtea parcuri înşelătoare şi printre bazine ce gâtuiesc numerotarea străzilor. Ajungem astfel la Capitoliu abia cu zece minute înaintea ultimei admiteri a vizitatorilor (care se face în grupuri ghidate). Din greşeală, însă, în partea opusă şi, până ocolim, grupul a şi plecat, iar nouă ne mai rămâne doar să ne mulţumim cu vederea din exterior - foarte grăitoare şi ea - a imensului edificiu. Deşi amplasată aproape de centrul oraşului, aceasta suferă de o anume singurătate oficială, lucru pe care îl subliniază parcă ultimii vizitatori - siluete modeste, covârşite de înălţime - ce ies treptat pe o poartă uriaşă, însoţiţi de gardianul negru care i-a însoţit probabil. Împrejurimile sunt, ca şi în restul Washingtonului, pădurici întinse de fag şi stejar, cu mari luminişuri, unde oricine poate să se întindă, să contemple, să deschidă un caiet sau chiar să desfacă un mic dejun la iarbă verde. Ne aşezăm jos şi privim pe îndelete gigantul acesta care este, se pare, o mândrie a arhitecturii Washingtonului, atât de tributară - în perioada

începuturilor sale - modelelor antice şi clasiciste. Pentru a-ţi face o părere despre Capitoliu, trebuie spus că este (citesc într-un ghid) lung de 229 metri, lat de 107 metri, înalt - în zona pavilionului central - de 79 de metri. O clădire, deci, de dimensiuni colosale, din marmură, tip dom, cu fronton triunghiular şi cupolă ovală, elansată în mai multe etaje. Clădirea centrală se prelungeşte însă cu încă patru sau cinci temple greco-romane, puse unul în flancul celuilalt. O senzaţie ciudată te cuprinde, de pleonasm acceptat cu seninătate: construcţia ar putea continua la infinit (se şi continuă, puţin mai departe, cu Biblioteca şi Curtea Supremă...), aşa cum un sonet - odată rostit - poate fi trecut în alte numeroase variante fără a-ţi mai produce mişcări sufleteşti, ba diminuând-o chiar pe cea iniţială. Este un mod, în acest stil de construcţie, de a-i da fiecăruia ce-şi doreşte: amatorului de grandios - grandiosul, celui căruia nu-i place să se lase impresionat - sentimentul că spectacolul n-a fost dat pentru el.

Se spune că Washington nu e decât una din capitalele Americii. Dacă New York este cea financiară, Chicago cea industrială, Philadelphia cea istorică şi Boston cea religioasă, el este capitala politică. Dar adevărul este că, privind coloanele nesfârşite de marmură, te-ai putea crede mai degrabă într-un oraş-expoziţie decât într-un loc de dezbateri, de manevre şi tactici oratorice în funcţie de care se hotărăşte destinul naţiunii. Căci Washington pare făcut pentru contemplaţie. Sau, poate, contemplaţia este antidotul menit să ascundă ambiţiile, să potolească patimile şi să dea vanităţii prea mari perspectiva descurajatoare a eternităţii?

Ziua a 136-167:

SÂMBĂTĂ SEARA, DUMINICĂ DIMINEAŢA

Vize şi vizite. Câteva zile, viaţa noastră s-a împărţit între vize şi muzee. Formalităţile ne-au legat de birocraţie ca de un ţăruş, iar traiul ne-a devenit o continuă navetă pe Coastă. Între două ştampile de tranzit vedem o colecţie de artă, iar până la următoarea ştampilă ne urcăm în *Greyhound* şi vizităm următorul oraş. În plus trebuie să începem trimiterea, prin poştă, a bagajelor excedentare, care au devenit pe parcurs o povară. Tracasaţi de birocraţie, umiliţi de propria noastră grabă - aşa se întâmplă să vedem câteva oraşe, printre care şi Bostonul, cea mai veche, cea mai puritană, cea mai tradiţionalistă, cea mai republicană din metropole, aşa-numita „Atenă a Americii“.

Încă de ieri, dintr-un muzeu, am telefonat familiei Pope că vom sosi azi la 7:45 p.m. Seara, n-am apucat să facem bagajele pentru Bucureşti, cum ne propusesem, aşa că toată dimineaţa se duce cu terorizantele operaţii visate şi în somn: burduşirea hainelor şi cărţilor în valize, lupta cu zarurile şi balamalele, apăsatul genunchiului pe pielea valizei, legarea straşnică a curelelor... Izbutim chiar, în disperarea momentului, să încropim din cărţile netrebuincioase acum două colete pe care Ana le duce degrabă la poştă, spre a le expedia spre casă, în timp ce eu continuu ecarisajul bagajelor, rămânând să mai fac tăieturi din ziarele ca nişte saltele, navetate atâta timp.

Poate acest sentiment de uşurare ne face să vedem drumul atât de idilic. De la New York în sus, pe autostrada nordică, intrăm aproape instantaneu într-un uluc fermecător de verdeaţă. Copaci scăldaţi în flori albe, sălbatice, tufe roz şi roşii de plante ciudate, case de lemn, dar solide, ocrotitoare, înecate în iederă, coline delicate şi văi fragile înspumate de lilieci înfloriţi, un relief mioritic, micşorat, parcă privit cu

binoclul pe dos... Connecticut, New Hampshire, Massachusetts... ţările mici şi binecuvântate ale Noii Anglii. Ajungem la Boston cu douăzeci de minute mai devreme decât prevedea mersul autobuzului, avans în timpul căruia ne punem emoţionaţi întrebarea cum vor fi gazdele noastre de o zi, dacă nu cumva vom repeta experienţa de la San Antonio...

Răbojul ursitoarei. De cum ne vedem, ne dăm seama că va fi altfel. Deşi americani prin adopţie, emigraţi de un timp relativ mai scurt, Pope-ii sunt oameni bine adaptaţi, cu o vedere clară, cu o voinţă a gesturilor şi acţiunilor care impune ordine, chiar când concepţia de viaţă pe care o exprimă diferă de a ta. Tatăl, funcţionar la o bancă, este tipul omului nu prea favorizat de soartă, dar care nu disperă şi nu se dă niciodată bătut, glumind calm asupra ei. Ne povesteşte, de pildă (şi ni se pare tipic), cum, cu un an în urmă, când se vorbise de scumpirea drastică a cărnii, a refuzat să stocheze în congelator, cum îl sfătuiseră vecinii. „Viţelul tot creşte, din ouă tot găini vor ieşi“, i-a spus el soţiei, cu înţelesul de: lumea nu se sfârşeşte din atâta lucru! Are o încredere teribilă în trăinicia sistemului, pe care îl vede cu părţile lui bune şi rele, ca pe o parte a riscului pe care şi l-a asumat venind aici. Casa în care locuiesc - într-un cartier de vile şi grădini - are practic tot ce e necesar confortului, dar e luată pe credit. Una din ursitoarele americanului, ne spune dl Pope, vine cu un răboj în mână, şi o viaţă întreagă, pe urmă, acesta va trebui să fie dator - ba pentru a-şi plăti locuinţa şi maşina, fără de care nu e considerat om, ba pentru instalaţiile casnice, ba pentru o călătorie, ba pentru acontarea asistenţei sanitare, în lipsa căreia totul e un coşmar, căci peste noapte o boală poate strica totul etc., etc. Iar această arvunire prin propria persoană îl obligă să muncească fără oprire, dar absolut fără oprire. Dl Pope îşi arată mâinile, ca pe o mărturie orgolioasă a acestei trude fără odihnă, şi în palmă - deşi el e contabil - citim câteva bătături, semn că după orele de bancă a zidit, a bătut cuie, a săpat în grădină şi, poate, a făcut curăţenie în interiorul dotat ca un laborator al casei. Doamna Pope este şi ea funcţionară (dar schimbând mereu serviciul şi având o leafă mult mai mică din cauza dificultăţilor de limbă pe care le întâmpină), iar fiul lor, student la medicină, lucrează într-o clinică făcând gărzi plătite, izbutind după trei ani să-şi cumpere o maşină proprie. Ajută şi el la treburile casnice, având câteva atribuţiuni precise: aprovizionarea cu alimente, cu băuturi şi ziare, iar uneori asistenţa la spălatul rufelor. Noţiunea de femeie de serviciu este inexistentă în America oamenilor mijlocii, iar munca este atât de acceptată că, prin universalitate, se transformă într-un fel de religie.

Peripeţiile artei: Astăzi (a doua zi) este „Ziua mamelor“, sărbătorită în toate statele americane, dar la modul acela cam oficial care desfiinţează emoţia şi transformă totul în ceremonie comercială, cu şnururi, prăjituri glazurate şi felicitări standardizate. Felicităm cam în treacăt pe doamna Pope şi, după ce suntem duşi cu maşina în centru, ne despărţim de cei doi bărbaţi care au o afacere în oraş şi declară, de altfel, că nu vor să vadă muzeul de artă. Vor să ne lase la dispoziţie o oră, noi cerem două şi până la urmă se fac trei. E o vreme închisă şi foarte rece (ieri, în drum, fusese toridă...), din când în când poţi să prinzi chiar câte un fulg în palmă...

Muzeul e ticsit de vizitatori, cei mai mulţi străini, dar şi de tineri localnici, albaştri (*blue jeans*), trăgând saboţi sonori pe duşumelele lucii sau transportându-şi copiii în rucsacuri... Ca peste tot - flori proaspete şi muzică la pianissimo. Aglomeraţii în faţa standurilor unde se vând diapozitive şi albume. Muzeul are - ca şi „Metropolitan“-ul - o secţie de arheologie, ceea ce îi dă dintr-o dată o aură de nobleţe în acest continent fără Antichitate, unde *„Wax Museum“*-ul a distrus noţiunea de unicat şi a înlocuit istoria cu propriile ei rezumate în ceară, la timpul prezent... Deosebirea între cele două tipuri de muzeu defineşte două feluri de a înţelege cultura - unul la nivelul surogatelor ordinare, multiplicate în serie, altul la nivelul unicatului de valoare

inestimabilă, între aceste două nivele se deschide un gol fără nuanţe. Dacă, de pildă, în multe muzee colecţiile de primitivi italieni sau de impresionişti francezi sunt mai valoroase chiar decât cele rămase în Italia sau Franţa, nu e mai puţin adevărat şi că muzeele de ceară se dovedesc fără egal în Europa, prin simplismul lor. Adevărul e că nu există muzee mijlocii în America - ele ţin parcă morţiş să te frapeze indiferent sub ce formă, dacă nu prin elevaţia, atunci prin aerul lor rudimentar.

Aici, la Boston - ca în toate marile muzee de pe Coastă - bogăţia este întrecută doar de risipă. N-a mai rămas nici un moment al istoriei - de urcuş sau de coborâş - nereprezentat. Sălile egipteană şi greacă te încremenesc în hieratic, pentru ca printre pietrele din galeria romană fiorul să se descompună în raţiune pragmatică. Într-o capelă catalană din secolul XII cântă o orgă veche (două corale de Bach), iar pânzele medievale te urcă pe culmile ascetismului; dar brusc, parcă ajunşi pe o culme, vedem până departe, în zări, prin operele Renaşterii, şi coborâm apoi, tot aşa de precipitat, în decadenţa industrială a secolelor XVII şi XVIIII. Credinţa în artă îşi pierde intensitatea şi o dată cu ea pânzele încep să semene între ele, să devină variaţiuiii pe o singură temă, suprafeţe acoperite, cu cărnuri grele şi veşminte dantelate, apoi compoziţii simple, romantice, cu perechi de tineri fugind de furtună, arătând cu mâini disperate orizonturi luminoase dar inaccesibile. Ca să nu mai vorbim de nenumăratele portrete ale secolelor XVII-XIX, formă de artă oficială a'epocii, de la care nu se dau îndărăt nici maeştri încercaţi ca Rembrandt, dar pe care o depăşeşte prin viziune şi sarcasm un Goya, de pildă. Muzeul are colecţii sistematice de Van Gogh, Gaugain, Monet, Manet, Cezanne. Itinerarul devine însă haotic cu cât ne apropiem de zilele noastre. Pentru a găsi sălile de artă modernă - cu mulţi Picasso, Arp şi cu câţiva Brâncuşi - facem cros printre compoziţii obiectuale - mături, baloturi şi felinare, înfrăţite prin titluri metaforice - şi încheiem cu sufletul la gură circuitul unuia din cele mai mari şi neaşteptate muzee americane.

Căci Bostonul este consacrat mai degrabă ca un oraş-muzeu decât ca un oraş al muzeelor. Casele sale vechi, dintre care câteva au fost conservate pe dealul Beacon şi în perimetrul centrului, la umbra zgârie-norilor, evocă timpurile de început colonial. Coloanele lor ionice, ritmând faţadele albe, tăiate de geamuri înalte, sunt pandante sub cerul liber - proporţionale ca vârstă, dacă ne gândim la scurtimea istoriei autohtone - ale clădirilor medievale aduse din Europa sub cupola muzeului. Revoluţia americană, a cărei scânteie a pornit de sub cerul intransigent al Bostonului, îşi are şi ea locuri de aducere aminte, printre care *Sala Faneuil* (unde s-au rostit câteva discursuri pentru independenţă) şi *Cimitirul Granary* (unde odihnesc numeroşi insurgenţi, redimensionaţi în marmură de stima urmaşilor).

Cambridge, pe ploaie. În drum spre râul Charles, de unde începe Bostonul universitar, trecem pe lângă cupola demodată, dar impunând respect prin austeritate, a ziarului „Christian Science Monitor“, unul din „bătrânii unchi“ ai presei americane, faimos prin conservatorismul său îmbrăcat în forme modeme şi percutante. Ziarul aparţine nu mai puţin bizarei „Ştiinţe creştine“, religie caracteristică Bostonului, în dogmele căreia aspectele obscurantiste se împletesc cu un umanitarism degajat, iar puritanismul cu înţelegerea paradoxal de largă a unor aspecte din existenţa contemporană.

Clădirile din Cambridge - cel mai vechi campus american, fondat în 1636, la numai şaisprezece ani după debarcarea pelerinilor de pe „Mayflower“ - evocă lumea Albionului: palate roşii de cărămidă, turle gălbui, crenelate, aruncate cu dezinvoltură, ca decoraţiile pe un tort, ziduri sufocate sub pelerine de plante urcătoare, parcuri şi peluze tunse cazon, mărginite de grilaje... Doar pe străzi, uniformele negre ale colegienilor englezi sunt înlocuite cu nelipsiţii *blue jeans*. Universitatea Harvard şi MIT (Massachusetts Institute of Technology) se numără - prima pe plan umanist, a doua pe plan tehnic - printre vârfurile învăţământului american. Ca în toată istoria sa, oraşul este compus şi

aici din perechi; aşa cum a fost, rând pe rând, fugar şi potolit, bigot şi revoluţionar, înţelept şi coleric...

O ploaie torenţială ne obligă să spunem Bostonului adio printr-un parbriz abia limpezit de ştergătoarele maşinii, în timp ce oraşul rămâne în urmă mai necunoscut de cum l-am găsit, cu turlele lui neogotice redevenite stăpâne pe un cer ale cărui construcţii moderne au dispărut de-a binelea în nori, pedepsite de propria lor trufie.

Ziua a 138-a:

UTILUL ŞI PLĂCUTUL

Oraşul fraţilor. Cu aceeaşi grabă, plecăm spre Philadelphia, „oraşul fraţilor“, fondat în secolul XVII de William Penn, devenit în scurt timp al doilea - ca mărime - oraş de limbă engleză din lume, iar astăzi având o populaţie depăşind-o pe aceea a tuturor coloniilor americane de dinaintea revoluţiei, luate la un loc. Şoseaua aleargă printr-un tunel de azalee, izbucnite din pământ la ceasul fixat de grăbita primăvară atlantică. Departe, la stânga, sticleşte din când în când oceanul, ca o orbită albă sub pleoape înroşite de astenia naturii. Oraş de uscat, la peste o sută de kilo-metri de ţărm, Philadelphia respiră totuşi atmosfera oceanului, la care o comută fluviul Delaware, o reţea deasă de autostrăzi şi mai ales clima blândă, feminină, meridională.

Doctrina lui Penn era simplă, dar revoluţionară: o religie a tuturor religiilor înfrăţite, a toleranţelor, a „fraţilor“ legaţi nu printr-o credinţă unică, ci prin respectarea credinţei celuilalt. Nu întâmplător, pe acest pământ al democraţiei simţirii (nu prea agreat de Coroana engleză) s-au copt la timpul lor primele roade ale americanismului. Aici s-a semnat la 4 iulie 1776 „Declaraţia de Independenţă“, bazată pe principiul faimos: „Ne jurăm în faţa lui Dumnezeu să respectăm dreptul la fericire al fiecărui om“. Aici a fost dezbătută şi votată în 1787 Constituţia americană, prima cartă republicană din lume. Aici a fost întâia capitală a coloniilor eliberate şi tot aici, prin oamenii practici pe care i-a dat ori i-a atras oraşul, s-au născut instituţiile şi invenţiile fundamentale ale civilizaţiei moderne: primul ziar, prima bibliotecă cu subscripţie, primul teatru, primul muzeu, prima grădină botanică, prima bancă, primul serviciu de pompieri, primul telefon şi prima locomotivă, dar şi - în zilele noastre - primul microscop electronic şi primul calculator. Aşa cum ni se arată în dimineaţa transparentă, oraşul nu e prea atrăgător, cu clădirile lui austere, de granit, părând temple neogotice afumate, cu străzile vechi spintecate de autostrăzi aeriene, cu amestecul său de istorie şi utilitarism din care a rezultat până la urmă un stil nedefinit prea bine, nemaisemănând cu nici una din componentele sale.

Întoarcerea spre izvoare. Istoria trebuie căutată însă în colţul de sud-est al oraşului. Sala Independenţei, clădire spaţioasă, de cărămidă aparentă, este o Meccă a fiecărui american. Aici, prin încăperile fostului hotel „Continental“, locuit în epocă de semnatarii „Declaraţiei“, grupurile de vizitatori, ghidate de călugăriţe, se scurg neîncetat, ca nisipul într-o clepsidră. Călimara de argint în care au întins condeiele semnatarilor, băncile scunde, lustruite, alături „clopotul libertăţii“ - simbol al emancipării noii naţiuni - evocă fiecăruia un veac al principiilor fundamentale, o cumpănă a izvoarelor spre care tot mai multe conştiinţe se întorc, obosite de inconstanţa modelelor contemporane. Peste drum de Sala Independenţei este cimitirul istoric, unde odihnesc mai mulţi din părinţii naţiunii, între care Benjamin Franklin (dar din păcate nu este departe nici muzeul de ceară, unde trecutul este din nou stâlcit, multiplicat, adus în prezent, sub forma scenelor alegorice şi a manechinelor). După alte câteva sute de metri, paralel cu fluviul Delaware, un cartier din secolul XVIII -

„Society Hall“ - este însă restaurat cu migală şi adus la înfăţişarea sa istorică. Sute de case, dintre care multe particulare, au fost întoarse la înfăţişarea lor din vremea lui Penn - începând cu obloanele şi canaturile şi sfârşind cu picturile interioare fiecare proiect fiind avizat de o comisie federală şi integrat într-o concepţie unificatoare. Mai la nord, un alt nucleu paseist înglobează „Biserica lui Hristos“, construită la 1695 în stil georgian timpuriu şi preferată la vremea ei, ca loc de reculegere, de Washington şi Franklin, „Casa lui Betsy Ross“ (femeia care a ţesut în timpul revoluţiei întâiul steag american) şi „Aleea Elfreth“, stradă a meşteşugarilor vechi, adusă şi ea la arhitectura originara, bazată pe alternanţa cărămizii aparente şi a pietrei de râu, rimând în proporţii vesele, optimiste.

Oaspeţi de piatră. Oraşul artistic este însă în partea opusă a centrului, grupat în lungul celui de al doilea râu ce mărgineşte *downtown*-ul, Schuylkill. Amestecate cu bănci, societăţi de asigurări, magazine gigantice şi posturi de radio (care ocupă clădirile înalte şi fără personalitate ale prezentului), ţinute parcă în genunchi de umbra grea a zgârie-norilor, o mulţime de fundaţii, academii, uniuni, alianţe, colecţii, muzee şi institute vor parcă să arate că oraşul nu şi-a uitat vocaţia dublă - de promotor al faptei şi totodată al frumosului. Hoinărind pe străzile nesfârşite - părând şi mai lungi decât sunt, din cauza monotoniei - observăm în curând că nu există răscruce, scuar sau loc mai retras în care să nu se înalţe o statuie. Uneori, mici opere de interior au fost puse pe câte un soclu în faţa locuinţelor, părând obiecte pe care proprietarii le-au scos în stradă să se aerisească puţin ori ca să ţină, ca în curţile romane, locul unor blazoane. Am început să le numărăm târziu, şi chiar aşa, cu adunarea incompletă, am socotit pe câteva străzi patruzeci şi patru. De la simple busturi academice la ansambluri modeme (cum este cel de pe şoseaua Franklin, înfăţişând familia meşteşugurilor), de la improvizaţii vanitoase la sublime vise diafane abia rezistând luminii soarelui, de la statuile marcând un eveniment oarecare şi până la cele, desprinse de real, figurând un simbol sau o idee, monumentele Philadelphiei devin cu timpul, pe măsură ce le descoperi şi te laşi obsedat de ele, o populaţie de oaspeţi de piatră pe care oraşul a adoptat-o fără să-şi mai pună întrebarea dovedită de atâtea ori fatală frumosului american: „De ce? La ce bun?“ Materia, atât de sigură pe sine, s-a lăsat ademenită de spirit în cea mai debordantă aventură a sa, neobişnuită chiar în Europa, cu atât mai mult dincoace de ocean.

Un „Gânditor“ gigant, cu maxilarul rezemat în pumnul drept, a ieşit parcă în stradă şi s-a aşezat pe un soclu alb, în faţa unei clădiri cu înfăţişare de templu grecesc: acolo este Muzeul Rodin, fost atelier al artistului, pierdut în nesfârşirea parcului Fairmount, sub bolta copleşitoare a verdeţii. Înăuntru sunt expuse nenumărate lucrări - desene, mulaje, eboşe, machete, bibelouri, busturi, basoreliefuri şi compoziţii - într-o înghesuială familiară ce păstrează parcă intimitatea mâinii sculptorului. Trebuie să ne grăbim, căci observăm într-un colţ, pregătită, o masă încărcată ca pentru un cocktail. Este aşteptat un oaspe de seamă, care se pare că vizitează în acest moment Muzeul de Artă din vecinătate. Ne apropiem în grabă şi de acest lăcaş, aşezat pe muchia unei coline, ca un diamant pe o tiară. Este în stil antic şi el, semănând cu un templu, ca şi majoritatea caselor importante din oraş. Sumedenia de scări ce urcă spre intrarea principală este înţesată de curioşi, iar semicercul, format din limuzine, închizând piaţa, este păzit de detectivi cu privirile aţintite spre muzeu. Aflăm că oaspetele este o alteţă, sora reginei Angliei, venită în vizită particulară, şi realizăm brusc înţelepciunea timpului, care permite oraşului celui mai antimonarhic să primească în onor, sau în orice caz din curiozitate, pe un urmaş al Coroanei respinse acum două veacuri. Dar asemenea gesturi cumpătate sunt, poate, posibile numai la Philadelphia...

Sori în conjuncţie. În interiorul muzeului, drumurile duc toate spre un singur punct. Inutil să mai enumăr bogăţia colecţiilor, repetând

iarăşi istoria artei europene în ritmurile de adopţie ale Lumii Noi. Gardieni impozanţi, cu vipuşti roşii de general (fără îndoială mai eleganţi decât publicul intelectual, costumat în nelipsita-i uniformă albastră!), lumini ascunse în pereţi şi o anumită animaţie a coridoarelor te conduc pe nesimţite spre partea finală a galeriei, cea dedicată artei moderne. Suspansul este păstrat până în ultima încăpere a muzeului. Aici, la o întretăiere de coridoare, ce vin fiecare dintr-un alt punct al clădirii, o lumină puternică atrage privirea. Dincolo de o uşă larg deschisă este un fel de altar în care fiecare obiect se cere parcă venerat în parte, cu emoţie, dar în care, toate la un loc, alcătuiesc o lume magică, nepământească, depăşind puterile spiritului. O mulţime de spectatori, tăcută şi reculeasă, stă locului, parcă ar aştepta să se producă din clipă în clipă un miracol, o revelaţie, o înviere. Pe socluri de un alb vaporos, incolor, aşezate în scară descrescătoare, sunt cele şaisprezece lucrări de Brâncuşi ce alcătuiesc colecţia Arensberg, poate cea mai valoroasă din lume. Fiecare operă ne este bine cunoscută din alte variante sau din reproduceri, dar aşa cum ne-au întâmpinat aici, în magică înlănţuire interioară, ni se pare că suntem undeva în cosmos şi că am descoperit punctul ideal de unde se observă cel mai bine ansamblul unei constelaţii necunoscute încă.

Un alt vis? Alt fiu al Philadelphiei, bostonian ca şi Franklin, dar adoptat de „oraşul fraţilor“ în plină vârstă creatoare, este Edgar Allan Poe. Casa lui o găsim pe hartă undeva, departe, într-un punct al oraşului lipsit de alte atracţii turistice, la intersecţia străzilor 7 şi 530. Tentaţia de a mai hoinări ne-a decis să pornim în căutarea ei ca pietoni. Dar nimeni nu ne poate da vreo lămurire şi curând renunţăm să mai întrebăm pe cineva. Poe nu este foarte popular în America şi nu este de fapt un veritabil american (spre deosebire de Whitman sau Emerson), poate pentru că spiritul lui, combustibilul creaţiei sale sunt incompatibile cu utilitarismul şi entuziasmul literaturii clasice. Căutarea aceasta în necunoscut ne-a dus la o aventură stranie, ruptă parcă din paginile fantastice ale celui pe care voiam să-l descoperim. Se lăsa amurgul când, extenuaţi de atâtea bâjbâieli şi întoarceri pe străzi monotone şi asemănătoare, am ajuns în sfârşit undeva, într-un luminiş al pietrei şi cărămizii, pe un fel de tăpşan verde locuit doar de câteva case ciudat de rurale, gospodăreşti. În faţa celei mai apropiate dintre ele se jucau câţiva copii, dar n-au ştiut nici ei să răspundă întrebării noastre, ba mai mult, nici nu s-au obosit să-şi întrerupă jocul şi să ne asculte. Atunci am început să batem pe rând în ferestre, intens şi lung, câteva minute în şir, două, trei, patru minute care ni s-au părut infinite, pentru că în disperarea şi descurajarea lor (nu mai ştiam acum nici drumul înainte, dar nici pe acela de întoarcere) amurgul a mai virat cu o nuanţă spre întuneric. În cadrul unei ferestre, care părea să nu fi fost deschisă de multă vreme, s-a ivit într-un târziu o femeie cu păr lung despletit, ca şi cum am fi întrerupt-o în momentul când era gata să se spele pe cap. Nu ţin minte să ne fi spus vreo vorbă, dar ştiu cu exactitate gestul vag pe care l-a făcut într-o anume direcţie, după care s-a retras şi a închis oblonul fără să salute.

Arătase în direcţia casei căutate de noi sau în direcţia punctului pe care l-am descoperit brusc urmărindu-i mâna? Pe un viaduct negru, înălţat neobişnuit de sus deasupra unei întinderi plate (ceea ce îi dădea un aer straniu, inutil) am zărit câteva trenuri scurte ca nişte năluci, al căror zgomot şi a căror imagine s-au stins în curând.

Am coborât deci în fugă tăpşanul şi am apucat-o grăbiţi într-acolo, crezând că e prin apropiere vreo staţie de metrou, dar până să ajungem sub pod ne-am trezit străbătând - câteva sute de metri - un câmp viran, nisipos. Ajunşi sub pod am constatat că aici nu era un fluviu, cum s-ar fi crezut de departe, ci un lanţ nesfârşit de movile de gunoi. Am vrut să ne întoarcem ca să găsim un drum mai clar, dar piramidele pestilenţiale erau aşa de asemănătoare că, învârtindu-ne pe loc, ne-am trezit înconjuraţi de ele şi cu orice posibilitate de orientare tăiată. Am încercat să escaladăm podul (unul din picioarele lui de beton, mare cât o casă, era chiar în dreptul nostru), dar după câteva scări ne-am întors, realizând că tot n-am fi avut cum să intrăm în presupusa staţie, chiar admiţând că am fi ajuns pe suprastructura de metal. Jos am făcut iarăşi un disperat efort de a ieşi din peisajul fără

puncte cardinale al gunoaielor, şi într-adevăr am simţit la un moment dat un miros, jilav şi putred - de port, de apă... Pe o cazemată cenuşie de beton, am zărit o săgeată ştearsă de ploi; am apucat-o cu hotărâre în direcţia aceea şi, curând, am reuşit să scăpăm din împresurare (senzaţia era, însă, că nu datorită meritului nostru, ci pentru că aşa au vrut ele, gunoaiele, binevoind să se termine). În faţa ochilor ni se deschidea acum un câmp imens de moloz, un covor nesfârşit de giurgiuvele, cărămizi, pietre, ţigle, broaşte de uşă, mobile stricate, ca şi cum am fi nimerit în epicentrul unui imens cutremur. Un bătrân în palton lung şi diform, ca de paznic, ajungându-i până la călcâie, culegea obiecte din câmpul pustiit. Era o linişte atât de mare că auzeam cum, ceva mai departe, un câine rodea un os găsit prin ruine. Am înţeles că este un cartier din cine ştie care mahala a Philadelphiei. Demolat, locul lui va fi transformat în parking, aşa cum se întâmplă cu majoritatea spaţiilor virane. După alte cincisprezece minute de marş prin câmpul dezastrului, am ajuns, în sfârşit, într-un alt cartier, locuit. Într-o cârciumă cânta asurzitor un tonomat.

Băutorii ieşiseră cu sticlele în stradă şi ne priveau cu o curiozitate ostilă, aproape agresivă. Dar eram atât de bucuroşi că am întâlnit nişte oameni, încât ne-am îndreptat spre ei cu un larg zâmbet american lipit de figură şi i-am întrebat unde e casa lui Poe.

Casa era acum destul de aproape. Dar ne-am dat seama că mai sunt doar câteva minute până la închidere şi că vizita e ratată. În afara constatării faţadei zăvorâte, ne-am ales cu una din peripeţiile cele mai stranii ale călătoriei: cu o vedenie descinsă parcă din adâncurile operei lui Poe...

Ultimele zile la New York:

ORAŞUL ABSTRACT

După ce l-am atins de două ori tangenţial, iată-ne în sfârşit mai statornic la porţile New York-ului. Greu însă de ştiut unde şi când începe colosul acesta, căruia poate chiar şi primăria i-a pierdut evidenţa. Populaţia lui trece de şapte milioane de locuitori, dar cu tot hinterlandul, cu toţi navetiştii şi furnizorii atinge paisprezece! Unde e limita, în spaţiu, la care se opreşte statistica?

În stânga noastră, pe şosea, se perindă fluvii de automobile cu oameni care se duc la lucru. Periodic, din pricina aglomeraţiei, şirurile de maşini se blochează, ca şi când în rostogolirea oarbă s-ar fi ivit un obstacol, apoi, ca şi cum obstacolul ar fi fost înlăturat, ţâşnesc mai departe. Frânturile de timp ne aduc astfel, ca pe un ecran, în dreptul geamului autobuzului, mereu alte şi alte figuri. Bărbaţi duri, somnoroşi, îmbufnaţi, stau cu mâinile plictisite pe volan şi privesc în gol, ca nişte prelungiri cu chip omenesc ale metalului. Pornesc mai departe printr-o zvâcnitură, dând impresia că maşina s-ar fi urnit fără voia lor, iar ei s-ar lăsa duşi înainte din inerţie. Nu par din cale afară de entuziaşti şi energici, în marginile autostrăzii, dimpotrivă, apar acum fabrici dure, uriaşe, labirintice, estompate de ceaţă, pe care un ochi distrat le-ar putea foarte bine confunda cu nişte oraşe. Printre ele, ca nişte munţi, mormane de gunoaie. Şi, în sfârşit, după atâtea iluzii, turlele New York-ului se ivesc şi ele departe, la orizont. În prima clipă, s-ar putea spune că seamănă şi ele foarte bine cu o industrie, cu verticalele unor furnale sau rafinării. Strânse unele în altele şi cu creştetele în nori, n-au nimic din dulceaţa aşezărilor umane, ci par mai degrabă coşmaruri în sine ale materiei. Cu cât ne apropiem, se desluşesc şi intră în ochi violent. Au ceva artificial şi „lipit“, parcă ar fi

poze decupate dintr-o revistă şi adăugate orizontului. Este ora şapte treizeci - într-acolo se duc, de astă dată e sigur, bărbaţii înţepeniţi în propriile lor maşini ca-n nişte tancuri de lupta. Înaintarea lor mă sperie, dar simt în acelaşi timp că îmi răspunde unei întrebări.

O treime din populaţia New York-ului lucrează în finanţe şi în comerţ, adică în coloşii misterioşi de sticlă unde ţăcăne maşini de socotit şi visează computerele. Trecând pe lângă *business building*-urile din fiecare oraş de până acum am simţit o descurajare. Nu înţelegeam în ruptul capului ce se poate întâmpla opt ore acolo, sub lămpile de mercur care ardeau în plină dimineaţă la etaje al căror număr nici nu-l mai puteam socoti din pricina înălţimii. Am realizat treptat (nu ştiu dacă impresia este exactă, dar este justă în orice caz) că mai există o Americă - în afara celei pe care o vedeam cu ochiul liber pe străzi, în hoteluri, în fabrici - o Americă de hârtie care transformă lucrurile cele mai naturale în cifre, în poliţe, în cecuri, în împrumuturi şi datorii, în redevenţe şi acţiuni. O Americă abstractă care aspiră averile celeilalte Americi - banii, proprietăţile, valorile materiale - şi, ţinându-le pentru sine, aruncă în lume doar valoarea lor virtuală, definiţiile, bucăţile de hârtie cu care oamenii concreţi continuă să trăiască, să cumpere, să bea, să mănânce, de care se tem, în care speră şi care le asigură, printr-o convenţie, securitatea. Dacă am înţeles aceste rosturi, nu mi-am putut însă niciodată imagina cum arată oamenii care le realizează. Este şapte patruzeci şi cinci, iată-i: nervoşi că vor întârzia la serviciu, că şeful se va uita urât la ei, că li se va tăia din salariu, fiinţe automatizate ca fantasmele abstracte de care depind, pe care le trec prin ordinatoare, din care scot concluzii valabile pentru o ţară, pentru un continent, pentru o lume.

În sfârşit, pe drumul binecunoscut de acum cinci luni, când *Greyhound*-ul ne azvârlea spre necunoscutul Middle-West-ului, iată-ne ajungând la autogară. Îmi vine să râd, căci prima dată mi s-a părut mult mai mare şi, pe deasupra, nu îndrăzneam să-i trecem pragul, în exterior. Ana dă obişnuitele telefoane la hoteluri şi găseşte, cu opt dolari, pe baza legitimaţiei de *Youth Hostel*, o cameră convenabilă. Ne grăbim într-acolo direct cu bagajele, se află destul de aproape, la numai câteva *block*-uri. Urcăm la etajul al cincisprezecelea, ultimul, al unei clădiri de cărămidă murdară. Liftul e plin cu indivizi suspecţi, murdari, conversând complice în dialecte hârâite, necunoscute. Dar cabina are şi o celulă de televiziune, ceea ce ne face să ne privim cu mai multă linişte bagajele. Culoarul e îngust şi rău mirositor, tapetul a fost dat probabil la spălat căci duşumeaua este jilavă şi noroioasă, ca şi cum ar fi stat multă vreme, până acum, acoperită. Un singur telefon pe tot etajul, spălătoare şi toalete de bărbaţi şi, separat, de femei, lumină slabă şi râncedă, totul evocă o închisoare. Cămăruţa e îngustă, cu un dulap şi două paturi, fără masă, abia ne putem învârti chiar aşa. Ne urcăm nerăbdători în pat să vedem pe gemuleţul - aflat nu se ştie de ce sub tavan - priveliştea New York-ului. Dar, ghinion, blocul nostru are tocmai în faţă un zgârie-nori (nu reuşim să-i vedem creştetul, ci numai câteva ciori cocoţate pe grilajul unei ferestre) şi tot ce se poate zări pe de lături este o fâşie îngustă, înghesuită, cu case urâte, de raport, în schimb ne consolăm cu sunetul. Am citit cândva că newyorkezii aud mai rău decât media, că urechile lor au slăbit din cauza zgomotelor. Aşa să fie? La prima vedere totul pare suportabil. Sunetele - fără imagine - ajung la noi obosite, cu surdina pusă, şi această convieţuire a lor pare să sugereze destul de festiv o alta, convieţuirea surselor, a întregului oraş din care provin. Iată, ca din sute şi mii de tuburi de orgă vin spre noi bolboroselile şi mormăielile, murmurele şi oftaturile gigantului, ca şi cum acesta ar fi un Gulliver blând, pus la pământ de milioane de oameni şi care se osteneşte să le fie cât mai mult pe plac. Urechea poate imagina, din această zarvă mocnită, fluiere de abur şi răbufniri de forjă, voci de negustori şi megafoane de reclamă, şoapte de îndrăgostiţi şi arii de operă, scrâşnete de ambreiaje şi pocnete de eşapamente, bufnituri de metrouri şi ţignale de poliţist, şi nu se poate şti câte încă, pentru că nimic nu mai are chip şi formă în căldarea celor paisprezece milioane de suflete, şi totul se topeşte într-o răsuflare joasă, plină de năduf, într-o convieţuire ambiguă şi alunecoasă, într-un

unison plin de dragoste şi abjecţie. Geamătul gigantului doborât ne liniştește şi ne încurajează.

Suntem singuri între atâtea milioane de necunoscuţi şi vom putea trăi... Dacă nu cumva...

În acest moment, peste toate se suprapune şuierul unei sirene apropiate. Apoi al alteia, şi al alteia, iar pe străzile bănuite jos se încinge o presupusă cursă. Maşinile pompierilor - ori ale Salvării? ori ale poliţiei? - plâng jalnic. Semnalele lor se învolbură pe cerul orb în care locuim. Până seara târziu, iar apoi toată noaptea, cu asiduitate crescândă, le vom auzi împletindu-se insolent, şi nu vom scăpa de ele decât câteva ore, mâine, în jurul amiezii, când probabil zeul faptelor diverse s-a mai ostoit, răpus de căldură. Dacă mă va întreba cineva care este sunetul New York-ului, îmi voi aminti toată viaţa acest glas vibrant şi isteric al sirenelor - glas de pisici pe acoperişuri fierbinţi sau de victime chinuite de Dracula în filmele din noaptea de vineri spre sâmbătă...

MĂRIREA ŞI DECĂDEREA OBIECTELOR

La ieşirea din hotel zărim o coadă neobişnuit de lungă păzită de poliţişti. Citim pe o firmă că aici este „Social Welfare“, „serviciul social“ al oraşului New York. Se distribuie indemnizaţiile de sărăcie. Cei ce aşteaptă aici au fost desemnaţi de aşa-numitele *social workers*, comisii care vizitează la cerere locuinţele şi cad de acord asupra nevoilor şi sumelor ce li se cuvin familiilor nevoiaşe. Amestecul de bătrâni, negri mereu eleganţi, intelectuali palizi şi mame cu copii de mână este deprimant. Deşi coborâm dintr-o mizerie poate mai mare decât aceea din casele lor, trecem pe lângă aceşti umiliţi fără să îndrăznim să-i privim şi rămânem mult timp cu o senzaţie de jenă şi vinovăţie.

Parcurgem pe jos drumul spre Muzeul de Artă Modernă. Nu este greu să te descurci în paralelele şi perpendicularele străzilor de aici care, în general, nu poartă nume, ci sunt numerotate. Adresele rezultă din combinarea a două numere (străzile care se încrucişează). E aproape o joacă. Numai că distanţele enorme te pot deruta, astfel încât un drum care părea pe hartă o bagatelă se poate dovedi descurajator de lung şi de obositor. Dar, mergând gură-cască, totul devine captivant. Strada noastră, „a 34-a“ ne-a devenit atât de familiară încât trecem zilnic pe lângă „Empire State Building“ fără să ne mai emoţionăm. De altfel, zgârie-norii sunt mai propici vederilor aeriene; văzuţi de pe trotuar, sunt absolut banali, totul reducându-se la dimensiunile vitrinelor de lux şi portarilor galonaţi. Printr-o ironie, sar în ochi tocmai clădirile mai scunde, care pot încăpea în privirea trecătorului din primul moment.

Totuşi, „catedrala cerului“, chiar văzută doar ca un zid urât, cenuşiu, cum pare de la poale, ne serveşte de reper. De aici cotim pe principala „Fifth Avenue“, care, după ce ne poartă printr-un coridor de magazine de lux, ne conduce în porţiunea ei mai istorică, cea din apropierea bisericii „St. Patrick“, ea însăşi una din cele mai fine construcţii gotice ale Americii (înălţată între 1858 şi 1874). Asistăm aici la un concert de orgă, apoi răsfoim îndelung cărţi la librăria franceză de peste drum.

Ajungem apoi la senzaţionalul „Rockefeller Center“ ansamblu compus din douăzeci de clădiri (de afaceri şi culturale) şi întins pe o suprafaţă de tot atâtea hectare. O soluţie de bun-gust pentru îmblânzirea dimensiunilor grandioase. Arhitectura geometrică a zgârie-norilor şi-a găsit salvarea de la monotonie prin îmbinarea siluetelor şi a suprafeţelor în ansambluri urbane ca acesta, unde dictează nu forma, ci aranjarea proporţiilor într-o libertate mai omenească. Geometria plană a străzilor (linii paralele, numerotate) şi geometria în spaţiu a clădirilor sunt transpuse într-o altă geometrie, într-o suprageometrie de fapt, mai neaşteptată, mai dramatică, compusă pe spaţii mai mari.

Paralelipipedele gigantice devin linii aruncate pe un şevalet. E greu de spus unde se va ajunge de aici încolo şi mai departe...

O promenadă cu flori, bănci, terase, jocuri de ape, statui metalice şi steaguri duce spre turnul central, care poate fi urcat până în vârf cu ascensorul pentru belvederi, bineînţeles contra unei taxe, laitmotivul fără de care nimeni nu se osteneşte pentru tine. Noaptea, pereţii de sticlă ai zgârie-norilor sunt lăsaţi luminaţi, ca o ofrandă adusă noii arhitecturi şi veşnicei reclame. Totul pare feeric, rimează în diferite culori, se însumează estetic. Lucru nu prea simplu de obţinut, căci au fost cazuri, în alte oraşe, când sticla s-a dovedit recalcitrantă. La Boston, un bloc a fost făcut prea rigid şi la primul vânt mai puternic i s-au spart toate geamurile, greşeală a cărei îndreptare a costat, se spune, peste un milion de dolari. La Los Angeles, un bloc orbeşte un cartier întreg cu geamurile sale, care reflectă razele soarelui ca o oglindă, iar pe această temă se desfăşoară un proces. Dar cei ce greşesc nu sunt pedepsiţi prea rău, pe considerentul că totul trebuie încercat. Americanii sunt aşa de pragmatici încât îşi permit orice pierderi, se mândresc chiar cu ele.

Muzeul de Altă Modernă: clădire cu curte interioară, printre copaci un restaurant, mese cu fripturi părăsite, sculpturi de Arp... La parter, sala expoziţiilor. Biografia în fotografii a unui bătrân mecena: plecarea din ţara de origine, prima căsătorie, deschiderea unui magazin de haine de damă, a doua căsătorie, îmbogăţirea, filantropiile făcute, îmbolnăvirea de cancer, operaţia, moartea. Mai departe, o expoziţie de modă a anilor 1920-1930. În sfârşit, o expoziţie de artă obiectuală. Compoziţii de felul următor: o pătură pe o sanie; o vitrină cu sticluţe de farmacie; o roabă încărcată cu un balot; un şofer de ghips (modelaj) scoţând capul dintr-o cabină de camion adevărat; un steag de ghips; un scaun alături de o fotografie a sa şi de definiţia cuvântului „scaun“ reprodusă dintr-un dicţionar... Exponatele sunt straşnic păzite de gardieni împotriva eventualelor batjocuri sau maltratări. Mă gândesc la autorii lor: la drept vorbind, trebuie crezut că fiecare a avut în cap o idee, o bună intenţie, că puţini au urmărit să-şi bată joc de privitor. Luate numai ca metafore mecanice, compoziţiile lor spun câte ceva. Dar de ce le lipseşte total noţiunea originalităţii? Descurajator este că, văzute în ansamblu, toate se reduc la copierea aceluiaşi procedeu, la concretizarea aceluiaşi mecanism. Aşa cum e înţeleasă aici, arta nu are limite, poate prolifera la infinit, concurând în întindere cu lumea, imitând-o şi imitându-se la infinit. Mi-l amintesc pe Mr. Pyke din Iowa când spunea că dacă ai văzut Luvrul nu mai are rost să vezi alt muzeu, şi-mi vine să râd... Mă întristez însă dându-mi seama că tot ce văd aici este în fond o reacţie la abstracţionismul care, atâţia ani, a dispreţuit concretul, realul, aruncându-l la spatele lumii. Din această groapă de gunoi a obiectelor părăsite s-a născut arta obiectuală, care vrea să ne atragă atenţia asupra lucrurilor pe lângă care trecem, asupra faptului că ele au o existenţă proprie, sensul lor nefiind numai cel utilitar. Şi iarăşi mă întreb: De ce atâta exclusivism? Şi iarăşi îmi răspund: Poate că, totuşi, fără el, fără aceste subterfugii care o stimulează, chiar dacă artificial, arta adevărată ar da într-o bună zi faliment...

Etajele următoare (două la număr) adăpostesc o colecţie impresionantă de artă vizuală, trecând în revistă evoluţia picturii, sculpturii, desenului, fotografiei, arhitecturii, designului. La subsol este o sală de proiecţii, unde se oferă filme de cinematecă. Muzeul în ansamblu şi-a considerat ca an limită 1880 (funcţionează din 1929). Defilăm prin faţa tuturor „ismelor“ şi „iştilor“. Cap de coardă este postimpresionismul, se continuă cu expresionismul, cubismul analitic, sintetic şi fantastic, cu fovismul, se ajunge la purism, futurism, constructivism, suprematism, apoi la orfism, Şcoala din Paris, dadaism, suprarealism, şi se sfârşeşte cu tot ce a apărut după ultimul război (de astă dată clasificându-se doar cronologic).

Săli speciale au numai Matisse, Picasso şi Brâncuşi. Acestuia din urmă (ca şi la Philadelphia) i s-a compus un adevărat altar, luminat puternic cu reflectoare. Cete opt lucrări („Pasărea măiastră“, „Mademoiselle Pogany“, „Noul născut“, „Socrate“, „Cocoşul“, „Pasărea în spaţiu“, „Peştele“, „Negresa albă“) arată în ansamblu extraordinar de unitare, părând că alcătuiesc (impresie pe care o

comunică şi despre atelierul său toţi cei ce l-au vizitat) o lume cosmică suprareală, în care se întrepătrund şi freamătă ca nişte fiinţe. Americanii ţin mult la Brâncuşi; de America se leagă, mai mult decât de Franţa, afirmarea după 1913 a sculptorului. Iată un tânăr, pe care îl găsim şi îl lăsăm aici, după două ore, ca pe un paznic, desenând în caiete detalii din lucrări, luând pe margine note.

Dar copişti viguroşi întâlnim şi în alte secţii. La design, o domnişoară transcrie într-un notes modelele veselei de porţelan; la arhitectură, o alta fură cu vârful creionului nişte îmbinări dintr-o machetă a lui Le Corbusier. Se pare că imitaţia este considerată aici aproape merituoasă, un viciu nobil, nepedepsit, îmi amintesc - ca de un simbol - de „Gânditorul“ şi de celelalte statui ale lui Rodin multiplicate prin toată America, asemenea unor fraţi-copii din flori; în definitiv, imitaţia este însăşi cheia civilizaţiei americane, care s-a născut nu din neant, ci preluând de-a gata valorile unor experienţe consumate pe alte pământuri. De la piatră la flori, de la maniere la statui - totul poate fi astăzi reprodus, imitat. Şi iată acum (sala 33, etajul I, secţia de cubism analitic) o imitaţie între doi maeştri. Un tablou de Braque - „Bărbat cu ghitară“ (1911) şi unul de Picasso - „Femeie cu ghitară“ (1911-l912) au fost puse alături. Se aseamănă în totul, de la modul cum sunt triunghiurile, laturile acelea curbe, planurile acelea intersectate, până la culorile mărnoase şi sepia care le compun.

Am răsuflat cu mare uşurare şi m-am gândit că, iată, aş putea să-mi spun că este devreme, mult prea devreme, că viaţa este prea scurtă, mult prea scurtă, pentru ca să judecăm pe autorii de roabe cu baloturi, de păturişi sănii, de rafturi cu sticluţe de farmacie dintr-un muzeu de artă modernă...

O REZERVAŢIE SIMBOLICĂ

Limitele oraşului. Cartierul în care locuim este aproape central, dar asta încă nu spune nimic. Limita între lux şi decenţă, între urban şi promiscuu este aici o linie şerpuită şi nesigură, contrazisă mereu de demolări şi reconstrucţii, de migrarea oamenilor bogaţi spre exteriorul oraşului, de pătrunderea săracilor în vechile lor reşedinţe. O latură a hotelului nostru aparţine unei străzi relativ elegante, cu birouri, cinematografe, restaurante şi magazine. Este destul să ieşim, însă, pe cealaltă poartă, pentru a nimeri într-un cartier sărac, având un nume care spune totul: „Hell Kitchen“ (Bucătăria iadului). Tarabe cu peruci, piramide de pantofi, de genţi şi de alte nimicuri năvălite în stradă, băcănii cu miros de mirodenii şi şoareci, ganguri sordide cu betonul pardoselii crăpat şi rău mirositor, oameni stând pe trotuare cam fără rost şi vorbind o engleză cu pronunţie deschisă, latină - iată ce se găseşte la numai două străzi de vitrinele de bijuterii din „Fifth Avenue“ şi de semeţul „Empire State Building“ simbolul Americii.

„Hell Kitchen“ este un exemplu al instabilităţii oraşului: el a fost multă vreme cartierul italienilor, dar italienii, îmbogăţindu-se, s-au mutat treptat într-un *alt borough*, în Queens, iar în locul lor au năvălit spaniolii, portoricanii, arabii şi negrii. Tot astfel, Harlem a fost la origine - şi până pe la 1900 - un cartier al nordicilor şi anglo-saxonilor (aici se găsesc încă şi azi numeroase clădiri istorice ale revoluţiei americane), apoi a fost locuit de italieni, iar astăzi este cunoscut ca şi cum ar fi fost de când lumea cartierul negrilor, al populaţiilor spaniole şi portoricane. Dislocarea demografică a cartierelor are, însă, la bază mai degrabă motive sociale decât naţionale sau rasiale. Tinerii trecuţi prin şcoli şi veniţi în contact cu noua cultură se americanizează, nu mai au nevoie de ajutorul comunităţii etnice şi se mută din cartierul părinţilor. Bătrânii se sting şi în casele lor părăginite pătrund cuceritorii mizeri care se mulţumesc cu atât.

Ca să ajungem la „Metropolitan Museum“ alegem drumul, mai lung dar mai interesant, prin „Central Park“. Metroul ne depune într-un loc de unde clădirile neogotice ale străzii „Central Park West“ se zăresc ca un lanţ de munţi cu piscuri neîntrerupte. Terase cu flori şi viţă, deasupra, le dau un aer luxuriant, de lume suspendată. Aici, în apropierea insulei de verdeaţă, dăinuieşte unul din cartierele vechi de locuinţe, nepărăsit încă de *highlife*. La parter, magazine alimentare cu preţuri aproape duble faţă de cele din „Hell Kitchen“, librării de lux, tutungerii spaţioase în care sute de sortimente de ţigări şi ziare voluminoase se răsfaţă în rafturi ca-ntr-o bibliotecă elegantă. Pe o străduţă dintr-o dată pustie, perpendiculară pe artera plină de zgomot, ajungem într-o latură a parcului. Acesta este îngrădit cu un zid înalt de cărămidă şi trebuie să parcurgem mai multe sute de metri căutând o intrare, în sfârşit, pătrundem printr-o spărtură în zid, pe care paşii nenumăraţi ai contravenienţilor au transformat-o treptat în potecă. Dincolo de boschetele dese şi neîngrijite este un câmp de echitaţie (tocmai se desfăşoară un antrenament), iar şi mai încolo încep aleile asfaltate. Ne dăm brusc seama - comparativ cu terenul acesta - de dimensiunile ansamblului (aflăm mai târziu că are opt sute patruzeci de pogoane) şi de încă o caracteristică a sa: spontaneitatea. El nu este un parc în sensul european al cuvântului, ci un eşantion de natură protejat în mijlocul oraşului. Se vede că este moştenirea lăsată de un poet, fondatorul său fiind, în 1850, William Cullen Bryant, una din personalităţile modeme ale epocii. Arborii maiestuoşi şi tăpşanele nesfârşite de iarbă (flori aproape că nu se văd) nu sunt opera sofisticată a grădinarilor, ci cresc în voie, într-o libertate care în Europa ar părea neglijenţă. Nici o tăbliţă nu interzice trecătorului accesul pe iarbă, şi într-adevăr între aleile pavate şi peluze se circulă fără oprelişti. Numeroşi jucători de golf, volei şi baseball aleargă şi bat mingile în voie, iar pe locurile frecventate mai nemilos au apărut chelii jerpelite de pământ. Se vede şi se simte că sportivii sunt simpli amatori care au venit aici să-şi caute o destindere, după felul cum îşi strigă partenerii, cu vocea prevenitoare a oamenilor care s-au cunoscut abia pe terenul de joc. Alte porţiuni sunt destinate picnicului: bătrâni cu ziare în mână, femei cu copii şi mai ales îndrăgostiţi nepăsători la ochii lumii s-au tolănit pe gazon ca într-o pădure. Veşnicii crosişti se vânzolesc şi pe aici, pasul greoi afundându-se cu voluptate în smocurile de iarbă. Bineînţeles, sunt şi bănci pe alei, şi statui, şi chioşcuri, iar mai departe chiar o grădină zoologică, un patinoar şi un teatru, dar nota generală rămâne de triumf al naturii, de vitalitate neînfrânta. Prin stejarii înalţi zburdă veveriţe, iar în lacul imens se bălăcesc raţe sălbatice. Un pensionar şi-a dat jos hainele şi se aruncă şi el în apă, ducându-le în larg un coş de bucăţele de pâine, şi de ce n-ar face-o, când dincolo de zidul înalt ştie că începe oraşul poluat, zgomotul de sirenă, îngrădirea socială? Parcul, la americani, este un loc făcut să fie nu numai privit, ci mai ales folosit; o rezervaţie simbolică a libertăţii desăvârşite, în interiorul căreia predicatorul şi amorezii, politicianul nonconformist şi maniacii de tot felul îşi pot face de cap, dându-şi iluzia că lumea este numai a lor.

Ieşind în stradă, zărim un pui de veveriţă rătăcit pe trotuar, făcând zigzaguri şi cercuri, ba gata, la un moment dat, să se arunce înnebunit între roţile maşinilor care trec. Încercăm să ni-l apropiem, îi oferim în palmă tot ce credem că i-ar plăcea din geanta noastră cu sandwich-uri, dar - deşi se lasă mângâiat - nu vrea să aleagă nimic, atenţia îi este acaparată, maltratată, umilită de infernul în care s-a pomenit, şi abia acum realizăm măreţia şi demnitatea pe care le păstrează şi le reprezintă „Central Park“-ul, insula aceasta de firesc, în trupul neurastenizat al oraşului.

Un muzeu-idee. Cam aceeaşi senzaţie de integritate nesofisticată, dar pe plan artistic, ne întâmpină la „Metropolitan Museum“. Nici Metropolitanul nu e un muzeu în accepţia obişnuită, ci mai degrabă o noţiune, ideea pe care ne-o putem face despre un muzeu total. Dacă muzeele obişnuite au limite, scopuri, categorii de vizitatori cărora li se adresează, aici derutează faptul că nu lipseşte nimic: istoria şi arta,

folclorul şi cultura, curentele şi şcolile, anonimii şi faimoşii, sculptura şi arhitectura, pictura şi desenul, costumele şi armurile, instrumentele muzicale şi tapiseriile, din Europa, din Asia şi din toate continentele, din antichitate şi până în zilele noastre, au fost strânse aici cu religiozitate - cu fanatism s-ar putea spune -, dându-ţi senzaţia că eşti pe arca în care se găsesc „operele de salvat“ ale omenirii. Zăbovim, totuşi, cel mai mult la parter, în întregime dedicat antichităţii, atât de bogat reprezentată încât se pot observa fără greutate şi fără comentarii, ca în descompunerea unei mişcări în fotograme, trecerea de la arta egipteană la cea greacă, de la aceasta la cea romană, şi, în-sfârşit, degradarea acesteia în decadenţă. La etaj, în colecţia medievală, sunt expuse biserici, chioskuri şi camere întregi aduse din bătrâna Europă, dar senzaţia nu este aceea de smulgere vanitoasă, încercată la San Francisco, ci de punere la adăpost a unor capodopere care, oricum, trebuiau să se întâlnească undeva pentru a-şi arăta afinităţile de peste spaţiu şi timp. Şi tot aşa, din colecţie în colecţie, fie că e vorba de arta extrem-orientală sau islamică, de pictura italiană (cât de clar apare şi aici diluarea credinţei primitive în fanfaronada secolelor XVII şi XVIII!) sau de impresioniştii francezi, concluzia care se adună obsedant este că istoria omenirii se repetă prin artă, iar experienţele şi slăbiciunile omeneşti se regăsesc şi în capricioasa dialectică a capodoperelor.

Metropolitanul este muzeul cel mai important din America, nu numai prin mărime, ci şi prin felul cum este organizat. El seamănă cu un institut de cercetări, cu un club şi în acelaşi timp cu o şcoală. Are o vastă reţea de cercetători care lucrează în străinătate, majoritatea exponatelor arheologice fiind rezultatul săpăturilor proprii. Un mare număr de „membri ai muzeului“ asigură prin cotizaţiile lor achiziţiile, întreţinerea şi paza exponatelor. Mare este şi cifra donatorilor, începând cu cei ce şi-au predat colecţiile în custodia muzeului şi sfârşind cu aceia care, ca „dna A. H.“, au „asigurat zilnic florile pe perioada lunii trecute“, cum se specifică într-un afiş. Un alt afiş, la poarta muzeului, anunţă taxa de admitere: „Plăteşti cât vrei“. Intrarea se face prin depunerea simbolicei sume într-o cutie de metal, după care casiera îţi prinde o insignă colorată la butonieră. Din zece în zece zile, insignele au aceeaşi culoare, aşa încât suma dată la început îți asigură, teoretic, de trei ori pe lună, şi asta în peipetuitate, accesul la tezaurul artistic cel mai important al omenirii.

Cei mai favorizaţi sunt totuşi copiii mici, care, scutiţi fiind de taxa de intrare, îşi au un muzeu exclusiv al lor: câteva camere unde, aşteptându-şi părinţii în timp ce aceştia fac ocolul galeriilor, privesc reproduceri de tablouri sau încearcă să dea unor întrebări răspunsuri pe care apoi le pot verifica prin apăsarea unui buton. Dar, după plânsetele nerăbdătoare ce răzbat de dincolo de uşă, rezultă că, la vârsta aceasta, juniorii sunt mai puţin interesaţi de artă decât de copacii din „Central Park“, ale căror coroane le văd prin fereastră...

ÎN MONOTONIA DREPTUNGHIULARĂ A ORAŞULUI

El Greco şi coca-cola. Dacă la Metropolitan am avut nevoie de o zi întreagă, rămânând tot cu impresia neîmplinirii, „Colecţia Frick“ ne solicită mai puţin de o oră. Adăpostită într-o vilă cu gard înalt, aproape invizibilă din stradă, cu flori şi copaci înfloriţi violent împrejur, este exact tipul opus de muzeu: mic, selectiv, rezultat nu din ambiţia de a cuprinde totul, ci din voinţa şi gustul unui singur om. Aici, la New York, nevroza şi duritatea oraşului obligă parcă pe oamenii de afaceri să se angajeze în opere de mecenat, ca şi cum prin asta ar încerca să se absolve de partea lor de vină faţă de dezumanizarea oraşului. În acelaşi timp, e un mod de a-ţi face reclamă. Chiar în sediile unor bănci de pe „Fifth Avenue“ s-a împământenit obiceiul de a se expune tablouri de mare valoare, care pot fi văzute ca în muzee, fiind în acelaşi timp mai bine păzite ca acolo. Colecţiile atrag vizitatori şi prin asta sporesc clientela. Mulţi dintre proprietari dispun însă ca, postum,

tablourile să intre, cu specificarea numelui lor, în custodia marilor muzee, sau să se constituie din ele muzee mai mici, care de asemenea le vor purta numele în veşnicie. Nici istoria colecţiei acesteia nu iese din tipic. Fondatorul Henry Clay Frick - unul din magnaţii industriei de coca-cola - şi-a făcut o pasiune din pictura europeană a secolelor XIV-XIX şi a fost cunoscut timp de câteva decenii ca un achizitor ambiţios. La moarte, survenită prin anii ’30, a dispus transformarea casei în muzeu public, lăsând prin testament ca intrarea să fie în perpetuitate gratuită. Interiorul este un amestec ciudat de locuinţă şi muzeu. Saloanele, decorate cu preţiozitate franţuzească, sunt străjuite de gardieni marţiali, îmbrăcaţi foarte sofisticat, ca nişte valeţi, iar de undeva, din megafoane ascunse, se revarsă muzică de orgă. „San Gerolamo“, o capodoperă mai puţin cunoscută a lui El Greco, compusă din tonuri de cenuşiu şi roz, domină salonul cel mare şi întregul muzeu. E piesa cea mai interesantă din această selecţie compusă cu grijă, dar după principiul - cam prea manifest - „din fiecare autor câte ceva“.

Alcool la pachet. În „Central Park“ au apărut acum, la căderea serii, bătrânii, clasicii vagabonzi cu paltoane prăfoase, lungi până la pământ, care-şi vor petrece noaptea aici. Alături, pe bănci, printre sacoşele purtate ca o gospodărie ambulantă, toţi, sau aproape toţi, au câte un pachet lunguieţ de hârtie pe care - înăuntru este o sticlă - îl duc din când în când cu voluptate la buze. Multă vreme (mai văzusem scene asemănătoare de numeroase dăţi) pachetele acestea ne-au incitat, ca şi cum ne-ar fi ascuns o enigmă. Acum nu ne mai ascund nici una şi le privim amuzaţi, graţie unui vecin binevoitor de autobuz care ne-a oprit speriat deunăzi să deschidem geanta în care era o sticlă cu bere şi ne-a explicat totul. Explicaţia e nostimă: paragrafe puritane din Codul penal prevedeau - prevăd încă - pedepse drastice pentru consumul de alcool sau chiar pentru expunerea unei sticle de băutură într-un loc public. Americanii n-au mai mult umor decât alte popoare, dar în cazul dat au reacţionat strălucit, punând corpurile delicte la adăpostul banalelor pungi. E adevărat că nici reacţia autorităţilor n-a fost mai prejos: nu sunt curioase şi nici n-ar avea dreptul să afle ce se ascunde în interiorul hârtiei groase de împachetat. Poliţiştii trec pe lângă făptaşi nepăsători şi neputincioşi, iar oamenii îşi văd mai departe de micile şi fericitele vicii.

Aşa cum fac şi acum bieţii locatari ai parcului, care se pregătesc să înfrunte răcoarea nopţii, ridicând maşinal, din timp în timp, spre buze, bizarele pachete cu alcool...

Lincoln Center. Ne-am obişnuit de mult cu cifrele pătrunse în împărăţia artei. Până şi sobrul „Metropolitan Museum“ specifica negru pe alb, lângă titlul tabloului lui Rembrandt „Aristotel contemplând bustul lui Homer“, că achiziţia a costat un milion de dolari! Cu atât mai mult nu ne surprinde să citim în toate ghidurile şi prospectele că în „Lincoln Center“, ansamblul urban din latura vestică a Manhattan-ului, s-a investit suma exorbitantă de 185 milioane. Curiozitatea care ne poartă paşii aici este nutrită însă de un alt motiv, mai simplu şi mai raţional: de faptul că elanurile arhitectonice de acest fel, uzurpând domnia zgârie-norilor pe suprafaţa cuprinsă între mai multe străzi, sunt raritäţi în centrul New York-ului, unde fiecare palmă de loc se măsoară, prin definiţie, cu unităţile verticalei.

„Lincoln Center“ este un accident fericit în monotonia dreptunghiulară a oraşului, o odihnă a formelor şi dimensiunilor spectaculoase. Mai nou decât „Rockefeller Center“, clasicul său rival, este compus din şase săli de spectacol (între care una, cu 3.800 locuri, înlocuind clădirea demolată a istoricei „Metropolitan Opera“), o bibliotecă-muzeu a artelor interpretative şi o grădină de vară pentru concerte. Impresionantă din primul moment este puritatea liniilor - cucernicia lor, aş zice - din care rezultă o sublimă falsă modestie a clădirilor. Deşi masive şi încăpătoare, acestea se sustrag gigantismului prin supunerea la o scară armonioasă, umană, care le dă mai multă demnitate decât grandoare, mai multă prietenie decât orgoliu. Nici o

reclamă n-a fost, firește, lăsată să impurifice această insulă de civilitate, în care te simţi dintr-o dată la adăpost de înstrăinarea şi frigul megapolisului. O statuie de Moore, aşezată în faţa unuia dintre pavilioane, încununează renunţarea la substanţă a formelor din jur, care - ca şi ea - nu mai sunt sticlă, marmura sau bronz, ci însuşi trupul transparent şi pur al artei.

ARMONIE ÎN HAOS

Nu ne-am gândit nici un moment la ceva simbolic, nu ne-am propus nici o solemnitate şi n-am sperat în nici o revelaţie urcând, în ultima noapte a călătoriei noastre, în „Empire State Building“, turnul-emblemă al New York-ului. Ba, dimpotrivă, ne-am apropiat cu oarecare reticenţă de această minune a construcţiei şi arhitecturii, pe care turismul a transformat-o de mult într-o atât de simplistă şi comercializată mascotă a oraşului.

Şi iată-ne într-un prim ascensor, care în câteva zeci de secunde ne lasă la etajul al 86-lea. Aproape asurziţi de zborul abrupt (ne aflăm la 320 de metri înălţime), ne apropiem de balustrada solidă în care vântul văzduhului izbeşte duşmănos. Senzaţia dintâi este că pământul s-a răsucit şi că privim cosmosul căzut la picioarele sale. Miriadele de stele s-au orânduit în linii şi figuri geometrice, alcătuind dedesubt constelaţii parcă prea riguroase, scăpate de sub tutela iraţionalului. De aici, de sus - ironie! - New York-ul pare un univers suspect de armonios, pulsând mărunt şi tandru, ca o lamelă de microscop în care citim necrezuta disciplină a moleculelor.

Să fie incapacitatea ochiului nostru de a se adapta la acest orizont infinit, la spectacole atât de grandioase? La etajul 102, unde ne urcă un alt doilea lift, camera de observaţie este îmbrăcată total în sticlă şi lipsa sunetelor măreşte senzaţia de pace până la paroxism. Oraşul haotic apare acum şi mai îmblânzit, ca o idilică spuză de jăratic pe care numai privirea noastră ar încinge-o şi ar învia-o spasmodic. Evantaiul luminilor s-a întins şi mai departe, explicaţiile ghidului ne asigură că el acoperă acum teritoriile a cinci state, distanţa de peste o sută de kilometri. Am sta oricât aici, de unde lumea se vede atât de perfectă, atât de obsedată de frumuseţe. Dar liftul e grăbit, trebuie să coboare după următoarele victime ale mirajului.

Ne întoarcem din drum, după câţiva paşi, să inspectăm încă o dată orizontul, amintindu-ne că n-am căutat vaporul cu care vom pleca mâine. Iată, în punctul unde fluviul Hudson rupe oraşul în două, ca o bandă neagră de întuneric, o diademă fragilă de lumini. Nu poate fi decât „Raffaello“...

ULTIMA ZI

Toată noaptea am petrecut-o făcând bagaje şi scriind ilustrate. Dimineaţa, abia am reuşit să le punem la poştă. Am venit în port, ne-am făcut loc cu greu prin mulţimea dezordonată, tipic italiană. Am stat la o coadă pentru vamă, la o alta pentru paşapoarte. Şi iată-ne acum la marginea planşeului de beton pe care coborâsem în urmă cu o sută patruzeci şi patru de zile. Ultimii paşi îi facem oarecum emoţionaţi. Aici se închide cercul pe care s-au consumat nopţile de veghe şi insomnie, zilele de efort şi revelaţie ale periplului nostru american. Ne simţim bogaţi şi săraci în acelaşi timp, pentru că tot ce am văzut, învăţat, împlinit pare abia un început firav, o revelaţie aţâţătoare. Descoperirea unei ţări depărtate şi stranii cum e America nu poate fi decât acţiune cu dublu sens: o demitizare şi în acelaşi timp o reclădire. Toate clişeele cu care am ajuns aici s-au risipit şi în locul lor s-au adunat certitudinile vieţii de fiecare zi. Vor deveni cândva, ele însele, clişee pe măsură ce vor intra în zona de incertitudine dintre amintire şi

uitare? Viaţa din jur Ie va osifica, oare, când amintirea îşi va uita ea însăşi că e amintire? Numai aceste însemnări, recitite, vor putea da, în timp, răspunsurile.

Ultimul pas îl apăsăm mai bine pe sfertul de metru ce ne-a mai rămas până la pasarela vaporului, ca şi cum ne-am lua un rămas-bun tăcut, bărbătesc. Suntem acum pe punte, ne instalăm în cabină, ar fi timpul să ne odihnim, pentru că mai este o oră până la plecare, iar ultimele zile de alergătură ne-au istovit. Corpul refuză însă orice fel de odihnă. Revenim pe punte şi privim îndelung panorama oraşului, redusă de nemişcarea în care ne aflăm Ia stereotipia unei ilustrate. Sirenele încep să sune gros, răscolitor. În tensiunea aceasta rămânem până târziu, când se face ora plecării, şi pe urmă încă o oră, căci „Raffaello“ pleacă din port cu mare, italienească întârziere.

În sfârşit, transatlanticul se urneşte încet. Cei ce rămân în port scot ţipete înteţite de adio. Între vas şi chei se cască o prăpastie neagră de apă, care creşte văzând cu ochii, deşi înaintarea noastră este aproape insesizabilă. Şi iată-ne acum desprinşi şi de această ultimă impresie. Vreme de cinci, de zece, de cincisprezece minute rulăm lin pe apele largi ale fluviului Hudson. Oraşul a pornit-o şi el la drum, într-o fină translaţie: acum ne arată priveliştea Iui obişnuită, de care ne plictisisem în timpul opririi; peste o clipă ajunge într-o poziţie în care zgârie-norii se învălmăşesc şi par gata să se strivească unii pe alţii; iată o alta, infinitezimală, în care ei s-au răsfirat şi par acum neverosimil de numeroşi, ca şi cum fiecare s-ar dubla în cer ca într-o apă care l-ar oglindi; faliile zbuciumate dintre clădiri cresc la un moment dat şi ele enorm, pentru ca în secunda următoare să se reducă la zero, iar turnurile să se prăbuşească în golul de o clipă ca nişte grămezi fumurii de materie; zgârie-norii din prim-plan se repliază şi ei curând, devenind în timpul ulterior biete turle oarecare, al căror loc a fost luat de alţii, şi de alţii...

Curând, în partea opusă apare Statuia Libertăţii, cu metalul ei coclit, ca o uniformă imperială. Peisajul de apă se lărgeşte şi, când trecem pe sub uriaşele tabliere ale podului Verazzano, nu mai zărim, întorcând capul, nimic; din falnicul New York n-a mai rămas decât o spuză joasă, cărămizie în lumina amurgului. Acum e timpul să privim numai înainte. Zile şi nopţi vom pune distanţă între noi şi ţărmurile părăsite, dând amintirii prilejul să se întoarcă înspre ele - atât de clare şi contradictorii miraje - cu tot mai multă nostalgie...

Epilog, pe ocean:

„RAFFAELLO“, POST-SCRIPTUM

Suntem de trei zile pe ocean, plutind împotriva soarelui. Ziua are douăzeci şi trei de ore şi în fiecare zi ne apropiem cu o oră de timpul nostru meridian. Ritmul biologic ne este sâcâit de aceste translaţii zilnice, dar în compensaţie ne cuprinde un acut sentiment de uşurare. Acum diferenţa faţa de timpul Bucureştiului a rămas doar de trei ore. Nu ne mai simţim în două locuri deodată. „Acasă“ devine un cuvânt tot mai concret. Deocamdată el înseamnă „Europa“, deocamdată - limba italiană pe care o auzim frecvent pe culoarele înguste şi clătinătoare, rostită de omuleţi bruneţi şi febrili. Deocamdată - vasul acesta italian, gemând de pasageri, având imperfecţii cu duiumul, dar şi o comunicativitate care ni se pare plasma vieţii, pierdută şi acum regăsită. Se vorbeşte cu voce tare dintr-o cabină în alta, cu uşile ţinute deschise, ca şi cum s-ar povesti la poartă, pe laviţe, în vreun sat sicilian. Chelnerii abia stăpâniţi sub tunicile albe, rigide, ofiţereşti, se îmbrâncesc şi se zbenguie într-un picior pe scările rulante dinspre bucătărie, învârtind platourile deasupra capului, imediat ce scapă de privirea clienţilor de la mese. Bucătarii se pornesc şi ei pe cântat din senin şi adesea răzbate din subsolul lor fremătător, mirosind a peşte şi „origano“, câte un cor spontan, pe nenumărate voci. Şi, deşi marea e

agitată şi nici nu se prevede timp frumos, îl mai auzi şi pe câte un călător sărman rostind încântat formula care iartă totul, care acoperă totul, ca un înveliş de staniol: *„Questo e un viaggio meraviglioso!“*

Europa ne aşteaptă, se prevesteşte, cu altruismul, dar şi cu neliniştile ei. „Raffaello“ a înlocuit în ultima clipă pe „Michelangelo“. Compania „Italia“ i-a devansat cu trei săptămâni plecarea şi a concentrat la bordul său pasagerii înscrişi pentru ambele vase. Spre deosebire de drumul de venire, cel de acum este relativ agitat. Criza combustibilului planează în aer. Totul este provizoriu, nesigur. Te şi întrebi cum de mai e posibil un drum cu vaporul, cum de ai tocmai tu privilegiul acesta, iar fumul gros care iese pe coş ţi se pare o incredibilă risipă. Au loc, în plin ocean, simplificări de rută, schimbări de escale. Clasa a treia a fost desfiinţată pentru a se scumpi astfel, pe ascuns, preţurile, iar noi, veteranii ei, deveniţi automat clasă superioară, observăm că nu nivelul nostru de confort a urcat, ci vechiul nivel al celor de la a doua a scăzut la al nostru din călătoria de sosire. Se mănâncă acum în două serii, se fac la restaurant cozi. Personalul - trecând şi peste rigoarea uniformei, şi peste copilăria temperamentului - mocneşte, are ieşiri de nervozitate. Stewarzii şi chelnerii - majoritatea napolitani nevoiaşi, cu familii numeroase - se tem că e ultimul lor drum pe ocean, că la următoarea escală în Italia vasul se va opri (obişnuit face o navetă neîntreruptă între cele două continente), iar ei vor rămâne fără serviciu. Se vorbeşte, într-adevăr, de desfiinţarea companiilor de transatlantice, care de ani de zile reuşesc să reziste concurenţei cu aviaţia numai menţinând preţurile la o cotă mai joasă şi, prin urmare, numai ajutate cu subvenţii de stat. Dar, dacă asta se mai poate întâmpla din orgoliu naţional (numai Italia şi Anglia mai înţeleg să o facă, pentru a-şi păstra blazonul de popoare de navigatori), ne gândim cu strângere de inimă că biletul nostru a fost plătit în parte de urmaşii lui Columb, contribuabilii italieni de azi. Şi cât va mai putea chiar sacrificiul lor să prelungească amurgul lent al transatlanticelor?[3]

Aşadar, cu viteza de 25 noduri, la latitudinea de 39°06“ N şi longitudinea de 21°NV, ne apropiem de insulele Azore. Trei zile şi trei nopţi n-am văzut decât întinderi uriaşe de apă, un cer în care se oglindea parcă nesfârşirea lumii. Cele două pescadoare zărite ieri la amiază ni s-au părut miraje, atât de repede uitasem că mai poate exista ceva în afara monotoniei cu care ne-am obişnuit. De pe una din punţile mijlocii ale vasului, ca dintr-un cerdac închis, ferit de vânt, privim cele câteva mogâldeţe ce se profilează la orizont, apa devenind tot mai albastră, pescăruşii apărând în apropierea pământului, ceaţa uşoară înghiţind pe rând claritățile şi dând întregului un mister ademenitor. Insuliţele se înşiră la tribord ca nişte munţi primordiali ieşiţi din adâncurile oceanului. San Jorge, o movilă simplă, elementară, în fundal; Terceira - o spinare cenuşie, în planul mijlociu; Baixo - un colţ golaş în preajma Graciosei. Graciosa, cea mai apropiată de noi - şi totodată cea mai mare - ne stăruie în ochi aproape o oră, răsucindu-şi spre noi toate cutele, ca într-un panoramic. Este destul de înaltă (harta ne spune că are 1.349 picioare, adică vreo 400 metri), şi translaţia îndelungă ne permite să zărim cu timpul, pe suprafaţa ei, lanuri de cereale, livezi, iar în şeile dintre dealuri aşezări omeneşti - cuburi mici, albe, retezate, fără acoperişuri, înecate în verde. La început totul arată idilic şi aproape invidiem liniştea ce pare să se desprindă din nemişcarea depărtată. Dar ne ajung minutele panoramicului - obositoare şi nesfârşite până la urmă - ca să înţelegem ce înseamnă monotonia *izolării* (etimologia acestui cuvânt, din insulă - *isola*, ne apare brusc şi fără vreun ocol cerebral, aş zice pe cale naturală!). Oare

[3] În decembrie 1976 s-a aflat dintr-o scurtă telegramă de presă că, după ce mai mult de un an au fost scoase din uz, transatlanticele „Michelangelo” și „Raffaelo” au fost cumpărate de statul iranian, care le transformă în hoteluri plutitoare.

La bordul transatlanticului „Raffaelo”

la fel părem şi noi, transatlanticul alb, la o privire de departe şi apoi la una apropiată?

Căci nicăieri nu se văd mai clar imperfecţiunea şi nedreptatea ca aici, pe punţile - la prima vedere idilice - ale arcei noastre, ca şi cum vecinătatea nemijlocită dintre cer şi apă ar scoate la iveală, până la urmă, numai esenţele, caricaturizând tot ce este împotriva firii... Un gest slugarnic al responsabilului clubului, pălăria extravagantă pe care o poartă pasagerul chel de la clasa I, tupeul celor de la clasa a II-a care se duc ilegal la balurile din salonul central, obrăznicia barmanilor făcând curte doamnelor neînsoţite, cu gesturi false, de film de duzină - toate acestea sunt mai mult decât amănunte: evenimente importante, avându-şi concluziile şi înţelesurile lor exacte. Pentru că aici fiecare lucru revine la semnificaţia lui primordială şi, prin pleoapa strânsă dintre cer şi pământ, conturul i se vede mai clar decât în viaţa obişnuită. Fiind o lume sintetică, având însă tot ce există în lumea reală (frizer şi ziar, telefon şi biserică, cinematograf şi spital, tipografie şi bibliotecă), vaporul seamănă cu un concentrat în care, o dată reproduse, activităţile noastre capătă valoare de experimente; şi, o dată trase, învăţăturile asupra trecutului au valoare de lege.

POST-SCRIPTUM 2

Din totalul celor 1.800 pasageri, mai mult de jumătate sunt emigranţi italieni, oameni care au pornit cândva, cu un an, cu şapte, cu zeci de ani în urmă spre Lumea Nouă, în căutare de opportunities. Unii şi-au întemeiat în America un cămin, iar acum se întorc, domni impozanţi cu cravată şi tabieturi, să-şi revadă rudele ori să-şi aducă o noră tocmită prin scrisori, din satul sicilian rămas doar o amintire. Alţii au plecat pentru o perioadă de timp mai scurtă, iar acum revin în vacanţă la familii, cheltuind cu drumul, cadourile şi petrecerile de pe vas o bună parte a câştigului. Cei doi, cu care ne-am aşezat la masă din prima zi - domnul Ignazio şi tânărul Vito - fac parte tocmai din aceste două categorii. Ne vedem de trei ori pe zi, mâncăm împreună şi bârfim pe îndelete neregulile de pe vas, şi pe urmă toate conversaţiile se întorc spre subiectul american. Domnul Ignazio, zidar analfabet, apoi antreprenor, iar acum pensionar, trăind din veniturile celor câteva case pe care le închiriază la New York, se întoarce în Italia doar pentru a treia oară, în cei treizeci de ani de când a părăsit-o. Este calculat, lent în gesturi şi stăpânit Nu se prea laudă cu cunoştinţele generale, n-a auzit de Dante şi, când îi spunem că suntem din *Romania*, înţelege că ar fi vorba de provincia *Romagna*, din estul Italiei. Dacă ar mai fi de scuzat carenţele de geografie, cum se explică acelea de fonetică, căci italiana noastră i-ar fi dat destule indicii - prin accent, cel puţin - că

suntem străini? Plecat de tânăr dintr-o Sicilie fără şcoli şi învăţători, a nimerit într-o Americă necunoscută, unde trebuia să-şi facă săgeţi cu creta, în metrou, pentru a se descurca printre indescifrabilele inscripţii engleze. A scăpat de sărăcie numai prin puterea braţelor şi a minţii, fără ştiinţă de carte, într-o lume care s-a mulţumit cu atât. Dar - în acelaşi timp - nici Italia n-o ştie altfel decât prin satul natal. Domnul Ignazio nu are altceva pe lume decât America şi Corleone. Din Corleone au plecat cutare episcop şi cutare medic, astăzi directorul nu ştiu cărei clinici din Roma. Corleone are acum asfalt, graţie acestor fii influenţi ai săi. Din Corleone i-a dus şi fiicei sale, în America, un bărbat, cu care n-a căsătorit-*o che dopo la legge* (numai la primărie), ca tinerii să aibă libertatea să divorţeze când vor - scăpând de interdicţiile bisericii catolice. Domnul Ignazio s-a adaptat perfect la condiţiile Americii care i-a dat avere şi poziţie, ceas de aur şi cravată, în schimbul hărniciei sale de o viaţă întreagă, dar şi al sufletului său de sicilian. În schimb, îl dojeneşte fără încetare pe tânărul Vito, care vine vara, aproape fără excepţie, acasă (este plecat de şapte ani), îşi revede soţia şi tot mai numeroşii copii lăsaţi în urmă şi apoi se întoarce pe schelele din New York să înceapă o nouă agoniseală.

Vito e de altă părere. Pentru el, America nu este făcută să stai în ea, „*italiani vengono in America solo per far' moneta*“, şi de altfel chiar aşa, risipind atâta cu biletele de vapor, a reuşit să cumpere o maşină care zace acum în pântecele calei şi cu care se va făli peste câteva zile pe uliţele satului. El a avut timp să observe că florile din New York n-au miros, că mormintele n-au cruci, că oamenii sunt reci („se gândeşte fiecare numai la sine şi la buzunarul lui“), că şefii sindicali se lasă invitaţi în biroul boss-ului, la o cafea, şi apoi cedează orice. Vito are o concepţie foarte largă despre lume: după el, muncitorul nu trebuie să viseze la palate, dar nici să se limiteze la mâncare şi băutură; el trebuie să se distreze, să-şi facă viaţa mai plăcută. În consecinţă, el însuşi e un liber pansist şi un erou monden, care frecventează toate petrecerile de pe vas, dansează cu tinerele americane, îşi caută a doua zi pozele pe panoul fotografului de noapte şi, uneori, la dejun, ne istoriseşte eşecurile sentimentale, purtând în ochi o tristeţe grea, ce se spulberă de îndată ce rămâne singur şi începe să zburde.

Opiniile celor doi se întâlnesc numai acolo unde vine vorba de nedreptatea ce-i înconjoară pe italienii americani. Soarta a vrut ca din rândul lor să apară cei mai mari gangsteri, dar - adaugă aproape la unison amândoi - câţi oameni cu adevărat valoroşi n-au mai dat italienii Americii? N-a fost Columb descoperitorul? Nu-şi datoreşte ea numele lui Amerigo Vespucci? N-a fost Verazzano primul alb care a pus piciorul pe stâncile Manhattan-ului? În plus, până în ziua de azi, câţi inventatori, constructori, bancheri, scriitori şi artişti nu provin din stirpea italică? Şi totuşi, omul anglo-saxon a privit-o mereu cu suspiciune. Acum, de la o vreme, contestă până şi pe Columb, îi boicotează ziua (12 octombrie), care iniţial era o sărbătoare naţională, şi născoceşte povestea vikingilor, prezentaţi ca descoperitori ai continentului cu secole înainte. Din păcate, însă, vina este în primul rând a italienilor, care nu sunt uniţi şi, în ciuda marelui lor număr (37 de milioane de suflete, susţine domnul Ignazio), nu se ştiu impune pe scena politică, măcinându-se în dispute interne.

... Ochii celor doi lăcrimează uşor, şi pentru prima dată zărim în ei o aceeaşi lumină...

POST-SCRIPTUM 3

Oceanul e agitat şi ne clatină uruind, ca şi cum sub picioarele noastre s-ar petrece un cutremur de pământ nesfârşit. Pe coridoarele înguste toată lumea pare beată, şi bate un curent îngrozitor. Se urcă pe scări cu mâna pe balustrade, cu paşi poticniţi. Din când în când, nava scârţâie din toate încheieturile, gata să se destrame, şi în peretele de metal sub care ţinem capul pe pernă auzim izbindu-se instantaneu un munte bubuitor de apă. Totuşi, în salonul „Murano“ are loc balul de

adio şi în direcţia lui se produce un adevărat exod. Au venit numai azi, ca şi noi, de urâtul furtunii? Nu, deducem după gesturile pe care le observăm că am ajuns într-o societate care şi-a transformat de mult inerţiile în stereotipii, înfrăţindu-se ca într-o familie. Oameni care nu ştiu citi, care n-au altă distracţie şi pe care nu-i atrage cabina unde au un vecin somnoros sau palavragiu, familii cuprinse de insomnia fusului orar sau tineri în căutarea aventurii s-au întrunit probabil seară de seară aici, în sala cu scaune de vinilin în culoarea muştarului, sub candelabrele cândva elegante, astăzi cu jumătate din becuri stinse. Îmbrăcaţi fiecare cu ce avea mai bun („vestonul şi cravata sunt obligatorii“, avertizează un panou la intrarea în salon), unii cu haine noi, dar cu cravate demodate, femeile cu pantofi cui şi cu coafuri anacronice, s-au amuzat la început studiindu-se unii pe alţii, apoi s-au plictisit şi, în stal, moţăind, aplaudând reţinut, au pierdut ore în şir, până spre dimineaţă, în timp ce pe scenă au urcat pentru ei orchestre de mâna a doua, maeştri de ceremonie răsuflaţi, canţonetişti celebri cu cincisprezece ani în urmă, tenori de operă călătorind pe gratis în schimbul acutelor din „*Traviata*“... Astăzi însă programul este mai ieşit din comun şi, după programul artistic la care şi-au dat concursul „în mod excepţional“ şi artişti de la clasa I, au loc tot felul de loterii, tombole, jocuri de societate. Apoi începe dansul, dar pe ring apar numai cupluri bizare, domni cu ghetre şi soţii în lameuri, bunici corpolenţi şi fetişcane speriate, şi în cele din urmă chiar câteva perechi de femei, simulând o veselie teribilă. O aniversare a cuiva este sărbătorită de „trimisul special al căpitanului“ cu un tort cu lumânările gratuit, şi cu „Mulţi ani trăiască“, şi cu zâmbete forţate, profesionale, oferite de mateloţi în costul biletului. Imediat, pe urmă, se anunţă printr-un clopoţel servirea mesei de la miezul nopţii şi toată lumea, din marţială cum era, se năpusteşte la coadă, perindându-se prin faţa chelnerului care distribuie pizze ca prin faţa unui preot care ar împărţi anafura. Eleganţi cum sunt, se retrag într-un colţ şi consumă cu demnitate bucăţelele de aluat unsuros ţinute în şerveţele subţiri.

Adevărata veselie începe numai când muzica şi-a încheiat programul. O clipă se aude din nou vibraţia furtunii, atât de puternică - în liniştea grozavă care se lasă în rândul oamenilor - încât bateria orchestrei începe să zuruie de una singură, oferind un număr neaşteptat. Un murmur de bună dispoziţie străbate sala şi printre strigătele aprobatoare disting câteva într-o limbă care nu mai e nici engleza, nici italiana: „*E stato beautiful*!“, „*Bravo, very nice*!“ etc., etc. Iar peste câteva minute, un cor de petrecere, alcătuit la întâmplare, din spectatori necunoscuţi (cu o solistă dând răspunsuri vesele la strofele săltăreţe şi cu o altă doamnă bătrână, autoritară, care se proclamă singură dirijoare, folosind bastonul masiv drept baghetă...) se pune spontan pe intonat cântece napolitane, cu o perfecţie a ritmului şi a notelor de care numai nişte italieni sunt capabili. Este capitolul cel mai adevărat al balului, şi el se prelungeşte până târziu, când aceşti califi pentru o noapte îşi dau seama că odată cu lucirile zorilor vor redeveni anonimii de la clasa a doua, expatriaţii întorşi până acasă în căutarea sufletului...

POST-SCRIPTUM FINAL

Din Majorca, unde vasul a oprit câteva ore, ne-a mai rămas în memorie doar perechea de poliţişti ce patrula solemn pe esplanada largă a hotelurilor: pe cap purtând, drept chipiu, un veritabil dulăpior de bar din care te puteai aştepta foarte bine să iasă, apăsând un buton, o sticlă de whisky... În rest, cerul insulei era intens înnorat şi nu puteai desprinde din cenuşiu nici o frumuseţe, în ghiduri se specifică totuşi că Majorca are 360 de zile însorite pe an.

Acum ne apropiem de coasta Italiei şi teama noastră este să nu repetăm deziluzia tocmai aici, unde vom pune piciorul pe pământul solidar al Europei. Suntem extrem de obosiţi, descompuşi de călătorie,

de aerul condiţionat vuind ca o cascadă, de drumurile pe coridoarele interminabile ale vaporului (numai din cabină până în bibliotecă facem douăsprezece minute), de schimbările de climă şi de cele de fus orar. Cu eforturi extraordinare ne menţinem pe punte ore întregi, în soarele torid care s-a înstăpânit deodată pe cer, în chip de bun-sosit. Pe vas e o isterie de zile mari. Bagajele au fost strânse în nişte năvoade imense, pe care cârligele macaralelor le vor depune la acostare pe chei. Cei ce vor coborî la Messina se agită, se despart cu gesturi largi, de *commedia dell'arte*... Par să se rupă greu de corabia scârţâitoare care le-a produs atâta umilinţă, i-a zgâlţâit şi le-a dat atâta nesomn. Sau e numai emoţia cu care aşteaptă să vadă ce-i aşteaptă acasă? În lăzile negre gigantice, în garajele din cala vaporului şi în cecurile din buzunarul de la piept aduc cu ei o avere întreagă, dar cine poate şti la ce se pot aştepta tocmai de la cei dragi, de acasă? Aşa cum stau, cu privirea îngrijorată şi aspră înfundată în zare, ar putea fi confundaţi cu soldaţii ce se întorc de pe un front pentru supravieţuire, de unde s-au ales cu bogăţii, dar şi cu suferinţă, cu o înţelepciune care le vor ajunge pentru o viaţă întreagă. Printre ei este şi Vito, zidarul cu care am împărţit pâinea zilnică. Ne adresează un ultim salut cu ochii ardenţi, încărcaţi cu lumini umede (nu se ştie, de admiraţie sau de jale?) şi ne spune şi ei, în chip de împăcare cu lumea, „*Signora, signore, e stato beautiful*". Cu sensul că toate necazurile le-a uitat, iar acum, după călătoria aceasta, poate să se întoarcă liniştit la viaţa liniştită a familiei. Dar, până atunci, patrulează agitat pe punte. Dimpotrivă, bătrânul Ignazio este calm şi aproape nepăsător, ca un ostaş de meserie ce nu va demobiliza niciodată şi nu se va lăsa nicicând impresionat de armistiţiile dintre lupte.

Intrarea în Messina seamănă mai degrabă cu un sentiment decât cu o privelişte. Toate dealurile zâmbesc fragil, de după un abur subţire care le face să pară chipul orbit de soare şi îndulcit de lacrimi al unei adolescente. Dar ce vom alege din ochii ei - bucuria sau tristeţea?

Traversăm îndelung rada, remorcaţi de pilotine minuscule, prin culoarul vesel mărginit de bărcile multicolore şi împopoţonate ale localnicilor. Cu cât înaintăm, descoperim din nou Europa, după chipul exteriorizat al oamenilor, după plinătatea şi vechimea caselor făcute să dăinuie, ca şi cum aici totul ar fi avut timpul să se aşeze, şi s-a aşezat pe îndelete, chiar dacă acestei vechimi au avut timp să i se suprapună igrasia şi degradarea. Ne fotografiem pe punte întinzând o pancartă pe care am scris „Europa", dar nimeni nu ne observă gestul, pentru că în jur e o dezlănţuire generală. Jos, pe chei, în spatele unor grilaje aşezate provizoriu, ca pavăză, se află sute de oameni, mai ales femei. Fac de departe semne, la întâmplare - cu mâna, cu batista, cu pălăria apoi fluieră şi agită clopote, iar când vasul se apropie cu manevre lente de ei încep să-i strige pe cei de pe punţi. Atunci un cor întreg de prenume se face auzit, în amplitudini din cele mai diverse, mergând de la ascuţimea ţipătului la rotunjimea melopeii. Oamenii aceştia cântă când vorbesc, îşi coboară vocea cu precauţie şi virtuozitate, apoi slobod cuvântul sau şirul de cuvinte ca pe nişte triluri răsucite, muzicale: „Giovanni! Giovannino! Giuseppe! Ignazio! Michele! Giulio! Vito!" Cei de pe punţi se apleacă peste balustrade şi le răspund: „Maria! Elena! Anna! Lucia!" Şi, pe măsură ce grupurile celor ce se caută s-au descoperit, încep să comunice prin gesturi de pantomimă care vor să sugereze ce s-a întâmplat între timp. O femeie îşi arată pântecele, alta ridică un copil pe palme, ca pe un obiect, o mamă în vârstă arată cuiva o fată tânără, probabil soţia destinată, pentru că îi imaginează pe deget o verighetă... În sfârşit, cei mai mulţi îşi demonstrează sentimentele printr-o gimnastică largă a braţelor dornice de îmbrăţişări. Vito îşi caută şi el în mulţime soţia şi copiii, neliniştit să vadă dacă au venit să-l aştepte. Când îi zăreşte, strigă şi el fericit, iar noi îl ajutăm să ajungă mai repede la scară. Dar grija de căpetenie devine acum, în al doilea timp, recuperarea bagajelor. Cei de pe punte strigă numărul de la cameră, care coincide cu numărul de ordine al valizelor, iar cei de jos au grijă să găsească un hamal care să le ridice din timp, astfel încât formalităţile birocratice, pe la vamă şi autorităţi, să dureze cât mai puţin. Dar toată lumea îşi ia hamal, astfel

Ana Blandiana și Romulu Rusan în medina din Casablanca

încât toate aceste demersuri de urgenţă se vor anula până la urmă între ele.

Coborâm într-un târziu şi noi, şi zărim la capătul de jos al scării o altă mulţime de oameni, cu ochii trişti, roşii de plâns şi nesomn, cu hainele mototolite, înconjuraţi de lăzi mizerabile, valize ieftine şi boccele umede, rău mirositoare. Nu i-am observat, poate, până acum pentru că aşteaptă de mult, în tăcere şi nemişcare, parcă vrând să amâne cât mai mult clipa îmbarcării. Sunt emigranţii care vor pleca diseară spre America, înlocuind parcă, printr-o transfuzie de energie, ceea ce s-a pierdut prin repatrierea celorlalţi. Ca printr-o ironie, aceştia din urmă se îmbrăţişează - câţiva paşi mai încolo - cu familia, îşi arată cu mândrie maşinile ce ies din adâncurile navei, intră în posesia bagajelor americăneşti, nestrălucind nici ele, însă de o frumuseţe sănătoasă şi utilă.

Lăsăm în urmă viermuiala aceea tulbure, anunţând îmbrăţişările nopţii, veştile bune şi proaste, împărţirea cadourilor şi beţiile ce vor urma, şi ieşim pe străzile febrile, cuprinse de dulceaţa aceea a traiului sub cerul liber pe care o uitasem în America. Vorbim cu voluptate italieneşte, ne simţim uşori ca şi cum am fi dat jos o pereche de cizme grele şi am fi încălţat nişte pantofi supli. Prima senzaţie este că totul e foarte mic, iar maşinile par nişte gândăcei drăguţi. Trecem printr-o piaţă plină de tineri, fete şi soldaţi, cu toţii cam prea eleganţi (este sâmbătă seara), privim revistele expuse în ferestrele chioşcurilor, citim pe manşete ştiri de ultimă oră, intrăm apoi pe nişte străzi înguste, dar îngrijite, străbătute şi ele de maşini minuscule, de îndrăgostiţi care-şi strigă iubitele pe sub balcoane, de bodeggii placizi stând în pragul dughenelor, de o lume curioasă care ne priveşte insistent (sosirea unui transatlantic se cunoaşte imediat în oraş). Nu avem ghid, trebuie să ne interesăm mereu, o femeie în vârstă ne răspunde adăugându-ne la fiecare frază apelativul *„si, gioia“* („da, bucurie!“, „aşa, dulceaţă!“), un frizer îşi lasă clientul înspumat şi iese în prag să ne explice, clientul vine şi el şi adaugă noi amănunte. Pe o stradă mai lăturalnică, un grup de tineri cu chef se apropie de noi, unul îmi dă mâna ca unui cunoscut, mă întreabă, simulând că nu ne-am văzut de mult, ce mai fac ai mei; îi spun că toţi sunt bine şi mă lasă în pace. Cumpărăm de la negustorii ambulanţi ţigări, ochelari şi casete cu muzică meridională Barurile, poşta, telefoanele sunt pline cu marinari de-ai noştri. Monumentele de artă sunt înconjurate şi ele de oameni de pe „Raffaello“. Colindăm oraşul până seara târziu, când ne întoarcem pe vas. E rândul nostru, acum, să fim înfrigurați, căci mâine vom coborî şi noi. Compătimim cu stewarzii care au revenit topiţi de acasă, după o întâlnire cu familia de numai trei ore...

Dar vasul este altul, ca renăscut. Nu mai recunoaştem aproape nici o figură pe culoarele înguste şi clătinătoare. Abia aseară a fost balul de adio, acum încep balurile de recepţie, dar sălile sunt încă pustii, oamenii încă nu s-au împăcat cu obiceiurile traversării oceanului. Ne întoarcem în cabină trişti şi abătuţi. Avem noi vecini, nişte sicilieni care stau întinşi în cabină, cu uşa dinspre coridor deschisă în lături, ca acasă...

DOSAR DE PRESĂ

Printr-o îndărătnică voinţă de elucidare, susţinută de un spirit prob până la pedanterie şi de o inteligenţă a exactităţii egală cu sine, lipsită de goluri şi de bizarerii, Romulus Rusan izbuteşte într-un gen foarte dificil, tocmai pentru că pare la îndemâna tuturor - jurnalul de călătorie [...].

Am luat în mână cartea despre America obsedat de cu totul alte gânduri decât cele din care s-a născut ea şi cu surprindere am constatat că încep să fiu atent, apoi interesat, apoi de-a dreptul angajat, ca de o situaţie vitală, de dezlegarea căreia depind multe, depind, în oarecare măsură, chiar gândurile iniţial refractare lecturii, aflate faţă de ea la considerabilă distanţă. Distanţa începea să se micşoreze.

M-am întrebat de unde vine o anume impresie de concentrare şi densitate, de dificultate prezentă în această carte, ceva de natură să-i sporească mult credibilitatea. Explicaţia ar fi că autorul nu ne apare mai deloc în ipostaza voios-facilă, iradiind bună-dispoziţie, a turistului intercontinental, având totul la îndemână, plimbându-se ca în transă printre fenomene, lunecând de la un muzeu la altul, de la o metropolă la alta, de la sud la nord, între un bar de noapte şi o cascadă celebră; într-un fel, deşi „invitat“, deşi bursier al unui program scriitoricesc, el este constructorul unei experienţe nu tocmai uşor de străbătut; înainte de a fi autorul unei cărţi, a fost autorul situaţiilor descrise în această carte, el, nu altcineva, le-a ales şi le-a înfruntat [...].

Şi pentru a le înfrunta, pentru a străbate continentul american de la un capăt la altul în puţinul timp avut la dispoziţie, cu tot necunoscutul în faţă. [...] în afara oricărui spaţiu ocrotitor, condiţia de simplu „turist“ i-ar fi fost cu totul neîndestulătoare - şi i-a trebuit, pentru a face din plin *experienţa americană*, nu numai fascinantă, dar şi dură, extraordinar de instructivă, dar şi contradictorie şi profund dificilă, o anume calitate morală subînţeleasă, un anume curaj lăuntric, forţa de a fi stăpân pe sine şi de a rămâne lucid.

Toate acestea „se simt“ în cartea lui Romulus Rusan, de aici vine accentul imposibil de falsificat al *loialităţii*; nota de obiectivitate morală, de prudenţă intelectuală.

Lucian Raicu, „Reportaj şi meditaţie“, *România literară*, nr. 31/4 august 1977

O fizionomie precisă se desenează la tot pasul: promiscuitate a „Vestului extravagant“, instinct al deambulării, goană continuă pentru bunăstare, opresiune a obiectelor, coşmare ale materiei - culminând cu scena beckettiană în care cei doi, căutând zadarnic casa lui E.A. Poe la Philadelphia, nimeresc într-un labirint ai munţilor de gunoaie de la marginea oraşului, având minute în şir senzaţia că nu vor găsi o ieşire din acest univers al dejecţiunii. Dar şi descoperirea unui portret tandru, al prieteniilor spontane, al dragostei de poezie („ce altceva poate părea mai absurd în concepţia pe care o aveam noi despre America, decât cinci sute de tineri americani care să se prăpădească de dorul poeziei, să vină într-o sală de dragul unor poeţi?“), al purificării prin muzică, al evadării în insulele de totală libertate care sunt parcurile marilor oraşe etc. Ca şi, de altfel, obstinaţia de a-şi conserva o tradiţie, observată cu duioasă ironie: „Unde semnele tradiţiei n-au fost găsite, ele au fost reconstituite: unde n-au putut fi reconstituite, ele au fost inventate; şi dacă n-au putut fi inventate din neant, ele au fost importate“. De aici orgoliul muzeistic al americanilor, de la celebre colecţii, până la caricaturalul conglomerat descris cu umor în popasul la Atlanta.

Prozatorul e stăpân pe toate mijloacele sale, în descrierea fabuloasă a coborârii în Marele Canion (concurând aci o pagină din Iorga), în portretul de grup al unui „*party*“ la Austin, în evocarea

picturală a unui New Orleans senzual, ori în pagina consacrată Niagarei. Peste tot, surâsul suav-ironic se-nvecinează cu aburul unei tristeţi, ca în acest mic poem-meditaţie despre destinul indienilor: „Figurile lor m-au făcut, singure, să înţeleg mai bine ceea ce, din tot ce citisem despre ei, nu reuşisem. Abulia aceea era a unor uzurpaţi, care nu au pierdut o ţară - aşa ceva n-au avut niciodată - ci o lume, o lume nu neapărat mai bună, dar care le-a reglat celula după orologiile ei milenare şi i-a făcut să nu se mai poată adapta obiceiurilor impuse de o civilizaţie străină". Sau accentul tulburător al celui ce, neputându-se nici o clipă despărţi de realitatea sa de acasă, trăieşte cu îndoită intensitate timpul: „Tu te gândeşti la cei de acasă, care acum se trezesc în dimineaţa celeilalte zile, pe care n-ai trăit-o încă şi o vei trăi când ei se vor întoarce acasă de la serviciu. Fusul orar te face să te gândeşti, să te zbaţi dublu, să trăieşti fiecare lucru de două ori, pe scurt, suferi de o sfâşietoare ubicuitate". De altă parte, prozatorul şi eseistul e dublat de ochiul permanent viu al cineastului capabil să surprindă dintr-o imagine şoc portretul unui oraş, fie el „bătrânul gentleman" San Frisco, Los Angeles „care nu-şi poate da timpul pe frumuseţe", Bostonul „bigot şi revoluţionar, înţelept şi coleric", dar mai ales New York-ul, „oraşul abstract", în care Rusan vede - împotriva clişeelor în circulaţie - „un univers suspect de armonios, pulsând mărunt şi tandru" [...j.

O Americă văzută „dinlăuntru", în lungile trasee ale „Ogarului cenuşiu", ne apare în proza necomplezentă, nesofisticată a lui Romulus Rusan - aşa cum e: adevărată în singurătatea şi în forţa vitalităţii ei.

Mircea Zaciu, „America - de-a curmezişul". *România literară*, nr. 41/13 octombrie 1977

Cel mai captivant jurnal de călătorie, scris cu o mână sigură, cu o tehnică atât de bine pusă la punct încât nici nu mai poate fi sesizată, rămâne *America ogarului cenuşiu* de Romulus Rusan. De la un capăt la altul al acestei cărţi care se citeşte ca un roman de aventuri - nici urmă de literatură. Ceea ce ni se oferă este doar imaginea trepidantă a Americii, aşa cum apare ea unui european eliberat de prejudecăţile evropeneşti, emancipat, perfect disponibil. Şi totuşi, stilul „anonim" de o „înaltă fidelitate" are darul de a ne aduce sub ochi o realitate îndepărtată, asemenea unei baghete magice transparente care ar desena în aer şi ar face să se ivească aievea oameni şi oraşe...

Alex. Ştefănescu, „Floră spontană", *Luceafărul*, nr. 1/7 ianuarie 1978

Nimic strident în întrebările pe care şi le pune Romulus Rusan, nimic strident sau de gust îndoielnic în entuziasmele, mirările sau întristările sale. El vede bine, dar vede fără emfază, fie şi atunci când observaţiile lui se vădesc originale, notează meticulos, dar fără meticulozitatea aridă, netraversată de sentiment şi de opţiuni sufleteşti, a scribului consumator indiferent de hârtie.

Postura în care se fixează Romulus Rusan, o postură a relativităţii meditative care îl fereşte de a crede vreo clipă că părerile sau judecăţile sale au forţă infailibilă şi ostentativă de verdicte, este şi ceea ce acordă paginilor sale de jurnal vibraţia caldă, autentic umană [...].

Dar pe lângă acest aspect meditativ, sensibil ori sentimental, caracterizând în fond temperamentul autorului, mai există unul care acordă cărţii lui Romulus Rusan un patetism aparte şi o pecete personală în totul apăsată. Este aspectul legat de „miza" periplului american, căci toate observaţiile şi notările autorului nu provin dintr-un climat al confortabilităţii, înseriind ca pe o bandă lesnicioasă peisaje, clădiri şi oameni, ci, din contră, sunt rezultatul unui regim de efort şi de tenacitate pe care nu ne sfiim a-l socoti extraordinar. De sub frazele aparent calme la suprafaţă, derulându-se metodic şi încercând să surprindă în ţesătura lor cât mai multe amănunte de viaţă, răzbat din când în când, dar într-un fel care dă tonul principal al întregii cărţi, o febrilitate, o convingere şi o forţă de mobilizare care fac

ca aceste amănunte oferite să pară chiar ceea ce sunt cu adevărat: rodul unei perseverenţe ieşite din comun. Totul în carte reprezintă, privit de la acest nivel, parcă o operaţiune de extragere desfăşurată la o înaltă temperatură; totul e o smulgere, violentă, dureroasă, febrilă, din peisaj, din timp, din indiferenţa oamenilor, din condiţiile drumului, din nesomn, din veghe, din insomnie etc. De aceea, călătoria înfăptuită cu „*Greyhound*-ul“ (ogarul cenuşiu), „autobuzul săracilor şi al negrilor“, pe drumurile Americii vreme de cincizeci de zile, are ceva din duritatea drumurilor pe care o porneau primii pionieri ai noului continent [...].

Este o dorinţă de cunoaştere care, aflată în însuşi nucleul său şi intens trăită, înnobilează întregul jurnal de călătorie al lui Romulus Rusan, dându-i deopotrivă caracterul unei experienţe singulare.

Dan Cristea. „America ogarului cenuşiu“, Luceafărul, nr. 30/13 august 1977

Cititorul se simte de la început captivat de ritmul alert, îşi adaptează emoţiile lecturii stilului percutant al lui Romulus Rusan, notaţiilor înregistrate de un ochi discernând cu siguranţă evenimentul caracteristic în bogăţia derutantă a impresiilor. În sau din discuţii, printre „cenaclişti“ sau în uzinele „John Deer“, reporterul reţine notele fundamentale, dincolo de un pitoresc facil, emblemele unei sensibilităţi specific continentale, dar şi dezacordurile, rupturile intervenite între om şi natură („Prizonieri de bunăvoie“ sau dependenţa de automobil), abundenţă şi autenticitate („Ce e mai scump“), pragmatism şi artă („Americanii la muzeu“). Autorul va fi şocat, nu de puţine ori, de „triumful“ materiei asupra spiritului, de lejeritatea comportamentului, de modul nesofisticat de a se purta al celor de dincolo de ocean, mod coexistând cu o înclinaţie destul de marcată spre independenţă şi nomadism, dar şi spre indiferenţă şi automulţumire. Iată, înşirate, câteva din leit-motivele cărţii sale, traduse însă în imagini de o concreteţe frapantă, probate mereu în decursul călătoriei sale americane. Cunoaşterea Americii nu se limitează însă la simpla „fotografiere“, la descripţia suprafeţelor colorate, a „cojii strălucitoare“, autorul având şansa de a pătrunde în medii diverse, intuind mecanisme psihologice, şi înzestrarea de a interpreta gesturile simptomatice în limbajul exact al ideilor. De fapt, ceea ce face în mare parte farmecul jurnalului său de călătorie, precis până la amănuntul financiar al camerelor de hotel şi alimentelor, vestimentaţiei şi revelării caracterelor unor persoane întâlnite întâmplător, rezidă în inteligentele asociaţii cu alură de schemă tipologică, în care diversitatea umanului se ordonează convingător. Observaţii scurte, exacte, cristalizează în câte un portret simbolic, o situaţie îşi depăşeşte efemerul pentru a aspira la valoarea sa exemplară. Notaţia directă, „pe viu“, îşi aliază ideea, fără a-şi pierde savoarea iniţială. Prozatorul se divulgă nu de puţine ori prin tehnica ingenioasă a transferului de semnificaţie, de la accidental la normă psihologic-caracterizantă.

Adrian Popescu, „Între mărturie şi reflecţie“, *Tribuna*, nr. 33/18 august 1977

Citim *America ogarului cenuşiu* cu un sentiment nu numai literar.

Unii vor căuta probabil senzaţionalul. Nu-l vor găsi. Este o carte sobră, admirabil scrisă, fără scăderi de ton, dar şi fără stridenţe publicitare. Autorul se află în faţa unui subiect neobişnuit şi puţin paradoxal: o lume despre care se vorbeşte mult şi totuşi necunoscută. Prima impresie este că nici americanii n-o cunosc prea bine. A încerca să descoperi la Philadelphia casa lui E. A. Poe e aproape o aventură. N-am spicuit decât acest exemplu, care nu e poate cel mai nimerit. Dar cam aşa stau lucrurile. Urieşenia striveşte, nu e familiară. Curiosul e primit mai degrabă cu ostilitate (disimulată sau nu), fascinaţia e o capcană. Starea de spirit care-l stăpâneşte tot timpul pare să fie una ambiguă: de sfială şi orgoliu, de uimire şi deziluzie. Cartea aceasta e şi

o confesiune. Poate chiar o verificare a unui potenţial de cunoaştere şi de viaţă. Ne gândim, fireşte, la cel care a scris-o [...].

America ogarului cenuşiu este o carte tristă. Cu atât mai tristă, cu cât lumea aceasta plină de contraste nu e raportată la o alta lume reală, existentă undeva şi cândva, ci numai la una vag posibilă, imaginară. Sau, şi mai tragic, la propria sa mitologie răsturnată [...].

Cu această operă de maturitate Romulus Rusan aduce un argument, dintre cele mai strălucite, pentru viabilitatea reportajului literar.

America ogarului cenuşiu este o carte adevărată.

Cornel Moraru, „America ogarului cenuşiu“, *Flacăra*, nr. 29/21 iulie 1977

Citiţi şi alte cărţi din colecţia de jurnalism a Editurii LiterNet:

1. Luiza Barcan - Artişti plastici la Serata lui Iosif Sava
2. Iulia Blaga - Fantasme şi adevăruri. O carte cu Mircea Săucan
3. Claudia Cîrlig - Mica Londră / The Little London
4. Alexandru Ciucă - 2011 Media Recap
5. Robert David - Războiul lumilor paralele
6. Horia Gârbea - Raţă cu portocale
7. Cornel George Popa - Mîinile pe care de atîta timp
8. Miruna Runcan, Constantin-Cristian Buricea-Mlinarcic - Cinci divane ad-hoc
9. Romulus Rusan - O discuţie la Masa Tăcerii
10. Cosmin Stăniloiu - Jurnalul unui Zeu inventat
11. András Visky - Al cui e Ardealul?

Lista completă a volumelor din colecţia de jurnalism se află la http://editura.liternet.ro/catalog/toate/0/5/Jurnalistica.html

Lista completă a volumelor publicate de Editura LiterNet se află la http://editura.liternet.ro/catalog.

Toate volumele pot fi descărcate gratuit de pe siteul LiterNet pentru uz personal. Reproducerea lor pe alte siteuri sau pe alte suporturi este interzisă.